

Trauma- ja väkivaltatietoinen sijaishuolto

- selvitys kaltoinkohtelun nykytilasta sekä materiaali ammattilaisille ja opiskelijoille

Sosiaali- ja
terveysministeriö

Sosiaali- ja terveysministeriön
JULKAISUJA | 2023:35

Trauma- ja väkivaltatietoinen sijaishuolto

- selvitys kaltoinkohtelun nykytilasta sekä
materiaali ammattilaisille ja opiskelijoille

Pia Eriksson, Miia Ståhlberg, Maria Svetloff, Johanna Barkman,
Johanna Liukkonen, Tiia Hipp

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Sosiaali- ja terveysministeriö

This publication is copyrighted. You may download, display and print it for Your own personal use.
Commercial use is prohibited.

ISBN pdf: 978-952-00-5400-7

ISSN pdf: 1797-9854

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2023

Trauma- ja väkivaltatietoinen sijaishuolto – selvitys kaltoinkohtelun nykytilasta sekä materiaali ammattilaisille ja opiskelijoille

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2023:35

Julkaisija Sosiaali- ja terveysministeriö

Tekijä/t Eriksson, Pia; Ståhlberg, Miia; Svetloff, Maria; Barkman, Johanna; Liukkonen, Johanna; Hipp Tiia

Kieli suomi **Sivumäärä** 174

Tiivistelmä

Lastensuojelun tehtävä on tarjota lapselle erityistä suojelua, mutta aina tämä ei toteudu. Tämä julkaisu sisältää ajankohtaista tietoa trauma- ja väkivaltatietoisesta sijaishuollosta. Sen tavoitteena on lisätä lastensuojelussa toimivien keinoja tunnistaa kaltoinkohtelua ja väkivaltaa sekä puuttua niihin.

Ensimmäisessä osassa tarkastellaan kaltoinkohtelun nykytilaa olemassa olevan kotimaisen sekä kansainvälisen selvitys- ja tutkimustiedon pohjalta. Selvityksen mukaan sijoitetut lapset kohtaavat edelleen erilaista kaltoinkohtelua ja väkivaltaa elinympäristöissään ja palvelujärjestelmässä. Kaikki sijoitetut lapset eivät kuitenkaan joudu kohdelluksi kaltoin tai kohtaa väkivaltaa. Tällä hetkellä suurin osa sijoitetuista lapsista Suomessa voi hyvin.

Julkaisun toisessa osassa jäsennetään muun muassa turvallisen sijaishuollon elementtejä ja sen vahvistamisen keinoja sekä traumatietoista konfliktin käsittelyä sijaishuollossa. Se sisältää käytännönläheistä materiaalia alan toimijoille.

Sijaishuollon aikana toteutuva kaltoinkohtelu ja väkivalta edellyttävät korjaantuakseen eri tason toimenpiteitä. Huomiota tulisi kohdistaa esimerkiksi valvontaan, sijaishuollon kykyyn vastata lapsen tarpeisiin, hyvinvoiviin ja osaaviin lastensuojelun aikuisiin, osallisuuden vahvistamiseen, sijaishuollon jälkeiseen tukeen ja tietopohjan vahvistamiseen.

Asiasanat lastensuojelu, sijaishuolto, kaltoinkohtelu, lapsen oikeudet, trauma, väkivalta

ISBN PDF 978-952-00-5400-7

ISSN PDF 1797-9854

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5400-7>

Traumamedveten vård utom hemmet - utredning av vanvård och våld samt material för yrkesfolk och studerande

---

Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2023:35

Utgivare Social- och hälsovårdsministeriet

Författare Eriksson, Pia; Ståhlberg, Miia; Svetloff, Maria; Barkman, Johanna; Liukkonen, Johanna; Hipp Tiia

Språk finska

Sidantal

174

Referat

Barnskyddets uppgift är att ge barnet särskilt skydd, med man lyckas inte alltid med det. Denna publikation innehåller aktuell information om traumamedvetenheten när barn och unga placeras och vårdas utom hemmet. Syftet är att ge de som arbetar inom barnskyddet verktyg för att känna igen vanvård och våld och att ingripa.

I den första delen granskas nuläget vad gäller vanvården utgående från både nationella och internationella utredningar och forskningar. Enligt granskningen är det fortfarande vanligt att barn som placerats utom hemmet utsätts för olika former av vanvård och våld i sin livsmiljö och i servicesystemet. Det finns dock också många barn som aldrig behandlas illa eller utsätts för våld. Största delen av de barn som vårdas utom hemmet i Finland mår i nuläget bra.

I publikationens andra del beskrivs bland annat vad en trygg vård utom hemmet innefattar och vilka arbetsätt som stärker den ytterligare samt vad en traumamedveten hantering av konflikter innebär i vård utom hemmet. Den innehåller praktiska råd för de som arbetar inom området.

Det krävs åtgärder på flera nivåer för att få ett slut på den vanvård och det våld som barn utsätts för i vård utom hemmet. Det behövs till exempel bättre tillsyn, bättre förmåga att förstå barnets behov, välmående och yrkeskunniga vuxna inom barnskyddet, ökad delaktighet, bättre stöd efter vården utom hemmet och ett starkare kunskapsunderlag.

Nyckelord barnskydd, vård utom hemmet, vanvård, barnets rättigheter, trauma, våld,

---

ISBN PDF 978-952-00-5400-7

ISSN PDF

1797-9854

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5400-7>

Trauma- and violence-informed substitute care – report on the current state of maltreatment and material for professionals and students

---

Publications of the Ministry of Social Affairs and Health 2023:35

Publisher Ministry of Social Affairs and Health

Author(s) Eriksson, Pia; Ståhlberg, Miia; Svetloff, Maria; Barkman, Johanna; Liukkonen, Johanna; Hipp Tiia

Language Finnish **Pages** 174

Abstract

The task of child welfare is to provide children with special protection, but this is not always realised. This publication contains up-to-date information on trauma- and violence-informed substitute care. Its aim is to introduce more ways for those working in child welfare to identify maltreatment and violence and to interfere in them.

The first part of the publication examines the current state of maltreatment on the basis of the existing national and international research data. According to the report, children placed in substitute care continue to experience different forms of maltreatment and violence in their living environments and within the service system. However, not all children placed in substitute care experience maltreatment or violence. At present, most of the children placed in substitute care in Finland are doing well.

The second part of the publication discusses, among other things, the elements of safe substitute care and the ways to strengthen it as well as the trauma-informed approach to addressing conflicts in substitute care. This part contains practical material for those working in the sector.

Stopping maltreatment and violence from taking place in substitute care calls for measures at different levels. Attention should be paid, for example, to supervision, the ability of substitute care to respond to children's needs, content and skilled adults working in child welfare, measures to improve inclusion, support provided after substitute care and measures to strengthen the knowledge base.

Keywords child welfare, substitute care, maltreatment, rights of the child, trauma, violence

---

ISBN PDF 978-952-00-5400-7

ISSN PDF 1797-9854

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5400-7>

Sisältö

Esipuhe.....	9
OSA 1: Sijaishuollossa tapahtuvan kaltoinkohtelun nykytila tutkimuksen valossa	11
1 Taustaa.....	12
2 Sijaishuolto ja kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset.....	13
3 Kaltoinkohtelu ja väkivalta.....	15
3.1 Väkivallan ja kaltoinkohtelun muodot.....	17
3.1.1 Henkinen väkivalta.....	17
3.1.2 Fyysinen väkivalta.....	18
3.1.3 Seksuaaliväkivalta.....	19
3.1.4 Digitaalinen väkivalta.....	20
3.1.5 Väkivallalle altistuminen.....	21
3.1.6 Rakenteellinen ja institutionaalinen väkivalta.....	22
3.1.7 Laitosväkivalta ja lähisuhdeväkivalta.....	23
3.1.8 Lasten ja nuorten keskinäinen väkivalta.....	23
3.2 Väkivallan kokemisen haitallisuus.....	24
3.2.1 Trauman vaikutuksista lapsiin.....	25
3.2.2 Väkivalta haitallisena lapsuuden kokemuksena.....	26
4 Sijaishuollossa esiintyvä väkivalta ja kaltoinkohtelu -ilmiön tarkastelua.....	28
4.1 Ilmiö kansainvälisen tutkimuskatsauksen valossa 2000-luvulla.....	28
4.1.1 Lasten keskinäinen henkinen, fyysinen ja seksuaalinen väkivalta.....	30
4.1.2 Kaltoinkohtelun ja väkivallan kertaantuminen.....	32
4.1.3 Sijaishuollossa koetun kaltoinkohtelun ja väkivallan vaikutukset.....	33
4.1.4 Kaltoinkohtelu sijaishuollossa institutionaalisenä ja historiallisena ilmiönä.....	33
4.1.5 Seksuaaliväkivalta.....	34
4.1.6 Interventiot ja väkivaltaan puuttuminen.....	35
4.1.7 Sijaishuollon aikaisen väkivallan eri muotojen esiintyvyyden tutkimus.....	36
4.2 Ilmiön käsittely kotimaisessa kirjallisuudessa.....	37
4.2.1 Lasten kokema kaltoinkohtelu ja lähisuhdeväkivalta perhehoidossa.....	37
4.2.2 Lasten kokema väkivalta laitoshoidossa – laitosväkivalta.....	39
4.2.3 Seksuaaliväkivalta sijaishuollossa.....	40
4.2.4 Väkivallalle altistuminen sijaishuollossa.....	41

4.2.5	Institutionaalisen väkivallan monen muodot	42
4.2.6	Haitallinen kasvatuskulttuuri ja rajoitustoimenpiteiden väärinkäyttö	44
4.2.7	Muita kaltoinkohtelun ja väkivallan muotoja sijaishuollossa	45
4.3	Kaltoinkohtelun ja väkivallan esiintyvyys sijaishuollossa kotimaisen tutkimuksen valossa.....	46
4.3.1	Fyysinen uhka ja väkivalta	48
4.3.2	Seksuaaliväkivalta ja seksuaalinen häirintä.....	50
4.3.3	Sijoituksen aikana tapahtuva kaltoinkohtelu ja väkivalta aikuisen taholta.....	52
4.3.4	Lasten keskinäinen väkivalta sijaishuoltopaikassa	55
4.3.5	Kaltoinkohtelu ja väkivalta sijaishuoltopaikan ulkopuolissa ympäristöissä	58
5	Yhteenveto	61
	OSA 2: Trauma- ja väkivaltatietoinen sijaishuolto – materiaali ammattilaisille sekä opiskelijoille	64
1	Materiaalin konteksti, tausta ja tavoite	65
1.1	Virittäytyminen	68
2	Tavoitteena turvallinen sijaishuolto	69
2.1	Moniulotteinen turvallisuus.....	70
2.2	Turvallisuus ja identiteetti.....	72
2.3	Osallisuuden yhteys turvallisuuteen.....	74
2.4	Turvalliset aikuiset sijaishuollossa	76
2.4.1	Aikuisen oma tausta	78
2.4.2	Riski sijaistraumatisoitumiseen – keinoja itsensä suojaamiseen	79
3	Traumatietoisuus sijaishuollossa	82
3.1	Trauman ymmärtäminen.....	83
3.2	Kuntouttavan arjen elementit.....	84
3.2.1	Turvalliset aikuiset ja turvallinen kasvuympäristö	85
3.2.2	Vertaisuuden kokemus ja häpeän vähentäminen.....	88
3.2.3	Empatian säätely	89
4	Väkivaltatietoisuus lastensuojelun sijaishuollossa	91
4.1	Sijaishuollossa oleva lapsi väkivallan tekijänä	93
4.1.1	Väkivallan taustalla olevia mahdollisia syitä.....	93
4.1.2	Väkivaltaiseen käyttäytymiseen puuttuminen.....	95
4.2	Traumatietoinen konfliktin käsittely sijaishuollossa.....	99
4.2.1	Konfliktin eri vaiheet	100
4.2.2	Konfliktin käsittelyyn liittyvät keskeiset termit ja toimintatavat	102
4.2.3	Väkivaltatilanteiden jälkikäsittely ja anteeksipyyntö.....	107

5	Keinoja turvallisuuden vahvistamiseen sijaishuollossa	110
5.1	Väkivallan puheeksi ottaminen lapsen kanssa	111
5.2	Kertomiselle voi olla useita erilaisia esteitä	114
5.3	Vakautumisen keinoja	116
6	Toiminnallisia työvälineitä, vinkkejä ja linkkejä	126
	Osa 3: Pohdinta	127
	Liitteet	134
	Liite 1. Luvun 4.1 hakustrategia ja hakutulosten määrä	134
	Liite 2. Kirjallisuuskatsauksen (4.1) viitteet	136
	Liite 3. Aikuisille suunnatut koulutukset ja tietopaketit	145
	Liite 4. Väkivaltatilanteiden ennaltaehkäiseminen ja turvallisuuden vahvistaminen.....	147
	Liite 5. Väkivallan puheeksi ottaminen lasten, nuorten ja perheiden kanssa	150
	Liite 6. Väkivaltakokemusten käsittelyä helpottavia työvälineitä	153
	Liite 7. Kooste tietolaatikoista	155
	Liite 8. Lähteet	158

ESIPUHE

Tämä julkaisu vastaa tarpeeseen kuvata lastensuojelun sijaishuollon aikana ilmevä kaltoinkohtelua nykyajassa sekä tuottaa käytännönläheinen materiaali trauma- ja väkivaltatietoisien lastensuojelun vahvistamiseksi. Se on tuotettu osana kansallisen lapsistrategian toimeenpanoa (pääministeri Marinin hallituksen kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman toimenpide nro 8¹). Toimeenpanosuunnitelman mukaisesti selvitystyö tuli kytkeä jo meneillään olevaan väkivallan vastaiseen työhön, kuten Väkivallaton lapsuus -toimenpideohjelman toimeenpanoon ja Barnahus -työhön. Sosiaali- ja terveysministeriö vastasi toimenpiteen toteuttamisesta. Julkaisun laatimisen tukena toimi ohjausryhmä, jonka jäsenet olivat: Susanna Hoikkala (sosiaali- ja terveysministeriö, pj), Marjo Malja (sosiaali- ja terveysministeriö, varapj), Johanna Barkman (Pesäpuu ry), Pia Eriksson (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos), Tuija Korhonen (Traumaterapiakeskus Oy), Ulla Korpilahti (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos), Tuulia Kovanen (Ensi- ja turvakotien liitto), Taina Laajasalo (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos), Pirjo Markkola (Tampereen yliopisto), Lastensuojelun Keskusliitosta Miia Pitkänen (6.5.-26.8.22) ja Elina Kekkonen 16.9.22 lähtien, Kirsi Pollari (kansallinen lapsistrategia), Saku Vaskivuo (Pohjois-Suomen aluehallintovirasto) ja Vilma Vähämaa (Osallisuuden aika ry). Hanke-työntekijät Tiia Hipp ja Johanna Liukkonen Pesäpuu ry:stä ja Miia Ståhlberg ja Maria Svetloff Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksesta osallistuivat ohjausryhmän kokouksiin. Kiitos kaikille ohjausryhmätyöhön osallistuneille ja tämän julkaisun tukena toimineille!

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) on laatinut julkaisun ensimmäisen osan, jossa tarkastellaan kaltoinkohtelua ja väkivaltaa voimassa olevan lastensuojelulain (417/2007) aikaan paikantuvana ilmiönä. Selvityksen taustalla oli keskeisesti sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta vuonna 2016 julkaistu tutkimus lastensuojelun sijaishuollon epäkohdista ja kaltoinkohtelusta (Hytönen ym. 2016), jonka mukaan sijaishuollossa vuosina 1937–1983 olleet olivat kokeneet muun muassa ruumiillista ja seksuaalista väkivaltaa, perustarpeiden laiminlyöntiä sekä

---

1 Valtioneuvosto (2021) Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelma. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:81. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-868-0>, s. 22.

monenlaista nöyryyttämistä. Väkivalta oli sekä aikuisten että toisten lasten tekemää, ja sitä esiintyi kaikissa sijoitusmuodoissa. (Hytönen ym. 2016.) Myös esimerkiksi Ruotsissa aikaisemmin tehdyn selvityksen havainnot olivat hyvin samankaltaisia 1900-luvun tapahtumista (SOU 2011).

THL:n selvityksessä sijaishuollon aikana ilmenevää kaltoinkohtelua on tarkasteltu analysoimalla ja kokoamalla olemassa olevaa selvitys- ja tutkimustietoa, koska kirjallisuuskatsaus hyödyttää jatkotoimenpiteiden kohdentamista. Käytettävissä olleet resurssit eivät myöskään mahdollistaneet uusien aineistojen keräämistä. Selvityksen perusteella on valitettavasti selvää, että lasten kaltoinkohtelu ei ole vain historiaan liittyvä ilmiö. THL:n katsaus antaa arvokasta tietoa lastensuojelun nykytilasta ja on olennaista luettavaa kaikille lastensuojelun sijaishuollossa työskenteleville ja siitä päättävillä.

Viime vuosina väkivallasta ilmoittaminen on lisääntynyt. Tämä on osaltaan lisännyt väkivaltatietoisuutta ja aiheeseen liittyvää keskustelua. On myös tuotu esiin, että lastensuojelussa tulisi olla enemmän traumatietoisuutta. Julkaisun toinen osa sisältääkin käytännönläheisen materiaalin trauma- ja väkivaltatietoisesta sijaishuollosta. Pesäpuu ry:n tuottama materiaali on suunnattu etenkin lastensuojelun sijaishuollossa toimiville ammattilaisille ja ammattiin opiskeleville. Näkökulmana on ensisijaisesti sijoitettujen lasten kanssa työskentely.

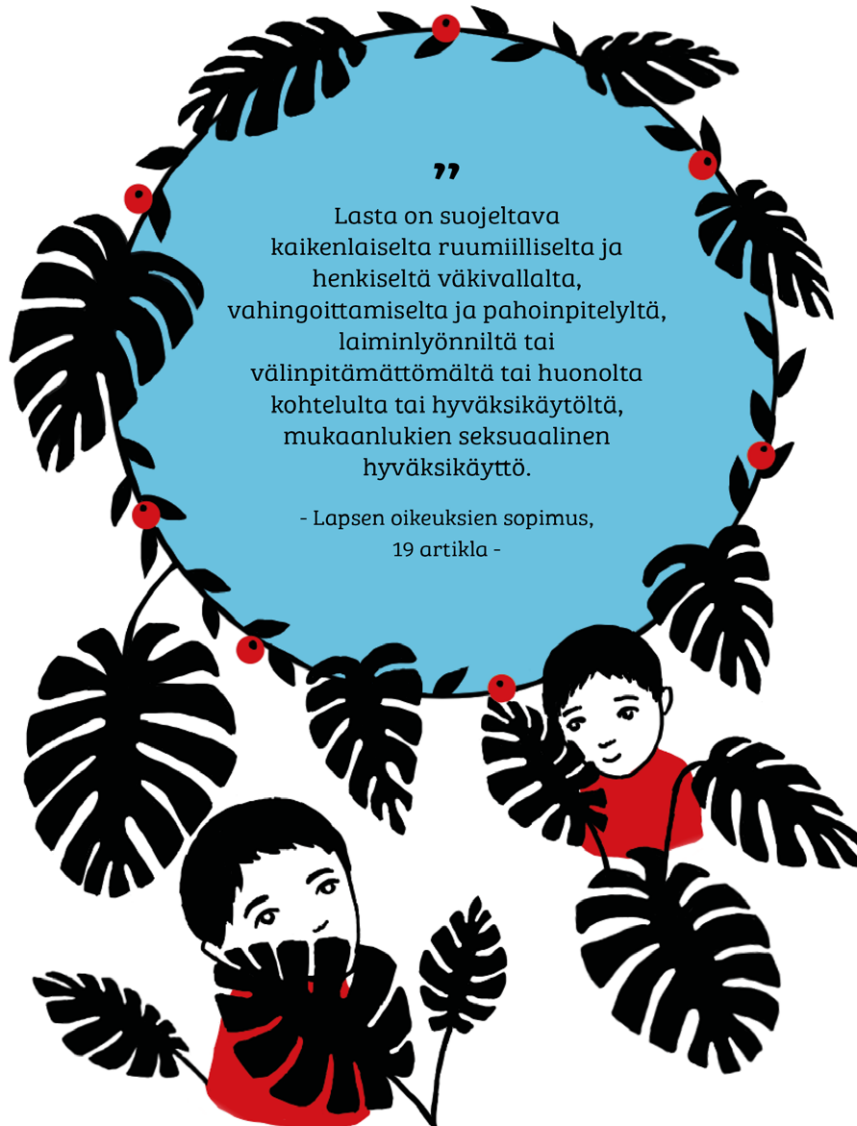
Julkaisun tavoitteena on lisätä lastensuojelussa toimivien keinoja tunnistaa väkivaltaa ja puuttua siihen, jotta lapselle voitaisiin turvata väkivallaton kasvuympäristö sijaishuollon aikana. Sisällöltään julkaisu on moniääninen ja asiaa eri aineistojen pohjalta tarkasteleva. Julkaisu on yksi näkökulma aihealueeseen eikä se pyrikään kattamaan koko ilmiötä. Julkaisun lopussa on lisätietoa aihealueeseen liittyvistä materiaaleista. Luettelot on tarkoitettu esimerkeiksi käytännön toimijoille eivätkä ne ole tyhjentäviä.

Susanna Hoikkala ja Marjo Malja

7.12.2023

OSA 1: Sijaishuollossa tapahtuvan kaltoinkohtelun nykytila tutkimuksen valossa

Kirjoittajat: Pia Eriksson, Miia Ståhlberg & Maria Svetloff

1 Taustaa

Nykytilan selvitys paikantuu vuonna 2008 voimaan tulleen lastensuojelulain (417/2007) jälkeiseen aikaan. Tässä osiossa luomme katsauksen siihen minkälaista kaltoinkohtelua ja väkivaltaa sijoitetut lapset Suomessa kohtaavat eri ympäristöissä ja minkä verran sitä esiintyy. Aihetta tarkastellaan eri aineistojen valossa. Kaltoinkohtelun ja väkivallan ilmiötä jäsennetään ensin 2000-luvulla tehdyn kansainvälisen tutkimuksen ja kotimaisen kirjallisuuden pohjalta. Sen jälkeen siirrytään väkivallan ja kaltoinkohtelun esiintyvyyden tarkasteluun kotimaisten kyselyiden ja tutkimusten valossa.

Lapsilla voi olla monia erilaisia rooleja väkivaltatapahtumissa siten, että samat lapset voivat olla sekä uhreja, tekijöitä ja näkijöitä (esim. Sekol & Farrington 2010). Aikaisempi traumatausta altistaa uusille traumakokemuksille, joita voivat olla sekä kokijana että tekijänä olemisen väkivaltatilanteissa. Lasten ollessa tekijöitä, he voivat kohdistaa väkivaltaa esimerkiksi sijaishuoltopaikassa oleviin aikuisiin. Tämän selvityksen fokuksessa on kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten kaltoinkohtelu- ja väkivaltakokemukset, joissa he ovat ensisijaisesti tekojen kohteena.

2 Sijaishuolto ja kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset

Sijaishuollossa olevalla lapsella tarkoitetaan lasta, joka on lastensuojelulain nojalla huostaanotettu, kiireellisesti sijoitettu, tai hallinto-oikeuden väliaikaispäättöksellä sijoitettu sijaishuoltoon. Tämän lisäksi lapsi voidaan sijoittaa myös avohuollon sijoituksena. Käsite ”kodin ulkopuolelle sijoitettu” kattaa nämä kaikki muodot.

Kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia oli vuoden 2021 aikana yhteensä 17 727, mikä vastaa 1,6 % kaikista lapsista. Sijoitetuista lapsista 53 % oli poikia ja 47 % tyttöjä. Lapsi voidaan sijoittaa perhe- tai laitoshuoltoon. Perhehoito kattaa toimeksiantosuhteisen perhehoidon (sijaisperheet ja sukulaissijoitukset) sekä ammatillisen perhekotitoiminnan (ammatilliset perhekoti). Laitoshuolto taas järjestetään pääosin lastenkodeissa, nuorisokodeissa ja koulukodeissa. Vuoden 2021 viimeisenä päivänä huostassa olleista lapsista 55 % oli perhehoidossa ja näistä 14 % oli sijoitettu sukulais- tai läheisperheeseen. Ammatillisissa perhekodeissa asui 8 % ja laitoksissa 34 %. Sijoitusmuodot ovat yhteydessä lasten ikään siten, että nuoremmat lapset sijoitetaan pääosin perhehoitoon ja täysi-ikäisyyttä lähestyvät teini-ikäiset pääosin laitoksiin. (THL Lastensuojelu 2021.)

Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset eivät ole homogeeninen joukko lapsia vaan heidän taustansa, tilanteensa sekä yksilölliset tarpeensa ja voimavaransa vaihtelevat suuresti. Joukossa on vauvaikäisinä sijaisperheeseen sijoitettuja lapsia, jotka ovat koko elämänsä asuneet samassa sijaisperheessä sekä lapsia, jotka on nuorisoi-ikäisinä sijoitettu laitoshuoltoon. Osa lapsista on vaihtanut sijaishuoltopaikkaa monta kertaa. Sijoituksen taustalla on usein vanhemman tai vanhempien mielenterveysongelma, liiallinen alkoholinkäyttö tai lähisuhdeväkivalta sekä hoivan ja kasvatuksen puutteeseen liittyvä vanhempien jaksamattomuus tai keinottomuus. Sijoitus voi näiden lisäksi tai sijaan johtua myös lapsen omasta käyttäytymisestä siten, että lapsi vaarantaa omaa terveyttään tai kehitystään esim. väkivaltaisella käyttäytymisellä tai päihteiden käytöllä. Myös lasten mielenterveysongelmat tai koulunkäynnin haasteet voivat olla sijoituksen syinä ja taustatekijöinä. (Heino ym. 2016, 67–74.)

Sijaishuollon tarkoituksena on tarjota turvallinen kasvuympäristö niille lapsille, joiden kasvu ja kehitys vaarantuu omassa kodissa sekä niille, jotka niitä omalla käyttäytymisellään vaarantaa. Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 1 §:n mukaan

Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa välillä. Myös muita lapselle tärkeitä ihmissuhteita on vaalittava.

Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatusta sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Lasta on suojeltava kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä.

Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää.

Kaikki tämä pätee myös kodin ulkopuolisissa sijoituksissa. Lastensuojelulain (417/2007) 1 §:n mukaan myös sijaishuoltoon tulee tarjota lapselle turvallinen kasvuympäristö ja varmistaa edellytykset tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen ja erityiseen suojeluun. Sijaishuollossa lapselle on myös turvattava hänen kehityksensä kannalta tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet. Lapsella on lähtökohtaisesti oikeus tavata vanhempiaan, sisarusiaan ja muita hänelle läheisiä henkilöitä².

Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on avainroolissa lapsen hyvinvoinnin ja sijoituksen tavoitteiden toteutumisen seurannassa. Hyvinvointialueet ja aluehallintovirastot valvovat omalla alueellaan toimivia laitoksia ja ammatillisia perhekoteja, ja Valvira myös usean aluehallintoviraston alueella toimivia. Toimeksiantosuhteisen perhehoidon osalta aluehallintovirastot valvovat hyvinvointialueiden perhehoidon järjestämistä. Suuri osa erityisesti laitoshoidon palveluista hankitaan yksityisiltä toimijoilta (Porko ym. 2018). Sopimusvalvonnasta vastaa palvelun hankkinut hyvinvointialue. Nämä kaikki tahot tapaavat myös lapsia valvontakäynneillä, mutta lapsikohtainen valvonta on sijoittavan hyvinvointialueen vastuulla. Käytännössä tämä tarkoittaa lapsen asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää, jolla on tärkein valvontavastuu sijaishuoltoon ulkopuolisena aikuisena ja viranomaisena.

² Yhteydenpidon rajoittamisen edellytyksistä säädetään lastensuojelulaissa

3 Kaltoinkohtelu ja väkivalta

Tämä selvitys kattaa lasten sijoituksen aikana kokeman kaltoinkohtelun ja väkivallan sekä sijaishuoltopaikassa että sen ulkopuolella. Kokonaiskuvan muodostamiseksi pyrkimyksenä on tunnistaa kaikki kaltoinkohtelun ja väkivallan eri muodot sekä ne ihmissuhteet, joissa näitä voi ilmetä. Sijaishuoltopaikassa kaltoinkohtelu ja väkivalta voi olla lasten keskinäistä tai huolta pitävän aikuisen lapseen kohdistamaa väkivaltaa. Sijaishuoltopaikan ulkopuolella väkivaltaa voi kohdistua lapseen läheisen, toisten lasten tai lapselle ennalta tutun tai tuntemattoman aikuisen taholta.

Lapseen kohdistuvaa väkivaltaa lähestytään usein joko kaltoinkohtelun tai väkivallan käsitteen kautta. Sekä kaltoinkohtelun (SOU 2009) että väkivallan (Hytönen ym. 2016) käsitteet ovat vaikeasti määriteltävissä. Ruotsissa selvityshenkilöt päätyivät siihen, että YK:n lapsen oikeuksien sopimus antaa hyvän pohjan sen arvioimiseksi mikä on sellaista lasten kohtelua, jota tulisi raportoida kaltoinkohteluna. Suomalaisessa tutkimuksessa (Hytönen ym. 2016) yläkäsitteenä käytettiin kaltoinkohtelua kattamaan sekä väkivalta että hoidon laiminlyönti, ja tutkijat päätyivät hyödyntämään WHO:n lapsiin kohdistuvan väkivallan määritelmän neljää osa-aluetta sekä THL:n määritelmiä väkivallan eri muodoista; rakenteellinen väkivalta, ruumiillinen väkivalta, henkinen väkivalta ja seksuaalinen hyväksikäyttö tai riisto. (Emt.)

Vuonna 2022 julkaistussa Perheessä tapahtuvan lapsen kaltoinkohtelun riskiolojen tunnistaminen -hoitosuosituksessa (Rantanen ym. 2022, 10) kaltoinkohtelu määritellään tekijän tahalliseksi tai tahattomaksi terveyden, tiedon, taidon ja voimavarojen puutteesta johtuvaksi toiminnaksi, toiminnan puutteeksi tai huolimattomuudeksi, minkä seurauksena lapselle aiheutuu todellista tai mahdollista haittaa. Väkivalta puolestaan viittaa Maailman terveysjärjestön WHO:n määritelmän³ mukaan vallan, kontrollin tai fyysisen voiman tahalliseen käyttämiseen tai sillä uhkaamiseen siten, että se kohdistuu toiseen ihmiseen tai ihmisryhmään ja että se johtaa tai voi johtaa fyysisen tai psyykkisen vamman syntymiseen, kehityksen häiriytymiseen, perustarpeiden tyydyttymättä jäämiseen tai kuolemaan. Väkivallan ja kaltoinkohtelun käsitteiden ero paikantuu tarkoituksellisuuden ja tahattomuuden

3 <https://www.who.int/groups/violence-prevention-alliance/approach>

elementteihin. WHO:n väkivallan määritelmän haasteena on todettu olevan tahallisuuden kriteeri, kun lapselle haitallisiin tekoihin sisältyy WHO:n määritelmästä poiketen myös tekoja, joiden tarkoituksena tekijällä ei ole haitan aiheuttaminen. (Rantanen ym. 2022, 10.)

Lapsen kaltoinkohtelun käsitettä on käytetty (Rantanen ym. 2022) koskemaan vanhemman tai lapsen huoltajan tekemää tai lähisuhteessa tapahtuvaa, alle 18-vuotiaaseen lapseen tai nuoreen kohdistuvaa fyysistä ja/tai henkistä väkivaltaa ja/tai huolenpidon laiminlyöntiä. Lapsen kaltoinkohtelun käsitettä voidaan tähän määritelmään nojaten käyttää sijaishuollossa esim. silloin, kun kyse on perhehoitoon sijoitetusta lapsesta.

Tässä selvityksessä väkivallan ja kaltoinkohtelun käsitteitä käytetään rinnakkain ja tarvittaessa niiden lisäksi käytetään laiminlyönnin käsitettä. Kaltoinkohtelun ja väkivallan käsitteiden rinnakkain käyttäminen mahdollistaa sekä vallan tietoisemmän väärinkäyttämisen että tahattoman kaltoinkohtelun huomioimisen. Vallan tietoinen väärinkäyttäminen väkivallan kriteerinä näyttäytyy haastavana esimerkiksi silloin kun tarkastellaan lapsen tarpeiden laiminlyöntiä. Laiminlyönti voi olla tietoisemmän tekemisen lisäksi tekijänsä ymmärtämättömyydestä johtuvaa tekemistä, esimerkiksi huomattavan epäsensitiivistä vuorovaikutusta vauvaikäisen lapsen kanssa. Lasten ja nuorten keskinäisen väkivallan tarkastelemiseen väkivallan käsite taas soveltuu kaltoinkohtelua luontevammin, sillä THL:n väkivaltakäsitteiden sanastossa (Bildjuschkin ym. 2020, 5) kaltoinkohtelu käsitetään väkivallan teoksi, mikä ilmenee vastuu-, luottamus- tai valtasuhteessa heikommassa asemassa olevaa henkilöä, kuten lasta, kohtaan. Myös lasten ja nuorten keskinäisiä suhteita voivat kuvata eriarvoiset valtasuhteet ja väkivallan ilmeneminen voi olla valtaan sidoksissa, mutta vastuu ja väkivaltaa kokevan riippuvaisuus tekijästä liittyvät erilaisessa valossa lasten ja nuorten keskinäiseen väkivaltaan kuin miten sitä kuvataan kaltoinkohtelun määritelmässä.

Tässä selvityksessä lapsen ja uhrin näkökulmat asettuvat ensisijaisiksi (vrt. esim. Bildjuschkin 2020, 3) ja lapsen kokemus pyritään nostamaan keskiöön. Rakenteellista väkivaltaa käsitellään suppeasti pääosin sijaishuoltopaikassa tapahtuvana kaltoinkohteluna ja väkivaltana, josta tässä käytetään käsitettä institutionaalinen väkivalta. Lapsen sijaishuoltopaikan huolta pitävään aikuiseen kohdistama väkivalta jää tämän selvityksen ulkopuolelle.

3.1 Väkivallan ja kaltoinkohtelun muodot

Väkivallan ja kaltoinkohtelun eri muotojen määritelmällinen erottelu on osin keinotekoisista, koska ne esiintyvät usein yhdessä. Päällekkäisyydestä ja yhteen kietoutumisesta huolimatta erottelu on tärkeää tunnistamisen ja eri muotojen erityispiirteiden tarkastelemisen näkökulmista.

3.1.1 Henkinen väkivalta

Henkisen väkivallan on arvioitu olevan väkivallan muodoista yleisimmin lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa (Ikonen & Helakorpi 2019) ja sen haitallisuuden on todettu olevan yhtä vakavaa kuin muidenkin lapsiin kohdistuvien väkivallan muotojen (esim. Norman ym. 2012). Kaikkiin väkivaltatekoihin sisältyy myös henkistä väkivaltaa (SOU 2009). Sen esiintyvyyden tavoittamiseen tutkimuksellisesti ja toisaalta sen tunnistamiseen esimerkiksi lapsiperhepalveluissa liittyy erityistä hankaluutta. Henkinen väkivalta ilmenee usein päällekkäin muiden väkivallan muotojen kanssa, mikä vaikeuttaa puhtaasti henkisen väkivallan vaikutusten tutkimista. Henkisen väkivallan tunnistamista taas haastaa sen määrittymiseen liittyvä epämääräisyys, sillä yksittäisten tekojen määrittymisestä henkiseksi väkivallaksi ei ole samankaltaista yhteisymmärrystä kuin fyysisen väkivallan teoista (ks. Korpilahti ym. 2019, 190). Esimerkiksi raja hyvin napakan kasvattamisen ja henkisen väkivallan välillä on liukuva. Myös henkistä väkivaltaa kokevalle lapselle näiden kaltoinkohtelevien kokemusten nimeäminen henkiseksi väkivallaksi voi olla vaikeaa.

Teon määrittymiseen henkiseksi väkivallaksi vaikuttavat toiminnan säännöllisyys ja toistuvuus, lapsen ikä, tekijän ja lapsen välinen suhde sekä lapselle koitua haitta. Ensi- ja turvakotien liiton virtuaalikirjassa⁴ henkisen väkivallan teoiksi on lueteltu väkivallalla uhkaaminen ja symbolinen aggressio, lapsen näkymättömäksi tekeminen, sanallinen loukkaaminen, nöyryyttäminen ja halveksunta, syyllistäminen, manipulointi sekä eristäminen ja tunkeilevyys. Henkinen väkivalta voi olla myös turvattomuutta ja osattomuutta, lapsen kokemusten vähättelyä ja epäoikeudenmukaista kohtelua (Laakso 2019, 5).

Henkisen väkivallan lisäksi tutkimuskirjallisuudessa puhutaan henkisestä laiminlyönnistä. Lapsesta huolta pitävällä aikuisella on velvollisuuksia ja vastuuta lasta kohtaan, mikä tuo huolenpitosuhteessa esiintyvään henkiseen väkivaltaan mukaan laiminlyönnin elementin. Laiminlyönnin osalta henkinen väkivalta voi olla lapsen

4 <https://virtuaalikirja.fi/ensijaturvakotienliitto/>

tai nuoren tunne-elämän, hoivan ja huolenpidon tarpeiden laiminlyömistä sekä sen viestittämistä lapselle, että hän on arvoton, viallinen, ei rakastettava, ei haluttu tai uhattu (APSAC⁵ 2017). Henkiseksi laiminlyönniksi määrittyviksi teoiksi on lueteltu Ensi- ja turvakotien liiton virtuaalikirjassa⁶ esimerkiksi se, ettei aikuinen ole tunnetasolla lapsen saatavilla tai ei vastaa lapsen tunteisiin sensitiivisesti, aikuisen ja lapsen välisen vuorovaikutuksen epäsovivuus lapsen ikään nähden ja aikuisen kykenemättömyys tunnistaa lapsen yksiköllisiä rajoja.

Henkiseksi väkivallaksi määrittyy myös lapsen tai nuoren altistuminen väkivallan näkemiselle tai väkivallan uhan kokemiselle. Erityisesti laitospaikoissa sijaishuoltopaikoissa väkivallan uhka voi muodostua toisten sijoitettujen lasten ja nuorten käyttäytymisen seurauksena (ks. Laakso 2019; Eriksson & Korhonen 2002b).

3.1.2 Fyysinen väkivalta

Fyysinen väkivalta on verrattain hyvin tunnistettu väkivallan muoto, mutta edelleenkin ammattilaistenkaan ymmärrys siitä ei tavoita kaikkia sen ilmenemisen muotoja. THL:n Väkivaltakäsitteiden sanastossa (Bildjuschkin ym. 2020) fyysisen väkivallan määritellään ilmenevän henkilön ruumiillisen koskemattomuuden tahallisenä loukkauksena. Muotoja voivat lyömisen lisäksi olla esimerkiksi töniminen, läpsiminen, piiskaaminen, potkiminen, tukistaminen, pään hakkaaminen, kuristaminen, puristaminen, tukehduuttaminen, raapiminen, repiminen, ravistelu, ampumatai teräaseen käyttö tai väkivallalla uhkailu. (Bildjuschkin ym. 2020; Rantanen ym. 2022.) Maailman terveysjärjestön WHO:n mukaan fyysinen väkivalta lasta kohtaan on tarkoituksellista fyysisen voiman käyttöä, josta seuraa tai todennäköisesti voi seurata lapselle terveys- ja kehityshaittaa (Korpilahti ym. 2019, 198; WHO 2006).

Fyysisestä väkivallasta koituvia vammoja voivat olla mm mustelmat, murtumat, naarmut ja hiertymät, aivovammat, palovammat ja silmävammat. Fyysistä väkivaltaa on myös hoidotta jättäminen sekä apuvälineiden tai lääkkeiden panttaaminen. Fyysinen väkivalta ei aina jätä näkyviä jälkiä. Tällöin voi olla vaikea ymmärtää, että on ollut fyysisen väkivallan kohteena tai tekijänä.

5 American Professional Society on the Abuse of Children

6 <https://virtuaalikirja.fi/ensijaturvakotienliitto/>

Fyysinen väkivalta alkaa yleensä jollain pieneltä tuntuvalta teolla, kuten kiinni-pitämisellä, tönäisyllä tai kulun estämisellä. Fyysiseen väkivaltaan liittyy aina henki-nen väkivalta, mikä hyvin usein myös edeltää fyysistä väkivaltaa. Väkivalta on vallan väärinkäyttöä ja satunnainenkin väkivallanteko murentaa turvallisuuden tunnetta.

3.1.3 Seksuaaliväkivalta

THL:n väkivaltakäsitteiden sanastossa ”seksuaalinen väkivalta, seksuaaliväkivalta” määritellään seuraavasti: Väkivalta, joka ilmenee henkilön seksuaalisen koskematto-muuden tai itsemääräämisoikeuden tahallisen loukkauksena. Väkivaltakäsitteiden sanasto pitää lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä ongelmallisena käsitteenä, koska teot ovat lapselle aina väkivaltaa. Teoissa on erityistä lapsen ja tekijän ikäero sekä lapsen kehitysvaihe. (Bildjuschkin ym. 2020,9.) THL:n Termikäsikirja lapsiin kohdis-tuvan seksuaaliväkivallan sanoittamiseen -julkaisussa avataan lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan käsitteitä ja termejä (Rossi ym. 2022). Rikosoikeudellista termiä ”seksuaalinen hyväksikäyttö” ei suositella käytettäväksi yläkäsitteenä ilmiöön tai useisiin tekemuotoihin viitattaessa. Suositeltavana terminä pidetään lapsiin koh-distuvaa seksuaaliväkivaltaa ja lapsen houkuttelua seksuaalisiin tarkoituksiin. (Rossi ym. 2022, 10–13.) Edellä mainittuihin termisuositukseen viitaten, käytämme tässä sel-vityksessä ilmiöstä puhuttaessa termiä lapsiin kohdistuva seksuaaliväkivalta.

Lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta on laaja käsite, joka tarkoittaa kaikkia niitä tekoja, jotka loukkaavat lapsen seksuaalista koskemattomuutta. Seksuaaliväkivaltaa on mikä tahansa toisen seksuaalisuutta vahingoittava teko, sen yritys, ei-toivottu seksuaalinen kommentti tai lähestyminen, joka tapahtuu ilman toisen henki-lön suostumusta riippumatta siitä, millainen suhde näiden henkilöiden välillä on. Seksuaaliväkivalta rikkoo toisen henkilön rajoja. Sitä voi tapahtua missä tahansa ympäristössä, kuten kotona, julkisessa tilassa tai netissä, ja teot voivat olla ahdis-telua, lähentelyä, koskettelua, pakottamista kosketteluun sekä painostamista tai pakottamista seksuaalisiin tekoihin. Lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa on esimerkiksi myös lapsen kuvan tai kehon seksuaalissävyytteinen kommentointi tai seksuaalisen kuvan pyytäminen lapselta. (Bildjuschkin ym. 2020; Korpilahti 2019; Pelastakaa lapset 2022; Barkman & Liukkonen 2022.)

Seksuaalisella häirinnällä tarkoitetaan yleisesti sanallista, sanatonta tai fyysistä, luonteeltaan seksuaalista ei-toivottua käytöstä, jolla tarkoituksellisesti ja/tai tosi-asiallisesti loukataan henkilön henkistä tai fyysistä koskemattomuutta. Seksuaali-sen kuvamateriaalin lähettäminen lapselle on seksuaalista häirintää ja se saattaa täyttää myös rikoksen tunnusmerkistön. Seksuaalisuuteen tai sukupuoleen koh-distuva häirintä voi olla katseita, eleitä tai ehdotuksia, jotka niiden kohde kokee

epämiellyttävinä ja ahdistavina. Ne aiheuttavat hämmennystä ja pelkoa sekä vaikuttavat kielteisesti omaan koskemattomuuden ja turvallisuuden tunteeseen. (THL 2022; Pelastakaa lapset 2022; Barkman & Liukkonen 2022.)

Lapsen houkutteleva tekijän seksuaalisiin tarkoituksiin on prosessi, jossa aikuinen tarkoituksellisesti houkuttelee lapsen näennäisesti vapaaehtoiseen kanssakäymiseen. Kyseessä voi olla pidempiaikainen prosessi, jossa tekijän tavoitteena on luoda tiivis suhde lapsen kanssa tai houkutteleva prosessi voi olla varsin suoraa ja nopeaa toimintaa, jossa ensikontakti ja tavoiteltu seksuaalinen toiminta tapahtuvat varsin lyhyellä aikavälillä.

Vammaisilla lapsilla ja nuorilla on erityinen riski joutua lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan uhriksi. Yksi riskitilanteista on esimerkiksi intiimeinä pidetyt päivittäistoiminnot, joissa vammaiset lapset ja nuoret tarvitsevat avustajaa. Heidän haavoittuvuuttaan lisää ajattelutapa, jossa erityisryhmiä pidetään ei-seksuaalisina ja puolustuskyvyttöminä. Tällaisen ajattelun seurauksena voi olla, ettei seksuaalikasvatus tavoita erityisen haavoittuvassa asemassa olevia nuoria tai seksuaalikasvatus evätään heiltä jopa kokonaan. (THL 2022; Klemetti & Raussi-Lehto 2016.)

Usein unohtuu, että nuori voi kokea seksuaaliväkivaltaa myös seurustelusuhteessaan. Seksuaaliväkivalta jää helposti piiloon, sillä sen kokemiseen saattaa liittyä voimakasta häpeää ja syyllisyyttä. Tutkimuksissa ja ammattilaisten kokemuksissa on tullut esiin viitteitä siitä, että lasten ja nuorten osallisuus ja kuuleminen toteutuvat erityisen heikosti silloin, kun asia liittyy seksuaalisuuteen ja/tai seksuaaliväkivaltaan. (Barkman & Liukkonen 2022.)

3.1.4 Digitaalinen väkivalta

Tieto- ja viestintäteknologian keinoin toista ihmistä vahingoittava ja kontrolloiva väkivalta on digitaalista väkivaltaa. Digitaaliselle väkivallalle ei ole olemassa yhtä, kansainvälisesti vakiintunutta määritelmää ja yleisesti siihen viitataan myös verkkovälitteisenä, teknologiavälitteisenä ja verkko- tai kyberväkivaltana. Tässä selvityksessä käytämme digitaalisen väkivallan käsitettä.

Digitaalisella teknologialla viitataan erilaisiin päätte-, äly- ja paikannuslaitteisiin, viestinnän mahdollistaviin sovelluksiin ja pikaviestipalveluihin. (THL 2022; Rossi ym. 2022.) Oikeusministeriön Naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelma vuosille 2020–2023-julkaisussa (Ruuskanen 2020) digitaalisiksi väkivallaksi ja häirinnäksi on nimetty mm. verkossa tapahtuva nimittely, nolaaminen, vainoaminen ja jatkuvilla puheluilla tai viesteillä häiritseminen. Digitaalisen väkivallan liittyessä esimerkiksi

nuorten seurustelusuhteeseen, se voi ilmetä entisen tai nykyisen kumppanin vuorovaikutuksen kontrollointina, vakoiluna ja paikantamisena. (emt., 39.) Seurustelusuhteeseen liittyessä väkivallan tekijällä tyypillisesti on myös intiimiä tietoa toisesta, jota hän voi käyttää väkivallan tekemisessä (ks. Hakkarainen 2019, 11). Lasten ja nuorten keskinäinen digitaalinen väkivalta voi ilmetä myös kiusaamistyyppisenä väkivallan tai häirinnän toistuvana tekemisellä.

THL:n Termikäsi kirja lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan sanoittamiseen -julkaisussa nimetään erilaisia digitaalisen seksuaaliväkivallan muotoja, joita voivat olla esimerkiksi lasta seksualisoivan materiaalin levittäminen, sellaisella kiristäminen tai lapsen houkuttelu seksuaaliseen tekoon eli ”grooming” (Rossi ym. 2022). Digitaalista seksuaaliväkivaltaa voi ilmetä niin lasten ja nuorten keskinäisenä kuin tutun tai tuntemattoman lapseen tai nuoreen kohdistamana väkivaltana. Seksuaaliväkivallan digitaalisia muotoja on käsitelty jo edellä seksuaaliväkivallan yhteydessä.

3.1.5 Väkivallalle altistuminen

Tyypillisesti lasten väkivallalle altistumisella viitataan tilanteisiin, joissa lapsi on nähnyt tai kuullut vanhempien välistä tai sisarukseen kohdistuvaa väkivaltaa, mutta lapsen kehitykselle haitallinen väkivallalle altistuminen voi tapahtua myös muissa kuin lähisuhteissa, esimerkiksi sijaishuoltoapaikassa lapsen nähdessä muiden sijoitettujen lasten välistä väkivaltaa tai altistuessa toisten lasten kokemalle seksuaaliväkivallalle (SOU 2009). Altistuminen voi sisältää väkivallan näkemistä ja kuulemistä tai sen muulla tavoin aistimista. Siihen voi liittyä todistamisen lisäksi tekemistä, esimerkiksi lapsen yritystä ehkäistä tilanteen eskaloitumista väkivaltaiseksi sekä avun hakemista (Kistin ym. 2017).

Väkivallalle altistuminen voi liittyä mihin vaan väkivallan ilmenemisen muotoon. Tässä selvityksessä väkivallalle altistuminen käsitetään myös omaksi, erilliseksi väkivallan ilmenemisen muodoksi sen haitallisuuden vuoksi. Tutkimuksen perusteella tiedetään, että esimerkiksi lähisuhdeväkivallalle altistumisen seuraukset voivat olla samankaltaisia muiden väkivallan muotojen haitallisten vaikutusten kanssa (esim. Holt ym. 2008; Kitzmann ym. 2003). Väki v allalle altistumista voisi lähestyä myös toisin. Esimerkiksi ruotsalaisessa lastensuojelun menneisyystutkimuksessa (SOU 2009) altistuminen on käsitetty uhkaavan tilanteen kokemisena. Suomalaisessa lastensuojelun menneisyystutkimuksessa turvattomaan kasvu ympäristöön viitataan yhtenä henkisen väkivallan muotona (Hytönen ym. 2016).

3.1.6 Rakenteellinen ja institutionaalinen väkivalta

Rakenteellinen väkivallassa on kyse yhteiskunnassa vallitsevista rakenteista, valtajärjestelmistä, normeista ja toimintatavoista, jotka heikentävät henkilöiden tai henkilöryhmien oikeuksia ja asemaa suhteessa muihin. Rakenteellinen väkivalta on epäsuoraa siten, ettei se kohdistu suoraan yksittäisiin henkilöihin, mutta sen seurauksista kärsivät yksittäiset henkilöt tai henkilöryhmät. Institutionaalinen väkivalta taas on rakenteellista väkivaltaa, joka syntyy yhteiskunnan toimintaa ohjavieri eri instituutioiden eriarvoistavista ja vahinkoa tuottavista rakenteista, valtajärjestelmistä, normeista tai toimintatavoista. (Bildjuschkin ym. 2020, 6.)

Kansainvälisessä kirjallisuudessa (esim. Stein 2006) käsitettä institutionaalista väkivaltaa on käsitelty laajana ilmiönä ja erilaisissa yhteiskunnallisissa instituutioissa, organisaatioissa ja järjestöissä. Tässä selvityksessä määrittelemme sijaishuoltoon ja sen ympäröivään palvelujärjestelmään liittyviä rakenteita, toimintatapoja ja käytäntöjä institutionaaliseksi väkivallaksi, mikä voi olla sekä passiivista että aktiivista. Institutionaalinen väkivalta on nimetty erilliseksi väkivallan muodoksi, sillä sen ilmenemiselle olennaista on sen sidoksissa oleminen lapsen tai nuoren asumiseen sijaishuoltopaikassa. Erityinen jännite institutionaaliseen väkivaltaan tulee lapsen sijoittamisen taustalla olleesta julkisen vallan pyrkimyksestä taata lapselle biologista perhettä turvallisempi ja paremmin lapsen tarpeisiin vastaava kasvuympäristö. (Ellonen & Pösö 2010, 35; Corby 2001, 51–53, 83 mukaan; Corby ym. 2001.)

Tässä selvityksessä fokus on sijaishuollon aikaisissa tapahtumissa sijoitettujen lasten eri elinympäristöissä. Kaikki se väkivalta ja kaltoinkohtelu, jota tässä selvityksessä käsitellään, voidaan laajasti määriteltynä luokitella rakenteelliseksi ja institutionaaliseksi väkivallaksi. Selvityksen tarkastelu lähtee kuitenkin lapsen omasta kokemusmaailmasta ja arjesta sijaishuoltopaikassa, jolloin lapsen huostaanotto- ja sijaishuoltoprosessiin sekä sijaishuollon järjestämiseen ja valvontaan liittyvät asiat jäävät toissijaisiksi. Täysin niitä ei kuitenkaan haluta sivuuttaa, sillä lapsen sijaishuoltopaikassa esiintyvän kaltoinkohtelun ja väkivallan taustalla voi olla usein myös rakenteellisia ongelmia, jotka mahdollistavat tai jopa tuottavat kaltoinkohtelun kokemuksia (esim. Korhonen & Eriksson 2021).

Institutionaalista väkivallasta (institutional abuse) on Suomessa aikaisemmin käytetty käsitettä laitosväkivalta (esim. Koivula ym. 2020) käsiteltäessä lastensuojelulaitoksissa ja ammatillisissa perhekodeissa tapahtuvaa kaltoinkohtelua ja väkivaltaa. Tätä täydentämään tarvitaan myös toinen, perhehoitoon paremmin soveltuva käsite. Ehdotamme lähisuhdeväkivallan käsitteen soveltamista siihen.

Määrittelemme sijaishuollossa tapahtuvan laitospöivöllän ja lähisuhdevöivöllän institutionaalisen väkivöllän muodoksi, jotka kattavat sekä laitos- että perhehoidon. Näiden yhtenä muotona on lasten keskinäinen väkivallta sijaishuollossa.

3.1.7 Laitospöivöllän ja lähisuhdevöivöllän

Määrittelemme laitospöivöllän sisältävän kaikki edellä mainitut väkivöllän muodot, joita esiintyy lastensuojelulaitoksissa ja ammatillisissa perhekodeissa. Tekijöinä, uhreina ja altistujina voivat olla niin lapset, ammattilaiset kuin muut aikuiset. Usein eri roolit saattavat kietoutua tosiinsa. Myös vahingollinen ilmapiiri sekä muut kaltoinkohtelun ja laiminlyönnin muodot laitoksessa voidaan määritellä sisältyvän tähän. Lähisuhdevöivöllän kuvaa paremmin perhehoidossa tapahtuvia väkivöllän muotoja, mutta sitä voi esiintyä myös laitoksissa sellaisten henkilöiden välillä, jotka ovat läheisiä ja joiden välillä on kiintymyssuhde.

Lähisuhdevöivöllän voi sisältää kaikkia väkivöllän eri muotoja ja myös kaltoinkohtelun voidaan katsoa olevan lähisuhteessa tapahtuvaa väkivalltaa. Erityistä haavoittuvuutta aiheuttava tekijä lähisuhdevöivöllässä on väkivöllän tapahtuminen kiintymyssuhteessa. Lapsen psyykinen ja sosiaalinen kehitys rakentuvat pitkälti kiintymyssuhteen varaan, jolloin siinä tapahtuva kaltoinkohtelu on lapselle erityisen haitallista. Toisaalta sitä voi myös olla erityisen hankalaa käsittää – miksi aikuinen, jonka pitäisi huolehtia, satuttaa? Lähisuhdevöivöllän aikuisten välillä voi näyttöytyä lapselle vielä kaoottisempänä kuin suoraan lapseen itseensä kohdistuva väkivallta. Pienen lapsen hoitajien tehtävänä on auttaa lasta tunnesäätelyssä, mikä on vauvaiässä täysin hoitajan toiminnan varassa. Mikäli lasta hoitavat aikuiset ovat emotionaalisesti kiinni keskinäisessä väkivalltilanteessaan, ei heillä välttämättä riitä resursseja lapsen tunnekuorman huomaamiseen, jolloin lapselle tapahtuu vaille jäämistä.

3.1.8 Lasten ja nuorten keskinäinen väkivallta

Lasten keskinäinen väkivallta voi muodoltaan olla henkistä, fyysistä tai seksuaalista tai näiden muotojen yhdistelmä sekä tapahtua sekä perhehoitoon että laitoshoidon sijoitettujen erilaisissa elinympäristöissä. Tässä selvityksessä lasten ja nuorten keskinäisissä suhteissa ilmenevään väkivalltaan viitataan lasten ja nuorten keskinäisenä väkivalltana. Vaihtoehtoinen käsite olisi lasten vertaissuhdevöivöllän. Aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa vertaisuus on liitetty lasten asumiseen samassa sijaishuoltoapaikassa (esim. Mononen ym. 2021). Samassa sijaishuoltoapaikassa asuvien lasten vertaisuus näyttöytyy kuitenkin ongelmallisena, kun huomioidaan,

miten samassa sijaishuoltopaikassa asuvien lasten iät voivat vaihdella. Tässä selvityksessä kiinnostus sijoitettujen lasten ja nuorten väkivallan kokemuksiin laajenee myös sijaishuoltopaikan ulkopuolella tapahtuvaan väkivaltaan, mikä voi olla lasten ja nuorten keskinäistä väkivaltaa, mutta ei välttämättä vertaissuhteessa tapahtuvaksi määrittävää. Myös kiusaamisen käsitettä käytetään tutkimuksissa, ja siihen liitettyjä piirteitä ovat tekojen toistuvuus ja tavoitteellisuus toisen vahingoittamiseksi (esim. Mazzone ym. 2017). Lasten ja nuorten keskinäinen väkivalta voi kuitenkin liittyä tavoitteellisen vahingoittamisen sijaan esimerkiksi lapsen tunnesäätelyn vaikeuksiin ja sen seurauksena tapahtuvaan toisen vahingoittamiseen, jolloin väkivallan käsite kuvaa tilannetta uhrin näkökulmasta kiusaamiskäsitettä osuvammin. Kiusaamiskäsitettä käytämme viitatessamme tutkimuksiin, joissa sitä on käytetty.

Hytösen ym. (2016) mukaan lasten keskinäisessä väkivallassa sijaishuollossa on usein kyse vallasta vanhempien lasten kohdistaessa väkivaltaa nuorempiin ja isojen pienempiin. Keskinäisen väkivallan eri muotoja havaittiin olevan esimerkiksi alistaminen, nöyryyttäminen, palvelusten tekemiseen pakottaminen ja kiristäminen fyysisen väkivallan lisäksi.

3.2 Väkivallan kokemisen haitallisuus

Väkivallan kokeminen voi aiheuttaa lapselle fyysisten vammojen lisäksi myös muuta kasvua ja kehitystä häiritsevää aika äärimmäistäkin haittaa ja vain harvan muun lapsuuden aikaisen kokemuksen haitat voivat olla yhtä merkittävät kuin väkivallan ja laiminlyönnin (Teicher & Samson 2016; Marshall ym. 2020, 2). Väkivallan haitallisuuden tutkimusta kuitenkin vaikeuttavat monet eri tekijät. Väkivallan eri ilmenemismuodoille on tyypillistä niiden samanaikainen esiintyminen, mikä haastaa eri muotojen vaikutusten erottelemista tutkimuksessa. Lapsiin kohdistuva väkivalta esiintyy myös usein rinnakkain muiden lapsen kehitykseen haitallisesti vaikuttavien tekijöiden kanssa ja erilaisten haitallisten kokemusten yksittäisten vaikutusten todentaminen on siksi hankalaa. Toisaalta myös lapsen hyvää kehitystä suojaavat tekijät ovat yksilöllisiä eikä niiden määrä väkivaltaa kokeneilla lapsilla ole vakio. Toisin sanoen, kaksi lasta voivat kokea samankaltaisen väkivallan teon ja sen vaikutukset voivat olla heille täysin erilaiset. Haitan laatu riippuu lasten iän ja kehitysvaiheen lisäksi esimerkiksi lapsen suhteesta hänestä huolta pitävään aikuiseen ja tämän resursseihin sekä lapsen tilanteeseen liittyvistä mahdollisista muista haitallisista tekijöistä (esim. Kertesz, Fogden & Humphreys 2021).

3.2.1 Trauman vaikutuksista lapseen

Traumaattisiksi tapahtumiksi määritellään (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, American Psychiatric Association 2013) tapahtumat, joihin liittyy vakava loukkaantuminen, kuolema tai sen uhka.

Trauman aiheuttamiin haittoihin vaikuttavat lukuisat tekijät. Tutkimuksen perusteella esimerkiksi tiedetään, että pienten lapsen kokeman lyhytkestoisen trauman vaikutukset ovat riippuvaisia vanhempien reaktiosta traumaan. Mikäli vanhemmat pystyvät tukemaan lasta, pitkäaikaisten traumaoireiden ilmeneminen on vähäisempää. (Laor ym. 2001.) Traumaoireisiin liittyy muutos lapsen kognitioissa ja tunne-reaktiossa. Tämä voi tarkoittaa muutosta siinä, miten lapsi näkee itsensä ja muut ihmiset sekä maailman, ja millaiset tilanteet hän tulkitsee turvallisuuttaan uhkaaviksi. Trauman oireet voivat olla myös suoraan traumaattiseen kokemukseen liittyviä emotionaalisia, kognitiivisia, fyysisiä ja käyttäytymisen ongelmia ja usein ne voivat olla myös sellaisia, jotka tavallisesti yhdistetään masennukseen, ahdistuneisuushäiriöön, käytöshäiriöihin tai päihteiden väärinkäyttöön. (Cohen ym. 2020, 21.) Kaiken edellä mainitun lisäksi tai siihen kytkeytyneenä, trauma voi myös vaikuttaa haitallisesti lapsen kehitykseen. Eri ikäkausina lapsilla on tietyt keskeiset kehitystehtävät, joiden harjoittaminen ja oppiminen voi trauman kokemisen vuoksi hidastua, estyä tai lapsi voi jopa taantua kehityksessä taaksepäin. Kehitystehtävissä hidastuminen voi kertautua siirryttäessä seuraavaan kehitysvaiheeseen, jolloin koetun väkivallan haitalliset vaikutukset kasvavat. (Peltonen 2011, 13.)

Tutkimuskirjallisuudessa puhutaan kehityksellisen trauman häiriöstä, joka syntyy toistuvan ja pitkäkestoisen traumatisoitumisen seurauksena ja liittyy varhaisten elinvuosien aikana tapahtuneisiin vakaviin puutteisiin ja ongelmiin kiintymyssuhteissa. Traumatisoitumisen seurauksena normaali persoonallisuuden kehitys häiriintyy ja esimerkiksi kyky säädellä viireystiloja hankaloituu. (Leikola 2014; Suokas-Cunliffe & Van Der Hart 2006.) Bessel van der Kolk (2014) on ehdottanut kehitykselliselle traumalle kriteereitä. Ensimmäisen kriteerin mukaan lapsen on pitänyt lapsuus- tai nuoruusiässä kokea pitkään jatkuneita tai useita yksittäisiä haitallisia tapahtumia, kuten esimerkiksi ensisijaisen hoitajan toistuvaa vaihtumista tai jatkuvaa henkistä väkivaltaa. Toisena kriteerinä on lapsella olevat tunteiden ja ruumiillisten toimintojen säätelyn häiriöt tai tarkkaavuuden tai käyttäytymisen säätelyvaikeudet. Näitä voivat olla esimerkiksi uhkaavien tilanteiden liioitteleminen tai niiden huomiotta jättäminen, hankaluus rauhoittaa itseään tai epäsovpien rauhoittumiskeinojen käyttäminen sekä itseä vahingoittava käytös. Kolmas kriteeri koskee itsen ja suhteiden säätelyn vaikeutta, esimerkiksi itsensä näkemistä

vahingoittuneena ja avuttomana, huoltajista huolehtimista ikätasoon sopimattomalla tavalla, kykenemättömyyttä empatiaan ja sopimattomia keinoja saada läheisyyttä ja itsenäisyyttä ihmissuhteissa. (Emt., 438–439.)

3.2.2 Väkivalta haitallisena lapsuuden kokemuksena

Vaikka väkivallan kokeminen ei aiheuttaisi lapselle traumatisoitumista, voi siitä silti seurata muutoksia lapsen aivojen toimintaan esimerkiksi lapsen kokeman pitkäkestoisien stressin vuoksi (Zietlow ym. 2019). Äitiin kohdistuva väkivalta voi vaikuttaa jo sikiöön äidin kohonneiden stressitasojen kautta (Chambliss 2008), mikä puolestaan voi suurentaa syntyvän lapsen stressiherkkyyttä ja lisätä ADHD:n, ahdistuneisuuden ja oppimisvaikeuksien riskiä (Talge ym. 2007).

Lapsella aivojen kehitys on kesken, mikä laajentaa väkivallan kokemisen haitallisia vaikutuksia (Teicher ym. 2016, 652). Lapsen aivojen muokkautumiseen vaikuttaa se, millaisia ärsykeitä lapsi saa ja millaisessa vuorovaikutuksessa hän on osallisena. Kun kasvuympäristön ennakoitavuuteen ja turvallisuuteen voi luottaa, mahdollistuu lapsen leikkiä ja harjoitella uusia taitoja, mikä edistää lapsen kehitystä suotuisasti. Mikäli kasvuympäristössä on uhkaavuutta ja vaarallisuutta, keskittyvät aivot käsittelemään vaaran merkkejä. (Van der Kolk 2014.) Lapsen käyttäytymisen ongelmien, tunnesäätelyn vaikeuksien, nukkumisen pulmien, turvattomuuden kokemusten sekä keskittymisen ja oppimishaasteiden taustalta voi löytyä fyysisen väkivallan tai kaltoinkohtelun kokemuksia (Gershoff ym. 2016; Teicher & Samson 2016; Teicher ym. 2016).

Emotionaalisten, psyykkisten ja kognitiivisten vaikutusten lisäksi väkivallan kokemisella voi olla lapselle myös kauaskantoisia somaattisia terveysvaikutuksia. Näitä on yritetty paikantaa lapsuuden aikaisten haitallisten kokemusten vaikutuksia tarkastelevassa ACE (Adverse Childhood Experiences) -tutkimuksessa. Vuonna 1998 Vincent Felitti löysi tutkimuksessaan yhteyden ACE-kokemusten ja aikuisiän kroonisen sairastuvuuden välillä (Bartelli ym. 2019, 243). ACE-menetelmässä pisteytetään lapsuuden haitallisia kokemuksia, ja mitä enemmän pisteitä kertyy, sitä suurempi on kielteinen vaikutus esimerkiksi eliniän odotteeseen ja riski sairastua kroonisiin sairauksiin kasvaa (Boullier & Blair 2018,1). Riskin kasvamista on selitetty haitallisten kokemusten aiheuttamalla toksisella kroonisella stressillä ja yhteydellä immuunijärjestelmän heikentymiseen, mikä puolestaan voi aiheuttaa kroonisen tulehdustilan ja esimerkiksi hormonaalisia muutoksia. (Boullier & Blair 2018, 135; Burke Harris 2019.)

Tuoreessa tutkimuksessa väkivallan kokemisella on paikannettu olevan kehitykseen ja terveyteen liittyvien haittojen lisäksi vaikutusta myös esimerkiksi lasten osallisuuteen. Vuoden 2019 kouluterveyskyselyn aineistossa on esimerkiksi todettu vahva yhteys lasten osallisuuden kokemuksen ja vanhempien henkisen väkivallan välillä siten, että osallisuusindikaattorin keskiarvot olivat huomattavasti matalampia henkistä väkivaltaa kokeneilla lapsilla. (Virrankari ym. 2021, 7.)

4 Sijaishuollossa esiintyvä väkivalta ja kaltoinkohtelu -ilmiön tarkastelua

Kodin ulkopuolelle sijoitetuilla lapsilla on usein haitallisia lapsuudenkokemuksia, mutta niiden määrä ja laatu ovat hyvin yksilöllisiä. Huostaanoton tai sijoituksen syynä tai osasyynä on usein erilaista laiminlyöntiä, kaltoinkohtelua tai väkivaltaa. Sijoituksen myötä lapsi siirretään uuteen kasvuympäristöön joko perhe- tai laitoshoittoon, joiden yksi tärkeimpiä tehtäviä on tarjota lapselle turvallinen kasvuympäristö. Aina sijaishuolto ei pysty vastaamaan tähän tehtävään, vaan sijaishuollon aikana voi tapahtua kaltoinkohtelua ja lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa eri muodoissa.

4.1 Ilmiö kansainvälisen tutkimuskatsauksen valossa 2000-luvulla

Tässä alaluvussa pyritään vastaamaan seuraavaan kysymykseen: Miten sijaishuollossa tapahtuvaa kaltoinkohtelua ja väkivaltaa on 2000-luvulla käsitelty kansainvälisessä kirjallisuudessa ja miten ilmiö jäsentyy sen valossa? Kirjallisuushaku toteutettiin kansainvälisissä viitetietokannoissa käyttäen laajasti kaltoinkohteluun ja väkivaltaan sekä sijaishuoltoon liittyviä käsitteitä ja ilmaisuja.

Ensimmäinen haku tuotti 415 viitettä, joista abstraktien perusteella karsittiin pois ne, jotka eivät täyttäneet seuraavia kriteerejä: artikkeli käsittelee alle 18-vuotiaita lapsia, jotka on sijoitettu kodin ulkopuolelle ja kaltoinkohtelua tai väkivaltaa käsitellään sijaishuollon aikana tapahtuneena ilmiönä. Haku tuotti paljon viitteitä, joissa väkivallan ja kaltoinkohtelun kokemukset olivat sijaishuollon taustalla, mutta näitä ei otettu mukaan, jos ne eivät käsitelleet myös sijaishuollon aikaista kaltoinkohtelua tai väkivaltaa. Sen lisäksi haku tuotti myös viitteitä, jotka käsitelivät institutionaalista ja rakenteellista väkivaltaa uskonnollisissa yhteisöissä tai tiettyyn vähemmistöön kohdistuneena sekä esim. lapsisotilaiden käyttöä. Näistä mukaan valikoituivat vain sellaiset artikkelit, jotka käsitelivät pitkäaikaista laitoshoidtoa, joissa laitoksen ylläpitäjänä oli esim. katolinen kirkko.

Ensimmäisen karsinnan jälkeen tarkempaan tarkasteluun valikoitui 84 abstraktia. Lisähaut tehtiin sisällyttämällä nuorten rikosseuraamukseen liittyviä käsitteitä sekä sijaishuollon aikaiselle väkivallalle altistumista kuvaavia hakusanoja. Lisähaku tuotti 447 viitettä, joista abstraktien perusteella tarkempaan tarkasteluun yllä mainituilla kriteereillä valikoitui 22. Näiden lisäksi Pohjoismaisesta SvePub tietokannasta löytyi 128 viitettä, joista kriteerit täytti 5 viitettä. Toisellakaan kierroksella ei löytynyt altistumista käsitteleviä tutkimuksia, mikä vahvisti käsitystä siitä, että aiheesta tiedetään yksilötasolla vielä vähän, kun kiinnostus on pääasiallisesti ollut tekijöissä ja uhreissa. Välillisesti väkivallalle altistumista voidaan myös lähestyä rakenteellisena ilmiönä, esimerkiksi kaltoinkohtelua mahdollistavien organisaatiokulttuurien kautta. Lopulta tarkempaan tarkasteluun valikoitui yhteensä 111 vertaisarvioitua julkaisua, joista jätettiin pois sellaiset, jotka käsittelevät ammattilaisten kokemuksia väkivallasta ja turvattomuudesta tai seksuaaliväkivaltaa tekevien aikuisten hakeutumista työskentelemään lasten kanssa. Lopullisessa tarkastelussa oli mukana 93 artikkelia, joista 11 oli kirjallisuuskatsauksia. Tarkempi hakustrategia ja viitteet on esitelty ja lueteltu liitteessä 1.

Artikkelit lajiteltiin seuraaviin kategorioihin sisällönanalyysillä niiden abstraktissa esitetyn tutkimuskysymyksen tai päätulosten mukaan (n)⁷:

- A. Lasten ja nuorten keskinäinen kiusaaminen sekä henkinen ja fyysinen väkivalta (32)
- B. Seksuaaliväkivaltaa käsittelevät (25)
- C. Kaltoinkohtelun, väkivallan ja laiminlyönnin esiintyvyys ja vertailu eri ryhmien välillä (16)
- D. Kaltoinkohtelu sijaishuollossa institutionaalisena ja historiallisena ilmiönä (12)
- E. Kaltoinkohtelun ja väkivallan kertaantuminen (9)
- F. Sijaishuollossa koetun kaltoinkohtelun ja väkivallan vaikutukset (6)
- G. Kaltoinkohtelun ehkäisyyn ja puuttumiseen liittyvien interventioiden tarkastelu (5)

Perhehoitoa tarkastelevia artikkeleita löytyi yhteensä kymmenen. Kaltoinkohtelun ja väkivallan ilmiötä käsittelevät tutkimukset painottuivat selvästi laitoshoidon kontekstiin ja yksinomaan laitosympäristöihin paikannettuja artikkeleita oli yli 50. Loput käsittelevät sijaishuoltoa yleisesti tai niissä esimerkiksi tehtiin väkivallan esiintyvyyden vertailua eri sijaishuoltomuotojen välillä.

---

7 Muutama artikkeli on mukana kahdessa kategoriassa.

Perhehoitoa käsittelevistä artikkeleista kuusi käsitteli lähisuhdeväkivaltaa, joissa sijaisvanhempi oli tekijänä, ja kolme käsitteli lasten keskinäistä väkivaltaa. Perhehoidon laatuun liittyvät tekijät, kuten valvonta, valmennus, onnistunut sijoitusprosessi ja sijoituksen aikainen tuki sekä suhteiden laatu, nousivat esille merkittävänä suojaavina tekijöinä (Oriana 2006; Lutman & Barter 2017; Barter & Lutman 2016; Masha 2021). Baker ym. (2013) mukaan lapset kokivat huomattavasti vähemmän henkistä väkivaltaa sijaisvanhempien kuin biologisten vanhempien taholta. Sijaisvanhempien taholta sitä esiintyi pääasiassa torjunnan ja halveksunnan muodoissa (Baker ym. 2013). Litrownik ym. (2003) mukaan läheissijaisperheissä esiintyi enemmän kuritusväkivaltaa kuin muissa sijaisperheissä. Yksi artikkeli käsitteli yksin maahan tulleiden lasten erityisen haavoittuvaa asemaa perhehoidossa (Connolly 2014). Kartoittava kirjallisuuskatsaus vahvistaa muiden tutkijoiden huomiota siitä, että perhehoidossa tapahtuvan kaltoinkohtelun ja väkivallan tutkiminen on hyvin vähäistä (esim. Breman 2018; Morton 2015).

4.1.1 Lasten keskinäinen henkinen, fyysinen ja seksuaalinen väkivalta

Kansainvälisessä tutkimuksessa lasten ja nuorten keskinäistä henkistä, fyysistä ja seksuaalista väkivaltaa on käsitelty selvästi eniten. Näitä käsitteleviä artikkeleita oli yhteensä 32 kappaletta. Artikkeleista kolme käsitteli perhehoitoa, viisi koulu-kiusaamista ja loput laitoshoidoa. Monessa tutkimuksessa käytetään käsitettä kiusaaminen ja se toistuu alla viitattaessa näihin tutkimuksiin.

Kartoituksessa pyrittiin löytämään myös tutkimuksia, jotka käsittelevät muissa ympäristöissä kuin sijaishuoltopaikan sisällä tapahtuvaa väkivaltaa. Mukaan valikoitui siten neljä viitettä, jotka käsittelevät sijoitettujen lasten koulukiusaamista. Koulukiusaamisen todettiin olevan sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten keskuudessa tavallista (Oriol ym. 2020; Rao ym. 2007). Erityisesti laitoksissa asuvat kokevat muita lapsia enemmän koulukiusaamista (Wright 2016) ja heillä on myös muita vähemmän ystävyyssuhteita (Lagerlöf 2012). Laitoshoidossa olevat lapset kokevat stigmatisoitumista ja ulkopuolisuutta, ja näiden kokemusten vähentämiseksi lapsille ja nuorille järjestettävän tuen lisäksi olisi tärkeää välttää sijaishuoltopaikkojen muutoksia ja lisätä koulujen tietoa sijaishuollosta (Lagerlöf 2018).

Perhehoidossa tapahtuva lasten keskinäinen kielteinen vuorovaikutus johtuu usein rakenteellisista epäkohdista, kuten tiedon siirtoon ja sijoitusprosessiin liittyvistä epäkohdista (Barter ym. 2016). Lutman & Barter (2017) kirjallisuuskatsauksen mukaan lapset voivat olla keskinäisen väkivallan tekijöitä ja uhreja, mutta sijaisperheissä tapahtuvasta lasten keskinäisestä väkivallasta on vain vähän tietoa eikä

sen esiintyvyydestä voidaan vetää johtopäätöksiä. Orianan (2006) mukaan uhriksi joutuminen lisää henkistä pahoinvointia ja vaikuttaa negatiivisesti koulumenestykseen. Artikkelissa suojaavina tekijöinä näyttäneet hyvät suhteet sijaissisaruksiin ja perhehoidon laatu (emt.).

Israelissa kaikenlaisen kaltoinkohtelu ja väkivalta on läsnä erityyppisissä nuorten laitoksissa (Davidson-Arad & Golan 2007), mutta sen vakavuusaste vaihtelee. Laitoshoidossa asuvat lapset ovat muita useammin sekä keskinäisen väkivallan uhreja että tekijöitä (Yubero ym. 2019; Grennan 2007). Henkilökunnan raporttien mukaan tavallisinta on henkinen ja verbaalinen väkivalta, ja sitä tapahtuu eniten nuorten omissa huoneissa tai laitosten kouluissa (Ireland 2002). Mazzone ym. (2018) kirjallisuuskatsauksen mukaan sekä yksilölliset tekijät kuten ikä, sukupuoli ja laitoksessa oloaika, että ympäristötekijät kuten laitoksen tyyppi, koko, hierarkkisuus ja ilmapiiri ovat yhteydessä sekä kiusaamisen että vertaisväkivallan ilmenemiseen. Sekä uhreilla että tekijöillä on usein useita käyttäytymiseen tai mielenterveyteen liittyviä ongelmia. Kiriakidisin (2008) mukaan laitoksessa henkistä väkivaltaa kokeneiden itsemurhayritysten riski oli yhdeksän kertaa suurempi kuin muilla nuorilla. Sekol & Farringtonin (2016a; 2016b) mukaan poikien ollessa kiusaajina, yksilötekijöillä, kuten empatian puuttumisella ja kiusaamishistorialla, oli enemmän merkitystä kuin tyttöillä. Connell ym. (2016) mukaan nuoret rikoksentekijäpojat, jotka olivat tekijöinä, omasivat usein kiusaamishistoriaa ja aggressiivisia asenteita. Uhrit taas olivat sosiaalisesti eristäytyneitä, menestyivät huonosti koulussa ja heillä oli haasteita mielenterveyden kanssa. Attar-Schwartz & Khoury-Kassabin (2015) mukaan verbaalinen väkivalta on tavallista ja tyttöjen uhrikokemuksiin vaikuttaa erityisesti heikko itsetunto. Verbaalisen väkivallan takana ovat usein sopeutumisvaikeudet, henkilökunnan taholta tapahtuva kaltoinkohtelu ja kokemus siitä, että laitos ei ole lapsiystävällinen (emt.).

Tutkimuksissa on paikannettu joitain yksilöllisiä eroja niiden lasten välillä, jotka ovat väkivallan tekijöitä, uhreja tai molempia. Yleisellä tasolla nämä yksilölliset erot eivät kuitenkaan näyttäyty merkittävinä. Tästä syystä tutkimuksessa ja käytännössä tulisi keskittyä sekä tekijöihin että uhreihin. Suurin osa lapsista on ollut molemmissa rooleissa ja ilmiöön vaikuttaa yksilöllisten tekijöiden lisäksi myös laitosympäristö. (Sekol ym. 2022) Kiusaamisen dynamiikassa on samanlaisia piirteitä, vaikka se ilmenee eri ympäristöissä, kuten laitoksissa ja kouluissa (Monks ym. 2009).

Sekol ym. (2013) mukaan itseraportointi tarjoaa hyvin tietoa laitoksissa olevien nuorten kiusaamiskokemuksista. Kroatialaisessa tutkimuksessa henkilökunnan arviot kiusaamisen esiintyvyydestä olivat huomattavasti pienemmät kuin lasten omat arviot. Vaikka henkilökunta tunnisti joitain väkivallan muotoja hyvin, heillä oli haasteita tunnistaa ympäristöjä, joissa sitä esiintyi ja käsitykset uhreista ja tekijöistä

olivat stereotyyppisiä. (Sekol & Farrington 2020.) Lasten keskinäisen väkivallan vähentämiseksi Sekol & Farrington (2016b) ehdottavat, että uhrikokemuksille alttiita ei sijoitettaisi samaan paikkaan sellaisten vanhempien nuorten kanssa, joilla on antisosiaalista käyttäytymistä. Koska vertaisväkivaltaan puututaan usein reaktiivisesti, suositellaan väkivaltaa ehkäisevässä tarkoituksessa empatiaa lisääviä ohjelmia, asenteisiin vaikuttamista sekä impulsiivisuutta hillitseviä ja hallitsevia työkaluja. (Sekol & Farrington 2016a; 2020.) Sekä kiusaajilla että kiusatuilla on vähemmän sosiaalisen tuen kokemuksia (Sekol 2016), mutta Moore ym. (2020) mukaan lapset myös tukevat toisiaan ja tarjoavat suojaavia vertaissuhteita.

Seurustelusuhteissa tai nuorten välisessä tapailussa tapahtuva väkivalta nousi artikkeleissa esille erillisenä ilmiönä. Ilmiötä käsiteltiin sekä tekijän että uhrin näkökulmasta kytkettynä kasautuviin uhrikokemuksiin ja traumataustaan. Neljä artikkelia käsittelee seurustelusuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa. Yhden espanjalaisen tutkimuksen mukaan jopa hieman yli 90 prosenttia laitoshoidossa olevista teini-ikäisistä syyllistyisi väkivaltaan seurustelusuhteissa, ja hieman alle 90 prosenttia joutuisi sen kohteeksi. Näistä molempia tapahtui lähes kolmanneksen kohdalla usein. (Dosil ym. 2022.) Saman tutkimuksen mukaan sukupuoli ei vaikuttanut tekijästatukseen, mutta tekijälapset olivat usein iältään vanhempia (Dosil ym. 2019). Parisuhdeväkivallan uhriksi joutumiseen taas olivat yhteydessä sekä huumeiden käyttö ja itseraportoitu posttraumaattinen stressihäiriö (Jonson-Reid ym. 2007). Astin & Smith (2021) mukaan laitoshoidossa olevat nuoret eivät saa aikuisten kautta mallia ja oppia hyvästä parisuhteesta vaan ovat sen varassa mitä koulussa opetetaan. Samaa sukupuolta olevien nuorten seurusteluväkivaltaa ammattilaiset usein tulkitsevat ja käsittelevät vertaisväkivaltona (Bermea ym. 2018).

Seksuaalista väkivaltaa ja lasten keskinäistä hyväksikäyttöä käsittelevien tutkimusten mukaan seksuaaliväkivaltaiset teot toisten lasten taholta ovat tavallisia, ja niihin vaikuttaa esimerkiksi sopeutumisongelmista kärsivien nuorten sijoittaminen samaan paikkaan. Henkilökunnan taholta tapahtuva kaltoinkohtelu on yhteydessä näihin kokemuksiin (Attar-Schwartz 2014).

4.1.2 Kaltoinkohtelun ja väkivallan kertaantuminen

Kasautuvissa uhrikokemuksissa käsite ”poly-victimization” kuvaa hyvin ilmiötä, joissa samoille lapsille kasaantuu toistuvia kaltoinkohtelu- ja väkivaltakokemuksia. Aikaisemmat trauma- ja uhrikokemukset ovat yhteydessä sekä uusien uhrikokemuksiin että tekijänä toimimiseen niin sijaishuollon aikana kuin sen jälkeen (esim. Rajan ym. 2022; Yoder ym. 2019; Brodie & Pearce 2017). Lapset, jotka ennen sijaishuoltoon tuloa ovat kokeneet laiminlyöntiä ja fyysistä väkivaltaa, raportoivat

muita useammin kokevansa laiminlyöntiä sekä fyysistä ja seksuaalista väkivaltaa sijaishuollossa verrattuna niihin, joilla on vain vähän aiempia kaltoinkohtelukokemuksia (Katz ym. 2017). Loomis ym. (2020) kirjallisuuskatsauksen mukaan harva tutkimus ottaa huomioon kaltoinkohtelutapahtumien ajankohtaa, kun kyse on kasaantuvista kokemuksista. Jotta kokemukset voitaisiin paikantaa elämänskaareen nykyistä tarkemmin, tarvitaan ilmiötä tutkittaessa parempia mittareita.

Nuorten karkaamista tutkineiden tutkijoiden (Attar-Schwartz 2013) mukaan luvatta laitoksesta poistui muita useammin kahdenlaisia kokemuksia omaavat lapset ja nuoret: sellaiset, jotka olivat olleet laitoksessa pitkään, joilla oli sopeutumisvaikeuksia ja, jotka kokivat jäävänsä ilman tukea, sekä sellaiset, jotka olivat kokeneet väkivaltaa muiden lasten tai ammattilaisten taholta. Latzman ym. (2019) havaitsivat, että Floridassa suurin osa tytöistä, joilla oli väkivaltakokemuksia ja paljon sijoituksia, joutuivat ihmiskaupan uhreiksi karkumatkojen aikana. Kanadassa laitoshoidossa olevien tyttöjen seksuaalinen hyväksikäyttö ja päihteiden käyttö olivat yhteydessä toisiinsa päihteiden lisätessä riskinottoa ja rikollista toimintaa (Couture 2020).

4.1.3 Sijaishuollossa koetun kaltoinkohtelun ja väkivallan vaikutukset

Institutionaalisen kaltoinkohtelun ja väkivallan kokemukset sijaishuollossa olivat Carr ym. (2019; 2020a) mukaan yhteydessä kielteisiin vaikutuksiin psykososiaalisessa sopeutumisessa sekä psyykkisessä ja fyysisessä terveydessä. Vakava kaltoinkohtelu laitoshoidossa vaikutti myös haitallisesti kognitiiviseen kehitykseen ja kiintymyssuhteisiin (Carr ym. 2020b). Laitoshoidossa väkivaltaa kokeneiden aikuistuneiden 60-vuotiaiden keskuudessa esiintyi ahdistuneisuutta, mielialahäiriöitä, traumaoireita ja päihteiden käyttöä (Carr ym. 2010). Myös Lueger-Schuster ym. (2018) mukaan sijaishuollossa institutionaalista väkivaltaa kokeneilla aikuistuneilla oli merkittävästi enemmän psyykkisiä häiriöitä, masennusta, ahdistuneisuutta ja somaattisia oireita kuin omassa perheissään väkivaltaa ja kaltoinkohtelua kokeneilla. Institutionaalisella seksuaaliväkivallalla on erityisen haitallisia vaikutuksia (Blakemore ym. 2017).

4.1.4 Kaltoinkohtelu sijaishuollossa institutionaalisenä ja historiallisena ilmiönä

Kolmanneksi eniten oli tutkittu institutionaalista väkivaltaa ja kaltoinkohtelua laajempänä yhteiskunnallisena ilmiönä. Näistä artikkeleista suuri osa käsittelee menneisyyden tapahtumia (esim. Sandin ym. 2022; Sen ym. 2008; Stein 2006; Colton

ym. 2002). Tutkimuksissa on haettu rakenteellisen tason selityksiä ilmiölle (esim. Colton 2016; Hall 2000; Gallagher 2000) ja vastauksia siihen, miten laaja hyväksikäyttö laitoksissa on ollut mahdollisia, sekä miten selitetään se, että sitä yhä vielä esiintyy. Coltonin ym. (2002) mukaan kaltoinkohtelua ja väkivaltaa laitoshoidossa on mahdollistanut mm. henkilökunnan rekrytointiin ja osaamiseen liittyvät epäonnistumiset, johtamiseen liittyvät ongelmat sekä sopimattomien laituskulttuurien muodostuminen. Yksi hänen esille nostama mahdollistava tekijä on myös yhteiskunnan ristiriitainen suhtautuminen sijaishuollossa oleviin lapsiin, jonka myös Ferguson (2007) tuo esille esittäessään lasten historiallisesti olleen ”sosiaalista roskaa”. Tutkijoiden mukaan sijoitettujen lasten asemaan liittyvissä asenteissa tulisi tapahtua radikaali muutos, jotta yhteiskunnassamme voidaan ehkäistä kaltoinkohtelua (emt.).

4.1.5 Seksuaaliväkivalta

Seksuaaliväkivaltaa käsittelevät artikkelit muodostivat oman kategoriansa, koska seksuaaliväkivalta nousi selkeästi esille aiheena, jonka käsittely kansainvälisessä kirjallisuudessa on viimeisten 20 vuoden aikana ollut runsasta. Dalyn (2014) mukaan institutionaaliseen seksuaaliväkivaltaan herättiin 1980-luvulla ja Timmerman & Schreuderin (2014) mukaan laitoshoidossa tapahtunutta seksuaaliväkivaltaa on lähdetty tutkimaan empiirisesti vasta 1990-luvulla. Aiheeseen liittyvät empiiriset tutkimukset olivat heidän mukaansa (emt.) kuitenkin harvinaisia vielä 2000-luvun alussa. Neljä tämän katsauksen seksuaaliväkivallan käsittelyä sisältävää artikkelia sisältyi yllä olevaan institutionaalisen ja historialliseen ilmiöön ja kuusi käsitteli pääasiassa lasten keskinäistä seksuaaliväkivaltaa. Seksuaaliväkivaltaisesti käyttäytyvien tyttöjen taustalta löytyi tutkimuksissa huomattavan paljon haavoittavia tekijöitä: yli 80 prosenttia oli fyysisen väkivallan uhreja, yli 90 prosenttia oli kokenut kaltoinkohtelua vanhempien taholta, lähes 70 prosenttia oli useamman kuin yhden henkilön seksuaalisesti hyväksikäyttämiä ja yli 90 prosentilla tytöistä oli laiminlyönnin kokemuksia. Sen lisäksi nämä haavoitetut ja seksuaaliväkivallalla oireilevat tytöt olivat erityisen suuressa riskissä joutua siirretyksi sijaishuoltoapaikasta toiseen. (Dowdell ym. 2009.)

Sijaishuollossa olevat lapset ovat sekä asemansa että sijaishuoltojärjestelmän puutteiden takia alttiita seksuaaliväkivallalle (Shaw & Greenhow 2020; Green 2005). Gatwiri ym. (2020) esittävät kirjallisuuskatsauksen perusteella, että seksuaaliväkivallan kokeneiden todennäköisyys uudestaan uhriksi joutumiseksi laitoksessa on vakavasti otettava huoli. Lähes kolme neljäsosaa seksuaaliväkivaltaa kokeneista lapsista olivat Pollock & Farmerin (2001) mukaan osallisina itselleen tai toiselle haitalliseen seksuaaliseen käyttäytymiseen. Samojen tutkijoiden (Pollock & Farmer 2005; Farmer 2004) mukaan seksuaaliväkivaltaa kokeneiden lasten hoito ja

tuki on riittämätöntä ja niiden saamista estää dokumentaation puutteet ja riittämätön tieto lasten taustoista sijoitusprosessissa. Ammattilaisilla on huoli siitä, että seksuaaliväkivallan tekijöitä sijoitetaan samoihin laitoksiin uhrien kanssa ja riittämätön osaaminen seksuaalisuuden käsittelyyn laitoksissa pahentaa sekä tekijöiden että ei-tekijöiden ongelmia (Green & Masson 2002). Seksuaaliväkivaltaa kokeneiden hoito laitoksessa on haaste henkilökunnalle ja lapsen taustan ymmärtäminen olisi tärkeää (Chop 2003). Barterin (2006) mukaan laitoksissa tulee kiinnittää erityistä huomiota heteronormatiivisuuteen ja diskursseihin syyllistämisen välittämiseksi. Irlantilaiset sosiaalityöntekijät ovat huolissaan lapsiin liittyvästä seksuaaliväkivallasta, mutta eivät osaa oikealla tai riittävällä tavalla puuttua siihen (Roache & McSherry 2021). Rangaistusten sijaan tarvitaan Shaw & Greenhown (2020) mukaan lisää koulutusta ja osaamista haavoittuvuuteen liittyen. Parkkila & Heikkinen (2018) mukaan seksuaaliväkivallan näkeminen individualistisena ilmiönä hämärtää yhteiskunnan vastuuta.

Nuorten raportoima seksuaaliväkivalta laitoshoidossa oli tavallisempaa tytöillä. Kolme neljäsosaa väkivaltatapahtumista oli yhteydessä fyysiseen ja henkiseen väkivaltaan (Milne & Collin-Vézina 2014). Laitostyöntekijöiden ja nuorten raportointi oli tutkijoiden (emt.) mukaan samansuuntaista, mutta samojen lasten lastensuojeluasiakirjoissa väkivaltaan liittyviä kirjauksia oli vähän. Saksalaisen tutkimuksen mukaan nuorisoiäisten lasten seksuaaliväkivallan kokemuksia oli lähes puolella tytöistä ja alle kymmenellä prosentilla pojista. Laitoksessa tapahtunut seksuaaliväkivalta oli useimmiten toisen saman ikäisen tekemää, ammattilaisten osuuden olleessa hyvin pieni (Allroggen ym. 2017). Laitoshoidossa olevien tyttöjen joukossa itseraportoitu kaupallinen seksuaalinen hyväksikäyttö on haitallista ja yhteydessä haavoittuvuuteen identiteetin kehityksessä (Lanctot ym. 2021).

4.1.6 Interventiot ja väkivaltaan puuttuminen

Esiintyvyyden tarkastelusta on siirrytty myös tutkimaan kaltoinkohtelun ehkäisemistä ja siihen puuttumista laitoksissa. Näitä on käsitelty erilaisten interventioiden vaikutusten tarkastelun kautta sekä nostamalla esiin henkilökunnan valikoitumisen ja toiminnan merkitystä. Ankaran rankaisemisen ja vallankäytön teema nousee esille muutamassa tutkimuksessa (Rus ym. 2018; de Valk ym. 2016). Suurin osa tutkimuksesta tuo esille rakenteellisia haasteita ja epäkohtia, joihin tarvitaan muutoksia kaltoinkohtelun ja väkivallan ehkäisemiseksi (esim. Blunden ym. 2021). Kolme seksuaaliväkivaltaa koskevaa artikkelia käsittelevät interventioita ja hoitoa. Varsinaisia interventioita ja hoitoa oli käsitelty vain muutamissa artikkeleissa (Finch ym. 2021; McKibbin ym. 2021). Hermenau ym. (2015) kirjallisuuskatsauksen mukaan strukturoitujen interventioiden ja koulutusohjelmien vaikutuksia lapsiin tutkitaan,

mutta vähemmän tutkitaan sitä, miten ne vaikuttavat lasten ja ammattilaisten väliin suhteeseen. Heidän mukaansa väkivallan, kaltoinkohtelun ja laiminlyönnin ehkäisyyn tulisi keskittyä nykyistä enemmän.

4.1.7 Sijaishuollon aikaisen väkivallan eri muotojen esiintyvyyden tutkimus

Eri väkivallan muotojen esiintyvyyttä niin tekijän kuin uhrin näkökulmasta on kartoitettu jonkin verran ja eri sijaishuoltomuotoja on verrattu. Esiintyvyys vaihtelee määritelmien ja käytetyn metodologian mukaan (esim. Mazzone ym. 2018). Biehal (2014) myös nostaa esille haasteen erottaa huonolaatuista hoitoa kaltoinkohtelusta. Ero ei aina ole selvä ja tätä teemaa on Biehalin pohjalta käsitelty myös sijaishuollon epäkohtiin liittyvässä kirjallisuuskatsauksessa (Korhonen & Eriksson 2021). Esiintyvyyden vertailu kansainvälisten tutkimusten ja suomalaisen sijaishuollon välillä ei siten ole kovin mielekästä, eikä maiden tilanteiden vertailu ole tämän selvityksen ytimessä. Kotimaisten tutkimusten osalta esiintyvyyttä tarkastellaan luvussa 4.3.

Esiintyvyyttä on kansainvälisesti tutkittu kyselyiden ja haastattelujen avulla lasten itseraportoimina, ammattilaisille suunnatuilla kyselyillä ja haastatteluilla sekä rekisteritietoon ja dokumentointiin perustuen (esim. Attar-Schwartz 2011; Euser ym. 2013; Font 2015). Sekol & Farrington (2013) mukaan itseraportointi tarjoaa parhaan tiedon laitoksissa olevien nuorten kokemuksista.

Yhteisenä tuloksena esiintyvyyttä kartoittaneissa tutkimuksissa nousi esiin se, että sijaishuollossa olevat lapset ja nuoret kokevat muuta lapsiväestöä enemmän väkivaltaa ja kaltoinkohtelua. Kansainväliset tutkimukset, samansuuntaisesti suomalaisten kanssa, osoittavat myös (vrt. luku 4.3 tässä julkaisussa) että laitoshoidossa oleville lapsille kasaantuu perhehoidossa olevia enemmän sekä uhri- että tekijäkokemuksia (esim. Euser ym. 2013; Euser ym. 2014; Font 2015; Sherr 2017; Sutinah 2018). Maahanmuuttajataustaisten ja vähemmistöihin kuuluvien lasten kokemukset kaltoinkohtelusta ja väkivallasta ovat yleisempiä kuin muilla sijoitetuilla lapsilla (esim. Indias ym. 2019; Landers 2021). Hollantilaisen tutkimuksen mukaan sijaisperheissä asuvien kokemukset eivät eronneet vanhempansa kanssa asuvien tilanteesta (Euser ym. 2013). Gray ym. (2015) tulokset erosivat muista tutkimuksista siten, että laitoksissa olevat lapset eivät raportoineet enempää traumakokemuksia kuin sijaisperheissä asuvat.

Yhteenvedon voidaan todeta, että erityisesti lasten ja nuorten keskinäinen väkivalta sekä seksuaaliväkivalta ovat olleet tutkijoiden kiinnostuksen kohteena kansainvälisesti viimeisen 20 vuoden aikana. Määrällisiä tutkimuksista on tehty

paljon ja erityisesti kyselyiden avulla on vertailtu eri ryhmien välisiä kaltoinkohtelun ja väkivallan kokemuksia. Suurta osaa kansainvälistä tutkimusta yhdistää trauma-näkökulma sekä trauman vaikutus väkivaltatapahtumien toistumiseen. Myös sijaishuollossa tapahtuneen väkivallan haitallisuus läpi koko elämän on tutkimuksessa huomiota saanut aihe. Kiistatonta on, että sekä sijaishuoltoa edeltävillä että sen aikaisilla kokemuksilla on kauaskantoiset vaikutukset lasten ja nuorten elämään. Ratkaisuna nousee esille yksilöinterventioiden sijaan rakenteellisiin ongelmiin (esim. laituskulttuuri, osaaminen, tiedonkulku) puuttuminen.

4.2 Ilmiön käsittely kotimaisessa kirjallisuudessa

Tässä luvussa tarkastellaan ilmiön eri ulottuvuuksia kotimaisten julkaisujen ja opin- näytetöiden valossa saadaksemme käsityksen siitä, mitä tiedämme väkivalta- ja kaltoinkohteluilmiöstä suomalaisessa sijaishuollon kontekstista. Opinnäytetyöt (pro gradu tutkielmat) on otettu mukaan täydentämään kotimaisen tutkimuksen niukkuutta. Osa kaltoinkohtelun ja väkivallan muodoista ovat sellaisia, joita ammattilaiset ja viranomaiset tunnistavat sijaishuollon käytännöissä, mutta joista ei ole löytynyt tutkimustietoa tai muuta kirjallisuutta. Nämä on nostettu esille kokemusasiantuntijoiden, ammattilaisten tai valvontaviranomaisten kokemuksina. Tässä ilmiötä jäsenetään viidestä näkökulmasta: lasten kokema kaltoinkohtelu ja väkivalta perhehoidossa, lasten kokema väkivalta laitoshoidossa, lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta sijaishuollossa, sijoitettujen lasten väkivallalle altistuminen ja institutionaalisen väkivallan monimuotoisuus.

4.2.1 Lasten kokema kaltoinkohtelu ja lähisuhdeväkivalta perhehoidossa

Lähisuhdeväkivalta tapahtuu usein yksityisissä tiloissa, kodeissa, ja sille tyypillistä on piiloon jääminen. Sitä voi tapahtua perhehoidossa, jos lapsi esimerkiksi lapsi altistuu sijaisvanhempiansa väliselle väkivallalle tai väkivalta kohdistuu sijaisvanhempien taholta lapseen. Lähisuhdeväkivalta altistaa koko lähipiirin väkivallan vaikutuksille. Perheväkivallan käsitettä käytetään, kun lähisuhdeväkivalta kohdistuu saman perheen jäseneseen. (Bildjuschkin ym. 2020, 7.)

Erikssonin ja Korhosen (2022b, 67–68) sijaishuollon epäkohtiin liittyvässä tutkimuksessa sosiaalityöntekijät raportoivat perhehoidon epäkohtina kasvatustapaan tai perhehoitajan ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen liittyviä ongelmia sekä puutteita perhehoitajien yhteistyössä lapsen syntymävanhempien kanssa. Myös perhehoitajien väsymykseen ja jaksamattomuuteen liittyvät havainnot toistuivat, kuten

myös havainnot lapsen epätasa-arvoisesta kohtelusta suhteessa perheen biologisiin lapsiin. Useat sosiaalityöntekijät kertoivat tehneensä havaintoja samaan perheeseen sijoitettujen toisten lasten oireilun negatiivisesta vaikutuksesta lapseen. Vastauksissa esiintyi myös perhekotivanhempien sairastumisia sekä mainintoja päihteidenkäytöstä ja muista elämänkriiseistä, jotka luonnollisesti vaikuttavat myös perheissä asuviin sijoitettuihin lapsiin.

Lasten väkivallan kokemuksia perhehoidossa ovat opinnäytetöissään tutkineet Langer ja Virtanen (2021), Tiippana-Pohjonen (2020) ja Hanhinen (2014). Opinnäytetöissä on käytetty lähteenä lastensuojelun asiakirjoja, pääosin sijaishuollon muutospäätöksiä. Perhehoidossa kohdataan samanlaisia haasteita ja kuormitustekijöitä kuin pikkulapsiperheissä, jolloin perhehoidossa lähisuhdeväkivallan tai väkivallan käytön riskit kohoavat, mikäli tarjolla ei ole riittävästi tukea. Pikkulapsiperheissä velvollisuuksien lisääntyminen, yö-valvomiset ja puutteelliset tunteiden hallinta- ja ilmaisutaidot voivat olla väkivaltaa lisääviä tekijöitä. Lapsen jatkuvat tarpeet, vaatavuus ja kehittyvä oma tahto voivat yllättää. Sijaisvanhemman uupuminen tulee esiin Hanhisen (2014) tutkielmassa. Lapsen oireilu koettiin niin suureksi, että se vei voimavarat sijaisvanhempana toimimiselta. Sijaisperheen arkeen voi kuulua traumatisoituneen lapsen hoito, mikä on rankkaa ja haastavaa (Hanhinen 2014, 47). Sijoitetun lapsen rajaton käytös, psyykkinen oireilu ja päihteidenkäyttö altistivat sijaisvanhempia käyttäytymään väkivaltaisesti sijoitettua lasta kohtaan. (Tiippana-Pohjonen 2020, 52.) Tarkastelluissa tutkielmissa tulivat esiin lapsen fyysisen pahoinpitelyn monet muodot. Aineistojen perusteella perhehoitoon sijoitettuja lapsia oli tukistettu, läpsitty, revitty riitatilanteissa, tartuttu vaatteista, kuristettu kaulasta, lyöty pään alueelle, potkaistu selälleen, lapselle oli annettu risusta ja lapsen hiukset oli leikattu väkisin. (Tiippana-Pohjonen 2020, 51; Langer & Virtanen 2021, 69.)

Lapsen laiminlyönniksi ja kaltoinkohteluksi tutkielmissa määriteltiin myös sijaisvanhempien kohtuuton päihteidenkäyttö ja siitä johtuva sijaishuoltoapaikan muutos. (Tiippana-Pohjonen 2020, 49.) Sijaisvanhemman käytös sijoitettua lasta kohtaan nousi kahdessa tutkielmassa sijaishuollon muutospäätösten perusteeksi. (Hanhinen 2014; Langer & Virtanen 2021.) Lapsen kertoman mukaan perhehoitaja oli käyttäytynyt vähättelevästi ja ilkeästi lasta kohtaan. Perhehoitaja oli mm. matkinut lapsen itkua ja uhkaillut lasta. (Langer & Virtanen 2021, 69.)

Kokemukset näkyviin – väkivaltatyön kehittäminen sijaishuollossa hanke toimi vuosina 2009–2014. Hanke oli Viola -väkivallasta vapaaksi ry:n ja Pelastakaa lapset ry:n yhteishanke, jonka tuottamassa artikkelijulkaisussa (Huovinen & Marttala 2013) tuotiin esiin lapsen sijaisperheessään kohtaamaa väkivaltaa ja kaltoinkohtelua. Lapsen hoidon laiminlyönti oli käytännössä ollut ovien sulkemista yöksi, lapsella ei ollut

lupaa tulla herättämään vanhempia, lapsen pulmia vähäteltiin, lapsen syömistä rajoitettiin, lasta ei viety lääkäriin eikä lasta koskaan pyydetty syliin. Lapsen fyysinen pahoinpitely perhehoidossa oli ollut lyömistä, tukistamista, läpsimistä, kova-kouraista käsittelyä, luunapin antamista, kiinni tarttumista ja tavaroilla heittäilyä. Perhehoidossa tapahtuvan lähisuhdeväkivallan lisäksi sijaisperhe-erityiseksi väkivallaksi on todettu sijaisperheen vanhempien pahan puhuminen lapsen omista vanhemmista sekä sijoitetun lapsen eriarvoisuuden suhteessa perheen omiin lapsiin tai sijaissisaruksiin (emt.).

4.2.2 Lasten kokema väkivalta laitoshoidossa – laitosväkivalta

Sijaishuollon laitoksissa asuneet lapset ja nuoret ovat kertoneet epäammatillisiksi kokemistaan työntekijöiden toimista, jotka pelottivat tai synnyttivät turvattu-muutta. Tällaisia kokemuksia oli syntynyt sanallisista lasta loukkaavista kommenteista, aikuisen taholta kiusaamiseksi koetusta käyttäytymisestä ja osin lasta suojelemaan tarkoitettuista kiinnipitotilanteissa tapahtuneista ylilyönneistä. Haastattelussa nuori kertoi rajoitustoimenpiteen yhteydessä tapahtuneesta ohjaajan väkivaltaisesta käytöksestä, toinen kertomus koski laitoksen työntekijää, joka menetti usein malttinsa ja huusi niin, että nuorta pelotti. Nuoret toivat haastatteluissa esiin myös vallan epätasapainoa ohjaajien ja nuorten kesken. Konkreettisesti tämän kerrottiin näkyvän mm. työntekijäkohtaisesti vaihtuvina sääntöinä ja seuraamuksina sekä kiusaamisena. (Laakso 2019, 37–39.)

Erikssonin ja Korhosen (2022b, 68) tutkimuksessa lastensuojelulaitoksiin liittyvinä epäkohtahavaintoina sosiaalityöntekijät raportoivat eniten muiden lasten oireilun ja lasten keskinäisten konfliktien vaikutuksista oman asiakkaan tilanteeseen. Kantojärven (2021) opinnäytetyön aineistona olivat sijaishuollon muutospäätökset laitoshoidossa. Aineistossa väkivalta nousee sijaishuollon muutospäätöksissä varsin yleisenä muutoksen taustalla vaikuttavana syynä. Väkivaltaa on kuvattu päätöksissä nuoren käyttäytymisen kautta. Kantojärvi (2021, 36) toteaa yhden tapausesimerkin kohdalla, että nuoren sijaishuollon muutospäätöksen taustalla olleen väkivaltaisen käytöksen syytä ei juuri ole selvitetty eikä kuvattu. Nuori oli kuulemistilaisuudessa tuonut esiin, ettei kyennyt asettumaan sijaishuoltopaikan sääntöihin sekä ohjauksen vastaanottaminen sijaishuoltopaikan ohjaajilta oli osoittautunut mahdottomaksi. Asiakirjoista oli myös käynyt ilmi, että nuori oli tuonut mielipidettään esille jo aiemmin. Kantojärvi (2021, 36) pohtiikin, olisiko tilanteen kärjistykseltä voinut välttyä, jos nuoren kokemus ja mielipide sijaishuoltopaikasta olisi otettu huomioon aiemmin. Nuoren väkivaltainen käytös sijaishuollon muutospäätöksissä oli väkivaltaista käyttäytymistä niin itseä, muita nuoria kuin sijaishuoltopaikan aikuisia kohtaan. Väkivaltaisen käytöksen syyt eivät käyneet ilmi asiakirjoista. (Kantojärvi 2021,

45.) Kantojärven (2021) aineistossa sijaishuollon muutospäätöksen taustalla vaikuttavina tekijöinä mainittiin myös puutteet sijaishuoltoapaikan toiminnassa, vaikka niitä ei oltu kirjattu päätöksiin.

Yhtenä lasten keskinäisen kaltoinkohtelun muotona valvontaviranomaiset ovat havainneet taloudellisen hyväksikäytön. Kun lapsilla on omat rahavarat käytössä, muut lapset käyttää tätä hyväkseen.

4.2.3 Seksuaaliväkivalta sijaishuollossa

Sijaishuoltoon sijoittuvaa lapsen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa käsittelevää tutkimuskirjallisuutta ei ole löydettävissä nykyisen lastensuojelulain ajalta. Laakson (2019) raportissa todetaan, että vaikka seksuaalisuus ja seksuaalinen häirintä eri yhteisöissä on ollut laajasti esillä, niin kyselyyn vastanneista sijoitetuista lapsista tai nuorista juuri kukaan ei kertonut kokeneensa seksuaaliväkivaltaa. Yksi tutkimukseen osallistunut nuori kertoi kokeneensa seksuaalista häirintää. Aiheen sensitiivisyys ja siitä keskusteleminen kasvokkain saatetaan kokea kiusallisena, mikä voi olla yksi syy siihen, että seksuaalinen häirintä ja seksuaaliväkivalta eivät näyttäyty tutkimuksessa (Laakso 2019, 37). Toisaalta Barkman ja Liukkonen (2022) toteavat, että sijaishuollossa oleville 15–17-vuotiaille seksuaaliväkivalta ja seksuaalinen häirintä on tuttua, ja se on muodostunut jopa normaaliksi asiaksi nuorten elämässä. Nuoret kokevat seksuaalisen väkivallan lisääntyneen erityisesti netissä ja sosiaalisessa mediassa. (Barkman & Liukkonen 2022.)

Lapsen kohdistuvasta seksuaaliväkivallasta sijaishuollossa ei löytynyt kotimaista tutkimustietoa eikä opinnäytetöitä. Lapsen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa sijaishuollossa kuitenkin tapahtuu, mutta aineistoa lapsen sijaishuollon aikana kohdistuvan seksuaaliväkivallan tutkimiseen lienee vaikea saada. Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu (9.12.2020 EOAK/4031/2019) sivuaa sijaishuollossa seksuaaliväkivallan kohteeksi joutumista, joskin itse ratkaisu koskee sijaishuollossa seksuaaliväkivaltaa kokeneen lapsen kohtelua. Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisusta käy ilmi, että kantelun tehnyt nuori on kokenut sijaishuoltopaikassaan seksuaaliväkivaltaa sijaishuoltoyksikön työntekijän tekemänä, joka on tuomittu vankeusrangaistukseen lapsen törkeästä seksuaalisesta hyväksikäytöstä.

Seksuaaliväkivalta jää usein piiloon, sillä sen kokemiseen saattaa liittyä voimakasta häpeää ja syyllisyyttä. Lapset ja nuoret saattavat myös ajatella, että aikuiset eivät kestä kuulla heidän kokemuksiaan. Tämä voi estää kertomisen ja avun saamisen. Merkittävä osa lapsista ja nuorista ei kerro kokemuksistaan kenellekään. (Barkman & Liukkonen 2022; Husso 2019.)

4.2.4 Väkivallalle altistuminen sijaishuollossa

Keskusteluissa lapsiin kohdistuvasta väkivallasta sijaishuollossa, lasten altistumista väkivallalle ei ole juurikaan pohdittu. Sijaishuoltoapaikassa se voi olla esimerkiksi sijaisvanhempien väliselle väkivallalle tai toisen samassa laitoksessa asuvan lapsen työntekijään kohdistamalle väkivallalle altistumista. Lastensuojelulaitoksissa myös eristämis- ja rajoittamiskäytännöt voivat saada väkivaltaisia piirteitä, joille altistuu käytäntöjen kohteena olevan lapsen lisäksi myös muut samassa tilassa olevat tai tilanteen kuulevat lapset. Toisten lasten sijaishuollon aikaisesta päihdekäytöstä ja päihtyneenä olemisesta voi aiheutua turvattomuutta. Myös esimerkiksi sijaishuoltoapaikkojen hälytysjärjestelmät voivat olla äänekkäitä ja lapset osaavat päätellä hälytysten liittyvän mahdollisesti väkivaltaisiin tilanteisiin.

Suomalaisessa sijaishuoltoa tarkastelevassa tutkimuksessa väkivallalle altistuminen näkyy mahdollisesti jonkin verran, vaikka sitä ei olekaan käsitteellistetty väkivallalle altistumiseksi. Tutkimuksessa on esimerkiksi viittaamista huoleen toisten lasten oireilun vaikutuksesta yksittäiseen sijoitettuun lapseen ja sijoitettujen lasten turvattomuuden kokemuksiin (Korhonen & Eriksson 2021).

Lastensuojelun laitoshoidon tarkastelussa on noussut esiin siellä työskentelevien ammattilaisten kokema väkivalta. Ammattilaisten kokema väkivalta herättää paitsi huolen heidän työoloistaan myös kysymyksen siitä, minkä verran sijoitetut lapset ja nuoret joutuvat todistamaan heistä huolta pitäviin aikuisiin kohdistuvaa väkivaltaa tai sen uhkaa muiden lasten ja nuorten toimesta. Talentian vuonna 2021 tekemässä lastensuojelun laitoshoidon työolojen selvityksessä 25 prosenttia ammattilaisista kertoi kokevansa viikoittain sanallista uhkailua tai painostusta, 20 prosenttia kertoi kokevansa fyysistä väkivaltaa muutamia kertoja kuukaudessa ja 17 prosenttia kertoi kokevansa välineellä uhkailua muutamia kertoja kuukaudessa. (Tiili & Kuokkanen 2021.)

Altistumiseen biologisten vanhempien väliselle väkivallalle liittyy haitallisuuden näkökulmasta joitain sellaisia piirteitä, jotka eivät sellaisenaan päde sijaishuollon kontekstissa. Tutkimuksessa on esimerkiksi todettu odottavaan äitiin kohdistuvan väkivallan voivan vaikuttaa lapsen kehitykseen äidin kohonneiden stressitasojen kautta (Chambliss 2008; Martin ym. 1999). Vanhempien välisen väkivallan kanssa esiintyy usein myös samanaikaisesti muita lapsen kaltoinkohtelun muotoja (Muller & Tronik 2019) ja väkivallan eri ilmenemismuotojen keskinäiset yhteydet ovat sijaishuollossa oletettavasti eriluonteisia kuin ydinperheissä. Kasvuympäristössä väkivallalle altistumiseen liittyy kuitenkin myös sellaisia tunteita ja kokemuksia, jotka ovat riippumattomia lapsen asumisesta kotona tai sijaishuoltoapaikassa. Tällaisia ovat esimerkiksi lapsen todistaman väkivallan aiheuttama pelko, turvattomuus,

uhan ilmapiiri sekä huoli kaverista tai läheisestä aikuisesta, joka on väkivalta-tilanteessa mukana. Kasvuympäristössä tapahtuvalla väkivallalla voidaan ajatella olevan lapsen välittömiä ja välillisiä vaikutuksia.

Välittömät vaikutukset tulevat itse tilanteiden todistamisesta ja esimerkiksi niitä mahdollisesti ennakoivasta uhan ilmapiiristä. Välillisinä vaikutuksina voidaan nähdä väkivallan vaikuttaminen lapsesta huolta pitävään aikuiseen. Esimerkiksi sijaishuoltoapaikassa yhden sijoitetun lapsen työntekijöihin kohdistama väkivalta voi aiheuttaa työntekijöissä pelkoa, mikä edelleen voi vaikuttaa työntekijöiden toimintatapoihin. Sijaishuoltoapaikan aikuisten kokema väkivalta voi lisätä työn koettua kuormittavuutta ja vaikuttaa sitä kautta siihen, miten sensitiivisesti aikuiset jaksavat olla suhteessa sijaishuoltoapaikan lapsiin.

Väkivallalle altistuminen sijaishuoltoapaikassa määrittyy yhdeksi institutionaalisen väkivallan muodoksi ja se voidaan käsittää epäonnistumisena turvallisen kasvu-ympäristön järjestämisessä lapselle.

4.2.5 Institutionaalisen väkivallan monen muodot

Institutionaalinen väkivalta näyttäytyy lapsille välillisesti ja voi siten kohdistua lapseen erilaisten kaltoinkohtelun ja väkivallan muotoina. Tässä esitellään joitakin esimerkkejä siitä, mitä institutionaalinen väkivalta voi sijaishuollossa olla. Institutionaalinen väkivalta kiinnittyy sijaishuoltojärjestelmään, kun itse sijaishuoltoapaikassa tapahtuvaan väkivaltaan ja kaltoinkohteluun viitataan tässä laiminlyönnin, laitosväkivallan ja lähisuhdeväkivallan käsittein.

Institutionaalisen väkivallan muotoja voivat olla esimerkiksi huostaanottoprosessiin, sijoitusprosessiin tai osapuolten tiedonsaantiin liittyvät epäkohdat (Hytönen ym. 2016). Lapsen sijoittaminen paikkaan, joka ei vastaa hänen tarpeisiinsa, voidaan jo itsessään nähdä kaltoinkohtelun tekona (SOU 2009) Sijaishuoltojärjestelmän kyvyttömyys vastata sijoitettujen lasten tarpeisiin ja sijoitusten epäonnistumiseen siten, että palvelujärjestelmä itsessään tuottaa sijaishuoltoapaikkojen muutoksia lasten edun vastaisesti voidaan nähdä rakenteellisen kaltoinkohtelun muotona, jota järjestelmä itsessään tuottaa. Myös riittävän ohjauksen ja valvonnan puute sijaishuollossa on esimerkki tästä. (esim. Eriksson & Korhonen 2022b; Laakso 2019.). Yhtenä monista näiden seurauksina voidaan pitää turvattomuuden kokemuksia. Turvattomuutta sijoitettujen lasten kokemana voi kuitenkin aiheuttaa moni muukin asia, joista osa saattaa olla myös sijoituksen taustalla.

Hytösen ym. (2016) mukaan rakenteellista väkivaltaa esiintyi paljon ennen vuotta 1983, eikä meillä ole syytä olettaa, että sellaista ei enää tapahtuisi. Monella sijoitetuilla lapsilla on useita sijaishuoltopaikkoja taustallaan. Yli 700 eri-ikäisestä sijoitetusta lapsesta 24 prosenttia oli tutkimuksen tekohetkellä ollut sijoitettuna vähintään kolmeen paikkaan. (Eriksson & Korhonen 2022b, 73.) Vuoden 2017 Koulu-terveyskyselyyn vastanneista alakouluikäisistä lapsista 14 prosentilla, yläkouluikäisistä 24 prosentilla, lukiolaisista 13 prosentilla ja ammatillisissa oppilaitoksissa asuvista 18 prosentilla oli ollut elämänsä aikana neljä sijoituspaikkaa tai enemmän (Ikonen ym. 2020). Eriksson & Korhosen (2022b, 63–64, 77) mukaan sosiaalityöntekijät kertovat lasten sijoittamista ohjaavan vapaat paikat eikä lasten tarpeet. Lapset sijoitetaan sinne missä on tilaa tai lapsi joutuu odottamaan sopivaa paikkaa pitkään. Sosiaalityöntekijöiden mukaan noin 6 prosenttia yli 3 kuukautta sijoitettuna olevista lapsista olivat tutkimuksen tekemisen aikaan paikassa, joka ei vastaa lapsen tarpeisiin vähintäänkin melko hyvin. Se, että lapsen tarpeisiin ei sijaishuoltopaikassa pystytä vastaamaan, voi ilmetä monin eri tavoin. Tämä voi näkyä esimerkiksi siten, että lapsen itselleen haitallista käytöstä ei voida estää tai se jopa mahdollistetaan. Käytännössä tällainen voi olla kaikkea haitallisen puhelimen käytön sallimisesta siihen, että lapsen on mahdollista sijoituksen aikana käyttää päihkeitä. (Saastamoinen 2021.)

Saastamoinen (2021) on tarkastellut lasten tekemiä kanteluja eduskunnan oikeusasiamiehelle ja todennut, että lasten tekemissä kanteluissa toistuivat seuraavat teemat: lapsen tarpeiden mukaisen sijaishuollon järjestäminen ja sijaishuollon laatu, sijaishuollossa olevan lapsen osallistaminen ja tiedollisten oikeuksien turvaaminen, lapsen sijaishuollon lainmukainen valvonta ja lapsen jälkihuollon järjestäminen ja itsenäistymisvarojen kerryttäminen. Useista oikeusasiamiehen ratkaisuista käy ilmi, että sijaishuolto ei välttämättä vastannut lapsen yksilöllisiin tarpeisiin tai ollut muutoin niin laadukasta kuin lastensuojelulaki edellyttää.

Sosiaalityöntekijöiden arvioimina laitosten epäkohtina Erikssonin & Korhosen (2022b) tutkimuksessa pidettiin lastensuojelulaitosten riittämätöntä tukea, valvontaa, henkilökuntaresursseja tai osaamisvajetta ja henkilökunnan vaihtuvuutta. Vaikka nämä epäkohdat eivät itsessään ole kaltoinkohtelua, niiden vaikutukset ja seuraukset voivat tuottaa yksittäiselle sijoitetulle lapselle kaltoinkohtelun kriteerit täyttäviä kokemuksia.

4.2.6 Haitallinen kasvatuskulttuuri ja rajoitustoimenpiteiden väärinkäyttö

Haitallinen organisaatiokulttuuri on yksi kaltoinkohtelua mahdollistava tekijä (esim. Korhonen & Eriksson, 2021). Kansainvälisissä tutkimuksissa on todettu, että tuen puute ja tiukka kuri ovat yhteydessä väkivaltaan (esim. Khoury-Kassabri & Attar-Schwartz 2015; Pinchover & Attar-Schwartz 2014). Turvallisen ja väkivallattoman ympäristön luominen edellyttää työntekijöiden herkkyyttä toimia kunkin tilanteen edellyttämällä tavalla ja kykyä ennakoida yllättäviäkin tilanteita. Aina lapsen ohjaaminen puheen ja vuorovaikutuksen keinoin ei kuitenkaan ole riittävää, jolloin saatetaan joutua turvautumaan lastensuojelulain mahdollistamiin rajoitustoimenpiteisiin (Hoikkala & Kuokkanen 2017, 9). Rajoitustoimenpiteiden käyttö sijaishuollossa on määriteltä laissa, kuten myös rajoitustoimenpiteiden yleiset edellytykset sekä määrittelyt siitä, milloin niitä saa käyttää. Rajoitustoimenpiteiden väärinkäyttö tai niiden toteuttaminen lasta vahingoittavalla tai nöyryyttävällä tavalla voidaan nähdä kaltoinkohteluna.

Lapset ovat kannelleet eduskunnan oikeusasiamiehelle esimerkiksi perusteettomiksi kokemistaan rajoitustoimenpiteistä, laitoksen henkilökunnan käyttäytymisestä ja laitoksen säännöistä tai käytännöistä (Saastamoinen 2021). Seppäsen (2020, 18–19) selvityksessä tulee esiin, että oikeusasiamiehen tekemien lastensuojelulaitoksiin suuntautuneiden tarkastuskäyntien yhteydessä on mm. huomautettu, että lapsen sijoittaminen lastensuojelulaitokseen ei voi vastata vapausrangaistusta, eikä sijaishuoltoa voida järjestää suljettuna hoitona tai vankeinhoitoon rinnastettavalla tavalla. Lapset ovat kokeneet käytäntöjä, kuten mm. lasten ulkonäköön, pukeutumiseen ja lapsen intimitettiin ja yksityisyyteen puuttuvat kiellot sekä yleiset säännöt, mielivaltaisiksi, alistaviksi ja perusoikeuksiin puuttuviksi. (EOAK/5377/2018.)

Seppäsen (2020) tarkastelussa nousi esiin, että useissa laitoksissa oli puutteita rajoituspäätösten tekemisessä. Oikeusasiamiehen ratkaisuissa oli myös tuotu esiin sitä, että rajoitustoimenpiteitä ei ole tarkoitus käyttää rutiininomaisesti esim. lapsen aina saapuessa sijoitukseen. Oikeusasiamies on toistuvasti puuttunut päätöksissään siihen, että laitoksen säännöt ja käytännöt eivät voi olla lapsen liikkumista ja sosiaalisia suhteita rajoittavia. Mikäli näin toimitaan, ollaan tilanteessa, jossa esim. liikkumisvapauden rajoittamista koskeva päätös on tehtävä. Seppänen toteaa, että joissakin laitoksissa kulttuuri on liian paljon kuriin ja rangaistuksiin perustuva sekä liikaa lapsia rajoittava. Laitoksissa käytetään myös lapsiin kohdistuvia rajoitustoimenpiteitä ilman, että niissä tehdään lainmukaiset rajoituspäätökset ja asianmukaiset kirjaukset lapsen asiakirjoihin. (Seppänen 2020, 29.)

Laitoksissa voi olla käytäntöjä, joita ei ole tarkoitettu väkivaltaisiksi, mutta joiden toteuttaminen laitossarjessa voi saada väkivaltaisia piirteitä. Eristämiskäytännöt ovat tästä yksi esimerkki. Käytäntöjen tehtävänä on palvella lapsen etua, mutta ne voidaan kokea tai toteuttaa tavoilla, jotka voidaan käsittää väkivallaksi. (Ellonen & Pösö 2010; Saastamoinen 2021.) Seppäsen (2020) mukaan oikeusasiamiehen ratkaisusta ilmenee eristämiskäytäntöjä, jotka eivät ole olleet lain mukaista tai ovat olleet yli-imitoitettua tai vailla riittäviä perusteluja. Seppänen viittaa oikeusasiamiehelle tehtyihin kanteluihin, joissa lapset ovat kertoneet riisuttamisesta eristämisen yhteydessä, vaikka lapsen riisuttamiseen ei ole ollut oikeutta. (Emt. 25–28.)

4.2.7 Muita kaltoinkohtelun ja väkivallan muotoja sijaishuollossa

Yhteydenpidon estämistä tai sen hankaloittamista läheisiin voidaan pitää yhtenä kaltoinkohtelun muotona. Tätä rakenteellisella tasolla on se, että sisarukset sijoitetaan eri paikkoihin sen ollessa ristiriidassa lasten edun kanssa. Langer & Virtanen (2021) käsittelevät myös perhehoidossa yhteydenpidon estämistä sisaruksiin. Laiminlyöntinä voidaan myös pitää sitä, että hauraita suhteita ei ylläpidetä ja yhtenä esimerkkinä voidaan pitää koronapandemian aiheuttamia katkoksia läheisten tapaamisiin, jotka pahimmassa tapauksessa katkaisivat suhteita (Eriksson & Utriainen 2022). Rajoitustoimenpiteet eivät ole perhehoidossa mahdollisia (sosiaalityöntekijän tekemää yhteydenpidon rajoittamista lukuun ottamatta). Kasvatustieteellisten sääntöjen ja rajoitustoimenpiteiden raja on joskus vaikeasti hahmotettavissa perhehoidon sijoituksissa. Langerin ja Virtasen (2021) tutkielmassa tulee esiin, että eniten epäreilouden tunteita sekä sijoitetuissa lapsissa että heidän biologisissa vanhemmissaan synnyttivät kavereiden tapaamisen rajoittaminen sekä puhelimen käytön rajaaminen. Lapsen ja biologisen vanhempien tapaamisia oli myös estetty perhehoitajan toimesta. Perhehoitajan asettamat rajoitukset yhteydenpitoon, liikumiseen ja nettiyhteyden katkaisemiseen ovat nousseet esiin myös oikeusasiamiehelle tehdyissä kanteluissa, joita Seppänen (2020, 20) tarkastelee omassa tutkielmassaan. Lasta ei aina oteta osalliseksi suunnittelemaan omaa yhteydenpitoa läheisiin ihmisiin ja yhteydenpitoa rajoitetaan ilman perustetta tai päätöstä.

Sijaishuollossa olevat lapset eivät aina koe olevansa riittävän **osallisia omassa lastensuojeluasiassaan** (esim. Ikonen ym. 2020). Tiedollisten oikeuksien turvaamiseen liittyviä puutteita on käsitelty mm. eduskunnan oikeusasiamiehen lasten kanteluihin liittyvissä päätöksissä. Tiedollisilla oikeuksilla tarkoitetaan sijaishuollossa olevan lapsen tietoisuutta hänelle kuuluvista tiedoista ja oikeuksista sekä siitä, millä tavoin hän voi oikeuksiaan käyttää. Lapselle annettavaan tietoon kuuluu myös lasta koskevien velvollisuuksiensa kertominen sekä erilaiset vaihtoehdot ja muut

seikat, joilla on merkitystä häntä koskevassa asiassa. Lapsen tulee saada nämä tiedot ymmärrettävällä tavalla, ikätaso ja muut lapsen erityisolosuhteet huomioiden. (Saastamoinen 2021.)

Valvontaviranomaiset ovat tuoneet esille, että sijaishuollossa olevien **lasten siviitykselliset oikeudet** eivät aina toteudu. Käytännössä tämä voi tarkoittaa sitä, että oppimisen ja opetuksen tukipalveluita ei ole järjestetty sijaishuolto paikassa tarkoituksenmukaisella tavalla tai ei ollenkaan. (Saastamoinen 2021.) Lapsen oikeuksien sopimukseen mukaan lapselle tulee sijaishuollon aikana turvata siviitykselliset oikeudet lapsen kielellinen, kulttuurillinen ja uskonnollinen tausta huomioiden. (SopS 59-60/1991 art. 20) Lapsen sijaishuolto paikassa ei ole aina otettu huomioon lapsen kielellistä taustaa tai tuettu oman äidinkielen oppimista. Tämä voi vaikeuttaa yhteydenpitoa biologisten vanhempien kanssa, kun yhteinen kieli sijoituksen seurauksena saattaa puuttua kokonaan.

Kemiallinen väkivalta on väkivaltaa, joka ilmenee fyysisen tai psyykkisen hyvinvoinnin tahallisen vahingoittamisena lääkkeillä, päihteillä, kemikaaleilla, liuotimilla tai muilla vastaavilla aineilla. (Bildjuschkin ym. 2020, 9.) Sijaishuollossa kemiallinen väkivalta näyttäytyy joko lääkkeiden liiallisena käyttönä tai lääkehoidon laiminlyöntinä eli poikkeamina lääkehoitosuunnitelmasta. Sijaishuollossa lapsen käytöksen havainnointiin ja ymmärtämiseen tulee olla riittävästi ammattitaitoa, jotta kyetään tunnistamaan mikä lapsen käytöksessä on normaalia reagointia lapsen omaan elämän tilanteeseen ja mikä johtuu psyykkisistä tai neurologisista ongelmista. (Kylliäinen 2018.) Myös **hoidon tarpeen laiminlyöntiä** esiintyy siten että lapsi ei saa tarvitsemaansa terveydenhuoltoa, koska sitä ei hänelle tarjota tai hän ei pääse lääkäriin, vaikka itse haluaisi.

4.3 Kaltoinkohtelun ja väkivallan esiintyvyys sijaishuollossa kotimaisen tutkimuksen valossa

Tässä luvussa tarkastellaan kaltoinkohtelu- ja väkivaltakokemusten yleisyyttä aikaisempien tutkimusten ja kirjottajien käytettävissä olevien THL:n aineistojen valossa. Aineistona toimivat julkaistut tulokset lapsiuhritutkimuksesta vuosilta 2013 ja 2022, kouluterveyskyselystä vuosilta 2017; 2019 ja 2021 sekä Kysy ja kuuntele-hankkeen kyselyaineistosta 2021. Sen lisäksi kirjoittajien käytössä on ollut kouluterveyskyselyn aineisto (KTK2019 ja KTK2021) sekä Kysy ja kuuntele-hankkeen aineisto (KK2021).

Eri tutkimuksissa väkivaltaa ja kaltoinkohtelua on lähestytty erilaisin kysymyksenasetteluin ja määrittelyin ja siitä syystä esiintyvyydestä saadaan vaihtelevia tuloksia. Koska tulokset ovat paikoin hankalasti verrattavissa, esitellään tässä luvussa tuloksia eri aineistojen valossa. Esiintyvyyden tarkastelua ohjaavat ne kysymykset, jotka ovat valikoituneet aineistona käytettäviin kyselyihin. Luku ei kuvaa ilmiötä koko laajuudessaan vaan piirtää kuvaa siitä, kuinka tavallista tietyn tyyppinen kaltoinkohtelu ja väkivalta on lasten itse raportoimana. Kouluterveyskysely ja lapsiuhritutkimus ovat laajasti koko lapsiväestön tietyille ikäryhmille suunnattuja, mutta tässä tarkastellaan pääasiassa niiden lasten vastauksia, jotka ovat ilmoittaneet asuvansa sijoitettuina. Kysy ja kuuntele -hankkeen kysely oli suunnattu kaikille yli 3kk sijoitettuina olleille yli 10-vuotialle lapsille noin 100 kunnassa.

Taulukko 1. Käytetyt aineistot

Aineisto	Lasten ikä	Perhe- tai laitoshoidossa olevat lapset	Lähde
Kouluterveyskysely 2017	4., 5., 8., 9.lk	N=1 056	Ikonen ym. (2019)
Kouluterveyskysely 2019	4., 5., 8., 9.lk 2. aste	N= 2 224 N=516	Ikonen ym. (2020) Mononen ym. (2021) Koivula ym. (2021) Alkuperäisaineisto, ei julkaistu (KTK2019)
Kouluterveyskysely 2021	4., 5., 8., 9.lk	N=2 381	Saariluoma ym. (2021b) + Alkuperäisaineisto, ei julkaistu (KTK2021)
Lapsiuhritutkimus 2013	3. ja 9. luokka	N=214	Fagerlund ym. (2014)
Lapsiuhritutkimus 2022	6 ja 9 luokka	N= 162	Mielityinen, L. ym. (2023)
Kysy ja kuuntele 2021	10–17-v.	N= 738	Eriksson & Korhonen (2022b) Saariluoma ym. (2021a) Alkuperäisaineisto, ei julkaistu (KK2021)

Aihetta käsittelevien tutkimusten tulkinnessa ja vertailussa on otettava huomioon, että usein ympäristö, jossa kaltoinkohtelu tai väkivalta on koettu ei sisälly kysymyksenasetteluun. Sama huomio tutkimustulosten vertailtavuuden haasteista on tehty myös kansainvälisesti (esim. Mazzone ym. 2018). Kaikki sijaishuollon aikana tapahtuva kaltoinkohtelu ja väkivalta ei tapahdu sijaishuoltoaikana. Sijaishuollossa olevien lasten sijaishuoltoajan ulkopuoliseen elinympäristöön koulun ja harrastusten lisäksi kuuluvat usein myös vierailut biologisen perheen tai muiden läheisten luona. Teini-ikäisten keskuudessa on myös sellaisia lapsia, jotka ovat poistuneet laitoksista luvatta ja heidän olinpaikkansa ei aina ole tiedossa. Sijaishuoltoaikasta luvattoman poissaolon aikana nuori on vaarassa joutua fyysisen ja seksuaalisen väkivallan uhriksi, ja hän voi olla väkivallan todistaja tai väkivallan tekijä (Isoniemi 2019). Tästä syystä mahdollisten väkivallan tekijätahojen ja ympäristöjen kirjo on usein laajempi kuin muussa lapsiväestössä. Näitä eri ympäristöjä ja tekijöitä on kyselyissä pyritty tunnistamaan.

Ilmiön tutkimukseen liittyy aina myös ajallinen ulottuvuus. Usein sijoitettujen lasten taustassa, ja myös huostaanoton osasyynä, on laiminlyönnin ja kaltoinkohtelun kohteena oleminen tai väkivallan uhrina, tekijänä tai altistujana oleminen. Jotta kaltoinkohtelu- ja väkivaltakokemukset saataisiin ajallisesti paikannettua sijaishuollossa olevaan aikaan monissa kyselyiden kysymyksissä, on pyritty käyttämään aikamääreitä kuten esim. ”viimeisen vuoden aikana” tai ”nykyisessä sijaishuoltoaikana”.

4.3.1 Fyysinen uhka ja väkivalta

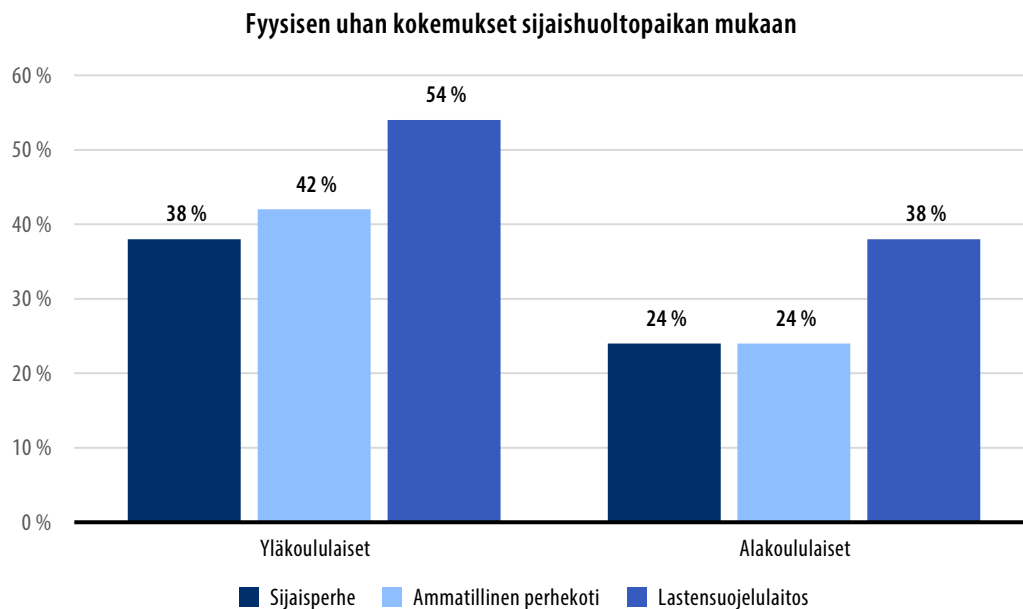
Fyysisen uhan ja väkivallan kokemusten yleisyys on yhteydessä lapsen ikään, ikäryhmien välisten erojen ollessa suuria. Kun alakouluikäisistä sijoitetuista lapsista 26–30 % raportoi kokeneensa fyysistä uhkaa⁸, pahoinpitelyjä, niiden yritysten tai niillä uhkaamisia viimeisen vuoden aikana niin yläkouluikäisten vastaava osuus on 38–45 %. Muilla tavoin asuvista ei-sijoitetuista lapsista ja teini-ikäisistä 14–21 % raportoivat vastaavista kokemuksista (Fagerlund ym. 2014; Saariluoma ym. 2021b; Ikonen ym. 2017; Mielityinen ym. 2023). Lasten ja teini-ikäisten kokema fyysinen väkivalta ja sen uhka on Kouluterveyskyselyn mukaan pysynyt lähes ennallaan

8 Fyysisen uhan kokemuksia kartoitettiin kysymyksellä ”Onko sinulle viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana tehty seuraavia asioita?”. Kysymys koostui osioista: 1) varastettu tai yritetty varastaa käyttämällä väkivaltaa tai uhkaamalla sillä, 3) uhattu vahingoittaa fyysisesti, 4) käyty fyysisesti kimppuusi kuten lyöty, potkittu tai käytetty jotain asetta. Vastausvaihtoehdot olivat 1) kyllä ja 2) en. Em. muodoissa fyysistä uhkaa kokeneiden tarkastelussa ovat ne lapset ja nuoret (%), jotka olivat vastanneet vaihtoehdolla kyllä.

vuodesta 2017 (Saariluoma ym. 2021b). Myöskään lapsiuhritutkimuksen mukaan kymmenessä vuodessa ei ole tapahtunut tilastollisesti merkittävää muutosta näissä kokemuksissa (Mielityinen ym. 2023).

Kouluterveyskyselyn perusteella ei ole mahdollista erottaa missä ympäristössä lasten ja teini-ikäisten raportoima itseensä kohdistunut fyysinen uhka on tapahtunut. Vuoden 2021 vastauksia on tarkasteltu kolmen sijaishuoltomuodon mukaan; sijaisperhe (sis. sukulaissijoitukset), ammatillinen perhekoti ja lastensuojelulaitos⁹. Sen perusteella laitoshoidossa olevat yläkouluikäiset (8.–9.lk) kokevat selvästi enemmän fyysistä uhkaa kuin ammatillisissa perhekodeissa ja sijaisperheissä asuvat. Myös alakouluikäisten lasten (4.–5.lk.) kokemukset fyysistä uhasta ovat linjassa teini-ikäisten kokemusten kanssa, siten että laitoksissa asuvat kokevat sitä paljon useammin kuin ammatillisissa perhekodeissa ja sijaisperheissä asuvat. Näitä eroja sijaishuoltoapaikan mukaan on avattu kuviossa 1. (KTK2021; Ikonen ym. 2020, 45). Muiden väkivallan muotojen kohdalla eri sijaishuoltopaikoissa asuvien välillä ei ole yhtä suuria eroja (Saariluoma ym. 2021b; KTK2019).

Kuvio 1. Ylä- ja alakouluikäisten kokemukset fyysisestä uhasta sijaishuoltoapaikan mukaan (KTK 2021)

⁹ Vastauksista on poistettu sellaiset vastaajat, jotka lomakkeen kokonaisuuden perusteella on arvioitu epäuskottaviksi. Epäuskottaviksi on tutkijoiden toimesta arvioitu sellaiset, joissa vastaaja on vastannut että "ei harjaa hampaita lainkaan JA 2 tapaturmaa koulussa lukuvuoden aikana.

4.3.2 Seksuaaliväkivalta ja seksuaalinen häirintä

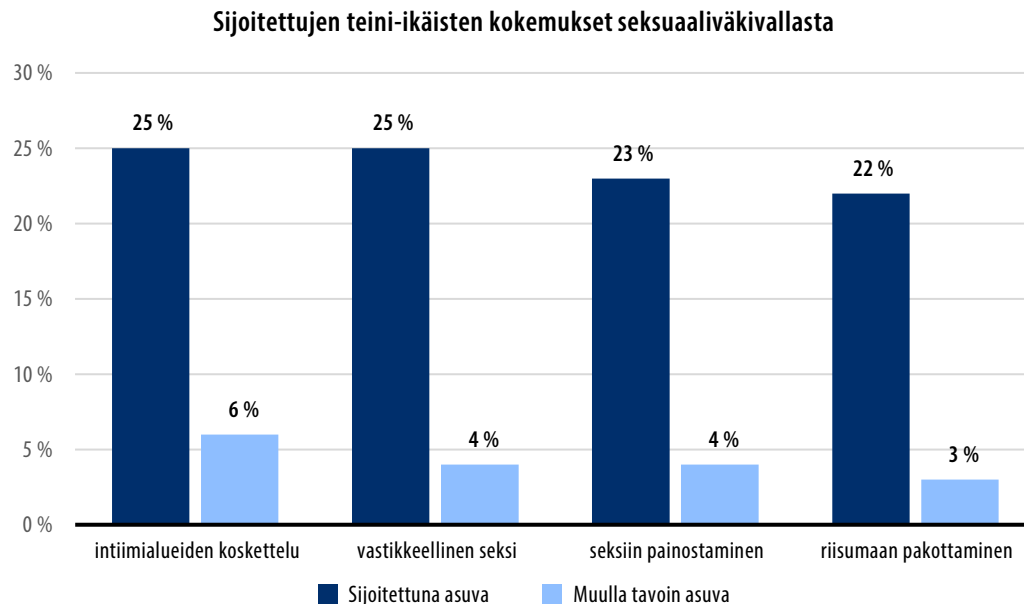
Sekä sijoitettujen, että ei-sijoitettujen teini-ikäisten seksuaalisen häirinnän ja seksuaaliväkivallan¹⁰ kokemukset ovat kouluterveyskyselyn mukaan lisääntyneet viime vuosina. Vuonna 2021 yläkouluikäisten kokema seksuaalinen ehdottelu ja ahdistelu kasvoi lähes kymmenellä prosenttiyksiköllä vuoteen 2019 verrattuna, sekä sijoitettujen että ei-sijoitettujen joukossa. Vuonna 2021 sijoitetuista teini-ikäisistä, joka toinen (50,4 %) kertoi kokeneensa seksuaalisesti häiritsevää ehdottelua ja ahdistelua (+7,3 %). (Saariluoma ym. 2021b, 3) Sijoitetuilla teineillä seksuaaliväkivallan kokemuksia oli selvästi muulla tavoin asuvia enemmän (33 % vs. 9 %). (Saariluoma ym. 2021b.)

Kouluterveyskyselyn 2021 mukaan seksuaalisesti häiritsevän kommentoinnin, ehdottelun, viestittelyn tai kuvamateriaalin näyttämisen kokemukset olivat myös alakouluikäisten lasten joukossa lisääntyneet verrattuna aikaisempaan. Näitä kokemuksia raportoi sijoitetuista lapsista 16 prosenttia (+5,4 %) ja vanhempansa kanssa asuvista 8 prosenttia (+4,2 %). Sijoitetuista alakouluikäisistä lapsista joka kymmenes (9 %) ja vanhempansa kanssa asuvista kaksi prosenttia oli kokenut seksuaalista koskettelua tai siihen liittyvän painostamisen kohteeksi tulemista. (Saariluoma 2021b, 2–3.)

Häiritsevää seksuaalista ehdottelua oli vuoden aikana kokenut noin joka toinen sijoitetuista teini-ikäisistä (Saariluoma ym. 2021b). Tätä oli koulussa kokenut vähän yli viidennes sijoitetuista lapsista ja julkisessa tilassa kolmannes. Digitaalista väkivaltaa seksuaalisen häirinnän muodossa (puhelimessa tai internetissä) oli vuoden aikana kokenut sijoitetuista 8. ja 9. luokan oppilaista 42 %. Muilla tavoin asuvista samanikäisistä näin raportoi 26 %. (KTK 2021)

10 Kouluterveyskyselyssä seksuaaliväkivalta kartoitetaan kysymyksin kuten yhdyntään tai muunlaiseen seksiin pakottaminen; rahan, tavarain tai päihteiden tarjoaminen seksiä vastaan; pakottamista riisuuntumaan; sekä kehon intiimialueiden koskettelu vastoin teini-ikäisen omaa tahtoa.

Kuvio 2. Sijoitettujen teini-ikäisten seksuaaliväkivallan kokemusten yleisyys verrattuna vanhempansa kanssa asuviin (Saariluoma 2021b, 3)

Yläkouluikäiset nuoret kokivat yleisimmin seksuaalista häirintää tai väkivaltaa tuntemattomien henkilöiden ja omien ikätovereidensa taholta. Yleisimmin seksuaalisen väkivallan tekijänä oli ollut ystävä tai muu tuttu nuori tai lapsi (57 %) tai tuntematon henkilö (52 %); nuori oli voinut nimetä useita tekijöitä. Aineistosta ei käy ilmi, olivatko väkivallan kokemukset tapahtuneet ennen sijoitusta vai sijoituksen aikana. (Ikonen ym. 2017). Sijoitetuista teini-ikäisistä 3–4 prosenttia ilmoitti kokeneensa seksuaalista häirintää tai väkivaltaa sijaisperheen vanhemman tai lastensuojelulaitoksen henkilökunnan taholta. (Ikonen ym. 2020, 22.)

Sekä lasten että teini-ikäisten (8.–9.lk) kokemusten määrä on yhteydessä sijaishuoltomuotoon. Ala-kouluikäisten lasten (4.–5.lk.) joukossa seksuaalista koskettelua tai painostamista koskettamiseen oli tavallisempaa laitoksissa asuvien keskuudessa (18 %) kuin perhehoidossa (6–8 %) olevien. (KTK2021) Häiritsevää seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua oli vuoden aikana kokenut 20 % sijaisperheissä asuvista, 26 % ammatillisissa perhekodeissa asuvista ja 36 % laitoksissa asuvista yläkouluikäisistä. Seksuaaliväkivallan kokemukset vuoden aikana olivat vastavasti 20 % (sijaisperhe), 26 % (ammatillinen perhekoti) ja lastensuojelulaitos 36 %. (Ikonen ym. 2020, 47) Vuonna 2021 seksuaaliväkivaltaa oli vuoden aikana kokenut 35 % laitoksissa ja ammatillisissa perhekodeissa asuvista ja 30 % sijaisperheissä asuvista. (KTK 2021.)

4.3.3 Sijoituksen aikana tapahtuva kaltoinkohtelu ja väkivalta aikuisen taholta

Kyselyissä on pyritty ajallisesti paikantamaan sellaisia tapahtumia, jotka ovat tapahtuneet lasten ja nuorten sijaishuollossa olon aikana ja sellaisia, jotka paikantuvat sijaishuoltopaikkaan. Sen lisäksi on pyritty tunnistamaan myös väkivallan tekijää mm. käsitteellä ”huolta pitävä aikuinen”. On kuitenkin huomioitava, että huolta pitävän aikuisten käsite on tällä lapsiryhmällä laajempi kuin vanhempansa kanssa asuvien joukossa. Perhehoidossa ja laitoshoidossa asuvilla lapsilla on heistä huolta pitäviä aikuisia sekä sijaishuoltopaikassa että vanhempiensa kodeissa.

Kouluterveyskyselyn mukaan sijoitetut lapset ja teini-ikäiset olivat kokeneet vanhempansa kanssa asuvia enemmän sekä henkistä että fyysistä väkivaltaa huolta pitävän aikuisen taholta viimeisen vuoden aikana. Joka neljäs alakouluikäinen lapsi (23 %) ja joka kolmas teini-ikäinen (32 %) vastasi kokeneensa fyysistä väkivaltaa vanhempiensa tai heistä huolta pitävien aikuisten taholta viimeisen vuoden aikana. Joka toinen teini-ikäinen ja joka kolmas lapsi taas kertoi kokeneensa henkistä väkivaltaa vanhemman tai huolta pitävän aikuisen taholta vuoden aikana. Henkisen väkivallan kokemukset lisääntyivät vuoden 2019 kyselyyn verrattuna alakouluikäisten kohdalla (29 % -> 34 %); teinien (8.–9.lk) osalta tilanne oli ennallaan (51 %). (Saariluoma 2021b, 3–4.) Eri sijaishuoltomuotojen välillä ei ollut merkittäviä eroja huolta pitävien aikuisten lapseen kohdistaman väkivallan osalta. Ainoastaan fyysinen väkivalta oli harvinaisempaa sijaisperheissä (24 %) kuin ammatillisissa perhekodeissa (30 %) ja laitoksissa (31 %). (KTK 2021.)

Vuoden 2021 kouluterveyskysely toteutettiin keskellä COVID-19-pandemiaa, joten yhteiskunnan poikkeustilanteen vaikutusta tuloksiin on vaikea arvioida. Aikuisen tai huolta pitävän aikuisen taholta tapahtuvaa väkivaltaa ja kaltoinkohtelu on pandemian aikana lisääntynyt, mikä voi kuvastaa yhteiskunnan kriisin heijastumista myös aikuisten hyvinvointiin.

Itseen kohdistuvan väkivallan kokemusten lisäksi noin viidennes alakouluikäisistä ja noin kolmannes teini-ikäisistä oli kokenut perheenjäsenten välistä väkivaltaa, eli oli altistunut väkivallalle. Sijaishuoltopaikoissa asuvat lapset voivat perheenjäsenten välisellä väkivallalla ymmärtää sekä (laajennettua) biologista perhettä että sijaisperheensä jäseniä. Tätä kokeneiden osuus ei merkittävästi eronnut sijaishuolto- paikan mukaan (KTK 2021).

Teini-ikäiset sijoitetut lapset ilmoittivat fyysisen väkivallan tekijäksi¹¹ yleisimmin oman äidin tai äitipuolen (10 %) tai isän tai isäpuolen (9 %). Sijaisperheen äidin (6 %), sijaisperheen isän (4 %) tai lastensuojelulaitoksen työntekijän (4 %) ilmoitti huomattavasti harvempi nuori. Parikymmentä nuorta ilmoitti kokeneensa toistuvaa fyysistä väkivaltaa sijaisvanhempien tai lastensuojelulaitoksen aikuisten taholta. (Ikonen ym. 2020.)

Seuraavaksi tarkastellaan sijaishuollon aikana tapahtunutta kaltoinkohtelua ja väkivaltaa aikuisen taholta. Vuonna 2019 yli vuoden nykyisessä sijoituspaikassa asuneista yläkouluikäisistä 47 prosenttia sekä lukiolaisista ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista 38 prosenttia oli kokenut vanhempien tai muiden huolta pitävien aikuisten taholta henkistä väkivaltaa vuoden aikana. Vastaavasti fyysistä väkivaltaa oli kokenut 29 prosenttia yläkouluikäisistä, 13 prosenttia lukiolaisista ja 16 prosenttia ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista. (Ikonen ym. 2020.)

Koivula ym. (2021) ovat tarkastelleet tarkemmin ammatillisissa perhekodeissa ja lastensuojelulaitoksissa asuvien vähintään yli 12 kuukautta kodin ulkopuolelle sijoitettujen 8.-9.-luokkalaisten (N=1 240) ja toisen asteen opiskelijoiden (N=516) kaltoinkohtelukokemuksia. Aineistona he käyttivät vuoden 2019 Kouluterveyskyselyä. Seksuaalisen häirinnän ja väkivallan, henkisen väkivallan sekä fyysisen väkivallan kokemuksista he käyttivät tutkimuksessaan kokonaiskäsittettä kaltoinkohtelu. Vastaajista 27 prosenttia oli sijoitettuna ammatilliseen perhekotiin ja 73 prosenttia lastensuojelulaitokseen. Koivula ym. (2021) mukaan näistä nuorista 8 prosenttia oli kokenut fyysistä väkivaltaa, 14 prosenttia henkistä väkivaltaa ja 7 prosenttia seksuaalista väkivaltaa tai häirintää viimeisen 12 kuukauden aikana sijaishuoltoajan aikuisen tekemänä. Jotain tai useampaa kaltoinkohtelun muotoa sijaishuoltoajan aikuisten taholta¹² oli kokenut 18 prosenttia nuorista. Kokemukset näyttävät kasautuvan tietyille nuorille. Sijaishuoltoajassa huolta pitävän aikuisen tekemää kaltoinkohtelua raportoivat enemmän ammatilliseen perhekotiin sijoitetut kuin laitoksiin sijoitetut nuoret. Monessa eri sijoituspaikassa asuneet kokivat selvästi enemmän kaltoinkohtelua kuin korkeintaan kolmessa sijoituspaikassa olleet nuoret. (Koivula ym. 2021.)

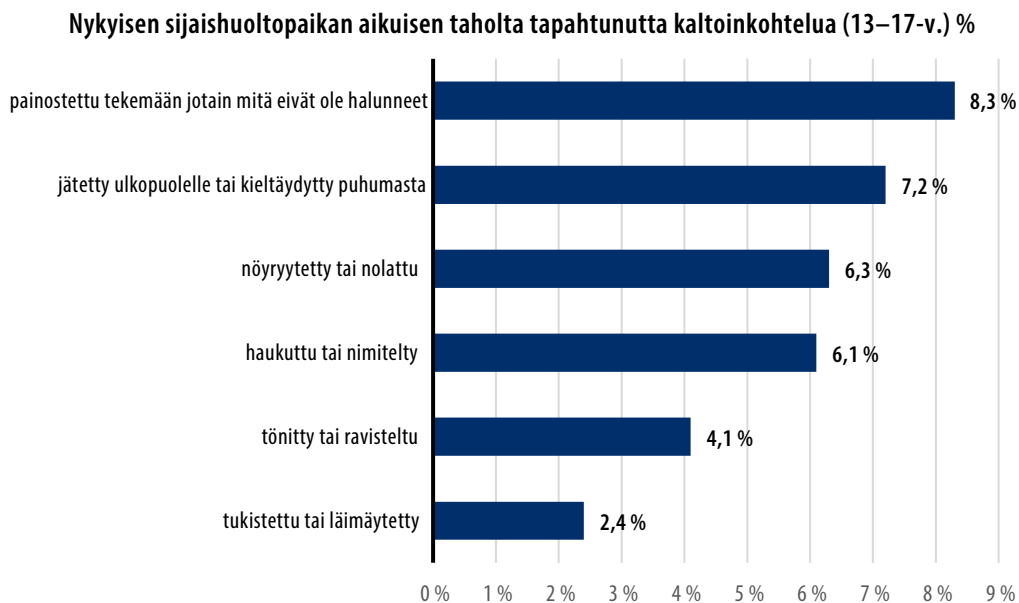
11 Tarkasteltaessa tekijätahoja aineisto validoitiin siten että niiden vastaajien poistamista aineistosta, jotka olivat ilmoittaneet kaikki esitetyt tekijätahot väkivallan tekijöiksi.

12 perhekodin tai lastensuojelulaitoksen ohjaajan tai hoitajan tai ammatillisen perhekodin sijaisvanhemman

Koivula ym. (2021) mukaan ammatillisessa perhehoidossa ja laitoshoidossa olevat pojat kokivat fyysistä väkivaltaa tyttöjä enemmän. Ulkomaalaistaustaiset nuoret ja heikommaksi terveytensä kokevat nuoret raportoivat enemmän kaikkia kaltoinkohtelun muotoja kuin suomalaistaustaiset ja terveytensä hyväksi kokevat nuoret. Ahdistuneisuus, masennusoireilu sekä fyysinen toimintarajoittuneisuus, olivat yhteydessä kaltoinkohtelukokemuksiin. (Koivula ym. 2021.)

Eriksson & Korhosen (2022b) kyselytutkimuksessa kaltoinkohteluun ja väkivaltaan liittyviin kysymyksiin vastasi 460 teini-ikäistä (13–17 v.). Kuviosta 3 ilmenee nykyisen sijaishuoltopaikan aikuisen taholta tapahtunutta kaltoinkohtelua. Seksuaaliväkivallan teon tai aikuisen kimppuun käymisen kokemuksia oli näiden lisäksi muutamalla vastaajalla.

Kuvio 3. Teini-ikäisen kokemuksia nykyisen sijaishuoltopaikan aikuisen kaltoinkohtelusta (Eriksson & Korhonen 2022b)

Samana kyselyn nuorempien lasten vastauksissa (10–12 v.) merkittäviksi kokemuksiksi nousivat painostaminen tekemään jotain sellaista mitä ei halua (6,6%). Selko-kieliseen lomakkeeseen vastanneista 10–17-vuotiaista 15,7 prosenttia vastasi, että aikuinen nykyisessä tai aikaisemmassa sijaishuoltopaikassa oli puhunut hänelle rumasti. (Eriksson & Korhonen 2022b, 85.)

Sijaishuollossa esiintyy edelleen rankaisuvia käytäntöjä. Perusopetuksen 8. ja 9. luokkaa käyvistä 19 prosenttia, lukiolaisista kuusi prosenttia ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista 10 prosenttia raportoi, että heidät oli nykyisessä sijoituspaikassa jätetty ilman ruokaa rangaistuksena jostain viimeisen vuoden aikana. Ammatillisissa perhekodeissa asuvista nuorista ruoalla rankaisemista oli kokenut 25 prosenttia, lastensuojelulaitoksissa asuvista 21 prosenttia ja sijaisperheissä asuvista 11 prosenttia. (Ikonen ym. 2020.)

Laitosympäristön tuloksia tulkitessa on tärkeää huomioida, että nuoret kokevat lastensuojelulain mukaiset rajoitustoimenpiteet yleisesti rangaistuksina (Utriainen & Eriksson, 2023). Kuten Ellonen ja Pösö (2010) huomauttavat laitoksissa on myös käytäntöjä, joita ei ole tarkoitettu väkivaltaisiksi, mutta joiden toteuttaminen laitostarjessa voi saada väkivaltaisia piirteitä. Koivula ym. (2021) ja Ikonen ym. (2020) mukaan jopa yli puolet laitoksissa ja ammatillisissa perhekodeissa asuvista nuorista oli kokenut sellaisia rangaistuksia sijaishuoltoapaikassaan, jotka voidaan tulkita kaltoinkohteluksi ottaen huomioon aikuisen ja lapsen välinen valta-asetelma ja todennäköisyys, että lapsi on aikaisemmin joutunut jonkin väkivallan muodon uhriksi. Rankaisemista oli kokenut yhteensä 53 prosenttia vastaajista. Ulkomaalais-taustaiset nuoret olivat kokeneet rankaisemista merkitsevästi enemmän kuin suomalaistaustaiset nuoret. Vastaavasti ahdistuneisuudesta tai masennuksesta kärsivät nuoret olivat kokeneet rankaisemista useammin kuin muut. Rankaisemista kokeneista nuorista yli 40 prosenttia oli kokenut myös muuta kaltoinkohtelua sijais-huollossa (Koivula ym. 2021).

Ala-ikäisen päihteiden käytön mahdollistuminen voidaan nähdä yhtenä laiminlyönnin muotona. Lastensuojelulaitoksissa asuvat teini-ikäiset raportoivat vuonna 2021 enemmän päihteiden käyttöä kuin ammatillisissa perhekodeissa ja sijaisperheissä asuvat. Laitoksissa asuvista 8.–9. lk teini-ikäisistä 27 prosenttia (ammatillinen perhekoti 21 %, sijaisperhe 14 %) raportoi käyttäneensä kannabista viimeisen 30 päivän aikana. Vastaavasti laitoksissa asuvista 29 prosenttia oli oman kertomansa mukaan ollut ”tosi humalassa” vähintään kerran kuukaudessa. Ammatillisissa perhekodeissa asuvista näin vastasi 20 prosenttia ja sijaisperheissä asuvista 18 prosenttia. (KTK 2021.)

4.3.4 Lasten keskinäinen väkivalta sijaishuoltoapaikassa

Lasten keskinäistä kiusaamista ja väkivaltaa näyttäisi tutkimuksen valossa ilmenevän sijaishuoltoapaikoissa runsaasti. Tutkimusten mukaan (esim. Sekol & Farrington 2020) lapset ovat usein sekä uhreja että tekijöitä. Seuraavissa kyselyissä on

kuitenkin tarkasteltu sitä, kuinka tavallista on, että sijaisperheessä, perhekodissa tai lastensuojelulaitoksessa asuvaan lapseen kohdistuu väkivaltaa toisen samassa paikassa asuvan lapsen tai nuoren taholta.

Mononen ja kumppanit (2021) ovat tarkastelleet aihetta Kouluterveyskyselyn 2019 pohjalta niiden lasten otoksella (n = 821), jotka asuvat sellaisessa sijaishuolto-paikassa, jossa asuu myös muita lapsia. Näistä lapsista 50 prosenttia asui lastensuojelulaitoksessa, 38 prosenttia sijaisperheessä ja 12 prosenttia ammatillisessa perhekodissa. Lapsista puolet kertoivat muiden lasten taholta koetusta henkisestä väkivallasta ja neljäsosa koetusta fyysisestä väkivallasta. Yleisin lasten keskinäisen väkivallan muoto on hännääminen tai ärsyttäminen, jota kokee kaikkiaan puolet lapsista. Lapsista kolmasosa kokee sitä vähintään kerran viikossa. Nimittely tai kiusoittelu on lähes yhtä yleistä. Fyysisen väkivallan muodoista yleisintä on lyöminen, potkiminen tai töniminen, joita kokee kaikkiaan neljäsosa lapsista ja vähintään kerran viikossa kymmenesosa lapsista. Sulkeminen tai lukitseminen johonkin tilaan on harvinaisin väkivallan teko, mutta sitäkin kokee kaikkiaan 13 prosenttia lapsista ja vähintään kerran viikossa kuusi prosenttia lapsista. Muiden lasten väkivallan kohteeksi joutuvat useammin ulkomaalaistaustaiset, vaikeasta ahdistuneisuudesta kärsivät, pitkään sijaishuoltopaikassa asuneet, koulukiusaamista sekä kohtuutonta rankaisemista kokeneet lapset. (Mononen ym. 2021.)

Koivula ym. (2021) tarkastelussa lastensuojelulaitokseen tai ammatilliseen perhekotiin sijoitetuista teini-ikäisistä yli puolet oli kokenut toisen, samassa yksikössä asuvan, lapsen tekemää kiusaamista tai väkivaltaa. Viikoittain sitä koki 28 prosenttia. Terveystila ja sukupuoli vaikuttivat viikoittaisen kiusaamisen ja väkivallan kokemusten määrään. Laitoksissa ja ammatillisissa perhekodeissa tytöt ja ne lapset, joilla oli jokin toimintarajoite, sairaus, masennuksen tai ahdistuksen tuntemuksia, kokivat poikia enemmän niin viikoittain tapahtuvaa kiusaamista kuin väkivaltaakin. (Koivula ym. 2021.)

Sijaishuollon muoto ei Monosen ym. (2021) mukaan ollut yhteydessä vertaissuhdeväkivaltaan, mikä poikkeaa aikaisemmista tutkimuksista sekä seuraavassa esiteltävistä Erikssonin ja Korhosen (2022b) tuloksista. Eriksson & Korhonen (2022b) ovat kyselytutkimuksessaan tarkastelleet eri ikäisten ja erilaisissa sijaishuoltopaikoissa asuvien nuorten väkivallan ja kaltoinkohtelun kokemuksia muiden lasten tahoilta nykyisessä sijaishuoltopaikassa. Kyselyssä vaihtoehtona oli vastata kokemuksen liittyvän aikaisempaan sijaishuoltopaikkaan, jotta mahdollisimman monen lapsen kokemus saataisiin paikannettua oikeaan ympäristöön. Kaikki ne kaltoinkohtelun tai väkivallan muodot, joita vähintään 10 prosenttia lapsista oli kokenut nykyisessä sijaishuoltopaikassa, on koottu taulukkoon 2. (Eriksson & Korhonen 2022b, 87.)

Taulukko 2. Väkivalta ja kaltoinkohtelu toisten lasten taholta nykyisessä sijaishuoltopaikassa

Koettu tilanne	10–12-vuotiaat	13–17-vuotiaat	Selkokielen lomake 10–17-vuotiaat
Haukkumista/ nimittelystä	19 %	22 %	38 % (puhunut sinulle rumasti, esim. haukkunut sinua)
Varastettu tai yritetty varastaa jotain	-	17 %	X*
Jätetty ulkopuolelle	10 %	13 %	X*
Kiusattu	10 %	13 %	29 %
Uhattu satuttaa fyysisesti	12 %	11 %	X*
Tönitty tai ravisteltu vihaisesti	10 %	11 %	X*
Nöyryytetty tai nolattu	-	11 %	X*
Käyty kimppuun, lyöty, potkittu	-	10 %	X*
Satutettu (tönitty, lyöty, potkittu)	X*	X*	35 %
Puhuttu vartalostasi ikäväällä tavalla	-	-	16 %

* kysymystä ei ollut lomakkeessa.

Lasten keskinäistä kiusaamista, kaltoinkohtelua ja väkivaltaa tapahtuu tämän tutkimuksen mukaan enemmän laitoshoidossa kuin perhehoidossa. Näitä asioita kokeneista teini-ikäisistä yli 70 prosenttia asui laitoksessa. Haukkumista ja nimittelystä kokeneista 13–17-vuotiaista noin kolmasosa (28 %) oli perhehoidossa ja loput laitoshoidossa (72 %). Niistä teini-ikäisistä, joilta oli varastettu tai yritetty varastaa jotakin oli viidennes (21 %) perhehoidossa ja neljä viidestä (79 %)

lastensuojelulaitoksessa. Sama koski niitä, joiden kimppuun oli käyty (22 % vs. 78 %). Kiusaamista kokeneista neljännes (26 %) oli perhehoidossa ja kolme neljästä (74 %) asui laitoksessa. (Eriksson & Korhonen 2022b, 87.)

4.3.5 Kaltoinkohtelu ja väkivalta sijaishuoltopaikan ulkopuolissa ympäristöissä

Eriksson & Korhonen pyrkivät omassa tutkimuksessaan (2022b) erottelemaan eri ympäristöissä ja eri tahoilta tapahtuvaa väkivaltaa ja kaltoinkohtelua. Tutkimuksessa erilaisia kiusaamisen ja kaltoinkohtelun kokemuksia kartoittavassa kysymyksessä raportoitiin eniten haukkumisen tai nimittelyn (44 %), kiusatuksi tulemisen (37 %), sekä puhumasta kieltäytymisen (32 %) kokemuksia. Valtaosassa tapauksia toiminnan tekijätahona oli joku toinen lapsi, ja vähemmissä määrin tuttu tai tuntematon aikuinen. (Saariluoma ym. 2021a; Eriksson & Korhonen 2022b.)

Eriksson & Korhosen aineiston valossa kiusaamista ja psyykkistä väkivaltaa aikuisen taholta sijaishuoltopaikan ulkopuolella raportoi 1–4 % sijoitetuista 10–18-vuotiaista lapsista. (Eriksson & Korhonen 2022b, 92.) Haukkumista ja nimittelyä oli kokenut 4 % tuntemattoman aikuisen ja 3 % tutun aikuisen taholta, kun taas 1 % oli kokenut kiusaamista, nöyryytystä tai nolaamista tai ulkopuolelle jättämistä tuntemattoman aikuisen ja 3–5 % tutun aikuisen toimesta. (Saariluoma ym. 2021a.) Fyysistä väkivaltaa tai sen uhkaa oli kokenut 1–2 % tuntemattoman aikuisen taholta. Tavallisimpia olivat kokemukset siitä, että oli uhattu satuttaa fyysisesti tai tönimistä/ vihaista ravistelua/ tukistamista tai läimäyttämistä tuntemattoman taholta. Tuttu aikuinen oli töninyt/ ravistellut, tukistanut tai läimäyttänyt 6 % lapsista (Saariluoma ym. 2021a). Seksuaalista häirintää tai väkivaltaa aikuisen toimesta oli kokenut 1–3 % vastaajista sekä tuntemattomien että tuttujen aikuisten taholta. Tavallisinta oli seksuaalisesti häiritsevä viestittely, ehdottelu tai ahdistelu. Kaikista lapsista tätä oli kokenut 3 prosenttia, teini-ikäisistä 5 prosenttia. (Saariluoma ym. 2021a, 6.)

Tarkasteltaessa summamuuttajan avulla sitä, kuinka suuri osuus teini-ikäisistä (12–18 v.) oli kokenut jotain fyysistä, henkistä tai seksuaalista väkivaltaa sijaishuoltopaikan ulkopuolella niin yhteensä viidennes oli kokenut kaltoinkohtelua tai väkivaltaa tutun tai tuntemattoman aikuisen taholta sijaishuoltopaikan ulkopuolisissa ympäristöissä. (KK2021) Lasten ja nuoret keskinäistä henkistä, fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa kokee sen sijaan iso joukko sijoitettuja lapsia. Eriksson & Korhonen (2022b, 92) mukaan 55 prosenttia oli kokenut kiusaamista tai henkistä väkivaltaa toisen lapsen tai nuoren taholta muissa ympäristöissä kuin sijaishuoltopaikassa.

Toisen lapsen tai nuoren toimesta kiusaamista oli kokenut 35 prosenttia, ulkopuolella jättämistä tai kieltäytymistä puhumasta 26 prosenttia ja nöyryyttämistä tai nolaamista 22 prosenttia sijaishuoltoapaikan ulkopuolisissa ympäristöissä. Kyseilyn perustella ei kuitenkaan saada tarkkaa tietoa siitä, missä sijaishuoltoapaikan ulkopuolisessa ympäristössä nämä kokemukset ovat syntyneet. Avoimet vastaukset sekä sosiaalityöntekijöiltä kerätty aineisto viittaavat siihen, että osa vakavistakin kiusaamisen kokemuksista sijoittuu kouluympäristöön. (Saariluoma ym. 2021a.)

Kouluterveyskyselyn mukaan vuonna 2021 koulukiusaamista vähintään kerran viikossa koki kaikkiaan 16 prosenttia sijoitetuista lapsista, mikä kertoo edeltävien vuosien trendin pysyneen ennallaan (+- 1 %). Koulukiusatuksi tuleminen on edelleen selkeästi yleisempää sijoitettujen kuin ei-sijoitettujen lasten joukossa, joista koulukiusaamisen kokemuksia raportoi 8 prosenttia vuonna 2021 (vs. 7 %). (Saariluoma ym. 2021b.) Sijoitetuista teini-ikäisistä miltei joka viides (19 %) raportoi tullessaan koulukiusatuksi vähintään kerran viikossa vuonna 2021. Sijoitettuna olleista teinistä 13 prosenttia kertoi osallistuneensa koulukiusaamiseen, mutta vanhempiensa kanssa asuneista vain 2 prosenttia ilmoitti osallistuneensa kiusaajana vähintään kerran viikossa.

Sijoitetuista lapsista ja nuorista huomattavasti useampi koki syrjivää kiusaamista¹³ kuin vanhempiensa kanssa asuvista ikätovereista. Myös kiusaamiseen osallistuminen oli sijoitettujen joukossa yleisempää verrattaessa vanhemman luona asuviin lapsiin ja nuoriin. (Ikonen ym. 2017.) Kouluterveyskyselyn 2019 mukaan laitoksissa asuvat lapset ovat useammin koulukiusattuja kuin perhehoidossa asuvat. Laitoksissa asuvista 4.–5.-luokkalaisista 22 prosenttia oli kokenut koulukiusaamista vähintään kerran viikossa (15 % sijaisperheissä, 10 % ammatillisissa perhekodeissa). (Ikonen ym. 2020, 45.)

Joka viides sijoitettu lapsi tai nuori (10–18 v.) oli kokenut tullessaan sijaishuoltoapaikan ulkopuolella fyysisen väkivallan tai sen uhan kohteeksi seuraavilla tavoilla: varastaminen tai varastamisyritys (19 %), fyysisen vahingoittamisen uhka (22 %) sekä kimppuun käymisen, lyömisen tai potkimisen kohteeksi (19 %) joutuminen. Sijoitetut lapset ja nuoret raportoivat myös seksuaalisen häirinnän kokemuksista: 11 prosenttia oli kokenut häiritsevän video- tai kuvamateriaalin näyttämistä, 7 prosenttia jonkun toisen ei-toivotun fyysisen koskettelua sekä 4 prosenttia oli itse pakotettu koskemaan toista. Lisäksi sijoitetuilta 13–18-vuotiailta nuorilta kysyttiin, ovatko he kokeneet seksuaalisesti häiritsevää viestittelyä, ehdottelua tai ahdistelua.

13 Kiusaamista, joka liittyi vastaajan ulkonäköön, sukupuoleen, ihonväriin, kieleen tai taustaan, vammaisuuteen, perheeseen tai uskontoon.

Tähän vastasi myöntävästi 10,6 prosenttia nuorista. Nuorista 4,5 prosenttia raportoi saaneensa tarjouksia rahan, tavaran tai päihteiden vaihtamisesta seksiin. Kokemuksia yhdyntään tai muunlaiseen seksiin pakotetuksi tulemisesta raportoi neljä prosenttia nuorista. (Saariluoma ym. 2021a.)

Sijaishuollossa olevat lapset kokevat muita lapsia enemmän kaiken muotoista väkivaltaa. Sijaishuoltopaikoissa esiintyy jonkin verran väkivaltaa aikuisen taholta, mutta selvästi tavallisempaa on, että tekijänä ovat muut lapset tai sijaishuoltopaikan ulkopuolinen tuttu tai tuntematon henkilö. Sijoitetut lapset kokevat myös koulukiusaamista muuta lapsiväestöä enemmän.

5 Yhteenveto

Tässä selvityksessä on kartoitettu kaltoinkohtelua ja väkivaltaa sijoitettujen lasten elinympäristöissä erityisesti sijoituksen aikana. Selvitys perustuu aikaisempaan kirjallisuuteen, tutkimukseen ja kyselyaineistoihin. Tarkastelu painottuu aikaan vuoden 2008 jälkeen, jolloin nykyinen lastensuojelulaki tuli voimaan, vaikka kansainvälinen kirjallisuuskatsaus luvussa 4.1 kattaa koko 2000-luvun.

Kansainvälisen tutkimuskatsauksen pohjalta voidaan todeta, että tutkimuksellinen huomio viimeisen 20 vuoden aikana on paljolti kohdentunut seksuaaliväkivaltaan. Kiinnostus näyttää osittain kumpuavan monessa maassa tehdyistä sijaishuollon kaltoinkohtelun menneisyyttä tarkastelleista selvityksistä ja tutkimuksista, sekä niiden nostattamista kohuista. Myös tieto seksuaaliväkivallan ilmiöstä on lisääntynyt, ja sen erityisestä haitallisuudesta vallitsee aiempaa jaetumpi ymmärrys. Lasten ja nuorten välistä väkivaltaa käsittelevissä tutkimuksissa on siirrytty stereotyyppisestä uhrien ja tekijöiden kategorisoinnista kohti lähestymistapaa, jossa näiden roolien nähdään usein kietoutuvan toisiinsa. Esiintyvyyttä eri lapsiryhmien ja sijaishuolto- muotojen välillä on tarkasteltu paljon, kuten myös väkivaltakokemusten kasautumista ja niiden yhteyttä traumakokemuksiin. Sijaishuollossa olevat lapset kokevat muuta lapsiväestöä enemmän väkivaltaa ja heillä on myös muita lapsia enemmän aikaisempia traumakokemuksia. Kaikki tämä heijastuu kielteisesti heidän hyvinvointiinsa läpi elämänkaaren. Tutkimustiedon perusteella näyttäisi kuitenkin siltä, että sijoitetut lapset ja nuoret eivät ole väkivallan kokemisen suhteen yhtenäinen joukko vaan laitoshoidossa olevat nuoret kokevat enemmän väkivaltaa ja kaltoinkohtelua kuin perhehoidossa olevat. Toisaalta laitospäristöön sijoittuvia tutkimuksia on huomattavasti enemmän kuin perhehoitoa käsitteleviä. Perhehoidon kontekstiin sijoittuvia tutkimuksia on vain kourallinen, mikä kertonee myös siitä, että sijaisperheissä tapahtuvan kaltoinkohtelun tavoittaminen on tutkimuksellisesti haasteellista.

Väkivallalle altistuminen sijaishuollossa on katveeseen jäänyt ilmiö, jonka haitallisuutta olemme erityisesti halunneet nostaa tässä selvityksessä esiin. Sekä kotimaisessa että kansainvälisessä kirjallisuudessa altistumista on vain sivuttu, mutta se ei ole valikoitunut varsinaiseksi tutkimusaiheeksi. Tästä syystä sitä olisi erityisen tärkeää huomioida sekä tutkimuksessa että käytännöissä jatkossa.

Sijaishuollossa tapahtuvaan väkivaltaan on tutkimuksissa haettu selityksiä niin lasten yksilöllisistä kuin rakenteellisista tekijöistä, ja ehdotukset interventioista vaihtelevat tutkijan näkökulman mukaan. Yleisesti voidaan todeta, että reaktiivisesti yksilötason puuttumista tehokkaampana pidetään ennaltaehkäisevää rakenteellista puuttumista väkivaltaan ja kaltoinkohteluun.

Kotimaista kirjallisuutta väkivallasta ja kaltoinkohtelusta sekä laitospäätös- ja perhehoidon kontekstista on niukasti. Esiintyvyyttä on tutkittu kyselyiden avulla, jolloin ilmiö hahmottuu sen kautta mitä lapsilta ja nuorilta on kysytty. Laajemman kuvan saamiseksi siitä, miten ilmiötä on viimeisen 15 vuoden ajan käsitelty Suomessa, on hyödynnetty mm. opinnäytetöitä, selvityksiä ja valvontaviranomaisten havainnot. Opinnäytetöissä aiheeseen liittyvää tietoa on saatu mm. tarkastelemalla sijaishuoltopaikkojen muutospäätöksiä ja eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisuja. Niin henkistä, fyysistä kuin seksuaalista väkivaltaa ja kaltoinkohtelua esiintyy näiden mukaan tänäkin päivänä sijoitettujen lasten elämässä eri muodoissa. Sen lisäksi digitaalisen väkivallan eri muodot ovat tulleet osaksi yhteiskuntaamme.

Sijoitetut lapset kokevat muita lapsia enemmän lähes kaikkia väkivallan muotoja. Kotimaisten kyselytutkimusten valossa sijoitettujen lasten kokema kaltoinkohtelu ja väkivallan määrä ei ole vähentynyt viimeisen 10 vuoden aikana. Fyysisen väkivallan esiintyvyys ei ole merkittävästi muuttunut, mutta seksuaalinen häirintä ja väkivalta on sen sijaan lisääntynyt sekä sijoitettujen että ei-sijoitettujen lasten ja nuorten keskuudessa. Seksuaaliväkivallankokemukset ovat kuitenkin huomattavasti tavallisempia sijoitettujen teini-ikäisten keskuudessa kuin muussa lapsiväestössä. Vuonna 2021 seksuaaliväkivaltaa oli vuoden aikana kokenut 35 prosenttia laitoksissa ja ammatillisissa perhekodeissa asuvista ja 30 prosenttia sijaisperheissä asuvista. Näiden väkivaltakokemusten tarkka ajallinen paikantaminen sijaishuollossa olon aikana tapahtuneeksi ei kuitenkaan ole mahdollista. Seksuaaliväkivaltaa koettiin yleisimmin tuntemattomien henkilöiden tai muiden lasten ja nuorten taholta. Lastensuojelulaitoksen ammattilaisten tai perhehoitajan toimesta tapahtuva fyysinen ja seksuaalinen väkivalta oli harvinaista, mutta siitäkin raportoi muutama prosentti yläkouluikäisistä.

Sijoitetut lapset ja nuoret kokevat paljon henkistä ja fyysistä väkivaltaa vanhemman tai huolta pitävän aikuisen taholta. Laitoksen työntekijän tai sijaisperheen vanhemman fyysisen väkivallan tekijäksi nimesi noin 5 prosenttia sitä kokeneista. Sijaishuollossa asuvista lapsista puolet kertoivat muiden lasten taholta koetusta henkisestä väkivallasta ja neljäsosa koetusta fyysisestä väkivallasta.

Teini-ikäisistä (12–18 v.) jotain fyysistä, henkistä tai seksuaalista väkivaltaa tutun tai tuntemattoman aikuisen taholta sijaishuoltopaikan ulkopuolisissa ympäristöissä oli kokenut noin viidennes. Lasten ja nuoret välistä henkistä, fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa sijaishuoltopaikan ulkopuolella kokee sen sijaan iso joukko sijoitettuja lapsia. Yli puolet oli kokenut kiusaamista tai henkistä väkivaltaa toisen lapsen tai nuoren taholta muissa ympäristöissä kuin sijaishuoltopaikassa.

Kyselyiden avulla tavoitetaan lasten subjektiivisia kokemuksia, mutta sen avulla emme tavoita kaikkien lasten kokemuksia. Esim. alle kouluikäisten ja erityistarpeisten lasten kokemusmaailmaan pääseminen vaatii laadullisia menetelmiä, joiden avulla esiintyvyyttä on haasteellista tai jopa mahdotonta tutkia. Laadullinen tieto on tärkeää ilmiön tunnistamiseksi ja ymmärtämiseksi, mutta esiintyvyyden tarkastelun osalta näissä ryhmissä meidän pitäisi kääntyä aikuisten puoleen. Kysy ja kuuntele -hankkeen (Eriksson & Korhonen 2022b) aineiston valossa perhehoidossa olevien alle 10-vuotiaiden lasten tilanteissa ei sosiaalityöntekijöiden arvioiden mukaan tullut esille mitään suoraan kaltoinkohteluun tai väkivaltaan liittyvää. Alakouluikäiset raportoivat kaikissa tiedonkeruissa vähemmän kokemuksia kaltoinkohtelusta ja väkivallasta kuin teini-ikäiset lapset. Uskallamme siis arvioida, että alle kouluikäisten sijoitettujen lasten keskuudessa tapahtumat ovat vielä harvinaisempia, mutta silloin kun heihin kohdistuu kaltoinkohtelua, sitä on vaikeampi havaita ja siihen on hankalaa puuttua. Perhehoidossa olevien pienten lasten tilanne on silloin samankaltainen kuin muiden perheessään lähisuhdeväkivaltaa kokevien lasten.

Lasten subjektiiviseen kokemustietoon perustuva tiedonkeruu tuo esille vain ne tapahtumat, joista lapsi itse haluaa ja joista hän siinä tilanteessa pystyy kertomaan. Osa lapsista kykenee kertomaan kokemastaan väkivallasta vasta aikuistuttuaan ja/ tai terapian tai muun ammattiavun turvin. Traumaattiset asiat ovat voineet sulkeutua pois mielestä tai tapahtumat saatetaan itse ymmärtää tai osata nimetä ne väkivallaksi vasta aikuisena.

Tutkimuksellisesti on tärkeää, että ilmiötä lähestytään moninäkökulmaisesti ja -menetelmällisesti. Sijoitettujen lasten turvallisuuden varmistamiseksi ja kaltoinkohtelun ehkäisemiseksi tarvitaan monenlaisia toimenpiteitä ja käytäntöjä. Lasten ympärille tarvitaan riittävästi osaavia ammattilaisia ja muita aikuisia, jotka välittävät lapsesta ja joiden puoleen lapsi voi kääntyä. Väkivaltaan puuttumisen lisäksi kaltoinkohtelun ennalta ehkäiseminen ja varhainen tunnistaminen ovat avainasemassa lasten turvallisen kasvuympäristön varmistamiseksi.

OSA 2: Trauma- ja väkivaltatietoinen sijaishuolto – materiaali ammattilaisille sekä opiskelijoille

Kirjoittajat: Johanna Barkman, Johanna Liukkonen & Tiia Hipp

Tietolaatikot: Johanna Barkman, Anu Flinck & Saga Luoma

1 Materiaalin konteksti, tausta ja tavoite

Tämä materiaali on suunnattu kaikille lastensuojelussa työskenteleville: niin lastensuojelussa eri tehtävissä jo vuosikautia toimineille kuin vasta valmistuville, erityisesti lapsen lähellä toimiville aikuisille. Materiaali voi toimia jo opitun kertaamisena tai alalla aloittelevan tukimateriaalina. Sen avulla voi vahvistaa omaa osaamista ja kyvykkyyttä toimia lasten kanssa väkivalta- ja traumatietoisemmin. Tämä osaltaan tukee sen mahdollistamista, että sijaishuoltopaikka olisi turvallinen kasvupaikka sijoitetuille lapsille.

”On tärkeää, että yksikään väkivaltaa kokenut lapsi ei jää näkymättömäksi.”

Taina Laajasalo

Toivomme tämän materiaalin auttavan sijaishuollossa eri rooleissa toimivia aikuisia jaksamaan ja pysymään vaativassa tehtävässään, voimaan hyvin ja olemaan lapsille turvallisia aikuisia. Ihmissuhteet perustuvat vuorovaikutukseen. Vuorovaikutustilanteet voivat olla kenelle tahansa vaikeita. Joskus on vaikeaa ymmärtää toisen sanomaa, eikä välttämättä aina tule itse ymmärretyksi sillä tavalla kuin toivoisi. Kaikki voivat kuitenkin kehittyä vuorovaikutustaidoissa, kuten missä tahansa muusakin asiassa. Tässä materiaalissa pyritään tuomaan esille konkreettisia keinoja vuorovaikutuksen vahvistamiseen. Lähtökohtana on Traumaterapiakeskuksen psykologi ja kouluttajapsykoterapeutti Tuija Korhosen kirjoittamisohje: ”autetaan sijaishuollossa toimivia aikuisia, jotta he jaksaisivat tehdä arvokasta työtään”.

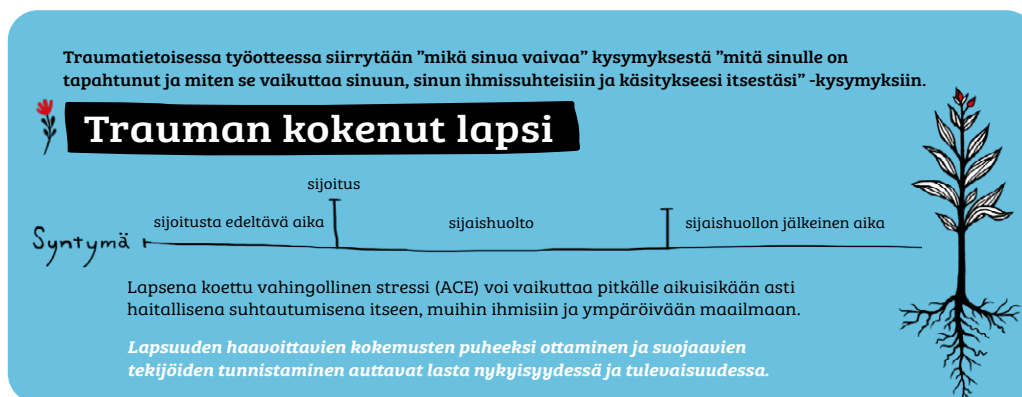
Tässä yhteydessä lapsilla tarkoitetaan YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen (SopS 59-60/1991) ja voimassa olevan lainsäädännön mukaisesti kaikkia alle 18-vuotiaita. Käsitteellä ”sijaishuollossa toimivat aikuiset” tarkoitetaan sosiaalityöntekijöitä, perhehoitajia, lastensuojelulaitosten ohjaajia ja perhehoidon ohjaajia.

Materiaalissa otetaan huomioon niin sijaishuollossa tapahtuva väkivalta kuin sijoitusta edeltävät väkivaltakokemukset ja niiden mahdolliset vaikutukset lapsen kokemusmaailmaan. Väkivallaton lapsuus -toimenpidesuunnitelman sisällöt ja siinä asetetut toimenpiteet on myös huomioitu (Korpilahti ym., 2019). Huostaanottoon johtaneet syyt, huostaanotto, sijaishuoltoon muuttaminen ja erityisesti viime-sijaista turvaa antavan instituution pettäminen – sijaishuollon aikana tapahtunut kaltoinkohtelu – sisältävät kaikki elementtejä ja tapahtumia, jotka ovat voineet

aiheuttaa lapsen monimuotoisen traumatisoitumisen. Lapsen traumatisoitumista ei tulisi tapahtua (uudelleen) ympäristöissä tai instituutioissa, joiden pitäisi tarjota turvaa. Siksi on tärkeää painottaa sijaishuoltoa väkivallattomana kasvu-ympäristönä sekä vahvistaa trauma- ja väkivaltatietoisuutta.

Väkivaltatietoisuudella tuetaan ja vahvistetaan lasten kanssa toimivien henkilöiden valmiuksia erityisesti väkivallan tunnistamisessa, puheeksi ottamisessa sekä konflikti- ja väkivaltatilanteiden käsittelyssä. Lapsen kohtaama väkivalta vaikuttaa hyvin monella eri tavalla lapsiin ja myös häntä hoitaviin aikuisiin. Ilmiön moniulotteellisuuden ja kompleksisuuden tiedostaminen on tärkeää, jotta on mahdollista kohdata lasta traumatietoisemmin, huolehtia omasta hyvinvoinnista ja rakentaa väkivallatonta sijaishuoltoa.

Tietolaatikko 1. Trauman kokenut lapsi.

Traumatietoisuus on viime vuosina alkanut levittäytyä Suomeen laajemmin, vaikkakin tietoisuus traumoista ja niiden huomiointi on ollut esillä psykososiaalisessa auttamisessa aiemminkin. ACE (Adversed childhood experiences) -tutkimukset¹⁴ ovat lisänneet merkittävästi ymmärrystä lapsuuden haitallisten kokemusten vaikutuksista terveyteen ja hyvinvointiin. Traumatietoinen työote pyrkii lisäämään kaikessa ihmissuhdetyössä ymmärrystä traumojen vaikutuksista. Turvallisuuden vahvistaminen kiteytyy traumatietoisessa työöteessä, jossa huomioidaan sekä auttaja että autettava. Traumatietoisessa otteessa siirrytään "mikä sinua vaivaa" -kysymyksestä

14 Esim. Felitti VJ, Anda RF, Nordenberg D, Williamson DF, Spitz AM, Edwards V, Koss MP. & Marks JS. 1998. Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults. The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. *Am J Prev Med.* 1998. 14; 4: 245–58. Public Health Wales. 2022. Adverse Childhood Experiences. <https://phw.nhs.wales/topics/adverse-childhood-experiences/>

”mitä sinulle on tapahtunut ja miten se vaikuttaa sinuun, sinun ihmissuhteisiin ja käsitykseesi itsestäsi” -kysymyksiin. On tärkeää tunnistaa traumaperäisiä oireita sekä ilmiöitä lapsissa ja heidän perheissään, mutta myös sijaishuollossa toimivissa aikuisissa.

Materiaalin tavoitteena on:

- Tuottaa lastensuojelussa hyödynnettävissä olevaa käytännönläheistä ja päivittäiseen toimintaan sovellettavissa olevaa tietoa trauma- ja väkivaltatietoisista toimintamalleista.
- Ennaltaehkäistä lasten kokemaa kaltoinkohtelua ja väkivaltaa sijaishuollossa.
- Tuoda lastensuojelun sijaishuoltoon erilaisia tuen muotoja avuksi ja tueksi kaltoinkohtelua ja väkivaltaa kokeneille lapsille.
- Herättää keskustelua sijaishuollossa tapahtuvasta lasten kaltoinkohtelusta ja turvallisuuden vahvistamisesta.

Toimintaympäristönä on erityisesti lastensuojelun sijaishuolto, mutta materiaalin sisältö on sovellettavissa myös lastensuojelun avo- ja jälkihuoltoon. On pyritty huomioimaan myös se, että käytännössä sijaishuoltopaikkojen toimintaympäristöt voivat olla täysin erilaisia: esimerkiksi sijaishuoltomuodot (perhe- ja laitoshoido) ja sijoitettujen lasten määrä vaihtelevat. Myös esimerkiksi lastensuojelulain 11 luvun mukaisten rajoitusten käyttö vaihtelee.

Materiaali on koottu viimeaikaisesta sijaishuollossa olevien ja olleiden lasten ja nuorten aikuisten tuottamasta kokemustiedosta, sijaishuollossa toimivien aikuisten näkemyksistä sekä uusimmista aiheeseen liittyvistä tutkimuksista, artikkeleista ja selvityksistä. Materiaalissa on 9 tietolaatikkoa, jotka on koottu liitteeseen 6. Näitä voi esimerkiksi tulostaa seinälle muistuttamaan eri teemoista sekä käyttää lasten ja aikuisten kanssa keskustelun pohjana muun muassa asiakassuunnitelmapalavereissa tai tiimien kokouksissa.

Kirjoittamista on ohjannut lapsilähtöisyys eli lapsen näkeminen arvokkaana omana itsenään sekä osaavana ja osallisena omissa asioissaan ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti.

1.1 Virittäytyminen

Mitä meidän tulisi oppia sijaishuollonaikaisista kaltoinkohtelun ja väkivallan kokemuksista? Teemaan voi virittäytyä näiden kokemusasiantuntijoiden ajatusten myötä:

”Turvallinen sijaishuolto on sellainen, jossa lapsi tai nuori on tervetullut, turvassa, suojeltu ja arvokas. Yhteisön peruspalikat luovat rutiinit ja aikuiset tietävät, miten toimia vaikeissakin tilanteissa, myös lapsille ja nuorille kerrotaan riittävän usein ja selkeästi, mitkä ovat säännöt, oikeudet ja velvollisuudet. Yhdessä luodaan pelisääntöjä. Tärkeää on kysyä lapsilta ja nuorilta heidän ajatuksistaan hyvinvoinnista.

Sijaishuollossa opitaan toisiltamme ja tehdään rakentavaa yhteistyötä sijaishuoltopaikkojen välillä kehittäväällä asenteella. Kasvun asenteella avoin ja oppiva sijaisperhe, perhekoti ja laitos ylläpitävät valmiuksiaan lasten ja nuorten kohtamiseen ja näin ennaltaehkäistään vääristyneiltä käytännöiltä. Muistetaan, että aikuiset ovat elintärkeitä lapsille ja nuorille.

Sijaishuollon tavoitteena on lasten ja nuorten hyvinvointi. Sijaishuollossa olevat aikuiset ovat hyvinvoinnin ammattilaisia. Hyvinvoinnin perustana on yhteys toiseen ihmiseen. Ei luovuteta vuorovaikutuksesta lapseen tai nuoreen vaan autetaan häntä yhteyteen. Tullaan lähelle lasta ja nuorta, altistutaan vuorovaikutukseen. Pidetään huolta omasta ja muiden jaksamisesta ja hyvinvoinnista.”

Sijaishuollossa kaltoinkohtelua kokeneiden henkilöiden läheiset

”Ensin menin sinne keskarit pystyssä. Tulin näyttämään, kuka on tämän paikan pomo eikä mulle voi sanoa mitään. Sit kun siellä ei ollut ketään kuka teki tuollain samalla lailla, niin pikkuhiljaa alkoi muurit laskeutumaan alas. Muurin toiselta puolelta rupesin kurkkimaan sillei ihan omana itsenäni ja katsomaan niitä ihmisiä vähän lähempää, että millaisia tyyppejä ne on, millaista se tekeminen on ja mihin asioihin keskityttiin.

Ne olivat voimaannuttavia kokemuksia itelle. Ja ne aikuiset. Kun näki tollaisia aikuisia et mitä hitsi kaikki kävelee täällä tyyliin hymykuopat naamallaan 24/7. Eikö niitä muka ikinä harmita mitkään, eikä ikinä huuda ja tällaista. Miksi tuo ei nyt mulle huuda, kun mä tässä tälle pyörittelen peukaloita?

Koko ajan ootti ja haki sitä reaktiota aikuiselta ja yritti ärsyttää, olla tahallaan hankala, koska halus kaivaa sitä reaktiota koska sitä oli saanut niin monessa paikassa.” **Sijaishuollossa kaltoinkohtelua kokenut nuori aikuinen**

2 Tavoitteena turvallinen sijaishuolto

Turvallisuutta lisäämällä vahvistetaan väkivaltaa kokeneen lapsen toimintakykyä sekä ehkäistään sijaishuollossa tapahtuvaa kaltoinkohtelua ja väkivaltaa.

Väkivallan ja pelon ilmapiirissä eläminen muodostavat lapsille jatkuvan stressi-tilan, minkä vuoksi tässä materiaalissa puhutaan paljon turvallisuuden tunteesta ja sen vahvistamisen tärkeydestä. Trauma- ja väkivaltatietoisuuden tavoitteena on kokonaisvaltainen turvallisuuden lisääminen sekä sen vahvistaminen.

Tietolaatikko 2. Yksilöllinen turvan tunne.

Yksilöllinen turvan tunne

Kysyn usein lapsilta turvaa tuottavista asioista.

<ol style="list-style-type: none"> 1. Mitä sinulle kuuluu? 2. Minkälaista arkesi on? 3. Miten päivä meni? 4. Saatko olla oma itsesi? 5. Millaisissa tilanteissa voit rentoutua? 	<ol style="list-style-type: none"> 6. Mitä pelkää? 7. Mitkä asiat ovat sinulle tärkeitä? 8. Millaisissa asioissa tarvitset apua? 9. Mistä asioista saat iloa ja voimaa? 10. Miten minä voin sinua tukea?
--	---

Kerron, että olen kuulolla.
Huomioin lasta myös silloin, kun hän on parhaimmillaan.

Nuorten väkivaltafoorumissa¹⁵ vuonna 2022 nuoret korostivat sitä, miten turvallisuus muodostuu jokaiselle yksilöllisesti ja toivoivat, että sijaishuollossa lapsilta kysyttäisiin turvaa tuottavista asioista. Ammattilaisten tulee tunnistaa yksilökohtaisesti lapsille turvaa tuovat asiat. Esimerkiksi lasten ja sijaishuoltoapaikan

15 Ensi- ja turvakotien liitto, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ja Pesäpuu ry ovat järjestäneet nuorten väkivaltafoorumeita vuodesta 2017. Osallistujina on 15–29-vuotiaat nuoret, joilla on kiinnostusta kehittää väkivallan parissa tehtävää työtä. Osallistujien kokemuksia väkivallasta ei kysytä ja selvitetä. Työskentelyn tavoitteena ei ole kuulla yksittäisten nuorten kokemuksia väkivallasta, vaan pohtia yhdessä niitä asioita, jotka auttavat väkivallasta selviytymiseen. Tavoitteena on löytää keinoja siihen, kuinka ammattilaiset voisivat tulevaisuudessa auttaa entistä paremmin lapsia ja nuoria, jotka ovat kohdanneet elämässään väkivaltaa. Näiden kokemusten pohjalta työskennellään yhteisesti. Ammattilaiset ja kokemustaustaiset nuoret aikuiset suunnittelevat ja vetävät foorumit yhdessä. Foorumin teema vaihtuu vuosittain.

aikuisten yhteistä tekemistä suunniteltaessa olisi aikuisten hyvä olla tietoisia lapsille turvaa tuottavista asioista, mutta myös niistä asioista, joita he pelkäävät. Jos yhteistä tekemistä käytetään keinona erilaisuuden hyväksymiseen ja konfliktien vähentämiseen, tulisi varmistaa, että yhteinen tekeminen on kaikille osapuolille mahdollisimman turvallista.

Sijaishuollossa olevaa lasta on autettava hahmottamaan, millainen on turvallinen sijaishuolto- ja hoito- paikka: miltä se näyttää ja tuntuu, ja millaisia ovat terveet ihmissuhteet (Eriksson & Korhonen 2022b, 43). Sosiaalityöntekijä voi määritellä yhdessä lapsen kanssa turvallisuuden käsitettä ja keskustella sijoitusta koskevista odotuksista. Nämä edesauttavat lapsen turvallisuuden ja turvattomuuden kokemuksiin kiinni pääsemistä.

2.1 Moniulotteinen turvallisuus

Lastensuojelulain 13 b § velvoittaa, että lapsella tulee olla nimettynä hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä, joka valvoo hänen etuaan, sijaishuollon asianmukaista toteuttamista sekä tuen ja palveluiden tarvetta. Sosiaalityöntekijän tulee pitää lapseen säännöllisesti yhteyttä ja lapsella tulee olla oikeus olla halutessaan yhteydessä häneen omissa asioissaan. Lapsella on myös oikeus saada sijaishuolto- paikan ulkopuolelta hänen tarpeisiinsa vastaavat palvelut ja hoito.

Lapsen elämän tulisi olla turvallista sekä hänen kasvuaan ja kehitystään tukevaa sijaishuolto- ja hoito- paikassa. Näin monen lapsen kohdalla onkin. Sijaishuollossa suurin osa lapsista voi hyvin. Heillä on turvallinen olo sekä heihin sitoutuneet lähiaikuiset.

Turvallisuuden rakentumista sijaishuollossa on tutkittu lasten itsensä kertomana. Tutkimusten mukaan (Laakso 2019, 35; Moore & McArthur 2017) ”tuntea olonsa turvalliseksi” ja ”olla turvassa” ovat lapsille kaksi eri asiaa. Lapsi voi olla fyysisesti turvassa sijaishuollossa, mutta hän ei välttämättä koe oloaan turvalliseksi. Turvallisuuden tunne on merkityksellinen, sillä se vaikuttaa lapsen toimintaan ja toimintakykyyn: lapsi välttelee asioita, joita hän pelkää tai kokee uhkaavina. Joillekin lapsille turvallisuutta voivat tuoda asiat, jotka ovat itse asiassa riskejä hänen kasvulleen ja kehitykselleen. Esimerkiksi jos väkivaltainen kasvuympäristö on lapselle tuttua, hän saattaa osata toimia siinä paremmin kuin turvallisessa ympäristössä. Kaoottisuus ja turvattomuus voivat tuntua tutulta, turvalliselta ja omalta. Sitä vastoin tuntematon saattaa pelottaa tai hyvää voi olla mahdotonta vastaanottaa. Tähän voivat vaikuttaa esimerkiksi traumatisoitumisen aiheuttamat negatiiviset uskomukset.

”Miten tunnistat väkivallan, jos olet tottunut siihen, jos sulle kerrotaan että sä ansaitset tämän? Kun lapsi hyväksyy pienenä vanhemmalta kaiken, ei sitä pysty tunnistamaan että se on kaltoinkohtelua ja se on väärin. Se voi olla turvallista ja tuttua, kun sitä on aina ollut. Sä olet aina ollut siinä paikassa koko elämän ja se on sulle tuttua, mutta jos sä oikeasti menet turvalliseen ympäristöön (esim. sijaishuoltopaikkaan) niin se voi tuntua turvattomalta kun se on vierasta. Turvallisuuden kokemus on aina yksilöllinen.” **Sijaishuollossa kasvanut nuori aikuinen**

Lapsen turvallisuuden tunteeseen saattavat vaikuttaa myös ajankohtaiset ilmiöt, kuten sota ja ilmastokriisi. Ne voivat herättää lapsessa voimakkaitakin tunteita ja vaikuttaa hänen tulevaisuutensa suunnitteluun ja unelmointiin. Turvallisuuden tunteeseen vaikuttavien tekijöiden erottaminen ei kuitenkaan ole aina helppoa. Materiaalin ensimmäisessä osassa tarkasteltiin lasten sijaishuollon aikaisia turvallisuuden ja turvattomuuden kokemuksia ja niiden yleisyyttä viimeaikaisen kotimaisen tutkimuksen valossa, joskaan niiden pohjalta ei voida tehdä suoria johtopäätöksiä yksittäisen sijaishuoltopaikan turvattomuudesta.

Turvallisuuden vahvistaminen sijaishuollossa olevan lapsen elämässä on systemistä. Turvallisuuden tunteen vahvistamiseen tarvitaan rakenteiden tuomaa turvaa, kuten laitoshoidossa esimerkiksi riittävän pieniä asumisyksiköitä, pysyvää henkilöstöä ja systemaattista valvontaa. Perhehoidossa merkityksellisestä voi olla esimerkiksi se, että perhehoitajat saavat riittävän vahvaa tukea. Myös se on tärkeä tiedostaa, että lapsen läheisillä (vanhemmat, sisarukset) sekä heidän kanssaan tehtävällä työllä voi olla iso merkitys lapsen kokemalle turvallisuudelle. Turvallisesta sijaishuollosta puhuttaessa on muistettava huomioida kaikki lapsen elämässä mukana olevat ihmiset ja heidän tukemisestaan on huolehdittava lapselle tarjottavan tuen lisäksi. Jokaisen lapsen tarpeet ovat erilaisia. Tarjottavat palvelut ja tukimuodot vaihtelevat lapsen tarpeiden mukaan. Perhehoidossa erityistä ovat sijaissisaret, joiden hyvinvointia tulee myös seurata. Myös heille on tarjottava tukea tarpeen mukaan.

Väkivalta voi olla tavalla tai toisella läsnä eri sijaishuoltopaikoissa, mutta sijaishuollossa voi olla myös lapsia, jotka eivät ole elämänsä aikana kohdanneet väkivaltaa eivätkä kaltoinkohtelua. Kuten ensimmäisessä osassa kuvattiin, monet lapset ovat kohdanneet sitä ennen sijoitusta ja oireilevat pahaa oloaan väkivallalla sijaishuollon aikana. Väkivaltaa voi olla lasten keskinäisissä suhteissa sekä lasten ja aikuisten välillä. Julkaisun ensimmäisestä osasta käy ilmi myös se, kuinka aikuiset ovat ajoittain syyllistyneet ylilyönteihin hoito- ja kasvatustehtävässään, eivätkä he ole kyenneet luomaan lapsille turvallista sijaishuoltoa. Lisäksi on lapsia, jotka

käyttäytyvät itse väkivaltaisesti sekä aikuisia ja toisia lapsia kohtaan. Lapsi voi siis olla väkivallan kokija, tekijä ja/tai altistuja. Lapset eivät ole sijaishuollossa homogeeninen ryhmä vaan heidän kokemusmaailmansa poikkeaa tässäkin asiassa toisistaan.

Päihteet voivat aiheuttaa turvattomuutta sijaishuolto- paikoissa. Kysymys siitä, miten sijaishuollossa pystytään vastaamaan lapsen mahdolliseen päihteidenkäyttöön, on ajankohtainen. Osa lapsista ”käyttää väkivaltaa, tekee rikoksia, oireilee päihteillä, rikkoo paikat ja aikuiset” (Barkman ym. 2022). Lastensuojelulaitosten ohjaajien mukaan päihteitä käyttävän ja väkivallalla oireilevan lapsen käyttäytymisen ennakointi voi olla haasteellista. Työntekijä on tiivistänyt tämän todeten, että ”Päihteiden kanssa puuttuu logiikka, jota ei voi ennakoita.” Tämä saattaa aiheuttaa turvattomuutta ja pelkoa sekä laitoksen ammattilaisissa että muissa lapsissa. Lastensuojelulaitoksissa työskentelevät ohjaajat kertovat kokevansa usein pelkoa työssään.

”Ei ole mukavaa saada turpaan. Sen ei pitäisi kuulua kenenkään työnkuvaan. Kaikkien ohjaajien arkeen kuuluu se, että turpaan voi tulla huolimatta siitä, miten ammattitaitoisia työntekijät ovat. Varsinkin nyt, kun on niin paljon päihteitä.”

Sijaishuolto- paikasta luvaton poistuminen (hatkaaminen) altistaa lapsen väkivallan eri muodoille. Karkureissun aikana hän voi olla väkivallan todistaja, näkijä ja/tai kuulija. Hän voi itse olla väkivaltainen tai häneen voi kohdistua väkivallan tekoja. Seksuaaliväkivallan uhriksi joutuminen on nuorten mukaan erityisen suuri riski. Rautatieasemilla liikkuvat aikuiset tunnistavat helposti nämä nuoret ja saattavat houkutella heitä esimerkiksi yöpaikalla tai lahjoilla (Barkman & Liukkonen 2022).

2.2 Turvallisuus ja identiteetti

Turvallisuus on yksi perustavimpia tarpeita sijaishuollossa asuville lapsille (Laakso 2019, 34), joiden elämänselityksessä voi olla useita trauma-, väkivalta- ja/tai menetyskokemuksia. Turvallisuus ei ole itsestäänselvyys, vaan sitä rakennetaan yhdessä sijaishuollon arjessa joka päivä.

Turvallisuus on elämän peruskokemus ja -tarve. Perusturvallisuuden tunne alkaa rakentua jo ennen syntymää, mutta se saa muotonsa vuorovaikutuksessa hoivaa tarjoavien henkilöiden kanssa. Keskeistä on lapsen ja häntä hoivaavien henkilöiden välinen riittävän turvallinen kiintymyssuhde. Turvallisessa ihmissuhteessa lapsi voi kasvaa omaan potentiaaliinsa sekä saa tuoda esiin omia tarpeitaan, tunteitaan, toiveitaan ja ajatuksiaan luottavaisena, ilman pelkoa. Turvallisuuden tunne mahdollistaa kehollisen rauhoittumisen, vuorovaikutuksen ympäristön kanssa, tunteiden

tuntemisen ja osoittamisen sekä oppimisen ja kehittymisen. (Korhonen 2020.) Kun lapsi kokee olevansa turvassa, voi hän luottaa elämän kantavan vaikeuksista huolimatta, hän suhtautuu luottavaisesti toisiin ihmisiin ja pystyy toimimaan muiden ihmisten kanssa.

Lapsen kehittyvä minuuden tunne vaatii hoivan riittävää säännöllisyyttä ja jatkuvuutta, toistuvuutta ja pysyvyyttä. Arjen toimintojen ja päivän rutiinien tärkeys korostuvat erityisesti lapsilla, joilla on traumaattisia kokemuksia, koska lapselle arjen turvallisuus muodostuu myös sen struktuurien kautta. Varhaislapsuuden tutkijat, kuten Donald W. Winnicott, ovat korostaneet hoivakokemusten jatkuvuuden merkitystä lapsen mielen kehittämisessä. Nykyään painotetaan mentalisaatiota eli sitä, että lapsen mieli ikään kuin kehittyy häntä hoitavien aikuisten mielen varassa (Salo & Kalland 2014, 39). Kun arjessa on riittävästi turvallisen aikuisen tuottamia toistoja esimerkiksi nälän tyydyttämisen suhteen, lapsen olemassaolon tunne vahvistuu. Lisäksi esimerkiksi lapsen itsearvon kunnioittaminen, identiteetin arvostaminen ja hyväksyminen sekä välittämistä osoittavat teot kuntouttavat trauman kokenutta lasta.

Sijaishuollossa olevan lapsen elämässä on saattanut olla useita traumaattisia kokemuksia aiheuttaneita tapahtumia. Menneisyyden tapahtumat ovat voineet kadota mielestä, osa tapahtumista on saattanut unohtua tai ne voivat olla liian vaikeita muistettaviksi. Kaikella tällä on vaikutuksia lapsen identiteettiin eli siihen, miten hänen minuutensa on rakentunut ja miten turvassa hän kokee olevansa. (Trauman vaikutuksista lapseen kerrotaan enemmän materiaalin ensimmäisessä osassa luvussa 3.2. Väkivallan kokemisen haitallisuus.)

Tietolaatikko 3. Identiteetti ja turvallisuus.

Lisäämällä turvallisuutta vahvistetaan samalla väkivaltaa kokeneen lapsen toimintakykyä ja ennaltaehkäistään kaltoinkohtelua ja väkivaltaa.

Identiteetti ja turvallisuus

Identiteetti:

- Kuka minä olen?
- Millainen minä olen?
- Mikä erottaa minut muista?
- Tunnenko oloni turvalliseksi?

Sosiaalinen identiteetti:

- Mihin minä kuulun?
- Millaisiin ryhmiin kuulun?
- Mikä yhdistää minut muihin?
- Onko asuinpaikkani turvallinen?

Arjen rutiineilla ja osallisuudella voin helpottaa lapsen identiteetin etsimiseen liittyvää hämmennystä ja vahvistaa hänen toimintakykyään.

Traumatisoituminen voi vaikuttaa lapsen minuuteen siten, että hänellä voi olla negatiivisia uskomuksia omasta itsestään ja ympäröivästä maailmasta. Lapsi voi olla herkistynyt joko annetuille, todellisille tai kuvitelluille puutteilleen ja virheilleen, eikä hän välttämättä huomaa omia myönteisiä ominaisuuksiaan tai hän ei usko niiden olevan todellisia. (Vakautumisopas 2019, 72.) Eräs sijaishuollossa ollut nuori aikuinen todennut: ”On kasvatettu alistaen, niin sieltä on tullut uskomuksia.” Uskomus on ikään kuin ajatus ja tunne yhdistettynä ja se voi näyttäytyä esimerkiksi seuraavasti: ”En ole koskaan onnellinen, en kuulu joukkoon, olen huono, en riitä.”

Negatiiviset uskomukset voivat vaikuttaa siihen, mihin lapsi uskaltaa ryhtyä ja kuinka paljon hän uskoo omaan kykyihinsä. Niiden vuoksi hän voi tiedostomattaan elää säästöliekillä tai vähätellä omia kykyjään, taitojaan ja tarpeitaan. Jos aina pelkää pahinta varmuuden vuoksi, voi olla hankala päästä toteuttamaan itseään ja tekemään elämästään sellaisen, jonka sen todella haluaisi olevan. Lapsen voi olla mahdotonta vastaanottaa hyvää tai hän voi kokea, ettei ansaitse mitään hyvää. On voinut muodostua kuva, että maailmalla ei ole mitään hyvää annettavaa. Uskomukset vaikuttavat usein myös siihen, millaisiin ryhmiin lapsi tuntee vetoa ja/tai hän haluaa kuulua. Uskomukset voivat olla syvään juurtuneita ja niistä poisoppiminen voi viedä pitkän ajan. Myös avun pyytäminen itselle voi olla ylitsepääsemättömän vaikeaa, jos siitä on aiemmin seurannut esimerkiksi vähättelyä, mitätöintiä tai muuta kaltoinkohtelua. (Esim. Boon ym. 2019, 188–189; Vakautumisopas 2019, 72–73.)

Lapselle on tärkeää, että aikuinen uskoo häneen, varsinkin silloin, kun hän ei pysty itse itseensä uskomaan. Jonkun pitää uskoa, jottei lapsi luovuta. Sijaishuollossa aikuisten tehtävänä on löytää toivonkipinä mahdolltomaltakin tuntuista tilanteista. Toiveikkuuden synnyttäminen ja ylläpito on yksi sijaishuollon tehtävistä. Tärkeää on myös uskomisen itseen ja toiseen sijaishuollon aikana:

*”Tulisi antaa lapselle mahdollisuuksia muuttua ja olla muutakin kuin minkä takia hänet on sijoitettu”. **Sijaishuollossa oleva nuori***

2.3 Osallisuuden yhteys turvallisuuteen

Osallisuuden kokemus lisää turvallisuutta sekä ehkäisee väkivaltaa ja sen riskiä (ks. Isola ym. 2019). Se voi helpottaa myös lapsen hämmennystä. Esimerkiksi lastensuojeluun liittyvä leima ja siitä nouseva häpeä voivat hälventyä vertaissuhteissa sekä silloin, kun yhteiskunnallisessa keskustelussa tunnustetaan sijaishuollossa olevien lasten moninaisuus ja tuodaan esille heidän kokemuksiaan muun muassa eri

palveluista. Lapset ja nuoret eivät välttämättä käytä 'osallisuus'-sanaa, vaan saattavat puhua esimerkiksi vaikuttamisesta ja kuulluksi tulemisesta. Nuori on todennut osallisuuden tarkoittavan seuraavaa:

"Kysymällä nuorilta heidän mielipidettä siitä, mitä he itse haluavat arjesta, omalta elämältä ja muokkaamaan sitä mukaan käytäntöjä/sääntöjä nykypäivään, mutta aikuisjohtoisesti kuitenkin ja niiden rajojen sisällä mitkä luovat turvallisuutta arkeen ja mitkä ovat hyväksi havaittuja kasvatuksessa."

Sijaishuollossa oleva nuori

Lasten osallisuuden vahvistaminen perustuu keskeisesti kansainvälisiin ihmisoikeusvelvoitteisiin, kuten YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen. Kansallinen lainsäädäntö pyrkii varmistamaan, että osallisuus toteutuisi lasten arjessa (Iivonen & Pollari 2020). Anna-Maria Isolan ym. (2019) mukaan osallisuus on yksilöllinen kokemus, johon vaikuttavat yhteiskunnalliset valtasuhteet.

Lasten osallisuutta voidaan tarkastella eri näkökulmista, mutta sen ydin voidaan kiteyttää seuraavasti: lapsi voi kokea olevansa osallinen, kun hän on osa yhteisöä (kuuluu johonkin), toimii osana yhteisöä (osallistuu) ja kokee olevansa osa yhteisöä (tuntee kuuluvansa) (Westlund & Liukkonen 2020). Näkökulma painottaa arjen osallisuuden merkitystä lapsen eri kasvuympäristöissä sekä aikuisten asennetta ja osaamista. Heinon (2020) mukaan sijaishuollon henkilöstön ammatillisen osaamisen tärkeimmiksi asioiksi voidaan määritellä hyvät vuorovaikutustaidot, dialogisuus ja oman toiminnan reflektointi. Nämä ovat myös lapsen osallisuuden ja toimijuuden vahvistamisen tärkeitä työkaluja.

Osallisuuden on todettu vahvistuvan, kun säännöt ja toimintatavat ovat perusteltuja ja ymmärrettäviä ja kun lapsi otetaan mukaan hänen oman elämänsä päätöksentekoon (Manninen 2020, 177). Kekkosen & Känkäsen (2020) mukaan aikuinen ei voi väkisin tai yksinomaan omasta asiantuntemuksestaan käsin yrittää auttaa lasta vaan lasta helpottavia ratkaisuja tulee etsiä yhdessä keskustellen. Jokainen lapsi on yksilöllinen ajatuksineen, tunteineen ja tarpeineen. Siksi erilaisuus on aina väistämättä läsnä ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Emme voi olettaa tai tietää toisen puolesta, mitä hän ajattelee, tuntee ja kokee. Erilaisuuden hyväksymistä ja osallisuutta (Saukkonen 2022) voidaan edistää seuraavien arvojen avulla:

- Keskinäinen kunnioitus: toisen (aseman) tunnustaminen ja hyväksyminen sellaisena kuin hän on.
- Empatia: kyky asettua toisen asemaan ja myötäelää hänen kokemuksiaan.
- Vastavuoroisuus: omat vaatimukset vapauksista ja oikeuksista edellyttävät sen tunnustamista, että muillakin on oikeus vastaavien vaatimusten esittämiseen.

Edellä mainitut arvot ovat keskeisiä sijaishuollon kontekstissa. Myös sijaishuollossa on tärkeää hyväksyä se, että lapsi saa olla oma itsensä. Turvallisessa ympäristössä lapsen on helpompi ilmaista omia ajatuksiaan, tunteitaan ja tarpeitaan kuin turvattomassa. Tämä edellyttää aikuisten aitoa kiinnostusta lasta kohtaan ja sopivaa annostusta empatiaa. Vastavuoroisuuden arvo alleviivaa sitä, että kaikilla on oikeuksia. Joskus lapset ajattelevat osallisuuden olevan sitä, että kaikkien toiveet täytetään. Osallisuus kuitenkin tarkoittaa muun muassa sitä, että yhdessä mietitään mitkä asiat ovat mahdollisia ja lapsen edun mukaisia. Onkin hyvä erottaa lasten halut ja tarpeet toisistaan, jotta toimitaan lasten edun mukaisesti. Ymmärrys vastavuoroisuudesta vahvistaa keskinäistä tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta.

Osallisuus voidaan nähdä sijaishuollon luovuttamattomana arvopohjana: lapsi nähdään osaavana, tuntevana ja ajattelevana toimijana. Lapsen turvallisuuden tunnetta tukee ajatus, että hänen ajatuksillaan, tunteillaan ja tarpeillaan on merkitystä ja että ne tulevat kuulluksi ja nähdyksi sijaishuollossa. Myös pienten alle kouluikäisten lasten osallisuus tulisi olla yhdenvertainen kouluikäisten lasten ja nuorten kanssa. Osallisuus on sisäänkirjoitettu moniin työmenetelmiin ja teoreettisiin viitekehyksiin, muun muassa ratkaisukeskeisyyteen, sovitteluun, erilaisiin dialogisiin menetelmiin ja traumatietoiseen työskentelyyn.¹⁶

Sijaishuollossa toimiva aikuinen voi joutua miettimään, miten saada lapsi oivaltaamaan, että hän on oman elämänsä päähenkilö ja että hänen elämänsä on merkityksellinen. Miten saada lapsi motivoitumaan omaan elämäänsä? Eräs sijaishuollon työntekijä kiteytti tämän oivallisesti: ”Olennaista on ymmärtää, että muutos nuorena ei tapahdu nyt, mutta se voi alkaa nyt”. Osattomuuden kokemuksella on Mannisen (2020, 177) mukaan vaikutusta lapsen hoitomotivaatioon. Motivaatiota voi lisätä se, että hänellä on ikätasoaista tietoa ja ymmärrystä siitä, miksi hän on (yhä) sijaishuollossa.

2.4 Turvalliset aikuiset sijaishuollossa

”Turvallinen aikuinen on kiinnostunut nuorten asioista ja osoittaa sen. Hän kohtelee inhimillisesti ja kunnioittavasti – ei käytä valtaansa väärin.” **Sijaishuollossa oleva nuori**

16 Ks. Väkivallaton lapsuus -suunnitelman lapsen osallisuuden ja turvallisuuden edistämisen toimenpiteestä ja sen toimeenpanosta lisätietoa suunnitelman kotisivuilta (thl.fi/vakivallatonlapsuus) ja Korpilahti 2021 s. 33.

Turvalliset aikuiset ovat sijaishuollon sydän. Turvallisen sijaishuollon pohja rakentuu hyvinvoivien aikuisten varaan sekä luottamukselliseen suhteeseen aikuisten ja lapsen välillä. Turvallisen suhteen luomiseen ja luottamuksen rakentumiseen tarvitaan riittävää pysyvyyttä ja jatkuvuutta, sitä, että ajan kanssa voi muodostaa suhteen lapseen (Hirvonen 2023, 64). Lasten hoidon ja kasvatuksen kotipesä on turvallisessa vuorovaikutuksessa. Sijaishuollossa olevien lasten arkeen valitettavasti kuitenkin kuuluu monenlaiset muutokset. Sijaishuoltopaikkojen, sosiaalityöntekijöiden ja lähiaikuisten vaihdokset ovat sijaishuollon epäkohta ja uhkaavat lasten hoivan laatua. Vaihtuvat suhteet aiheuttavat lapsille muun muassa osattomuutta ja vihaa, joka voi osaltaan johtaa käytösoireiluun ja edelleen sijoitusten katkeamisiin. (Korhonen 2023, 12.)

Sijaishuollossa tulisi kiinnittää erityistä huomiota siihen, miten lapsen olemassa olevia ja uusia ihmissuhteita sekä jatkuvuuden ja pysyvyyden tunnetta voidaan tukea vaihtuvissa olosuhteissa. Paikkojen vaihtuminen katkaisee usein mahdollisuuden luoda turvallisen suhteen häntä hoitavaan aikuiseen. Myös siirrot lastensuojelulaitoksessa esimerkiksi tavalliselta osastolta erityisen huolenpidon jaksolle toiselle osastolle sekä siirtymät psykiatrisen osastohoidon ja lastensuojelulaitoksen välillä uhkaavat kiinnittymistä huolta pitäviin aikuisiin. Tämän lisäksi sijaishuoltopaikan muutos tarkoittaa lapselle asuinympäristön muutosta, jolloin hän joutuu rakentamaan toistuvasti suhteitaan vieraisiin ympäristöihin ja niissä toimiviin henkilöihin.

Aikuisilla on vastuu lasten hyvinvoinnin turvaamisesta sekä heidän kasvuaan ja kehitystään vaarantaviin seikkoihin puuttumisesta (Eriksson & Korhonen 2022b, 13). Mannisen (2020, 172) mukaan jos esimerkiksi nuori ei itsetuhoisesta käyttäytymisestä huolimatta tunnista masennusoireiluaan, on tällaisissa tilanteissa parasta hoitoa ja tarjota hänelle kokemuksia turvallisista ja luotettavista aikuisista. Traumatisoituneen lapsen voi kuitenkin olla vaikea luottaa muihin ja asettua ihmissuhteisiin muun muassa siksi, että hänen luottamuksensa on saatettu rikkoa monta kertaa tai koska hänellä ei ole läheisyydestä turvallista kokemusta (Boon ym. 2019, 280).

Lapsen toive läheisestä ja turvallisesta ihmissuhteesta, oma avun tarve tai riippuvaisuus aikuisista voi muistuttaa varhaisempiin kiintymyssuhteisiin liittyvistä mahdollisista haavoittavista kokemuksista (Ogden & Fisher 2016, 24–25). Hänen voi olla vaikea uskoa turvallisten aikuisten luotettavaan ja hyväntahtoiseen puheeseen mahdollisista aiemmista haavoittavista kokemuksista johtuen.

Lapsen turvallisuuden tunnetta lisää se, että lapsella on luottamuksellinen suhde johonkin henkilöön, jolle pystyy kertomaan tai muuten ilmaisemaan oman elämän haasteisiin liittyviä näkemyksiä, tunteita ja kokemuksia. (Van der Kolk 2014, 208.)

Turvan merkitys on suuri myös aikuiselle. Sosiaalinen turva nousee jaetuista arvoista ja siitä, että on mahdollisuus luoda ja ylläpitää turvallisia ihmissuhteita sekä kommunikoida avoimesti ja läpinäkyvästi toisia kunnioittaen. Fyysinen turva on usein helposti havaittavissa, joskaan se ei synny ilman muita turvallisuuden osa-alueita. Se ei siis synny esimerkiksi pelkillä seinillä ja sijaishuoltopaikan säännöillä. Moraalisen turvan kokemuksen aikuinen voi saavuttaa, kun hän voi tehdä työtään eettisesti kestävästi ja arvojensa mukaisesti ja silloin, kun hänellä on mahdollisuus saada tukea sitä tarvitessaan. Psykologinen turva tarkoittaa sitä, että ihmisellä on hyvä ja turvallinen olo olla omana itsenään. Turvallisessa työyhteisössä aikuisilla on mahdollisuus ylläpitää terveitä rajoja suhteessa tehtäviinsä, jolloin heidän on mahdollista huolehtia omasta ja muiden hyvinvoinnista. (Bloom & Farragher 2013.)

Aikuinen on sijaishuollossa lapsen rinnallakulkija, joka omalla esimerkillään osoittaa lapselle turvaa, rajoja, lämpöä ja toisesta välittämistä (Penttala 2023, 73). Samoin ajattelee myös sijaishuollossa oleva nuori:

”Aikuinen on lapsen peili. Hän opettaa tavallisen normaalielämän sääntöjä, arvoja ja vuorovaikutustaitoja. Lapset tarkkailevat aikuisten käyttäytymistä ja vuorovaikutusta; he tekevät niistä johtopäätöksiä ja ottavat mallia omaan elämäänsä.”

2.4.1 Aikuisen oma tausta

Ihmissuhdetyössä tärkein työkalu on työntekijä itse ja hänen persoonansa, hänen ominaisuutensa ja menneisyytensä (Lindqvist 1990). Kaikki mitä hän on sekä se, miten hän toimii. Lastensuojelussa aikuisen olisi tärkeää tarkastella omaa historiaansa ja miettiä, millaisia mahdollisia työhön vaikuttavia asioita siellä on. Miten minua on lapsena ja nuorena kohdeltu? Olenko itse joutunut kokemaan väkivaltaa? Jos olen, niin olenko käsitellyt riittävästi näitä kokemuksia? Millaiset asiat saavat minut pois vireystilasta ja millaiset taas palauttavat?

Lapsen kaltoinkohtelu ja väkivalta voivat olla sijaishuollossa toimiville aikuisille liian vaikeita aiheita kohdata, jolloin lapsi voi jäädä väkivaltakokemuksensa kanssa yksin. Aikuisilla voi olla myös omakohtaisia väkivaltakokemuksia, joiden käsitteleminen on vielä kesken tai joita ei ole uskallettu vielä kohdata. Väkivallasta puhuminen saattaa olla vierasta ja jopa vastenmielistä. Puhumattomuus vaikeuttaa usein tilanteen ratkaisemista ja saattaa estää lapsen pääsyä avun piiriin.

Aikuisten omat kiintymyssuhdetyylit sekä omat lapsuuden ja nuoruuden kokemukset ovat sijaishuollossa eri tavoin läsnä. Jos aikuisella itsellään on menneisyydessä paljon haavoittavia ja käsittelemättömiä kokemuksia, voi olla vaarana, että hän toisintaa joitakin kokemuksiaan omassa työssään. Tällöin hän saattaa muuttua esimerkiksi ”pelastajaksi”, joka ehkä lupaa lapselle liikaa ja ylittää täten oman työnkuvansa tai tehtävänsä rajat.

Työyhteisöissä ja sijaisvanhempina voi olla hyvä pysähtyä tutkimaan ja tunnistamaan kunkin rooleja (rajojen asettaja, kuuntelija, sovittelija jne.) eri tilanteissa. Voi myös kokeilla kertoa toiselle aikuiselle jotain omista haavoittavista kokemuksistaan. Jokaisen on mahdollista jakaa oman elämänsä tapahtumista siinä määrin kuin tuntuu itselle turvalliselta ja hyvältä. Voit miettiä esimerkiksi seuraavia kysymyksiä:

- Mitä asioita minun on helppo yhdessä jakaa?
- Mitkä asiat ovat vielä sellaisia, joita en halua itse muistella tai jakaa toisten ihmisten kanssa?
- Vaikuttavatko nämä asiat lasten kokemusten kuulemiseen ja käsittelemiseen?
- Millaisia taitoja minun olisi hyvä saada, jotta voisin paremmin auttaa lasta kertomaan häneen kohdistuneesta epäkohdasta ja/tai väkivallasta?

2.4.2 Riski sijaistraumatisoitumiseen – keinoja itsensä suojaamiseen

Sijaistraumatisoitumisen voidaan ajatella sijaishuollossa tarkoittavan sitä, että lapsen kokemukset siirtyvät osaksi sijaishuollossa toimivan aikuisen kokemusmaailmaa (Rotschild & Rand 2021, 27–28). On mahdollista, että aikuinen on ollut liian empaattinen, sukeltanut liian syvälle lapsen traumoihin tai mielikuvitellut tilanteita liian yksityiskohtaisesti. Riskitekijöitä sijaistraumatisoitumiselle ovat muun muassa aikuisen omat käsittelemättömät vaikeat elämäkokemukset tai samankaltaisuudet lapsen ja aikuisen omassa tilanteessa. Sijaistraumatisoitumiselle on luonteenomaista se, että siinä kyse on pitkäkestoisesta prosessista eikä niinkään yksittäisestä tapahtumasta.

Aikuiselle itselleen on oltava selvää se, miksi hän toimii juuri niin kuin toimii sekä millaiset ajatukset ja teoreettiset sitoumukset hänen toimintaansa ohjaa. On tärkeää kysyä itseltään ja muilta lähellä toimivilta aikuisilta, miten valmistaudumme

ja ennakoimme tulossa oleviin mahdollisesti stressaaviin tilanteisiin ja millä tavalla meihin vaikuttaa esimerkiksi se, että olemme jatkuvasti tekemisissä vaikeiden ja avuttomuuttakin herättävien asioiden kanssa.

Tunteet vaikuttavat vireystilaan ja vireystila taas on suoraan yhteydessä siihen, miten aikuinen voi auttaa lasta. Sopivassa vireystilassa auttajan ajattelu ja päättelykyky ovat parhaalla tasolla. (Kaunisto & Korhonen 2023, 87.) Erityisesti lastensuojelutyössä aikuisten on tarpeellista tunnistaa ne tilanteet, jotka laukaisevat yli- ja alivireyden sekä tutkia tapoja palautua ja säädellä omaa vireystilaa. Vakauttamisessa on siis kyse turvallisuuden ja turvallisuuden tunteen lisäämisestä, traumatisoitumisen oireiden lievittämisestä (välttely, tunkeutuvuus, vireystilan hallitsemattomat vaihtelut) ja sisäisten säätelykeinojen harjoittelusta ja taitojen oppimisesta. Vireystilan voimakkaat vaihtelut ja kehon oireet sekä reaktiot on tarkoitus saada hallintaan vakauttavalla työskentelyllä, jotta asioiden käsittely tulee mahdolliseksi. (Vakautumisesta voit lukea tarkemmin luvusta 5.3.)

Mentalisaatio tai mielellistäminen auttaa säätlemään omia tunnetiloja. Se vähentää myös konfliktien aiheuttamaa stressiä ja niiden traumatisoivaa vaikutusta (Pajulo ym. 2015). Mentalisaatiolla tarkoitetaan kykyä pitää toisen mieli mielessä, katsoa omaa kokemusta ulkoa päin ja toisten kokemusta sisältä päin (Isosävi 2021). Marttisen ja Wahlströmin (2022) mukaan mentalisaatiossa lapsi ikään kuin saa nähdä itsensä toisen ihmisen mielessä. Hänellä on mahdollisuus löytää oma tunne-tila toisen kasvoista, ja hän voi kokea sen omana tunteenaan.

Mentalisaatio on ajattelun ajattelemista. Se vaatii mielen joustavuutta, kykyä katsoa asioita monesta eri näkökulmasta sekä kykyä olla avoin ja läpinäkyvä oman käyttäytymisen ja ajatusten suhteen. Mentalisaatio sisältää ymmärryksen siitä, että toisen mielessä olevia asioita ei voi tietää, mutta niitä voi yrittää uteliaasti arvailla. Se on myös uteliaisuutta ja kykyä kestää virheitä, epävarmuutta ja ei-tietämistä.

Psykologi Harlene Andersonin mukaan aikuisen on tärkeää asettautua ei-tietämisen tilaan, jossa hän siirtää syrjään omat oletuksensa ja valmiit ratkaisunsa ja pyrkii näkemään tilanteen lapsen näkökulmasta käsin. Aikuisen ei-tietämisen tila voi vahvistaa lapsen omaa asiantuntijuutta ja kykyä löytää itse ratkaisuja tilanteisiinsa. Haastavassa tilanteessa oleva lapsi ei välttämättä kaipaa aikuiselta ratkaisuja vaan kuuntelijaa. (Rantanen 2021.)

Jos aikuisen mentalisaatiokyky kriisitilanteessa ei toimi, hän voi kokea esimerkiksi häpeän ja nöyryytyksen tunteet todellisena uhkana identiteetilleen. Tällaisessa tilanteessa hän voi myös turvautua epäasialliseen käytökseen tai jopa väkivaltaan itsesuojelun keinona. Mentalisaatiokyvyn epäonnistuminen on myös riski luovalle ajattelulle, sillä luovuus perustuu riittävään turvallisuuteen. (Pajulo ym.2015.)

Keskeisiä näkökulmia itsensä suojaamiseksi sijaistraumatisoitumiselta:

- Mikä aiheutti sinulle voimakkaan reaktion tilanteessa? Huomioi laukaiseva muistosi, mutta palauta itsesi tähän päivään ja tilanteeseen. Huomioi myös oma vireystilasi ja tee vakauttavia toimia, jotta voit ajatella selkeämmin.
- Lisää tietoista läsnäoloa, mentalisaatiota.
- Jaksota ja tauota. Tehtävien määrän inhimillistäminen on tärkeää.
- Huolehdi, että sinulla on riittävästi (stressitöntä) vapaa-aikaa.
- Mistä saat iloa? Mikä saa sinut nauramaan? Kuka haluaa sinua ja kannattelee sinua, kun on vaikeaa?

3 Traumatietoisuus sijaishuollossa

Traumatietoisessa sijaishuollossa ymmärretään lasta haavoittaneiden kokemusten sekä aikuisten oman taustan merkitys.

Traumatietoinen sijaishuolto tarkoittaa sitä, että:

- lasten kohtaamisessa ymmärretään mahdollisten lapsuudenaikaisten haitallisten kokemusten mahdolliset vaikutukset käyttäytymiseen, terveyteen ja hyvinvointiin.
- ymmärretään kiintymyssuhteissa mahdollisesti tapahtuneen traumatisoitumisen vaikutukset ja niiden laajuus. Lapsen diagnoosin taustalla saattaa olla traumatisoitumiskokemuksia.
- aikuisella on riittävä tietopohja traumasta ja traumatisoitumisesta, hyvät itsesäätely- ja vuorovaikutustaidot sekä kyky reflektioon ja mentalisaatioon.

Huostaanoton ja sijoituksen tavoitteena on usein lapsen suojelun lisäksi lapsen kokemien asioiden ja tapahtumien sekä niiden synnyttämien tunteiden käsittely. Voidaan puhua sijaishuollon terapeuttisesta orientaatiosta (Timonen-Kallio ym. 2017; Eronen & Laakso 2016; Whittaker ym. 2016). Tämä ei tarkoita pelkästään sitä, että lapsi saa sijoituksen aikana tarvitsemansa terapia- ja kuntoutuspalvelut vaan myös sitä, että sijaishuoltopaikassa nojaututaan terapeuttiseen orientaatioon ja ymmärretään arjen tilanteiden sekä tapahtumien terapeuttinen merkitys. (Laakso 2019, 55.) Se, että lapselle luodaan säännölliset rytmit ja riittävä turva, eli vakautetaan lapsen arki, on usein terapeuttista. Se on myös pohja syvemmälle työskentelylle.

Traumatietoinen yhteisö kasvattaa resilienssiään eli jäsentensä psyykkistä selviytymiskykyä ja mielen joustavuutta tietoisesti sekä ylläpitää hyvää yhteisöllistä keskustelua. Yhteisössä on huomioitu sosiaalinen, moraalinen, fyysinen ja psykologinen turva ja kaikki tekevät osansa sen eteen, että sekä lapsilla että sijaishuollossa toimivilla aikuisilla on mahdollisuus kokea olevansa turvassa.

Tietolaatikko 4. Lapsen kanssa traumatietoisemmin.

Traumatietoisessa sijaishuollossa ymmärretään lasta haavoittaneiden kokemusten sekä aikuisten oman taustan merkitys.

Lapsen kanssa traumatietoisemmin

- Luon turvallisuutta säännöllisen arkirytmien ja yhteisen tekemisen avulla.
- Säätelen hermostoani huolehtimalla itsestäni sekä kiinnittämällä huomiota hengittämiseen.
- Olen läsnä hetkessä niin, että kuuntelen lasta ja osoitan hänelle sopivasti empatiaa.
- Kohtaan lapsen kunnioittavasti, suhtaudun häneen positiivisesti.
- Vähennän lapsen kokemaa syvää häpeää vuorovaikutuksessa, jossa hän voi kokea myötätuntoa ja hyväksyntää.
- Tuen lapsen elämäntarinan rakentumista.
- Vahvistan lapsen tunnetaitoja ja selviytymiskeinoja sekä nimeän hänen voimavarojaan.
- Luon toivoa kiinnittämällä huomio ympärillä oleviin mahdollisuuksiin.

Huomaan lapsen pienetkin edistymiset ja onnistumiset.

3.1 Trauman ymmärtäminen

Trauma on vaikean tai sietämättömän tilanteen aiheuttama kokemus, josta selviämiseen ei ole sillä hetkellä ollut käytössä riittäviä selviytymiskeinoja ja johon ei ole saanut tarvitsemaansa tukea ja apua. Trauma voi aiheuttaa monenlaisia oireita jokapäiväisessä elämässä. Yksittäisen trauman oireita ovat esimerkiksi välttely, uudelleenkokeminen ja moninaiset vaikutukset vireystilaan. (Esim. Vakautumisopas 2019.)

On eri asia, jos lapsi on kokenut yksittäisen traumaattisen tapahtuman kuin se, että lapsi on kokenut traumaattisia kokemuksia kiintymyssuhteessa ja pitkäkestoisesti lapsuuden tai nuoruuden aikana. Jälkimmäistä tilannetta kutsutaan monimuotoiseksi traumatisoitumiseksi ja/tai kehitykselliseksi traumatisoitumiseksi. Tällöin lapsi altistuu traumatisoiville tilanteille, jotka ovat toistuvia ja pitkäaikaisia tai ne tapahtuvat hoivaavien henkilöiden toimesta sekä kehityksen kannalta haavoittuvassa vaiheessa (Vakautumisopas 2019, 8). Koko lapsen kokema kaltoinkohtelun aika on suuri riski hänen terveydelleen ja hyvinvoinnilleen. Yksittäisen trauman aiheuttamat oireet voivat haitata huomattavasti elämää, mutta siitä toipuminen voi tapahtua nopeammin kuin kiintymyssuhteissa tapahtuneesta traumatisoitumisesta.

Vakavat traumakokemukset voivat vaikuttaa monin eri tavoin lapsen terveyteen ja hyvinvointiin. Ne voivat näkyä syömiseen tai nukkumiseen liittyvinä ongelmina, tunteiden ja mielialan säätelemisen vaikeutena, päihteiden väärinkäyttönä, ahdistuksena tai paniikin tunteina, itsetuhoisina ajatuksina ja/tai käyttäytymisenä, itseä koskevan havainnoinnin ja identiteetin ongelmina, ihmissuhde ja/tai seksuaalisuuden kehityksen ongelmina. Voi olla myös, että haitallisten ihmissuhteiden rajaaminen pois lapsen elämästä on hankalaa ja traumatisoitumista tapahtuu vahingoittavissa ihmissuhteissa sen vuoksi yhä uudelleen. (Esim. Chu 2011, 22; Vakautumisopas 2019, 29–30.) Monimuotoinen traumatisoituminen voi johtaa pitkittyneeseen oireiluun.

Toisaalta on muistettava se, että kaikki lapset eivät oireile, vaan jotkut haitallisista seurauksista saattavat näkyä vasta myöhemmin kehityksen kuluessa (Luoma ym. 2020, 16). Mieli voi suojata lasta esimerkiksi väkivaltakokemuksilta niin, että traumaattiset muistot palautuvat mieleen vasta aikuisena.

Joskus lapsen kokemukset ja/tai ylivoimaisen voimakkaat tunteet ylittävät hänen psyykkisen sietokykynsä. Dissosiaatiohäiriöt kehittyvät usein kasvuympäristössä, jossa lapsi joutuu pitkäaikaisen seksuaalisen hyväksikäytön, väkivallan tai laiminlyönnin uhriksi (Suokas-Cunliffe & Van Der Hart, 2016). Dissosiaatio on mielen pakenemiskeino sietämättömästä kokemuksesta silloin, kun pakeneminen ei ole fyysisesti mahdollista. Mitä varhaisempaa ja toistuvampaa tai pitkäkestoisempaa kaltoinkohtelu ja traumatisoituminen on, sitä välttämättömämpää hänen on turvautua dissosiaatioon selvitäkseen traumaattisista tilanteista ja säilyäkseen hengissä. Lapsella dissosiaatio voi näkyä esimerkiksi muistin ongelmina, jo opittujen taitojen katoamisena, fyysisinä oireina (kuten jännityksen katoamisena lihaksista, kuulon, puheen, näkö- haju- tai makuuainin katoamisena) tai tuntemusten menettämisenä eli lapsi ei tunne esimerkiksi nälkää, lämpötilaa, kipua, kosketusta tai liikettä. (Guerin ym. 2020, 5; Ogden & Fisher 2016, 26–30; Vakautumisopas 2019, 29–30.)

3.2 Kuntouttavan arjen elementit

Sijaishuollossa tuetaan lasta luomalla turvallinen ja vakaa ympäristö, jossa on mahdollista muodostaa luotettavia ja mahdollisimman pysyviä ihmissuhteita. Turvallisuutta tuottavat tekijät ovat suhteellisen samanlaisia kaiken ikäisille.

Lastensuojelussa työskentelevät ammattilaiset painottavat samoja asioita kuin kokemusasiantuntijat ovat painottaneet. Heidän mukaansa lapsi tarvitsee sijaishuollossa toteutuvan hyvään kasvuun, kuntouttavaan ja terapeuttiseen arkeen riittävästi aikaa, arvostamista, hyvää ilmapiiriä, ihmissuhteita, rauhaa, rakkautta,

tasaista arkea, pysyvyyttä ja jatkuvuutta (Barkman ym. 2022). Hyvä hoito edellyttää, että jokaisen lapsen yksilölliset tarpeet sekä yksilölliset kyvyt ja valmiudet huomioidaan (Manninen 2020, 174).

Seuraavana avataan vielä tarkemmin kuntouttavan arjen elementtejä ja tuodaan esiin muun muassa sijaishuollossa kasvaneiden tai kasvavien lasten ja nuorten näkemyksiä turvaa tuottavista asioista.

3.2.1 Turvalliset aikuiset ja turvallinen kasvuympäristö

Kehittämishankkeissa kohdattujen nuorten mukaan lapset eivät pärjää ilman aikuisia. He ovat tuoneet esiin, että ”omaohjaaja on tärkeä aikuinen, kun oma perhe ei ole täällä.” Sijaishuollossa onkin tärkeä vahvistaa kaikkia lapsen tärkeitä ja läheisiä ihmissuhteita, jotka ovat hänelle hyväksi. Nuoret ovat todenneet, että aikuista tarvitaan esimerkiksi elämisen tueksi ja turvaksi sekä puolustamaan lasta ja huolehtimaan hänestä, tukemaan lapsen kasvua ja kehitystä. Nuorten mukaan aikuiset tuovat hoivaa, huolenpitoa ja rakkautta. Pienemmät lapset korostavat myös sen olevan tärkeää, että aikuiset huuda eikä aikuisista tarvitse huolehtia. (Lue lisää luvusta 2.4. Turvalliset aikuiset.) Ammattilaiset pyrkivät luomaan sijaishuoltoon turvallisen kasvuympäristön, jossa lapsi voi kasvaa ja kehittyä.

Sijaishuoltopaikan kasvuympäristön tulisi olla mahdollisimman kodinomainen, turvallinen, väkivallaton ja päihteiltä suojeleva. Lapsella on oltava mahdollisuus läheisiin ihmissuhteisiin ja mahdollisuus saada osakseen empatiaa ja arvostusta. Turvallinen ilmapiiri tukee kaikkien hyvinvointia. Ilmapiirillä tarkoitetaan ääneen sanottujen, sanottomien eleiden, ilmeiden ja kehonkielen tunneviestintää, johon vaikuttaa myös asuinpaikan fyysiset puitteet. Turvallisessa ja kiireettömässä ilmapiirissa lapsi pystyy paremmin kertomaan omista murheistaan ja huolistaan ilman pelkoa siitä, että tulee tuomituksi.

Pienempien lasten kokemuksissa perustarpeiden tärkeys nousee vahvasti esiin. Turvallinen koti, ruoka, uni ja oma sänky toistuvat lasten puheissa monin tavoin. Kun perustarpeista on huolehdittu, lapsilla on paremmat mahdollisuudet kokea olevansa turvassa. (Kalliola & Paaso 2021, 149.) Kun lapsi saa kokea, ettei mikään uhkaa hänen fyysistä turvallisuuttaan, voi myös sisäinen turvallisuuden tunne vahvistua.

Turvalliseen asuinpaikkaan liittyy tiiviisti mahdollisuus nukkua rauhassa. Uni ei kuitenkaan tule, jos sänky on syystä tai toisesta pelottava paikka. Aikuisten onkin huolehdittava, ettei kukaan ulkopuolinen pääse luvatta sisälle sijaishuoltopaikkaan. Myös aikuisten läsnäolo ja mahdollisuus tulla heidän luokseen, on lapsille hyvin

tärkeää etenkin tilanteissa, joissa lasta pelottaa tai joissa lapsi kaipaa lohdutusta. Lastensuojelun keskeiseksi tehtäväksi lapset ovat määritelleet sen varmistamisen, että lapsi voi elää turvassa ja hyvässä hoidossa. (Vario 2014.)

Lapsille voi olla hankalaa nimetä tai kuvitella tunnetiloja, kuten turvallisuuden tunnetta. Joillekin voi olla helpompaa tavoittaa turvallisuuden ja levollisuuden tunnetta toiminnan kautta (Vakautumisopas 2019, 65). Traumatisoituneille lapsille turvallisuuden tunne saattaa olla vieras, ja siksi se on hyvä korjata muilla sanoilla, kuten hyvä olo tai miellyttävä hetki. Lapset pystyvät kuitenkin usein tuntemaan ja vaistoamaan herkästi, milloin tilanne on hyvä ja turvallinen tai pelottava ja turvaton (Saaristo ym. 2022, 21).

Turvallisuuden tutkiminen yhdessä lapsen kanssa voi tuoda merkittävää tietoa lapsen sisäisestä kokemuksesta, mutta myös siitä, miten turvalliseksi hän kokee kasvuympäristönsä. Kun lapsi pääsee ilmaisemaan turvallisuuteen liittyviä tarpeitaan, voi se tuoda aikuisen ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen uusia näkökulmia ja suunnata lapsen kanssa työskentelyä. On tärkeää kuulla kiirehtimättä, mitä lapsella on sanottavana. Aikuisen on hyvä kuunnella, millaisia asioita lapsi nostaa esille. Aikuisen voi käyttää samoja käsitteitä ja sanoja kuin lapsi. Näin voi olla lapselle turvallinen ja luotettava aikuinen.

Pienemmille lapsille voi olla helpompaa tavoittaa turvallisuuden ja levollisuuden tunnetta mielikuvituksen, leikin tai toiminnan avulla. Lasten kanssa turvallisuutta voi tutkia vaikkapa rakentamalla lapsen kanssa konkreettisia turvapaikkoja, kuvittelemalla tai piirtämällä turvallisia paikkoja ja kuvaamalla miltä ne näyttävät, tuntuvat, tuoksuvat tai mitä ääniä siellä kuuluu. Lapsille turvaa voivat tuoda myös itse laaditut säännöt/ohjeet siitä, kuka turvalliseen paikkaan saa tulla ja miten siellä ollaan, jotta kaikilla on hyvä olla.

Turvaa lapsille ja nuorille tuo usein myös se, että sijaishuollossa ymmärretään biologisten vanhempien merkitys ja lapsen heihin kohdistama ikävä: ”Parhaatkaan ohjaajat ei voi korvata vanhempia.” Vanhemmat ovat usein avainasemassa sijaishuollon onnistumisessa, jolloin yhteistyötä on todella tärkeä rakentaa heidän kanssaan. Myös lastensuojelulainsäädäntö velvoittaa työskentelemään lasten läheisten kanssa ja toimimaan siten, että perheiden jälleenyhdistäminen olisi mahdollista. Muun muassa Kaltiala-Heino (2022) on todennut, että mikäli vanhemmat hyväksyvät sijoituksen ja antavat lapselle luvan kiinnittyä sijaishuoltoonpaikkaan sekä kiintyä paikan aikuisiin, on sijoituksella suurempi mahdollisuus saavuttaa sille asetetut tavoitteet kuin mitä olisi päinvastaisessa tilanteessa. On tärkeää, että ammattilaiset selvittävät, keitä aikuisia lapsi haluaa lähipiiristään tavata. Lapset tarvitsevat usein tukea läheissuhteiden hoitamiseen, eikä heitä tule jättää yksin asian kanssa.

Traumaattisissa olosuhteissa kasvanut lapsi on saattanut joutua havainnoimaan muita ja ennakoimaan muiden käytöstä, jolloin rehellinen toiminta sekä sanojen ja tekojen vastaavuus ovat tärkeitä turvallisuutta luovia elementtejä. Nuorille tuo ”turvaa usein se, että aikuiset ovat rehellisiä eivätkä he suuretele tai vähättele asioita.” Aikuisen auktoriteetti syntyy usein järjestyksestä ja turvallisuudesta sekä siitä, että kaikki pitävät sopimuksista ja lupauksista kiinni. Sopimukset, säännöt, rajat, ohjeet ja aikataulut kertovat lapselle myös siitä, mitä heiltä odotetaan – mikä on sallittua ja mikä ei. Jos sääntöjä, sopimuksia ja rajoja perustellaan, lapset usein ymmärtävät, miksi säännöt ovat sellaisia kuin ovat.

Nuoret usein painottavat, että rajat ja rakkaus tuovat heille turvallisuutta. Aikuisten onkin tärkeä miettiä niitä tapoja ja keinoja, joilla he osoittavat välittämistä lapsille. Lapsi tarvitsee kokemuksen siitä, että hän on tärkeä, arvokas ja rakastettu omana itsenään. Eräs laitoksessa asuva nuori on kuvannut tätä seuraavasti:

”Rakkautta ja välittämistä on se, että ohjaajat tuovat ilmi, että ovat nuoria varten.”

Nuori kokemusasiantuntija ja sijaishuollon ammattilainen pohtivat asiaa seuraavasti:

*”Jos rakkautta ei olisi, niin miksi koko sijaishuolto olisi olemassa? Mikä silloin vie lapsia ja nuoria eteenpäin?” **Nuori kokemusasiantuntija***

*”Miten lapsi voi kasvaa ilman rakkautta? Onko tässä työssä mitään mieltä ilman rakkautta? On tärkeää, että lapsille tulee sellainen kokemus, että he ovat jollekin merkityksellisiä ja että heidät huomataan. On tärkeää kiinnittää huomioita jokaiseen lapseen, että sut on nähty ja susta ollaan kiinnostuneita.” **Sijaishuollon ammattilainen***

Tässä yhteydessä rakkaus tulkitaan inhimillisenä välittämisenä, joka voi näkyä pienten tekojen kautta. Toisaalta esimerkiksi nuoren voi olla vaikea ottaa vastaan rajoja ilman välittävää, pitkäkestoista ja luottamuksellista suhdetta nuoren ja häntä hoitavan aikuisen välillä. Pienemmät lapset ovat kertoneet, että heille rakkaus konkretisoituu niin tekoina kuin puheena. Esimerkiksi siitä, että aikuinen leikkii tai kun lapsi näkee läheisiään ja voi saa heiltä ”pusuja ja haleja”. Lapsi tuntee rakkautta, kun aikuinen sanoo lasta kivaksi. (Rakkausohjeet aikuisille 2019.¹⁷)

17 <https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2020/09/rakkausohjeet.pdf>

Pulkkisen (2023) mukaan kasvattaja luo ympäristön, jossa lapsi kokee lämpöä ja hyväksyntää ja saa kokemuksen, että kasvattaja on pysyvästi kiinnostunut lapsen asioista ja ottaa hänen mielipiteensä huomioon. Hän on tiivistänyt lapsilähtöisen kasvatusohjeen seuraavasti: rakkaus, rakenteet ja rohkaisu ja suurin niistä on rakkaus. Rakkaus on sijaishuollossa jännitteinen ilmiö, josta olisi hyvä puhua sekä pohdita, mitä se juuri minulle tarkoittaa ja miten rakkaus voisi konkreettisesti näkyä meidän sijaishuoltoapaikassamme.

3.2.2 Vertaisuuden kokemus ja häpeän vähentäminen

Kuten tämän materiaalin ensimmäisestä osasta ilmenee, tutkimustiedon perusteella sijaishuollossa olevat lapset tuntevat useammin itsensä yksinäiseksi verrattuna vanhempiensa luona asuviin (Ikonen ym. 2020.) Heidän voi olla vaikea päästä ketään lähelleen, luottaa toisiin ihmisiin tai luottaa siihen, että toinen on luottamuksen arvoinen. Vuoden 2021 kouluterveyskyselyn perusteella yksinäisyyden kokemukset sijaishuollossa olevien lasten ja vanhempiensa asuvien kesken erosivat molemmissa ikäryhmissä, mutta vuosiin 2017 ja 2019 verrattuna koronan lisäämä yksinäisyyden tunne alakoululaisten joukossa ei juurikaan korostunut. Yläkoululaiset kertoivat yksinäisyyden kokemuksia alakoululaisia selvästi enemmän. Jopa 43,4 % sijaishuollossa olevista nuorista koki yksinäisyyttä joskus tai jatkuvasti. Kokemus on lisääntynyt selvästi viime vuosina (yli 10 %) sekä sijoitettuna että vanhempiensa kanssa asuvilla teini-ikäisillä. (Saariluoma ym. 2021 c.)

Yksinäisyys voi helpottaa, jos lapsi löytää elämäänsä vertaisuutta: vertaisuus tai yhdistävä tekijä voi olla lähes mikä tahansa, kunhan lapsi saa kokemuksen siitä, että toinen henkilö ymmärtää lapsen kokemuksen. Lapsi voi kokea yksinäisyyttä muiden seurassa, jos hän kokee, että kukaan ei ymmärrä mitä hän yrittää viestiä.

”Häpeä on epämiellyttävä, kahlitseva ja kokonaisvaltainen matkakumppani elämässä. Sen tuntee kehossa ja mielessä, koko olemus ja ihmisyyt tuntuu väärältä. Häpeästä voi kuitenkin päästä eroon, kun näyttää avoimesti heikkoutensa. Ymmärtää, mistä tunteet juontavat juurensa. Vähitellen käsittää, ettei olekaan huono ja vääränlainen. Myöhemmin elämässä on taito samaistua toisten kokemaan häpeään. Ymmärtää, että jos joku asia ei ole itselle hävettävä, jollekin toiselle se voi olla. Muita kohdatessa kuuntelee ja tukee parhaansa mukaan.”

Sijaishuollossa kaltoinkohtelua kokenut henkilö

Turvattomat lapsuudenkokemukset sekä lapsuudessa ja nuoruudessa koettu kaltoinkohtelu ja väkivalta aiheuttavat usein häpeää, jota moni kantaa mukanaan koko elämänsä ajan. Kyse ei ole sellaisesta häpeän tunteesta, jota kaikki ihmiset

kokevat ja joka palvelee normaalia ihmisen kehitystä, vaan syvästä olemassaolon häpeästä. Oman olemassaolonsa häpeä saattaa syntyä kokemuksesta, ettei ole tullut nähdyksi, kuulluksi ja autetuksi. Se saa helposti ajattelemaan, että vika on aina itsessä. Myös mahdottomiksi osoittautuvat tehtävät, kuten vastuun kantaminen sisarusten hyvinvoinnista tai kodin tunneilmastosta lapsena, voivat aiheuttaa syvää häpeää. Häpeä voi värittää montaa elämäneluetta, tai jopa koko elämää ja identiteettiä. (Yletyinen 2015, 280–301.)

Häpeä saattaa tulla esiin ihmisten välisessä kanssakäymisessä, väärinkäsityksissä vuorovaikutustilanteissa tai vääristyneissä havainnoissa. Sen voi laukaista esimerkiksi vailla myötätuntoa olevat tyhjä, ilkkuvat silmät. Häpeä voi nousta toisen inhoavasta ilmeestä silloin, kun itse odottaisi hymyä. Tai hymystä, joka paljastuu-kin ivaavaksi. Häpeä voi tulla esiin yksinäisyydessä ja pettymyksissä, joihin liittyy kaipausta ja sellaista tyhjää oloa, jolle ei ole sanoja. Häpeä voi vaikeuttaa avun hakemista, koska uskomus omasta viallisuudesta voi olla liian vahva. Voi olla vaikeaa tehdä havaintoja omista kokemuksista ja suhtautua niihin myötätuntoisesti. Häpeä voi näyttäytyä etenkin uusissa ihmissuhteissa; sosiaalisissa tilanteissa muut ihmiset saattavat tuntua helposti pahantahtoisilta ja hyökkääviltä. Toisten eleistä, ilmeistä ja liikkeistä saattaa havaita herkästi uhkia. Häpeä voi kuitenkin olla myös korjaava tunne – sen avulla voi oppia noudattamaan yhteisön normeja ja sääntöjä ja opimme myös ottamaan muita paremmin huomioon. (Isosävi 2021.)

Häpeä lievenee usein toisen ihmisen kanssa turvallisessa vuorovaikutuksessa, jossa voi kokea myötätuntoa ja hyväksyntää. Myötätunnon kokemuksen kautta voi opetella olemaan itse itselleen myötätuntoisempi. Tällöin häpeästä irti päästäminen ei ole välttämättä riippuvainen toisen ihmisen tuesta. Onkin tärkeää etsiä lapsen kanssa häpeän vastavoimaa häpeän hälventämiseen sekä vahvistaa vastavoimaa. Vastavoimatekijöitä voivat olla esimerkiksi rohkeus, onnistuminen, rakkaus, toiveikkaus, elinvoima, luottamus ja levollisuus.

3.2.3 Empatian säätteleminen

Empatia on kokoelma taitoja, jotka auttavat ymmärtämään toinen toisiamme, jakamaan kokemuksia ja tekemään empaattisia tekoja (Saarikivi 2022). Nämä taidot edistävät tunteiden tunnistamista ja ymmärtämistä sekä kykyä nähdä toisen ihmisen näkökulma. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että sukelletaan liian syvälle toisen tunteisiin. On tärkeää erottaa omat ja toisen tunteet toisistaan. Empatia on välttämätön väline ymmärryksen syntymisen mahdollistamiseen. Sillä voidaan auttaa myös traumatisoitunutta lasta.

”Joskus liiallinen empatia voi tuntua pelottavalta tai liian vähäinen kylmältä.”

Sijaishuollossa kasvanut nuori aikuinen

Aikuisen olisi hyvä säädellä empatian osoittamista lapselle. On sallittua olla empaattinen, mutta kaikki lapset eivät kestä aikuisen liiallista empaattisuutta, sillä se voi tuntua pelottavalta. Aikuinen voi tiettyssä määrin näyttää omia tunteitaan. Tässä on hyvä kuitenkin pyrkiä kohtuullisuuteen, ettei lapselle tule oloa, että hän joutuu kannattelemaan aikuista.

Jos aikuinen taas toimii liian tunteettomasti, vaarana voi olla kynnisyys ja empatian puute, liiallinen rajaaminen, vastuuttomuus ja muiden syyttely. Jos aikuisen tunteet ja toiminta ovat hyvässä tasapainossa, aikuinen kykenee osoittamaan aitoa kiinnostusta, olemaan empaattinen, ottamaan vastuun omasta toiminnastaan ja asettaa terveet ammatilliset rajat. Aikuiset mahdollistavat muutoksen hyvillä empatiataidoillaan.

*”Kestääkö henkilö sen asian jonka kerron – ammattilainen alkoi itkemään kun kerroin, mä jouduin lohduttamaan, hänen pitäis olla mun tukena. Kestääkö läheiset? Joskus kääntyy sääliksi, selkääntaputteluks. En halua terapeuttia joka on päähän paijaaja, voi sua raukkaa. Sääli ei oo kiva.” **Nuorten väkivaltafoorumi 2021***

4 Väkivaltatietoisuus lastensuojelun sijaishuollossa

Väkivaltatietoisuudella tarkoitetaan huomion kiinnittämistä arjen turvallisuuteen. Väkivaltatietoisessa toiminnassa tunnistetaan väkivallan eri muodot, osataan ottaa väkivaltaan liittyviä asioita puheeksi sekä pystytään käsittelemään väkivaltatilanteita. Toiminnalla pyritään tietoisesti myös estämään väkivaltatilanteiden syntymistä. Sekä yhdessä lasten kanssa että aikuisten kesken on hyvä miettiä etukäteen, miten omasta asuinympäristöstä voisi tehdä entistä turvallisempaa ja väkivallattomampaa. Väkivaltatietoisuus luo hyvinvointia ja toivoa.

On tärkeää muistaa, että vaikka aikuisena tekisi kaikkensa lapsen hyvinvoinnin eteen, lapsi voi käyttäytyä väkivaltaisesti. Onkin tärkeää suhtautua itseensä myötätuntoisesti sekä hakea ja saada apua sitä tarvitessaan.

Väkivaltatietoiseen osaamiseen liittyviä valmiuksia:

- Aikuinen kiinnittää huomiota turvallisuuteen ja vahvistaa sitä sijaishuollon arjessa.
- Aikuinen tunnistaa väkivallan eri muodot ja niiden alamuotoja.
- Aikuinen osaa ottaa väkivallan puheeksi eri-ikäisten lasten kanssa.
- Aikuisella on konflikti- ja väkivaltatilanteiden käsittelemiseen liittyviä taitoja.

On tärkeää tunnistaa eri väkivallan muodot, jotta niihin voidaan puuttua. Kuten materiaalin ensimmäisessä osassa (luku 3.1.) kerrotaan, sijaishuollossa olevat lapset ovat voineet altistua elämänsä aikana ja/tai saattavat altistua sijaishuollossa ollessaan monenlaiselle väkivallalle eri ympäristöissä. Lapsuudessa ja nuoruudessa tapahtunut väkivalta on kehityksen kannalta erityisen haavoittavaa aikaa. Sijaishuollossa toimivien aikuisten on tärkeää päivittää väkivaltaan liittyvää osaamistaan

voidakseen tunnistaa väkivallan mahdollisimman varhain ja puuttua siihen. Digitaalinen väkivalta on hyvä esimerkki siitä, että uusien sosiaalisen median kanavien myötä konfliktit ja väkivalta voivat eskaloitua hyvinkin nopeasti.

Lapsia osataan auttaa ja ohjata myös tuen piiriin, kun ymmärretään väkivaltaan liittyvät lapsen kasvun ja kehityksen riskitekijät. Koulutusmateriaalia tarjoaa esimerkiksi Barnahus-verkkokoulu, jonka tavoitteena on tarjota keinoja tunnistaa lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa, antaa välineitä toimia väkivaltaepäilytilanteessa sekä auttaa tukemaan väkivaltaa kokenutta lasta. Verkkokoulu soveltuu kaikille ammattilaisille, jotka kohtaavat työssään lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa ja väkivaltaepäilyjä. (Ks. Liite 3. Aikuisille suunnatut koulutukset ja tietopaketit)

Väkivallasta puhuttaessa on tärkeää muistaa ainakin seuraavat asiat:

- Väki­valta ei ole ratkaisu.
- Väki­valta on koskemattomuuden, ihmisen omien rajojen, rikkomista.
- Väki­valtaan liittyy usein tarkoitus vahingoittaa toista.
- Väki­vallan kokija itse määrittelee sen, kuinka vakavana väki­valtaa pitää eikä hänen kokemustaan saa ohittaa tai mitätöidä.
- Väki­valtaisen teon lisäksi on kiinnitettävä huomioita siihen, mitä väki­vallasta seuraa tekijälle, kokijalle ja altistujalle. Kaikki osapuolet tarvitsevat apua ja tukea. Kaikilla on hyvä olla joku, kenen puoleen kääntyä.

Jokaisen konfliktin ja väkivaltilanteen takana ovat yksilölliset juurisyyt, tunteet ja näkökulmat. Turkan & Saarholmin (2021, 10) mukaan jokainen hyvin selvitetty konflikti tukee muun muassa lasten tunnetaitojen kehittymistä, vastuunkantoa ja uusien taitojen oppimista. Jos konfliktiin, huonoon kohteluun tai väkivaltaan ei puututa, voi niiden kohteeksi joutunut lapsi kokea olonsa turvattomaksi. Jos lapsi ei koe saavansa suojelua, luottamus kanssaihmi­siin, yhteiskuntaan ja instituutioihin voi heikentyä (Attias 2020, 54). Mannisen (2020, 177) mukaan luottamussuhteen laatu on oleellista myös väki­valtariskin kohdalla: jos hoitotaho koetaan luotettavana, on nuorella vähemmän painetta reagoida stressitilanteessa väki­vallalla.

4.1 Sijaishuollossa oleva lapsi väkivallan tekijänä

”Jos lapsi käyttää väkivaltaa ja sillä tarve purkaa tunteita väkivallan kautta niin on tärkeä mahdollistaa turvallinen tila, jotta lapsi saa purkaa tunnekuormaansa. Väkivalta on ollut ainut keino osoittaa tunteita. Itsellä ei ole ollut työkaluja esim. sopia riitoja kavereiden kanssa. Jälkeenpäin hävetti oma toiminta, kun sai tietää, että se ei ole ok. Lapsena vaikea hahmottaa omaa toimintaa.”

Nuorten väkivaltafoorumi 2021

Sijaishuollossa olevista lapsista osa voi ihannoida väkivaltaista käyttäytymistä. Joillekin lapsista väkivallasta on voinut tulla keskeinen selviytymiskeino, jonka avulla he yrittävät tulla näkyväksi ja hyväksytyksi. Lapset tuovat mukanaan sijaishuoltoon monimuotoiset suhteensa ja niissä opitut vuorovaikutustavat. Perheessä tai sijaishuoltopaikassa voi olla hyvinkin monenlaisia vuorovaikutuksen tapoja, jolloin myös riski lasten väliseen kiusaamiseen, hyväksikäyttöön ja vakavaan väkivaltaan saattaa olla olemassa. Korhosen (2023, 11) mukaan sijaishuoltopaikan lapsiryhmässä tapahtuvat konfliktit uhkaavat lasten turvallisuutta, kasvua ja kehitystä.

Kaikissa sijaishuoltopaikoissa ei tapahdu väkivaltaa, mutta joissakin paikoissa väkivaltatilanteet saattavat olla päivittäisiä. Lastensuojelun Keskusliitto (LSKL) sekä Talentia toteuttivat vuonna 2020 kyselyn sosionomi (amk) -opiskelijoille ja sosionomi (amk) -tutkinnon suorittaneille, jossa selvitettiin sekä mielikuvia sijaishuollon laitoshoidosta että todellisuutta työskentelystä siellä. Vastauksissa (Tiili & Kuokkanen 2021, 6) todetaan muun muassa, että:

”Työntekijöiden ja opiskelijoiden näkökulmat tuovat esiin lastensuojelun laitoshoidon todellisuutta. Heidän työnsä on palkitsevaa ja merkityksellistä mutta myös haastavaa, kuormittavaa ja jopa vaarallista.”

4.1.1 Väkivallan taustalla olevia mahdollisia syitä

”Paljon oon miettinyt lapsia väkivallan tekijänä, paljon kysynyt onko väkivaltaa käyttänyt lapsi, väkivallan tekijä vai uhri. Tasapainoisessa perheessä kasvaneella lapselle ei ole tarvetta käyttää väkivaltaa.” **Nuorten väkivaltafoorumi 2021**

Väkivaltaisuuden takana voi olla useita eri syitä. Ulkoiset syyt voivat liittyä esimerkiksi perheisiin, ikätovereihin, kouluun tai asuinympäristöön (Korhonen 2021). Väkivaltainen käytös voi olla siis opittu malli tai keino selviytyä kasvuympäristön ongelmien keskellä. Lapsen väkivaltaisen käytöksen sisäisiä syitä ovat muun muassa sosiaalisten taitojen harjaantumattomuus, impulsiivisuus, voimakas

tarve välittömälle tarpeen tyydytykselle tai jonkin voimakkaan tunteen (häpeä, viha) heikko sietokyky (Korhonen 2021). Arvottomuuden kokemukset, kuten turvattomuus sekä myötätunnon ja hyväksynnän puute voivat olla myös väkivaltaisen käytöksen taustalla olevia tekijöitä.

On tärkeää yrittää löytää käytöksen juurisyitä, jotta voi auttaa lasten kohti väkivallattomuutta. On hyvä muistaa, että lapsi ei ole yhtä kuin hänen käytöksensä. ”Jos lapsi tai nuori on aggressiivinen ja tiedät taustalla olevan traumatisoivia tapahtumia, muista että hän saattaa olla varautumassa uhkaan. Lähde liikkeelle pelon, älä vihan näkökulmasta.” (Peltonen 2022). Väkivalta voi myötävaikuttaa lapsen kovuuteen, mutta kovuuden taustalla voi kuitenkin olla pelokas lapsi. Olisikin hyvä miettiä, miten on mahdollista löytää väkivaltaisesti käyttäytyvän lapsen herkkyys näennäisesti kovan kuoren alta.

Joskus lapsen väkivaltaiselle käytökselle ei löydy selvää syytä. Esimerkiksi syy lapsen jatkuvalle toisten kiusaamiseen voi jäädä arvoitukseksi. Usein ongelma on kuitenkin lapsen aggression hallintataitojen (esimerkiksi tunteiden ja käytöksen säätelytaidot) puutteellisuus, mikä altistaa jatkuville konflikteille, raivokohtauksille ja väkivallalle (Korhonen 2021).

Väkivaltaista käyttäytymistä voidaan tarkastella myös motiivin kautta. Väkivalta saattaa palvella hyvin monenlaisia tarpeita ja eri tavoin lasta ja hänen selviytymistään. Väkivalta on voinut normalisoitua ja väkivalta voi korostua kuulluksi tulemisen välineenä. Se saattaa olla lapselle keino vahvistaa asemaa kaveriporukoissa sijais-huoltopaikassa sekä sen ulkopuolella, ja tuoda tunteen johonkin kuulumisesta. Siksi väkivallasta kieltäytyminen ei ole aina mahdollista ilman, että joutuu itse suljetuksi ryhmän ulkopuolelle. (Heino 2020, 70.) Kaltiala-Heinon (2022) mukaan lapset tekevät usein antisosiaalisia tekoja yhdessä. Yhteisöllisyyden merkityksestä kertoo se, että noin 50 % nuorten väkivaltarikoksista on tutkimusten valossa motiiveiltaan kostoja nuorten itsensä tai kaverin puolesta (Turkka & Saarholm 2021, 43).

Jos lapsen halutaan irrottautuvan väkivaltaisesta kaveripiiristään, pitää miettiä miten irrottautumista tuetaan. Lapsen ei välttämättä ole helppoa jättää hänelle vahingollista porukkaa, koska irrottautuminen tarkoittaisi kavereiden menettämistä tai yksinäisyyttä. Korvaavan kaveripiirin löytäminen ei välttämättä ole helppoa. Kaltiala-Heinon (2022) mukaan nuoruusikäisen voi olla tärkeämpää elää tässä ja nyt yhdessä kavereiden kanssa kuin miettiä tekojensa mahdollisia seurauksia etukäteen. Lapsen tarpeiden kartoittamisen avulla voidaan löytää toimivia ratkaisuja. Onkin kysyttävä, että mitä väkivaltaisen käyttäytymisen tilalle voi saada (Ungar

2004). Tiedänkö minä aikuisena, mitä lapselle oikeasti kuuluu? Millaista hyväksyntää hän tarvitsee, ja mistä muualta hän voi sitä saada kuin väkivaltaa käyttävältä ryhmältä?

Tietolaatikko 5. Lapsi väkivallan tekijänä.

Lapsi voi olla väkivallan tekijä, kokija ja altistuja.

Lapsi väkivallan tekijänä

Muutos ei tapahdu heti, mutta se voi alkaa nyt.

Selvitän lapsen kanssa:

- Lapsen antamat merkitykset väkivaltakäyttäytymiselle.
- Taustalla olevat mahdolliset juurisyyt.
- Millaisessa muodossa ja millä aikavälillä väkivalta ilmenee?

Miten autan lasta?

- Luon lapsen tunneyhteyden. Rauhoitan lasta ja vahvistan turvaa. Hän ei ole yhtä kuin väkivaltakokemuksensa.
- Asettaudun ei-tietämisen tilaan. Kysyn lapselta mitä tapahtui. Pyydän häntä omin sanoin kertomaan tilanteesta. Hyväksyn vastauksen, mutta en väkivaltaa.
- Mietin yhdessä lapsen kanssa, miten tästä päästään eteenpäin. Mitkä asiat pitäisi muuttua?

Pienillä lapsilla aggressiivinen reagointi on osa lapsen kehitystä, mutta kaiken ikäisten lasten väkivaltaisen käytöksen taustalla on usein kehityksellisiä haasteita tai tukea ja mahdollisesti kuntoutusta edellyttäviä tarpeita, jotka ovat mahdollisesti jääneet vähälle huomiolle. Eräs merkki tästä voi olla se, että lapsen väkivallan käyttö synnyttää pelkoa kaverisuhteissa. Suhteet voivat olla myös niin sanottuja hyväksikäyttösuhteita, jolloin lapsi on hyväksytty kaverina ainoastaan silloin, kun hän vaikkapa suostuu tekemään asioita hyväksikäyttäjäksi asemoituvan tekijän puolesta tai esimerkiksi ostamaan hänelle jotakin. Nuoruusikäinen hyväksikäyttäjänä voi manipuloida sekä ikätovereitaan että aikuisia. (Kaltiala-Heino 2022.)

4.1.2 Väkivaltaiseen käyttäytymiseen puuttuminen

*”Kysytään nuorelta hänen rajoja ja sietokyvystä eli milloin ja mistä hän saattaa raivostua ja osaako hän rauhoittua. Jos ei osaa rauhoittaa itseään ajoissa, niin omaohjaajan on opeteltava nuorelle rauhoittumisen tapaa, joka sopii juuri sille nuorelle.” **Sijaishuollossa oleva nuori***

Aikuiset voivat kokea avuttomuutta ja keinottomuutta väkivaltaisesti käyttäytymisen lapsen kanssa. Miten asettaa rajoja, miten ennaltaehkäistä väkivaltaa sekä suojella lasta ja muita ihmisiä väkivaltatilanteissa? Kuten monet sijaishuollossa toimivat aikuiset ovat todenneet, lapsen tulisi saada emotionaalinen yhteys pelkän kieltämisen ja rajoittamisen sijaan. Jos lapsella on paha olla ja jos hän kokee esimerkiksi

oman sietokykynsä ylittäviä tunteita, rajojen asettaminen voi osoittautua tehottomaksi. Ensin pitääkin rauhoittaa lasta ja vahvistaa hänen turvallisuuden tunnettaan (Köpilä 2022). Ytimessä tulisi olla luottamus, kontaktin luominen, kohtaaminen ja se, miten lapseen suhtaudutaan. Aito lämmin kiinnostus voi luoda yhteyden ja aikuiselle voi avautua lapsen kokemusmaailman kautta väkivaltaisen käyttäytymisen taustalla olevia tekijöitä. Esimerkiksi asetta tai veistä mukanaan kantava lapsi voi olla hyvin pelokas ja turvaton, jolloin hän saattaa pitää niitä mukanaan puolustus-tarkoituksessa. Tämä kuitenkin saattaa myös altistaa hänet väkivallalle.

Väkivaltilanteiden selvittelyssä sekä väkivaltaiseen käyttäytymiseen puuttumisessa auttaa tieto siitä, millaisesta väkivallasta tilanteessa on kyse sekä millaisia ovat sen taustalla olevat mahdolliset syyt. Tällöin on mahdollista pohtia, miten voitaisiin toimia toisin väkivallan vähentämiseksi. Miten lapsi oppisi uudenlaisia keinoja ratkaista tilanteita sekä toimia ja selviytyä niissä ilman väkivaltaa?

Lapselta voi kysyä suoraan, miksi hän käyttäytyy väkivaltaisesti. Vastausta ei ole välttämättä helppo kuulla tai sitä ei ole helppo hyväksyä. Aito kuuleminen tarkoittaa sitä, että vastaus pitää olla valmis hyväksymään lapsen sen hetkisenä totuutena. Pahoja tekoja ei koskaan tarvitse hyväksyä, mutta lapsen taustaa voi pyrkiä ymmärtämään (Turkka & Saarholm 2021, 27). Väkivalta saattaa olla lapselle osa identiteettiä, jota hän ilmentää käyttäytymisellään (Köpilä 2022). On siis tärkeää, että pystytään luomaan tila, jossa lapsi voi olla oma itsensä ja jossa hänen kokemuksensa pystytään ottamaan vastaan tuomitsematta tai arvottamatta niitä. Tämän jälkeen voidaan suunnata ajatukset tulevaan ja miettiä yhdessä, miten päästään eteenpäin ja millaisia vaihtoehtoisia toiminta- ja käyttäytymismalleja voisi olla käytettävissä.

Väkivaltaisen käyttäytymisen muodon tiedostaminen (ks. Osa 1 kohta 3.1) vaikuttaa siihen, miten tilannetta on hyvä lähteä purkamaan. Sillä on myös vaikutusta ennaltaehkäisyyn ja puuttumisen keinoihin. Käyttäytymisen taustalla voi vaikuttaa joko proaktiivinen (eli välineellinen) tai reaktiivinen (eli reaktio johonkin) väkivalta-käyttäytyminen. Väkivalta voi joskus saada myös performatiivisia piirteitä.

Välineellinen väkivalta

Välineellisen eli proaktiivisen väkivaltaikäyttäytymisen tavoitteena on saada jotakin asiaa tai tavaraa, kuten esimerkiksi rahaa, seksiä tai aseman kaveripiirissä. Kyse ei ole useinkaan tunnetilan purkamisesta, vaan väkivaltaa käytetään tietoisesti ja suunnitellusti. Itse väkivallan teko saattaa tapahtua ilman tunnelatausta tai sen toteuttaminen voidaan delegoida (esimerkiksi sijaishuolto paikassa) nuoremmille lapsille. Välineellistä väkivaltaa ehkäistään minimoimalla lapsen mahdollinen väkivallasta

saama hyöty. Rakenteellisilla ratkaisuilla voidaan vähentää tilaisuuksia väkivallan käyttöön tai sillä uhkaamiseen, ja esimerkiksi tarkoin harkittu liikkumisvapauden rajoittaminen on perusteltua väkivaltatilanteiden ehkäisemiseksi (Manninen 2020, 177).

Tällaisen käytöksen taustalla voi olla ajatus siitä, että väkivaltainen käyttäytyminen on oikeutettua ja hyödyllistä. Lapsella on saattanut olla sellaisia roolimalleja, jotka ovat opettaneet väkivallan olevan hyvä menetelmä tavoitteiden saavuttamiseen. Väkivaltaa on tällöin saatettu pitää oikeana ja sallittuna keinona ainakin itselle ja omalle kaveripiirille. (Kaltiala-Heino 2022.)

Välineellisen väkivaltakäyttäytymisen keskiössä on usein mallioppiminen, jolloin siihen voidaan vaikuttaa esimerkiksi näyttämällä mallia toisten ihmisten kunnioittavasta kohtaamisesta myös ristiriita- ja konfliktitilanteissa (Hällström & Aitkoski 2021). Aikuinen on aina lapselle myös roolimalli, ja lapsi seuraa aikuisen käyttäytymistä. Onkin hyvä muistaa, ettei itse anna esimerkkiä väkivallan vähättelystä tai väkivaltaisen käyttäytymisen hyväksymisestä. Tärkeää on myös saada lapsi ymmärtämään, että väkivalta on toisen ihmisen loukkaamista ja satuttamista.

Reaktiivinen väkivalta

Mannisen (2020, 177) mukaan reaktiivinen väkivaltateko syntyy, kun henkilö ei kykene syystä tai toisesta hillitsemään aggressiivisia impulssejaan stressaavassa tilanteessa. Reaktiivinen käyttäytyminen voi syntyä esimerkiksi silloin, kun lapsi kokee itse olevansa uhattuna tai hän kokee tulleensa nöyryytetyksi. Asiat voivat mennä yli hänen käsittelykykynsä, jolloin lapsi ei välttämättä hallitse tilannetta. Väkivalta voi olla kenio päästä ulos tunnetilasta, jolloin tarkoituksena ei välttämättä ole toisen satuttaminen. On mahdollista, että kiihtyneen suuttumisen vallassa lapsi ei keksi muuta keinoa kuin hyökätä. Reaktiivisesti käyttäytyvä lapsi voi olla itse joutunut esimerkiksi väkivaltaisen kurinpidon kohteeksi. Lapsi voi tulkita väärin toisten ilmeitä tai sanomisia. Hänellä saattaa olla impulssikontrollin ongelmia eli hän voi kiihtyä ja suuttua nopeasti. Hänen sosiaaliset taitonsa voivat olla heikot. (Kaltiala-Heino 2022.)

Reaktiivisen väkivallan yhteydessä on hyvä keskittyä aggression hallintakeinojen säätelyyn (Manninen 2020, 177.) Reaktiiviseen väkivaltakäyttäytymiseen voi vaikuttaa Hällströmin & Aitkosken (2021) mukaan pysymällä itse rauhallisena, ole-malla johdonmukainen sekä luomalla sellaisia sääntöjä, joista lapsi pystyy pitämään kiinni. Olennaista on, että lasta autetaan omien tunteiden käsittelyssä. Häpeän

tunteen käsittely sekä erehdysten ja epäonnistumisen sietokyvyn lisääminen ovat tärkeitä. Nämä toteutuvat parhaiten ymmärtävällä asenteella ja rauhallisesti keskustellen. Aikuiset voivat näyttää mallia myös anteeksi pyytämisessä ja antamisessa.

Sijaishuolto paikassa saattaa olla samanaikaisesti useita väkivaltaisesti käyttäytyviä lapsia, joilla ei ole riittävästi sosiaalisia taitoja, tunteidensäätelykykyä eikä ongelmanratkaisutaitoja. Yksi keino väkivallan vähentämiseksi on vahvistaa näitä taitoja. Toisaalta lapsella itsellään ei välttämättä ole edes halua muutokseen. Jos lapsella ei ole motivaatiota toimia toisin, hänen voi olla vaikea ottaa apua tai neuvoja vastaan. Tällöin on tärkeää miettiä yhdessä lapsen kanssa, mikä tai mitkä asiat auttaisivat häntä jatkossa toimimaan ilman väkivaltaa.

Performatiivinen väkivalta

Väkivalta voi saada myös performatiivisia piirteitä lasten keskuudessa. Väkivallasta tulee ikään kuin esitys, jossa konfliktin varsinaisten osapuolten lisäksi on myös yleisö (Hällström & Aitkoski 2021). Silloin väkivalta voi olla keino näyttää omaa valtaa ja voimaa muille. Yleisön rooli on hyvin tärkeä, sillä se toimii ikään kuin konfliktin liittolaisina. Esityksen ei tarvitse olla fyysistä, vaan se voi toteutua myös puheen tasolla esimerkiksi sosiaalisessa mediassa. Tällöin tarkoituksena voi olla pelon herättäminen tai yksittäisen lapsen häpäiseminen lähettämällä hänestä pilakuvia tai arkaluonteisia intiimejä kuvia laajalle yleisölle (Turkka & Saarholm 2017, 46). Performatiivinen väkivalta voi myös näkyä julmina ja raakoina väkivaltavideoina, joissa joukko nuoria kuvaa yksittäisen nuoren pahoinpitelyä ja jakaa videot sosiaalisessa mediassa. Videot voivat olla myös livetilanteista kuvattua materiaalia. Videoiden kuvaaminen ja jakaminen voivat olla myös väkivaltaan motivoivia tekijöitä.

Performatiivinen väkivalta mahdollistuu niin pitkään kuin sillä on yleisöä. Sen heikentämisessä on keskeistä se, että pyritään ensisijaisesti vaikuttamaan yleisöön ja yleisön empatiakykyyn esimerkiksi siten, ettei kuvattuja videoita jaeta eteenpäin.

Nuorten väkivaltafoorumiin vuonna 2021 osallistuneiden nuorten mielestä on tärkeää luoda sekä väkivallan tekijälle että väkivallan kokijalle toivoa:

”et oo yhtä kuin väkivaltakokemuksesi”. Myös tekijöiden tulee saada apua. Nuoret korostavat sitä, että jos vaan ”torjutaan, syytetään, tungetaan pimeyteen ja jätetään ulkopuolelle – ei se auta muuttamaan käytöstä”

4.2 Traumatieton konfliktin käsittely sijaishuollossa

Tässä materiaalissa väkivaltatilanteita tulkitaan konfliktitilanteina, joiden käsittely sisältää ennakkoinnin, toiminnan itse kriisitilanteessa ja jälkikäsittelyn. Näissä tilanteissa oleellista on aikuisten kyky muodostaa kokonaiskuva kuhunkin hetkeen vaikuttavista tekijöistä ja toimia tämän pohjalta hetken parhaiten sopivalla tavalla (Åhman & Gustafsberg 2017).

Tietolaatikko 6. Lapsi konfliktitilanteissa.

Tutkimus- ja kokemustiedon mukaan lapset eivät välttämättä luota siihen, että väkivaltautuneita tilanteita pystyttäisiin ratkaisemaan sijaishuollossa. Ammattilaiset saattavat suhtautua vakavasti lapsen esille tuoman väkivaltaan liittyvään kokemukseen, mutta eivät välttämättä osaa käsitellä sitä tai puuttua siihen. (Esim. Eriksson & Korhonen 2022b, 19.)

Konfliktin käsittelyssä on tärkeä huomioida lasten vaikeiden elämäkokemusten mahdolliset vaikutukset. Tämä edellyttää, että lapsen kanssa keskustellaan vaikeista asioista voimavara lähtöisesti ja lempeästi. Osapuolille mahdollistetaan myös akuutti kriisituki (ks. liite 5. Väkivaltatilanteiden puheeksi ottaminen lasten, nuorten ja perheiden kanssa), sillä traumatisoiva tapahtuma aiheuttaa usein voimakkaita ja normaalia elämää häiritseviä reaktioita kuten sen, että lapsi voi kokea avuttomuutta ja turvattomuutta. Akutissa tilanteessa onkin tärkeää lohduttaa lasta, jotta mahdolliset avuttomuuden ja turvattomuuden tunteet lievittyvät. Traumatieton konfliktin käsittelyn ytimessä tulee olla lapsen turvallisuuden tunne ja kokemus turvasta. Siksi olennaista on turvallinen ja vakauttava arki, joka luo pohjaa lapsen ja aikuisen väliselle vuorovaikutukselle ja suhteessa kasvamiselle. Nämä tekijät auttavat lasta ja häntä hoitavaa aikuista myös mahdollisten konfliktien käsittelyssä.

Aikuisen on hyvä pitää huolta myös omasta hyvinvoinnistaan. Jos esimerkiksi kuulee itselleen vaikeita asioita, on hyvä pysähtyä hengittämään ja tunnustelemaan itseään ja tunteitaan sekä sitä, millaisia ajatuksia ja tunteita tilanteessa heräsi (Attias 2020, 35). (Ks. luku 2.4.2. Riski sijaistraumatisoitumiseen – keinoja itsensä suojaamiseen)

4.2.1 Konfliktin eri vaiheet

”Ennakointi voi olla haastavaa. Jos lapsi käyttää päihteitä, niin aikuisten on vaikea ennakoita hänen käytöstään. Lasten oirehdinta vaikuttaa siten, että aletaan jo etukäteen ennakoimaan ennakointia.” **Sijaishuollossa työskentelevä ohjaaja**

Konflikti ja -väkivaltatilanteet voivat olla monimutkaisia, vaativia ja vaikeita. Ne saattavat olla myös pitkittyneitä, sekalaisia ja/tai kaoottisia. Konfliktit, riidat ja erimielisyydet kuuluvat kuitenkin väistämättä elämään, eikä niitä aina voi eikä pidä ennaltaehkäistä. Päinvastoin rakentavasti käsitelty konflikti on mahdollisuus, sillä se voi tuoda kaikille esimerkiksi uutta tietoa. Konflikti synnyttää tarpeen tulla kuuluksi ja ymmärretyksi, joten se luo mahdollisuuden kehittää sosiaalisia taitoja, kuten kykyä ymmärtää itseään ja toista paremmin. Kuitenkin konfliktien kärjistymistä väkivaltaiseksi tulee ennakoita ja ennaltaehkäistä. (Mm. Attias 2020.)

Sijaishuoltoapaikoissa voidaan yhteisesti pohtia sitä, onko lasten ja aikuisten kesken mahdollista puhua, kiistellä, testata ja neuvotella erilaisista päivittäisistä asioista, yhteisistä sopimuksista, normeista ja/tai moraalista. Yhteinen keskustelu ja pelisäännöistä sopiminen voivat vahvistaa empatiaa, väkivallattomuutta ja tuoda esiin lasten väkivallalle antamia merkityksiä. Onkin tärkeää kysyä, mistä kaikesta lasten ja aikuisten tulisi sopia, jotta väkivaltaton sijaishuolto olisi mahdollista. Mitä voidaan sallia, mitä pitää puolestaan sietää ja mitä täytyy kieltää? Sijaishuoltoapaikoissa tulisi käytännön tasolla keskustella toimintaperiaatteista sekä määritellä yhteiset pelisäännöt konflikti- ja väkivaltatilanteisiin huomioiden samalla myös voimassa oleva lainsäädäntö.

Konfliktit voivat olla piilossa tai ne voivat olla hyvinkin näkyviä. Joskus ne voivat olla hyvin monimutkaisia, kompleksisia ja/tai kaoottisia, jolloin tilanteiden käsittelemiseen ei ole nopeita ja yksinkertaisia ratkaisuja. On vain ratkaisuvaihtoehtoja, joita voidaan kokeilla (Turkka & Saarholm 2021, 58). Silloin keskeistä on löytää keinoja, jotka vievät rakentavalla tavalla tilannetta eteenpäin. Näkyvien konfliktien etuna voidaan pitää sitä, että niitä päästään käsittelemään. Tällöin voidaan luoda uusia, rauhalle ja sovulle suotuisia olosuhteita (Attias ym. 2017.) Konflikti voi

kuitenkin suurentua ja eskaloitua, jos siihen ei ajoissa pysähdytä. Varsinkin nuoruusikäisten konfliktit on hyvä selvittää varhain, jotta niiden laajeneminen esimerkiksi rikokseksi saadaan estettyä. Saarholmin & Eloheimon (2022, 159) mukaan nuorisoriikollisuudenkin taustalla voi olla selvittämättömiä konflikteja. Konfliktin eri vaiheiden tunnistaminen auttaa ennaltaehkäisemään ja ennakoimaan tilanteen kehittymistä.

Konfliktilla on seitsemän vaihetta: kyteminen, kiristyminen, kärjistyminen, ylläpitäminen, tunnistaminen, tunnustaminen ja sovinto (Attias & Brandsma 2020a, 35). Jaottelu auttaa tunnistamaan, missä vaiheessa eri osapuolet tilanteessa ovat. Ensimmäiset kaksi vaihetta liittyvät riidan kytemiseen ja kiristymiseen, eikä sen alkupistettä välttämättä kukaan osaa nimetä. Kun konflikti havaitaan, nämä vaiheet ovat jo useimmiten ohitse.

Kytevän konfliktin voi tunnistaa esimerkiksi ihmisten välisestä jännitteestä. Se on kuin räjähdysherkkä ilmapiiri, jossa ongelmat kertaantuvat. Pinna palaa ja se voi johtaa tilanteesta toiseen. Sijaishuollossa toimivien aikuisten mukaan lapsen ilmeistä, eleistä ja käytöksestä pystyy jossain määrin ennakoimaan tilanteen kääntymisen uhkaavaksi (Barkman ym. 2022). Tämä kuitenkin edellyttää, että aikuiset tuntevat lapset ja heidän toimintatapansa. Sijaishuollossa kasvaneiden nuorten aikuisten mukaan lasten ja aikuisten välisen konfliktin siemen voi kyteä siinä, että aikuiselta puuttuu empatiakyky lapsia kohtaan ja/tai jos hän esimerkiksi suosii jotain lasta, rikkoo lupauksia tai toimii mielivaltaisesti. Heidän mukaansa luottamusta murentaa myös se, että aikuiset puhuvat keskenään ja toisten lasten kuullen muiden lasten asioista.

Konflikti tulee usein näkyväksi, kun se eskaloituu ja kun tilanne niin sanotusti räjähtää käsiin eli tilanne kärjistyy (Attias & Brandsma 2020a, 35). Lapset voivat oireilla myös sisäänpäin, jolloin kärjistyminen voi näkyä esimerkiksi itsetuhoisena käytöksenä, masennuksena ja/tai ahdistuksena.

Kriisin kärjistyessä tunteet voivat olla vahvoja. Varsinkin vihan tunne voi olla voimakas. Jos viha tukahdutetaan tässä vaiheessa, vaarana on, että konfliktin juurisyyt eivät katoa vaan ne voivat jäädä pinnan alle kytemään. Voimakkaiden tunteiden vallassa on myös vaikea sopia. Joskus tässä vaiheessa asiat sovitaan pintapuolisesti tai aikuinen keskeyttää tilanteen kokonaan. Tämä voi ärsyttää osapuolia entisestään, koska asia voi jäädä ikään kuin kesken. Osapuolet voivat kokea tällöin epäoikeudenmukaisuutta, joka voi myös ylläpitää riitaa. Riidan tai konfliktin ylläpitäminen vie kuitenkin paljon energiaa. Jokaisessa konfliktissa kriisivaiheelle tulee raja vastaan. (Attias & Brandsma 2020a, 36.)

Hetki, jolloin energia hupenee, on ratkaiseva. Osapuolet eivät ole välttämättä valmiita unohtamaan riitaa, mutta he voivat alkaa työstää asiaa ja puhumaan siitä. Tässä vaiheessa tulisi käynnistää sovittelu tai yhteinen keskustelu, jolloin ollaan suhteiden luomisen vaiheessa. Tällöin on mahdollista tunnistaa ja tunnustaa riidan taustalla olevia syitä, ilmaista omia tarpeita ja kuulla toisen osapuolen ajatuksia. Tämä voi mahdollistaa muutoksen ja sovinnon. (Attias & Brandsma 2020b, 110.)

4.2.2 Konfliktin käsittelyyn liittyvät keskeiset termit ja toimintatavat

Selkeä, läpinäkyvä ja hyvin perusteltu toimintamalli konflikti- ja väkivaltatilanteisiin luo turvallisuutta sekä lapsille että työntekijöille (Manninen 2020, 177). Konflikti ja -väkivaltatilanteiden käsittelemiseen ei kuitenkaan ole yhtä oikeaa mallia tai ratkaisua. Erilaisia malleja yhdistää samantyyppiset käsitteet, joiden merkitys on hyvä ymmärtää. Konfliktiin liittyvät keskeiset termit ja toimintatavat avataan seuraavaksi sovittelun ja restoratiiviseen oikeuteen liittyvän dialogin näkökulmasta. Turkan & Saarholmin (2021, 118) mukaan restoratiivisuudella tarkoitetaan muun muassa korjaavaa, eheyttävää, uudelleen rakentavaa, palauttavaa ja vahvistavaa vuorovaikutusta ja toimintaa.

Restoratiivisen dialogin periaatteita

Restoratiivisen dialogin ytimessä on osallisuus ja korjaava vuorovaikutus. Sen arvoina ovat ihmisten kunnioittaminen, suvaitsevaisuus, myötätunto ja luottamus. Parhaimmillaan konfliktin käsitteleminen on tarpeiden kuulemista ja niihin vastaamista (Vuorinen 2020, 163).

Konfliktin tunnistaminen

Konfliktin käsittelyssä olennaista on tunnistaa, keitä se koskettaa ja mistä oikein on kysymys. Jos konfliktissa on kyse lasten välisestä tilanteesta, on tärkeää kuulla eri osapuolten näkemykset samasta aiheesta. Usein konflikti koskettaa laajempaa joukkoa. Aikuisten ei pidä ensimmäisenä määritellä konfliktin syytä ja sen osapuolia, vaan heidän tehtävänsä on tukea osapuolten välistä vuorovaikutusta. Ei-tietäminen on konfliktin tunnistamisessa olennaista.

Konfliktin omistaminen

Konfliktin osapuolet omistavat konfliktin. Tämä tarkoittaa sitä, että osapuolia motivoidaan ottamaan vastuuta itse omista asioistaan ja ratkaisemaan ristiriitatilanne (Turkka & Saarholm 2021, 118). Tähän lapset tarvitsevat kuitenkin aikuisten apua.

Konfliktin käsittely traumatietoisesti

Konfliktin käsittely on vuorovaikutuksellinen oppimistilanne, joka on lopputulosta tärkeämpi (Attias 2020, 100). Alkutilanteessa voi näyttää siltä, ettei ratkaisua ole lainkaan näkyvissä. Ratkaisun mahdollisuus voi aueta sekä kahdenkeskisissä että yhteisissä keskusteluissa. Jos keskustelu pystytään pitämään turvallisena, voivat osapuolet luottavaisesti tuoda esille merkityksellisiä asioita elämästään ja käsiteltävästä aiheesta.

On tärkeää lisätä ymmärrystä tekojen vaikutuksista konfliktin syyllisten etsimisen sijaan. Syyllistäminen ja sanktiot eivät useinkaan tarjoa kestäviä ratkaisuja. Sen sijaan sovinto ja mahdollinen hyvitys tarjoavat niitä. Konfliktitilanteessa tuetaan kaikkien osapuolien kasvojen säilyttämistä, jolloin kenenkään ei tarvitse menettää itsearvostustaan toisten silmissä.

Ennen kuin lähtee käsittelemään konfliktia, on hyvä tunnustella, missä konfliktin vaiheessa osapuolet ovat. Ovatko he esimerkiksi valmiita kohtaamaan toisensa vai olisiko hyvä keskustella heidän kanssaan ensin erikseen? Olennaista on se, ettei osapuolia istuteta saman pöydän äärelle ennen kuin he ovat siihen valmiita. Kahdenkeskisissä keskusteluissa on mahdollista pohtia asioita ääneen ja ilmaista itseään luottamuksellisesti. Attias & Brandsma (2020b, 110) ovat listanneet rauhaa rakentavia kysymyksiä, joiden tavoitteena on ymmärtää, mistä konfliktissa on kummankin osapuolen näkökulmasta kysymys, millaisia tarpeita osapuolilla on ja myös auttaa heitä myöhemmin yhteisessä tilaisuudessa kuuntelemaan toisiaan.

- Mitä tapahtui? Voitko omin sanoin kertoa tilanteesta?
- Mitä ajattelit siitä silloin? Entä nyt?
- Millaisia vaikutuksia konfliktilla oli elämääsi? Keihin muihin se vaikutti ja miten?
- Miltä tuntuu?
- Miten toivot asioiden olevan? Mitä tarvitset?
- Mitä sinulle on tärkeää?

- Millaisia toiveita esittäisit toiselle osapuolelle?
- Mitä olisit itse valmis tekemään toisin?
- Mitä muuta haluat sanoa?

Konfliktin osapuolet voidaan saattaa yhteen, kun tilanne on rauhoittunut. Tilanne voi kuitenkin edelleen olla hyvin varautunut ja jännitteinen. Lapset voivat olla ylitai alivireystilassa. Vireystila vaikuttaa konfliktiherkkyyteen. Varsinkin ylivireystilassa lapsen on vaikea ajatella selkeästi. Hän voi olla ärtynyt, ylivalpas ja tarkkailla ympäristöä etsien merkkejä vaarasta. Hän saattaa esimerkiksi tulkita katseen, eleen tai ilmeen vihamieliseksi. Rajujen tunteenpurkauksien ja väkivaltatilanteiden ennaltaehkäisemiseen voi vaikuttaa muun muassa harjoittelemalla vireystilojen säätelyä.

Lapsen vireystilaan ja yleiseen ilmapiiriin voi vaikuttaa esimerkiksi tarjoamalla jotain syötävää ja juotavaa. Vaikeiden asioiden äärellä oleminen edellyttää myönteistä ilmapiiriä, jotta lapsille ei pääse syntymään kokemusta uhattuna olemisesta. Lapsi arvioi tilanteen turvallisuuden sekunneissa. Jos hän kokee sen myönteisenä, hän voi avautua tilanteelle. Jos hän kokee sen kielteisenä, hän saattaa vetäytyä. (Kangasoja 2020, 133.)

Yhteisessä keskustelussa on mahdollista käyttää ja soveltaa edellä esiteltyä kysymyslistaa. Osapuolia kuullaan vuorotellen ja heitä voidaan myös auttaa apukysymyksin. Mitä sinä ajattelet siitä, mitä toinen sanoi? Miten ymmärsit sen? Haluatko kysyä jotain? Keskustelussa tartutaan hetkiin, joissa syntyy osapuolten välille yhteistä puhetta. Niitä korostetaan keskustelun yhteydessä käytävissä yhteenvedoissa. On hyvä kiinnittää huomio pieniinkin onnistumisiin ja myönteisiin muutoksiin sekä antaa niistä positiivista palautetta.

Jos aikuiset tuovat väkivallan osapuolet yhteen, lapsia on myös pystyttävä tukemaan reaktioidensa kanssa, sillä kohtaaminen saattaa laukaista trauman ja tilanne voi hetkellisesti kärjistyä (Attias 2020, 36). Aikuinen voi parhaiten auttaa lasta, kun hän tunnistaa lapsessa aktivoituvat triggerit eli traumamuistuttajat. (Ks. 5.3. Vakautumisen keinoja.) Lapsen vireystilat voivat äkillisesti vaihdella yli- ja alivireystiloihin. Lasta auttaa se, että kiinnitetään huomiota tähän hetkeen ja vaikka huoneessa oleviin asioihin. Hänelle voi esimerkiksi hakea vettä. Lapsi voi nousta hetkeksi ylös tuolista. Tämäntyyppiset maadoittavat apukeinot voivat auttaa lasta kestämään tilannetta. Tärkeää on aikuisten empaattinen suhtautuminen sekä sen tunnistaminen, mitkä asiat tuottavat lapselle turvallisuutta ja vakautta. Traumatietoinen konfliktin käsittely voi näin hälventää myös lapsen mahdollista häpeän kokemusta.

Lapsen mahdolliset vaikeat elämäkokemukset saattavat vaikuttaa hänen kykyynsä ilmasta itseään. Tilanne voi olla lapselle uusi ja pelottavakin. Lapsen on ehkä vaikea sanallisesti ilmaista itseään tai hän voi olla niin levoton, että hänen on vaikea keskittyä tilanteeseen. Aikuinen voi käyttää apunaan erilaisia itsensä ilmaisemisen muotoja, kuten toiminnallisia, visuaalisia ja taidelähtöisiä työskentelytapoja. Ne saattavat auttaa lasta keskittymään, mutta myös paikantamaan ja tunnistamaan lapsen tunteita ja tarpeita paremmin. Parhaimmillaan konfliktin käsitteleminen onkin lapselle tilanne, jossa hän voi harjoitella tunnetaitoja, mielipiteen kertomista ja yhteistyötä eri osapuolten kanssa (Turkka & Saarholm 2021, 26). Näin lapsi voi päästä eteenpäin omassa elämässään konfliktin aiheuttamista tunnetiloista ja mahdollisista vaikutuksista (mt. 76).

Keskustelussa lasten tarpeita kuullaan hyvin tarkasti ja niiden tunnistaminen onkin konfliktin käsittelyssä ratkaisevaa. Tilanteessa autetaan osapuolia hyödyntämällä heidän omia voimavarojaan sekä kartoitetaan, millaista apua ja tukea he tarvitsevat.

Konfliktin käsittelyn jälkeisessä keskustelussa ei korosteta sitä, miten pitää oppia elämään rauhassa ja sovussa, vaan sitä, kuinka toimitaan seuraavassa konfliktissa. Sovinnonteossa ei ole tarkoitus pyrkiä yksimielisyyteen vaan parempaan ymmärrykseen osapuolten kesken. Sovinto voi olla myös kirjallinen sopimus, johon kirjaetaan tarkasti ylös, miten jatkossa toimitaan ja mitä sopimuksen rikkomisesta seuraa. Sopimuksen noudattamista myös seurataan. On tärkeää palata saman pöydän äärelle esimerkiksi muutaman viikon tai kuukauden kuluttua tarkistamaan, mikä tilanne sillä hetkellä on ja miten sopimusta on noudatettu. (Attias 2020, 50; Attias & Brandsma 2020b, 113.)

Jos konflikti jää purkamatta, on sillä taipumus toistua, koska sen syyt ovat todennäköisesti jääneet kytemään. Tällaisessa tilanteessa osapuolten käyttäytyminen muuttuu konfliktierkäksi: ihmiset ovat ikään kuin puolustusasemissa ja heidän huomionsa kiinnittyy vain toiseen osapuoleen. Tällöin he ovat herkkiä tulkitsemaan asioita tahallisiksi hyökkäyksiksi. (Attias ym. 2017.)

Polarisaatio on ryhmädynaaminen ilmiö

Joskus konflikti voi polarisoitua eli syntyy vastakkainasettelu, jossa kaksi henkilöä asettautuu toisiaan vastaan. Konflikti voi nousta arkisesta riidasta, joka ei tule ratkaistuksi ja siksi henkilöt alkavat keräämään joukkoja saadakseen tukea omalle mielipiteelleen. (Attias & Brandsma 2020a; Attias 2022.)

Sijaishuollon kontekstissa polarisaatio voi esimerkiksi tarkoittaa sitä, että saman laitoksen eri osastoilla olevien lasten tai sijaisperheen biologisen lapsen ja perheeseen sijoitetun lapsen välille syntyy sanaharkkaa, kiusaamista tai muuta väkivaltaa. Osapuolten tavoitteena on saada puolelleen mahdollisimman monta liittolaista, jolloin konflikti voi levitä myös toisiin lapsiin, aikuisiin, koko perheeseen tai laitokseen. Ytimessä on ajattelu, että meidän välillämme on ylitsepääsemätön ero eikä meillä ole keskusteluyhteyttä. Syntyy ”me vastaan ne”-ryhmäilmiö, jota kutsutaan polarisaatioksi. Polarisaatio voi syntyä myös pelkästään sijaishuoltopaikan aikuisten välille, jolloin lapset aistivat sen huonosta ja jännitteisestä ilmapiiristä. (Attias & Brandsma 2020a; Attias 2022.)

Polarisaatiossa osallisilla on erilaisia rooleja, jotka ilmenevät seuraavanlaisesti: ensivaiheessa esiin nousevat yllyttäjät eli johtajat, jotka ilmaisevat vastakkaisia näkökulmiaan tunneperäisesti ja voivat manipuloida muita mukaansa. Johtajat ottavat valtaa itselleen ja tarvitsevat asiansa eteenpäin viemiseen toisia henkilöitä eli liittyyjiä. Liittyjät valitsevat puolensa ja seuraavat johtajaansa. Sijaishuoltopaikassa voi olla henkilöitä, jotka eivät kuitenkaan halua valita puoliaan vaan jäävät vastakkaisasettelun ulkopuolelle. Johtajat kuitenkin luovat painetta heihin vaatimalla puolen valitsemista: oletko meidän puolellamme tai meitä vastaan? Jos lapsi kokee yksinäisyyttä, hänen voi olla vaikea vastustaa myös sellaiseen ryhmään liittymistä, jota hän ei koe omakseen. (Attias & Brandsma 2020a; Attias 2022.)

Polarisaation purkamisessa on tärkeä tunnistaa osapuolten roolit. Joskus voi olla vaikea tunnistaa, ketkä kaikki ovat tilanteessa osapuolena ja mistä tilanne on lähtenyt liikkeelle. Tunnistaminen voi olla erityisen vaikeaa silloin, jos vastakkainasettelu on levinnyt sosiaaliseen mediaan. Vastakkaisasettelun ratkaisee usein konfliktin ulkopuolella olevat eli puolueettomat henkilöt. Jos sijaishuoltopaikassa huomataan polarisaation merkkejä, on tärkeä vahvistaa ensisijaisesti puolueettomien turvallisuuden tunnetta, keskinäistä vuorovaikutusta ja tietoisuutta siitä, ettei heidän tarvitse valita puoliaan ja liittyä ryhmään. Vastakkaisasetteluun voidaan vaikuttaa ajan kanssa. Suunnataan tekemistä sellaiseen, joka koskettaa kaikkia ja on heille tärkeää. (Attias & Brandsma 2020a; Attias 2022.)

Alla olevassa tietolaatikossa (Tietolaatikko 7) on muistilista asioista, jotka vahvistavat turvallisuutta sijaishuollossa. Pienetkin riidat saattavat olla alku väkivallalle, jos niistä ei varhaisessa vaiheessa päästä keskustelemaan ja purkamaan niitä. Sijaishuoltopaikan aikuisen onkin tärkeää tutustua lapsiin ja luoda heihin mahdollisimman hyvä vuorovaikutussuhde, jotta tilanteiden kärjistyessä on mahdollista luontevasti kuulla kaikkia osapuolia puolueettomasti. Sijaishuollon arjessa on oleellista osata elää erimielisyyksien kanssa ja käydä vaikeitakin keskusteluja. Samalla voidaan miettiä myös kaikkia yhdistäviä asioita ja etsiä mahdollista

yhteisymmärrystä. Taitava erilaisuuden käsitteleminen on yhteenkuuluvuuden vahvistamista, jossa systemaattisesti kuullaan mitä lapset ajattelevat, tuntevat ja millaisissa olosuhteissa he ovat.

Tietolaatikko 7. Muistilista turvallisuuden vahvistamiseen.

Muistilista turvallisuuden vahvistamiseen

- Keskustellaan yhdessä turvallisuudesta ja laaditaan ohjeet vaaratilanteita varten.
- Pidetään ohjeita näkyvillä, jotta niitä voi kaikki noudattaa ja seurata.
- Laaditaan yhdessä hyvää kohtelua koskeva suunnitelma.
- Tehdään lasten kanssa jokaiselle oma henkilökohtainen turvasuunnitelma.
- Järjestetään asuinympäristö turvalliseksi (tilat, kalusteet, poistumisreitit).

- Kehitetään lapsille ilmoitus- ja palautekanavia, joiden avulla he voivat ilmoittaa epäasiallisesta kohtelusta ja väkivallasta.
- Tuetaan lapsia ja aikuisia väkivaltatilanteiden käsittelyssä.
- Muistetaan sosiaalihuollossa eri tehtävissä toimivien henkilöiden ilmoitusvelvollisuus mahdollisesta epäkohdasta tai sen uhasta (sosiaalihuoltolaki 48§).

4.2.3 Väkivaltatilanteiden jälkikäsittely ja anteeksipyyntö

Konfliktin käsittelyssä lapsilla on mahdollisuus oppia uusia taitoja, mutta ilman seurantaa ja harjoittelua uuden oppiminen saattaa kestää vain hetken ja muuttua takaisin vanhaksi toiminnaksi. Seurannan tarkoituksena on tukea sovittuja asioita ja muutosta ajattelussa. Toiminnan muuttuminen vaatii sen, että lapsi näkee muutoksessa jotain hyödyllistä, kuten esimerkiksi sen, että on saanut kavereita tai jotain tärkeitä vastuutehtäviä. Seurantaan on hyvä järjestää osapuolten välinen tapaaminen, mutta aikuisten olisi tärkeää myös kannustaa ja kehua lasta arjessa etenkin silloin, kun he huomaavat muutosta ilmentäviä pieniäkin merkkejä.

Lasten keskinäiseen sekä lasten ja aikuisten tai aikuisten väliseen epäasialliseen kohteluun tulee puuttua. Se on jokaisen sijaishuollossa toimivan aikuisen vastuulla. Myös lapsilla on oltava mahdollisuus ilmoittaa muun muassa lasten keskinäisestä väkivallasta. Lapsille tulisi kehittää erilaisia ikä- ja kehitystason huomioivia palautteenantotapoja sekä luoda kanavia ilmoittaa epäasiallisesta kohtelusta ja väkivallasta. Esimerkiksi lasten keskinäinen väkivalta voi jäädä piiloon, jos lapsilla ei ole kanavia tai tapoja ilmoittaa siitä.

Puuttumisella voidaan vahvistaa väkivallatonta sijaishuoltoa. Lapsen kohdistuva lieväkin pahoinpitely on yleisen syytteen alainen rikos ja siitä täytyy aina tehdä lastensuojeluilmoitus. Kaikista lapseen kohdistuvista seksuaalirikosepäilyistä ja muista kuin äärimmäisen lieviä pahoinpitelyistä täytyy tehdä ilmoitus poliisille

sekä lastensuojeluilmoitus. Epäselvissä tilanteissa voi aina konsultoida poliisia ja sosiaalityöntekijää. (ks. esim. THL: Lapsiin kohdistuva väkivalta¹⁸). Tieto lapsen mahdollisesti kokemasta väkivallasta on oleellinen myös sijaishuoltopaikalle.

Lastensuojelun laitoshoidossa havaittu henkilökunnan taholta lapseen kohdistuva epäasiallinen kohtelu tai lapsen aiheuttama vaaratilanne on kirjattava asianmukaisesti. Läheltä piti ja vaaratilanteiden osalta voidaan käyttää esimerkiksi sähköistä laadun- ja riskienhallintajärjestelmää. Tilanne käydään läpi myös lapsen ja siinä läsnäolleiden työntekijöiden kanssa, jolloin konfliktin käsittelyyn liittyvät taidot ovat oleellisia. Väkivaltatilanteissa asia ilmoitetaan myös poliisille. Näistä tilanteista tiedotetaan lapsen huoltajia sekä lapsen asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää. Lapsen kokemasta epäasiallisesta kohtelusta voidaan laatia, hänen niin halutessaan, sosiaalihuollon asiakaslain 23 §:n (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000) mukainen muistutus, johon laitoksen on annettava kirjallinen vastaus lapselle. Muistutusvastaus toimitetaan myös lapsen sosiaalityöntekijälle tiedoksi.

Lastensuojelulaki (74 a §) velvoittaa rajoitustoimenpiteiden jälkikäsitteilyyn lapsen ja mahdollisuuksien mukaan huoltajien kanssa. Lapsen kanssa on käytävä läpi muun muassa rajoitukseen johtanut tilanne, rajoituksen perusteet, rajoituksen toteuttamistapa, tarve ja rajoituksen vaikuttavuus sekä toimenpiteeseen osallistuneen henkilöiden toiminta. Myös valitus- ja muutoksenhakekeinoista on kerrottava lapselle sekä tiedotettava lapsen sosiaalityöntekijää.

Perhehoidossa ei voida toteuttaa lastensuojelulain mukaisia rajoituksia lukuun ottamatta sosiaalityöntekijän tekemään päätökseen perustuvaa yhteydenpidon rajoittamista. Erilaiset kasvatukselliset toimenpiteet tulisi käydä samalla tavalla lapsen kanssa läpi (tilanne, perusteet, sovittu kasvatuksellinen seuraamus, kesto jne.) kuin muussakin sijaishuollossa. Perhehoidossa ei myöskään välttämättä tehdä kirjallista ilmoitusta vaaratilanteista. Lapsen sosiaalityöntekijää on kuitenkin tiedotettava aina, kun lapsi kokee perhehoitajan taholta epäasiallista kohtelua tai tapahtuu vaaratilanne, joka vaarantaa lapsen, muiden lasten tai perhehoitajan turvallisuutta. Sosiaalityöntekijä arvioi asiassa tarvittavien toimenpiteiden tarpeellisuuden sekä dokumentoi epäkohdan ja mahdolliset toimenpiteet lapsen asiakirjoihin, mikä vahvistaa lapsen oikeusturvaa. Jokainen kirjaaminen tekee väkivallan näkyväksi ja on siksi erityisen tärkeää.

---

18 <https://thl.fi/fi/web/vakivalta/eri-ryhmat-ja-vakivalta/lapsiin-kohdistuva-vakivalta>

Anteeksipyyttäminen ja anteeksiantaminen ovat osa konfliktin käsittelyä. Aina ei välttämättä ole heti valmis antamaan anteeksi, vaan siihen voi tarvita aikaa. Anteeksipyyttäminen on osa vastuun kantamista omista teoistaan sekä aikuisilla että lapsilla, jotka ottavat mallia ympärillään olevista aikuisista. Monet sijaishuollossa kasvaneet nuoret aikuiset ovat kertoneet, etteivät he ole oppineet sijaishuollossa anteeksipyyttämistä, sillä kukaan ei pyytänyt heiltä anteeksi. Jälkeenpäin he ovat käsittäneet, etteivät he itsekään ymmärtäneet tekevänsä väärin.

*”Huolehdi että pyydät anteeks oikein, omia tekoja etkä siitä miltä toisesta tuntuu. Jos et osaa, älä sitten pyydä anteeksi. Jatkossa toimi eri tavalla ettei niitä anteeksipyyntöjä tarvita jatkossa. Jos väkivallantekijä on huoltaja, iso vaatimus lapselta osata laittaa rajat, ja sanoa Ei.” **Nuorten väkivaltafoorumi 2021***

5 Keinoja turvallisuuden vahvistamiseen sijaishuollossa

Tässä luvussa käsitellään väkivallan puheeksi ottamista lasten kanssa ja esitellään joitakin käytännön keinoja ja harjoituksia, joiden avulla lapsen turvallisuutta ja vakautumista voidaan vahvistaa.

Jokainen lapsi on yksilö ja reagoi kokemuksiin omalla yksilöllisellä tavallaan. Jotkut lapset näyttävät pahaa oloaan voimakkaasti ulospäin, kun taas toisesta ei välttämättä huomaa juuri mitään. Lapsella voi olla esimerkiksi somaattisia oireita, masentuneisuutta, aggressiivisuutta, ongelmia syömisessä tai nukkumisessa tai lapsen käytös voi muuttua muulla tavoin. Lapsi voi myös olla hyvin ahdistunut ja hakeutua hänelle turvallisen aikuisen lähelle.

Väkivallan kokeminen aiheuttaa usein lapselle haitallista stressiä. Lapset kokevat väkivaltatilanteet kaikilla aisteillaan ja nämä muistikuvat voivat olla hyvinkin piinaavia ja eläviä. Seuraukset ovat yksilöllisiä, mutta niillä on tutkimusten mukaan yhteys lapsen tunne-elämän ja käyttäytymisen ongelmiin, sosiaalisten suhteiden ja koulu-suoriutumisen vaikeuksiin sekä traumaoireisiin. Myös lähisuhdeväkivallan todistaminen on merkittävä riskitekijä lapsen kasvun ja kehityksen kannalta. Lapsen kokema haitta on yhtä suuri tai saattaa olla jopa suurempi silloin, kun hän näkee, että toinen vanhempi kohdistaa väkivaltaa sisarukseen. (Laajasalo 2021.)

*”Kotona saattanut tapahtua hirveitä asioita ja lapset tulee kaoottisista oloista, ja jos niitä ei pysty purkamaan, puhumaan ja käsittelemään, niin paha olo vaan jatkuu.” **Sijaishuollossa kasvanut nuori aikuinen***

Kaikki nämä edellä mainitut asia vaikuttavat siihen, miten lapsi pystyy tai haluaa kokemastaan kaltoinkohtelusta ja väkivallasta kertoa tai muutoin ilmaista. Lapsen toipuminen voi alkaa, kun hän saa käsitellä kokemaansa väkivaltaa luotettavan aikuisen kanssa. Jotta lapsen ajatus ”voin vaikuttaa omaan olooni” vahvistuisi, tarvitsee hän turvallisuutta ja vakautumista omaan arkeensa. Kaiken pohjana on riittävä huolenpito – nukkuminen, syöminen, fyysisestä terveydestä huolehtiminen, ulkoilu sekä tukevien ihmissuhteiden rakentaminen (Isosävi 2021). Arjen struktuurien huomioiminen sekä tunteiden ja vireystilojen säätelykeinot vahvistavat lapsen turvallisuuden tunnetta. Ne muistuttavat lapselle tässä ja nyt -hetkestä.

5.1 Väkivallan puheeksi ottaminen lapsen kanssa

Useat työntekijät ovat kertoneet, että keskeisin väkivaltaan liittyvä tuen ja hoidon tarpeen arvioinnin väline on kuuntelu, keskustelu lapsen kanssa sekä väkivallasta suoraan kysyminen (Laajasalo ym. 2020, 38). Joskus kuitenkin puheen ja keskustelun lisäksi tarvitaan myös konfliktin käsittelytaitoja ja/tai toiminnallisia välineitä. Tämän takia materiaalin liitteeksi on koottu väkivaltakokemusten puheeksi ottoa, kartoittamista ja tunnistamista varten kehitettyjä lomakkeita sekä muita lapsilähtöisiä ja ikätasoisia työvälineitä (ks. liitteet 4–6). Myös liitteessä 7 olevat tietolaatikat voivat toimia apuna väkivallasta keskusteltaessa.

Tietolaatikko 8. Väkivallan puheeksi ottaminen lapsen kanssa.

Jokainen hyvin selvitetty konflikti tukee lapsen tunnetaitojen kehittämistä, vastuunkantoa ja uusien taitojen oppimista.

Väkivallan puheeksi ottaminen lapsen kanssa

<p>Aika Lapsi saa puhua omaan tahtiinsa. Rauhallisesti kuuntelemalla viestin lapselle, että minulla on aikaa, minulle voi kertoa ja kestän lapsen kokemuksen.</p> <p>Tunteet Säätelen tunteita. Tiedostan, millaista tunnetta itse välitän lapselle. Uskallan kysyä väkivallasta. Vältän kysymyksiä, joihin voi vastata kyllä tai ei.</p>	<p>Tieto Tiedon avulla lapsi voi oppia sanottamaan ja ymmärtämään kokemaansa. Käytän lapsen käyttämiä sanoja. Kysyn häneltä, mitä ne tarkoittavat.</p> <p>Toivo Lapsi tarvitsee aikuisen uskoa siihen, että asiat kääntyvät parhain päin.</p>
---	---

Uskon lapsen kykyyn toipua, oppia ja luoda uutta rauhanomaista ympäristöä, vaikka se veisi aikaa.

Väkivaltaan liittyvät tilanteet ovat ainutlaatuisia ja omakohtaisia ja siksi puheeksi ottamiseen tarkkoja ohjeita on vaikea antaa. Ei ole olemassa sellaisia ohjeita tai kysymyslistoja, jotka toimisivat kaikissa tilanteissa. Ymmärrys konfliktin käsittelystä voi kuitenkin auttaa.

Lapsen luottamuksellinen suhde aikuiseseen mahdollistaa luontevan kertomisen ja puheeksi ottamisen. Joskus lapset haluavat kuitenkin kertoa vaikeista asioistaan mieluummin tuntemattomalle aikuiselle. Sijaishuollossa olevien nuorten mielestä arkisten tapahtumien päivittäin kertominen auttaa tarvittaessa vaikeimpienkin asioiden puheeksi ottamista. Jos lapsilta kysyttäisiin jo pienestä pitäen kuulumisia, kuten mitä kuuluu ja miten päivä on mennyt, niin lapset oppisivat luontevammin kertomaan kokemuksistaan. (Barkman & Liukkonen 2022, 18.)

Väkivallan puheeksi ottaminen voi jännittää kaikkia osapuolia. Lapsella voi olla tarve käsitellä menneisyydessä tapahtuneita kaltoinkohtelu- ja/tai väkivaltakokemuksia, joita kantaa mukanaan. Lapsi on voinut olla osallinen nykyhetkessä tapahtuneessa

tilanteessa, jolloin ilmassa voi olla suuttumusta, vihaa tai syyllisyyttä. Olkoon kokemus menneisyydessä tai nykyhetkessä, voi lapsi välttää häpeän takia asiasta puhumista. Aikuisten suhtautuminen ja tuki ovatkin ratkaisevassa roolissa. Lapselle tulee antaa tilaa ja lupa puhua omaan tahtiinsa. Hänellä tulisi olla lupa kertoa tai ilmaista omia kokemuksiaan vasta silloin, kun hän on siihen valmis. (Barkman & Liukkonen 2022, 8.) Konfliktin käsittelyssäkin on odotettava, että tilanne on otollinen sen purkamiseen. Oleellista on lapsen kunnioitava kohtaaminen, turvallisuuden kokemus, ajan antaminen lapselle sekä laaja ymmärrys lapsen yksilöllisistä taustoista (Hoikkala & Kuokkanen 2017).

Jos aikuinen on tehnyt lasta kohtaan jotain väärää, on lapselle hyvä antaa mallia puheeksi ottamisesta ja kunnioittavasta ristiriitatilanteiden käsittelystä. Väkivaltaa ei vähätellä eikä hyväksytä, vaan siitä otetaan vastuuta myös hyvityksen muodossa. Tässäkin asiassa aikuiset voivat näyttää mallia.

Kun aikuinen puhuu lapsen kanssa väkivallasta, on tärkeää huomioida seuraavat asiat:

- **Aikuisella on lapselle aikaa**
Kiireettömät hetket lapsen kanssa kertovat lapselle, että hänestä ja hänen asioistaan ollaan kiinnostuneita. Kuuntele lasta ja arvosta hänen näkemystään. Osoita kiinnostusta ja välittämistä, älä hermostu, vaikka lapsi ei haluaisi puhua tai puhuisi vain hetken ajan. Voi olla, että lapsi jaksaa keskittyä vain hetken. (Korkman 2020; Hällström & Aitkoski 2021.) Lapsella voi olla keskeyttämiseen tai kertomisen esteisiin monia syitä ja aiheeseen voidaan palata myöhemmin. Lapselle on tärkeää välittää, että aikuinen on käytettävissä, kun ajankohta on sopiva. Kun havaitset otollisen tilanteen, käytä se keskustelun avaamiseen. (Hällström & Aitkoski 2021.) Rauhallisesti kuuntelemalla viestit lapselle, että sinulla on aikaa, sinulle voi kertoa ja kestää lapsen kokemuksen.
- **Tunteiden säätteleminen**
Pysy rauhallisena. Älä keskustele lapsen kanssa, jos koet hyvin voimakkaita tunteita. Oman toimintakyvyn ylläpitäminen ja säilyttäminen on olennaista. Ylivirittyneisyyden lisäksi alivirittyneisyys aiheuttaa huonoa tilannetajua ja edesauttaa väärin ratkaisujen tekemistä (Åhman & Gustafsberg 2017). Säättele ja jäähdyttele tunteitasi ennen lapsen tapaamista tai poistu tilasta, jos tunteet kuumenevat liikaa. Pysähdy miettimään, millaista tunnetta itse välität lapselle. Tarvitseeko lapsi juuri sellaista tunnetta? (Hällström & Aitkoski 2021.) Säättele myös empatian määrää. On tärkeää olla lapselle aidosti ja sensitiivisesti läsnä, mutta joskus liiallinen tai liian vähäinen empatia voi olla lapselle hämmentävää (ks. luku 3.2.3. Empatian säätteleminen).

Auta lasta säätelämään tunteitaan. Voimakkaiden tunteiden vallassa lapsen on vaikea ajatella, saati puhua. Tunteiden vallassa lapsi tai aikuinen voi myös helposti provosoitua tai itse provosoida. Tarjoa nälkäiselle lapselle juotavaa ja ruokaa.

- **Tieto jäsentää kokemusta**

Tieto auttaa lasta kertomaan omista kokemuksistaan. Tiedon avulla hän voi saada sanoja sanottamaan ja ymmärtämään kokemaansa. Tieto myös ennaltaehkäisee väkivaltaa, sillä sen avulla lapsi saa keinoja suojata itseään. Turvataidot, seksuaalivalistus ja tieto lasten oikeuksista auttavat lasta vaikeissa väkivaltaan liittyvissä tilanteissa (Korkman 2020). Lapsilla on hyvä olla tietoa paikoista, joista hän voi hakea, saada ja vastaanottaa apua tai minne voi hädän tullen hakeutua. Aikuinen myös tietää, ketä voi konsultoida.

- **Tarpeiden ja motiivien kartoittaminen**

Konfliktin tai väkivaltaisen käyttäytymisen taustalla voi olla tyydyttämättömiä tarpeita tai motiiveja, jotka selittävät käytöksen syitä.

- **Väkivallasta suoraan kysyminen**

Aikuisen on uskallettava kysyä, sillä lapsi ei yleensä omatoimisesti kerro väkivallasta. Lapselta voidaan riittävällä herkkyydellä ja hänen kehitystasonsa huomioiden kysyä myös suoraan traumaattisesta kokemuksesta (Korkman 2020). Keskustelun voi avata arkeen liittyvillä kysymyksillä kuten, miten lapsen päivä on mennyt. Voit kysyä, pelottaako lasta joskus jossain tai kohteelleko joku häntä huonosti tai epäreilusti. Lapselta voi kysyä suoraan, kiusataanko jotain lasta tai onko hän tietoinen lasten keskuudessa olevasta väkivallasta. (Hällström & Aitkoski 2021.) Pienempi lapsi voi spontaanisti esimerkiksi leikin lomassa kertoa hänelle vaikeista asioista. Silloin voi yrittää järjestää lapsen kanssa rauhallinen hetki, jossa voi kysyä esimerkiksi sitä, että mitä lapsi tarkoitti sillä, kun... tai kerrotko vähän lisää asiasta, josta äsken puhuit. Hyviä selventäviä kysymyksiä ovat myös: "Mitä vielä voit tästä kertoa?" tai "Mitä tarkoitat tällä sanalla?"

On myös uskallettava kysyä, mitä lapsi tarkoittaa käyttämillään sanoilla kuten 'lyödä', 'potkia' tai 'harrastaa seksiä' eikä lähteä itse tulkitsemaan niitä. On tärkeää, että keskustelussa käytetään lapsen käyttämiä sanoja, ettei omilla sanoilla tuoda uusia sisältöjä tapahtumiin. (Korkman 2020.) Puheeksi ottamisessa tärkeää on se, ettei lasta pakoteta tai painosteta kertomaan. Lapsen ei ole pakko kertoa mitään, mitä ei halua. Lapselle voi sanoa: "Kuitenkin mikäli sinusta tuntuu, että haluat puhua, yritän kuunnella ja auttaa sinua parhaani mukaan." (Peltonen 2022.)

Vältä suoria kysymyksiä, joihin voi vastata kyllä tai ei. Pienempi lapsi on riippuvainen aikuisen antamasta tulkinnasta havainnoidessaan uusia asioita ja siksi häntä on helppo johdatella. Mitä pienempi lapsi on, sen tärkeämpää on kysyä avoimia kysymyksiä, kuten: miten sinulla menee, miten sinä olet voinut, millaista sinulla on sijaishuoltopaikassa, mikä sinua huolestuttaa, mistä on paha mieli jne. Avoimet kysymykset antavat lapselle mahdollisuuden kertoa enemmän kuin suljetut. Vältä siis onko-kysymyksiä ja muitakin johdotelevia kysymyksiä. Jos esimerkiksi lapselle on tullut mustelma, niin on parempi ”Mistäköhän tuo on tullut” kuin ”Kuka on tehnyt sinulle tuon?”. (Korkman 2020.)

- **Toivon ylläpitäminen auttaa kertomista**

Lapset painottavat arjen turvallisuutta, nähdyksi ja kuulluksi tulemistä. On tärkeää, että he voivat luottaa aikuisiin ja siihen, että aikuiset ovat lasten käytettävissä. Aikuisten asenteella on merkitystä. Lapset tarvitsevat aikuisten uskoa siihen, että asiat kääntyvät parhain päin. On tärkeä uskoa lapsen kykyyn toipua, oppia ja luoda uutta rauhanomaista ympäristöä, vaikka se veisi aikaa.

5.2 Kertomiselle voi olla useita erilaisia esteitä

Vain osa lasten sijaishuollossa kokemasta väkivallasta tulee viranomaisten tietoon.

Sijaishuollossa tapahtuneesta kaltoinkohtelusta ja väkivallasta, mutta myös muusta lapsen kokemasta väkivallasta kertomisen esteitä voi olla useita. Kaltoinkohtelun ja väkivallan kokemukset ovat erittäin haavoittavia ja hankalia asioita puhua ja/tai muutoin ilmasta niitä. Kokemukset voivat liittyä tapahtumiin ennen sijaishuoltoon tulemistä ja/tai ne ovat voineet tapahtua sijaishuollon aikana.

Lapset eivät välttämättä uskalla kertoa väkivallasta, jos aikuiset eivät ota asiaa puheeksi. Väkivallan kokemusten myötä lapsi joutuu käymään läpi paljon erilaisia vahvoja ja hankalia tunteita, jotka myös vaikeuttavat avun hakemista ja ulkopuolisille kertomista.

Lapsi ei aina ole valmis puhumaan kokemastaan. Asian arkaluontoisuuden takia lapsi ei välttämättä uskalla tai pysty kertomaan kenellekään. Lapsi ei myöskään välttämättä tunnista omia väkivallan kokemuksia väkivallaksi. Jos väkivallasta on tullut lapselle yhteisöllinen normi, hänen voi olla vaikea tunnistaa väkivaltaista

käyttäytymistä. Hän voi sokeutua sille ja väkivallan teot normalisoituvat hänen arkeensa. Varsinkin henkistä väkivaltaa on lapsen vaikea tunnistaa ja se voi jäädä moneksi vuodeksi piiloon.

Lapselta voi puuttua sanoja kuvaamaan tilanteita. Lapsilla saattaa olla myös sanallisia vaikeuksia kertoa kokemuksistaan ja tunteistaan. Hän voi saada sanat toisten lasten väkivaltakertomuksista tai vasta aikuisiässä.

Joskus myös tunne estää väkivallasta kertomisen. Häpeän, syyllisyyden, riittämättömyyden ja pelon tunteiden takia ulkopuolisille väkivallasta kertominen sekä avun hakeminen voi olla vaikeaa. Lapsi voi pelätä sijaishuoltoapaikan aikuista/aikuisia tai muita sijaishuoltoapaikan lapsia. Hän voi pelätä sosiaalityöntekijän reaktiota ja sitä, että hänen kohtelunsa huonontuu kertomisen jälkeen ja siitä seuraa hänelle hankaluuksia. Hän voi myös pelätä kertomisesta aiheutuvaa kosta. Häpeä voi estää kertomisen. Jos lapsi on itse väkivallan tekijä, syyllisyys ja häpeä voivat estää kertomisen. Silloin tekokin voi jäädä piiloon. Kaltoinkohtelija on voinut myös manipuloida lapsen uskomaan, että kaltoinkohtelu on ollut lapsen aiheuttamaa ja hänen vikansa.

Lapsi voi ajatella, että väkivalta on ollut liian lievää tai kokee ettei kertomisesta ole mitään hyötyä tai se ei johda mihinkään eikä sitä käsitellä missään. Kertomista voi myös estää lapsen halu kosta. Lapsi voi hautoa kosta ja suunnitella esimerkiksi väkivaltatilannetta. Voi myös olla, ettei kukaan kysy lapsen kokemuksesta. Näin lapsi saattaa jäädä yksin kokemuksensa kanssa.

Kokemusasiantuntijat ovat kertoneet, että sisäinen turvattomuuden tunne voi olla niin hallitsevaa, että avun pyytäminen voi olla vuosikausia aikuistumisen jälkeenkkin mahdotonta, vaikka oman elämän puitteet olisivat täysin turvalliset. Tämä tulee erityisesti ymmärrettäväksi, jos lapsen tai nuoren kertomaa sijaishuollossa tapahtuneesta kaltoinkohtelusta ei ole uskottu, tai tilanteen korjaamiseksi ei ole ryhdytty mihinkään toimiin. Pahimmillaan kaltoinkohtelu on voimistunut kertomisen seurauksena.

Ensiarvoisen tärkeää olisi, että sijaishuollossa lapsilla olisi mahdollisimman kattavaa tietoa siitä, keille kaikille ja millä tavalla heillä on oikeus ilmoittaa kokemaansa tai näkemäänsä. Sama tieto ja mahdollisuus tulisi olla myös sijaishuollossa työskentelevillä ammattilaisilla. Kaikkein merkityksellisintä olisi se, että lapsella ja nuorella olisi luottamuksellinen suhde omaan sosiaalityöntekijäänsä. Kun lapsi tapaa säännöllisesti työntekijäänsä ja hänellä on mahdollisuus olla tarpeen mukaan

sosiaalityöntekijäänsä yhteydessä, madaltuu kertomisen kynnyks. Ja kun työntekijä tuntee lapsen ja hänen tilanteensa, myös lapsen kertomisen todesta ottaminen mahdollistuu helpommin. (Pösö ym. 2019, 443.)

5.3 Vakautumisen keinoja

Lapsen kanssa toteutettavan vakauttavan toiminnan tavoitteena on lapsen sisäisen säätelyn lisääminen, luottamuksen rakentaminen ja ylläpito, turvallisuuden tunteen saavuttaminen, arkielämässä selviytyminen ja itsestä huolehtiminen sekä traumatisoitumisen aiheuttamien oireiden lieventyminen. Vakauttava toiminta voi olla keinoiltaan hyvin monipuolista, kunhan se lisää lapsen nykyhetkessä olemista, ja näin parantaa kykyä selvitä arjesta. (Esim. Vakautumisopas 2019.)

Lapsen vakautumisen taitojen harjoittelu tapahtuu vuorovaikutussuhteissa. Vakautuessaan lapsi pystyy lohduttamaan ja rauhoittamaan itseään, sekä sietämään yksin oloa. Hänellä on mahdollisuus olla läsnä nykyhetkessä ja samaan aikaan lähestyä niitä haavoittavia kaltoinkohtelukokemuksia, jotka ovat traumatisoitumisen aiheuttaneet. Silloin on siis mahdollista olla tietoinen sekä nykyhetkestä että menneestä samaan aikaan. Yhteys muihin ihmisiin kasvaa ja heiltä pystyy hakemaan tarvittaessa turvaa ja apua. Arjessa vakautuminen näkyy esimerkiksi päivärytmin normalisoitumisena, nukkumisen ja syömisen tasaantumisena.

Lapset, jotka ovat eläneet jatkuvassa tai toistuvassa uhatta ja vaaran tunnussa, ovat oppineet selviytyäkseen havainnoimaan ihmisiä hyvin tarkkaan. Näin ollen heidän auttajiansa (perhehoitajat, laitoksen ohjaajat, opettajat, sosiaalityöntekijät, psykoterapeutit) tulee olla vuorovaikutustilanteissa aidosti läsnä, avoimia ja joustavia, mutta ennen kaikkea maadoittuneita. Heidän tulee kyetä refleктоimaan itseään ja omaa toimintaansa. Aikuisen toiminta ei tule olla reaktiivista (reagoimista jatkuvasti ulkopuolelta tuleviin ärsykkeisiin), impulsiivista tai ennakoimatonta. (Rothschild 2010.) Voi olla, että lapsen luottamuksen saavuttamiseksi samoja asioita on esimerkiksi toistettava moneen kertaan.

Elämäntarinatyöskentely voi olla yksi keino rakentaa vakautta lapsen arkeen. Elämäntarinassa on aina läsnä mennyt, nykyisyys ja tulevaisuus. Menneisyyden tarinoiden rakentaminen on usein kuin palapelin rakentamista. Kun yksi pala löytyy, niin viereisetkin palat hahmottuvat. Kertomusten ja itseilmaisun kautta lapsi voi rakentaa yhteyksiä omien elämäkokemuksiensa välille ja muodostaa siten identiteettiään.

Lapsi ei välttämättä pysty tai halua muistaa menneisyyden tapahtumia, sillä ne voivat olla liian raskaita kohdattavaksi sillä hetkellä. Jotta lapsen kanssa voi tutkia hänen elämäntarinaansa, on turvattava sekä hänen fyysinen että psyykinen turvallisuutensa. Lapsen on tärkeää löytää luottamus siihen, että on turvallista tutkia omia kokemuksiaan. Elämäntarinatyöskentely auttaa jäsentämään elettyä elämää, tätä hetkeä ja tulevaisuutta ja se on tavoitteellista toimintaa kohti lapsen kasvun ja kehityksen tukemista.

Pienin askelin eteneminen turvallisen aikuisen kanssa on tärkeää. Lasta ei pidä ”pakottaa” muistamaan, mutta voi houkutella vähitellen yhteiseen muistelemiseen esimerkiksi asiakirjojen tai valokuvien avulla. Oman elämäntarinan rakentamiseen on monia tapoja ja välineitä. Se voi olla arkista tarinankerrontaa, taidelähtöistä ilmaisua tai strukturoitua työskentelyä. Tärkeintä on edetä lapsen tahdissa. (Barkman & Hipp 2023.) Väkivalta ja traumat voivat siirtyä sukupolvelta toiselle, ellei kestävämmiksi ja epäoikeudenmukaisia tapahtumia työstetä ja sisällytetä osaksi omaa elämäntarinaa (Ahlström 2015, 184). Myös ammattilaisten ja aikuisten on tärkeää itse pysähtyä pohtimaan omaa elämäntarinaansa, sillä aikuinen voi tehdä lapsista tulkintoja, jotka voivat olla heijastuksia hänen omasta elämäntarinastaan (Ristikari 2023).

Lapsen kanssa voi pohtia mennyttä ja todeta, että niihin asioihin ei voi enää vaikuttaa. Kuitenkin tulevaisuuteen voi ja myös siihen, miten menneisyyden asiat vaikuttavat nykyhetkessä ja tässä lapsella itsellään on myös tärkeä rooli.

Seuraavia vakautumisen keinoja voi harjoitella yhdessä lapsen kanssa:

Lapselle on tärkeää ikätasoisesti kertoa siitä, miten stressi vaikuttaa kehoon sekä antaa tietoa myös traumatisoitumisen vaikutuksista. Lapsen kanssa voi harjoitella rauhoittavaa hengittämistä, ankkuroitumista ja maadoittumista, vireystilan säätelyä muilla keinoilla, traumalaukaisijoiden ja tarpeiden tunnistamista sekä tunteiden säätelyä.

1. Hengittäminen

Lapsen kanssa voi harjoitella sisäistä säätelyä hengittämisen avulla. Hengittämisen avulla voidaan rauhoittaa keho ja mieli tai toisaalta myös nostaa vireystilaa, jos se on alivireinen.

Vatsahengitys:

Hengitä sisään nenän kautta ja kiinnitä huomiota alempien vatsalihasten pullistumiseen.

Hengitä ulos suun kautta ja anna vatsan laskeutua.

Hengitä sisään nenän kautta ja kiinnitä huomiota keskimmäisten vatsalihasten pullistumiseen.

Hengitä ulos suun kautta ja anna keskimmäisten vatsalihasten laskeutua.

Hengitä sisään ylempiin vatsan osiin, ”pakota” happi vartalosi eri osiin, kuten käsiisi, jalkoihisi ja päähäsi. Tunne kuinka happi leviää verenkiertoosi ja vartalon eri puolille.

Neliöhengitys eli taktinen hengitys:

Hengitä nenän kautta sisään ja laske neljään niin että hengität syvään ja vatsasi pullistuu.

Pidätä hengitystäsi neljään.

Hengitä ulos nenän kautta niin että hengität neljään niin että vatsasi laskeutuu.

Toista kolme kertaa.

Voit myös yrittää piirtää neliötä pöydän pintaan tai kämmeneesi samalla kun hengität.

2. Ankkuroiminen ja maadoittuminen

Ankkuroiminen ja maadoittuminen tarkoittavat sitä, että kykenee olemaan läsnä tässä ja nyt, kaikkien aistiensa ja olojensa kanssa, osa ympäristöä ja maailmaa. Ankkuroitumisen ja maadoittumisen taitoja voi harjoitella.

Huomion suuntaamisen taidon avulla voi ankkuroitua siihen hetkeen ja paikkaan, jossa juuri silloin on, vaikka menneisyyden muistot häiritsisivät keskittymistä. Maadoittuessaan lapsi tiedostaa ulkoisen todellisuuden, tuntee olevansa tässä ja nyt -hetkessä. Taito auttaa häntä kokemaan yhteyttä ympäröivään maailmaan, muihin ihmisiin ja tuntea olevansa paikalla ja läsnä.

Ankkuroitumisharjoitus:

Keskity johonkin esineeseen, mitä näet siinä tilassa, missä olet. Kuvaile esineen kolme ominaisuutta mielessäsi. Keskity johonkin esineeseen, joka on lähelläsi ja tunnustele sitä. Nimeä sille kolme ominaisuutta. Kuuntele ääntä, jonka kuulet juuri nyt. Nimeä sille kolme ominaisuutta.

Samalla kun aistit ja koet esineet ja äänet tässä ja nyt, keskity siihen tosiasiaan, että olet itsekin tässä ja nyt, samassa tilassa ja hetkessä kuin esineet ja ääni. (Vakautumisopas2019, 15.)

Laita jalkapohjat lattiaan ja seiso tukevasti tai anna tuolin, jossa istut, kannatella sinua.

Hengitä. Aisti ympäristöäsi, jossa olet, huomaa yksityiskohtia, käytä eri aistejasi, mitä kuulet, mitä haistat, mitä näet. Huomaa olevasi osa ympäröivää maailmaa. Hengitä.

3. Mentalisaatio eli mielellistäminen

Mentalisaation avulla lapsi oppii arvostamaan omia ajatuksiaan ja tunteitaan, säätämään tunteitaan, rauhoittumaan, lapsen itsetunto vahvistuu ja hän voi kokea yhteyttä toisiin ihmisiin. Lyhyesti sanottuna mielellistäminen on itsen ja muiden empaattista ymmärtämistä. Mentalisoivat ihmissuhteet luovat lapselle turvaa ja merkityksellisyyden tunnetta. Se on taito, jota voi opettaa ja opetella. (Ks. luku 2.4.2. Riski sijaistraumatisoitumiseen – keinoja itsensä suojaamiseen)

4. Sietoikkuna, oman vireystilan säätelyminen

Sietoikkuna, oman vireystilan säätelyminen¹⁹

Ovatko ajatuksesi totta? Ovatko ne hyödyllisiä tässä tilanteessa? Ovatko nämä ajatukset välttämättömiä? Ovatko nämä ajatukset kilttejä minua itseäni kohtaan? Mitä muuta tässä tilanteessa voisi ajatella, joka olisi todempaa, hyödyllisempää, inspiroivampaa, tarpeellisempaa ja kiltimpää?

Vireystila vaikuttaa ajatuksiin ja tunteisiin siitä, millaiseksi ihminen kokee itsensä. Hyvässä vireystilassa (sietoikkuna) voi kokea tilanteet täysipainoisesti sekä toimia hetkeen sopivalla tavalla. Tällöin myös pystyy empaattisiin tekoihin, kykenee asettumaan toisen asemaan sekä mielikuvittelemaan, mitä toinen mahtaa ajatella ja tarkoittaa. Voi tuntea tunteet omina, jakaa kokemuksia, keskittyä paremmin sekä oppia.

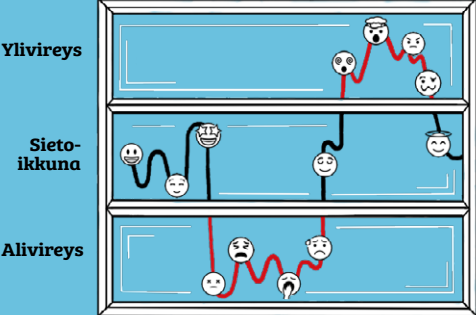
Tietolaatikko 9. Vireystila²⁰.

Vireystila

Vireystila vaikuttaa ajatuksiin ja tunteisiin siitä, millaiseksi ihminen kokee itsensä.

Hyvässä vireystilassa (sietoikkuna) voi kokea tilanteet täysipainoisesti sekä toimia hetkeen sopivalla tavalla.

Traumatiitoiseen osaamiseen liittyy aikuisen taito säädellä omaa vireystilaansa ja auttaa lasta säätämään omaansa.

Kuva muokattu Ervasti ym. VIREESSÄ. Oamk Journal 47/2022.

19 Mm. Hoivattavaa vanhemmuutta 2016; Vakautumisopas 2019; Ogden ym. 2009.

20 Kuva on mukailtu Ervasti ym. (2022) VIREESSÄ. Vuritysopas nuorille ja heidän kanssaan toimiville aikuisille. Oamk Journal 47/2022 – Oulun ammattikorkeakoulun julkaisuja.

Sietoikkunan raja ylittyy, kun jokin ärsyke nostaa tai laskee vireyttä. Vireystilan vaihteluun voivat vaikuttaa mitkä tahansa ulkoiset tai mielen sisäiset asiat, kuten jokin näkö- tai kuulohavainto, tunneperäinen keskustelu tai ärsyke. Vaihteluiden tarkka seuraaminen ja niistä lapsen ja nuoren kanssa yhdessä kiinnostuminen on keskeistä. Alivireydessä lapsi voi olla vetäytynyt ja reagoimaton. Hän on vähemmän mukana tilanteissa ja toiminnoissa. Voi olla tylsä ja tunnoton olo. Kriisitilanteessa hän voi jähmettyä ja lamaantua. Ylivireystilassa lapsen on vaikea pysähtyä, hän ei kykene keskittymään. Häntä ohjaa vaaran tunne, joka voi näyttäytyä jännittyneisyytenä, ahdistuneisuutena ja ärtyisenä. Kriisitilanteissa hän taistelee ja/tai pakenee.

Lapsen elämässä pitäisi olla ainakin yksi tai useampi paikka, jossa hän voi kokea olonsa turvalliseksi. Jos hän kokee turvattomuutta kaikkialla, niin hän ei välttämättä pääse missään rauhoittumaan vaan voi olla jatkuvasti yli- tai alivireinen. Sietoikkunan leveys vaihtelee yksilöllisesti. Jos sietoalue on leveä, kykenee lapsi toimimaan paremmin vireystilojen vaihteluiden kanssa ja työstämään tehokkaasti monimutkaisia ja paljon ärsykejä sisältävää tietoa. Kapea sietoikkuna taas synnyttää helposti häiriötiloja ja vireystason vaihtelut voivat olla hallitsemattomia.

Tutkimalla vireystilaa lisätään kykyä pysyä läsnä nykyhetkessä ja säädellä omaa vireystilaa. Lapsen kanssa vireystilan säätelyä voi harjoitella esimerkiksi turvapaikkaharjoitusten avulla, rakentamalla tai piirtämällä lapsen kanssa turvapesiä, tutkimalla oman kehon rajoja, tunteiden tunnistamisen ja nimeämisen harjoittelulla, lukemalla (tarinoita, joissa aikuinen tietää etukäteen mitä tapahtuu), pelaamalla (lisätään keskittymisen kestoa) ja hengitysharjoitusten avulla.

Kysymyksiä lapsille:

- Mikä vie minut ylivireyteen, mikä alivireyteen?
- Mitkä tekijät laukaisevat vireystilan vaihteluita?
- Minkälaisia asioita vireystilan vaihtelut saavat aikaan kehossani?
- Mitkä asiat auttavat minua pysymään sietoikkunassa?
- Miten saan kasvatettua omaa sietoikkunaani?
- Mikä saa minut pois ylivireydestä, miten rauhoitun?
- Mikä saa minut pois alivireydestä, miten palaudun aktiiviseksi toimijaksi ja ajattelijaksi?

Sijaishuollossa toimivien aikuisten on hyvä tunnistaa myös oman vireystilansa vaihtelut. Pitkittynyt stressi on todellinen uhka hyvinvoinnille, sillä esimerkiksi stressaantuneen auttajan muisti- ja keskittymiskyky heikkenee. Omien tunteiden erottaminen autettavan tunteista vaatii hyvää keskittymis- ja reflektio-kykyä. (Rothschild 2010, 102–103.)

Kysymyksiä aikuiselle:

- Mistä tunnistan itse olevani ali- tai ylivireä?
- Mitkä asiat vaikuttavat oman vireystilani vaihteluihin kotona ja työpaikalla?
- Miten voin säädellä omaa vireystilaani niin, että pysyn sietoikkunan sisällä, jolloin ajattelu ja looginen päättelykyky ovat mahdollisia.

5. Triggerit eli traumalaukaisijat

Menneisyyden traumaattiset kokemukset voivat uudelleen aktivoitua traumaattiseksi muistoksi. Näitä ärsykeitä kutsutaan triggeriksi, traumalaukaisijoiksi tai traumamuistuttajiksi. Ne voivat olla arkisia tilanteita, havaintoja tai ärsykeitä, jotka tavalla tai toisella muistuttavat menneisyydessä tapahtunutta ylivoimaista kokemusta. Ne ovat hyvin yksilöllisiä kokemuksia, jotka vaikuttavat vireystilaan. Traumaattisen kokemuksen aktivoituessa yli- ja alivireystilat voivat äkillisesti vaihdella tai esiintyä yhtä aikaa. Triggerin vaikutus voi olla niin nopea, että on vaikea huomata, mitä itsessä tapahtuu. Tilannetta ei välttämättä osaa yhdistää traumaan vaan jälkikäteen voi nähdä yhteyden triggerin ja menneisyyden tapahtumien välillä. Maadoittuminen auttaa ja helpottaa kestämään triggerin aiheuttamaa sisäistä olotilaa, psyykkistä kipua. (Vakautumisopas 2019, 50.)

Auta lasta tunnistamaan hänen omia laukaisevia tekijöitään ja traumamuistuttajiaan. Triggerilistaan voi nimetä lapsen tunnistamia triggereitä. Niiden vaikutusta vireystiloihin, tunteisiin, ajatuksiin ja kehoon voi myös tutkia yhdessä lapsen kanssa.

Auta lasta keksimään keinoja tulla toimeen triggereiden kanssa:

- Mitkä asiat tai tekemiset auttavat? (esimerkiksi kävely, musiikin kuuntelu, kissavideoiden katselu...)
- Opetta lasta ankkuroitumaan ja maadoittumaan triggerin aktivoituessa. Mikä tuo tilanteessa turvan tunnetta? Mikä auttaa pysymään tässä hetkessä?

6. Tunteet ja tarpeet

Tunteet ohjaavat ja auttavat. Ne kertovat tarpeista ja mm. valmistelevat tekoja, motivoivat toimimaan ja auttavat asettamaan rajoja. Usein traumatisoitunut lapsi voi kokea tunteet hyödyttöminä tai väärinä. Tunteiden ilmaisemisesta on seurannut hänelle jotain ikävää tai jopa vaarallista, siksi lapsi on kehittänyt keinon kätkeä tunteita muita, myös itseltään. Näin lapsi ei ole oppinut tunnistamaan tunteitaan eikä tulemaan niiden kanssa toimeen. (Vakautumisopas 2019, 62–63.)

Tarpeiden ilmaiseminen on tärkeä elämäntaito. Ne ovat tekojen ja tunteiden taustalla, niiden kautta päästään kiinni merkityksellisiin asioihin. Tarpeet kertovat, jos jokin tarve on tyydyttynyt tai jäänyt tyydyttämättä. Esimerkiksi pienen lapsen kiukku voi kertoa toiveesta päästä syliin ja saada ruokaa tai nuoren uhoaminen hyväksynnän ja rakkauden puutteesta. Jos lapsi ei ole saanut ilmaista tunteitaan, niin hänen voi olla vaikea ilmasta myös tarpeitaan. (Barkman ym. 2023, 40.) Lasta on hyvä tukea käsittelemään omia tunteitaan ja sitä, miten turvaa voi lisätä itsessään esimerkiksi oheisten harjoitusten (mukaellen Hallet & Donelan 2019) avulla.

- Nimeä niin monta tunnetta kuin pystyt kolmessa minuutissa. Ei haittaa, vaikka ne eivät olisi sinulle juuri nyt itselle ajankohtaisia tunteita. Kirjoita ne ylös. Tunnista niistä omat tunteesi.
- Jaottele tunteitasi voimakkuus. Kuinka voimakkaalta kukin tunne tuntuu. Voit asettaa ne vaikka lämpömittarille voimakkuuden mukaan – voimakkaat kuumalle ja heikommat kylmälle.
- Voit jaotella tunteita myös elämänjanalle, ja pohtia milloin mikäkin tunne on ollut eniten läsnä.

- Tutki, missä kohtaa kehoa mikäkin tunne tuntuu.
- Tutki tunteita laukaisevia tekijöitä. Mitkä asiat tai tekijät laukaisevat kunkin tunteen. Kuka saa minut tuntemaan näin? Missä paikoissa tunnen näin? Mitä ajattelen, kun minulla on tämä tunne? Mikä toiminta saa minut tuntemaan näin? Yhdistä tunne ja laukaiseva tekijä.

Lapselle voi opettaa kyseenalaistamaan ajattelua ja ohjaamaan sitä myötätuntoisempaan suuntaan esimerkiksi: Älä usko kaiken olevan totta, mitä ajattelet. Muista, että tunteet tulevat ja menevät.

7. Rajat ja tarpeet

Rajat auttavat pitämään huolta omasta turvallisuudesta ja hyvinvoinnista. Tunteiden tunnistaminen auttaa myös löytämään sopivat rajat, joiden avulla voi suojella itseään ja tehdä omiin tarpeisiin liittyviä valintoja. Lapsella voi olla vaikeus vetää rajoja, jos rajoja on toistuvasti rikottu esimerkiksi hoivahenkilön taholta. Rajat voivat olla liian löyhiä tai liian tiukkoja. Lapsi voi olla täysin rajaton tai ei päästä ketään lähelleen. Omien rajojen harjoittelussa lapsi tarvitsee paljon turvaa, ystävällisyyttä ja hyväksyntää. Harjoittelu voi olla haastavaa ja se voi viedä aikaa, sillä taustalla voi olla monenlaisia pelkoja, kuten hyläytyksi tulemisen pelko. (Vakautumisopas 2019, 80.)

Harjoittele itsesi puolustamista (Hallet & Donelan 2019)

Harjoitellaan ensin kävelyä. Ojenna selkä suoraksi, pidä pää pystyssä, katse eteenpäin, hartiat takana, kuitenkin niin että asento ei ole jäykistynyt. Anna käsien roikkua rennosti sivuilla ja heilua mahdollisimman luonnollisesti. Ota jokainen askel tarkoituksella jaitsevarmasti. Tämä asento tukee itsevarmuuden ja ylpeyden tunnetta itsestä.

Voit kokeilla myös supersankariasentoa – seiso suorana jalat hieman levällään, laita kädet lanteille, hartiat taakse ja kannattele pää pystyssä. Voit tuntea olevasi voimakkaampi ja itsevarmempi, ja huomata stressitasosi laskevan ja huomaat ehkä toimivasi vakuuttavammin.

Tutkikaa yhdessä, minkälaisia tuntemuksia, tunteita ja ajatuksia harjoitukset herättivät.

Rajojen asettaminen (Hallet & Donelan 2019)

Pohdi ovatko omat rajasi suhteesi toisiin ihmisiin liian löyhät vai liian tiukat, vai juuri sopivat.

Liian löyhät rajat: jakaa paljon henkilökohtaista informaatiota, vaikeuksia sanoa ei, vaikutusaltis toisten mielipiteille, ottautuu toisten tunteille.

Sopivat rajat: kykenee jakamaan henkilökohtaista tietoa sopivalla tasolla, mahdollisuus tarjota apua mutta pystyy myös kieltäytymään, ei irtisanoudu arvoistaan toisten vuoksi, kykenee erottamaan omat tunteet toisten tunteista ja silti kykenee empatiaan.

Liian tiukat rajat: ei jaa mitään henkilökohtaista muiden kanssa, ei kykene pyytämään apua, ei ota huomioon toisten mielipiteitä, pitää toiset emotionaalisesti etäällä.

8. Selviytymisstrategiat

Stressi on osa meidän kaikkien elämää. Säätelemme sitä erilaisten selviytymisstrategioiden avulla. Niitä on olemassa sellaisia, jotka lisäävät hyvinvointiamme ja sellaisia, jotka tekevät olomme huonommaksi eivätkä edistä selviytymistä.

Tutki, minkälaisia keinoja sinulla on käytössäsi.

Negatiiviset selviytymiskeinot esimerkiksi välttelykäyttäytyminen, liiallinen alkoholin käyttö, huumeiden käyttö, ahmiminen, aggressiivinen käytös, itsensä vahingoittaminen, liiallinen treenaaminen, liiallinen nukkuminen, eristäytyminen ystävistä, elämänrytmien sekoittaminen... Mitä muuta?

Positiiviset selviytymiskeinot esimerkiksi ystävän kanssa puhuminen, luotettavalle aikuiselle puhuminen, ystävien kanssa hengailu, muiden läheisten seura, treenaaminen, rentoutuminen, terveellinen ravinto ja syöminen, luova tekeminen, ongelmanratkaisukeinot, lemmikin kanssa leikkiminen ... Mitä muuta?

6 Toiminnallisia työvälineitä, vinkkejä ja linkkejä

Toiminnallinen työskentely on yksi keino tutkia eri-ikäisten lasten kanssa turvallisuutta, väkivaltaa tai muuta heidän elämäänsä vaikuttavaa asiaa.

Toiminnallinen työskentely on yksi keino tutkia eri-ikäisten lasten kanssa turvallisuutta, väkivaltaa tai muuta heidän elämäänsä vaikuttavaa asiaa. Toiminnallisessa työskentelyssä lapset pääsevät jäsentämään ajatuksiaan, tunteitaan ja kokemusmaailmaansa. Pienemmille lapsille pelaaminen, leikkiminen ja itsensä ilmaiseminen kokonaisvaltaisesti kehon, liikkeen, äänen ja ilmeiden avulla on luontaista. Heille on luonnollisempaa toimia kuin puhua omasta elämästään. (Huusko ym. 2020.)

Toiminnallisten välineiden käytössä on tärkeä huomioida, että väline ei ole itsetarkoitus, vaan lapsen kohtaamisessa se toimii vuorovaikutuksen välineenä asetettuun tavoitteeseen ja tarkoitukseen. Työskentelyvälineeseen on hyvä etukäteen tutustua huolellisesti, jotta tietää, mitä tekee ja miksi. Työvälinettä valitessa kannattaa hyödyntää lapsen omat ideat ja kiinnostuksen kohteet. Vaikka et itse innostuisi jostakin työvälineestä, niin lapselle se voi olla merkittävä.

Toiminnallinen työskentely perustuu vapaaehtoisuuteen. Se on lasta kunnioittavaa ja ikä- ja kehitystason huomioivaa. Selkeät ja toistuvat työskentelyvaiheet auttavat lasta ennakoimaan ja valmistautumaan esimerkiksi palaveriin, joissa aloitetaan ja lopetetaan työskentely aina samalla tavalla. Alussa voi kysyä kuulumiset esimerkiksi tunnekorttien avulla ja lopussa lapsi saa antaa palautetta palaverin onnistumisesta. Tämän julkaisun liitteenä on koosteita erilaisista toiminnallisista työvälineistä sekä lukijalle mahdollisesti hyödyllisiä vinkkejä ja linkkejä.

Osa 3: Pohdinta

Kirjoittajat: Pia Eriksson, Johanna Liukkonen, Johanna Barkman, Miia Ståhlberg, Maria Svetloff & Tiia Hipp

Hytösen ym. (2016) mukaan kaikissa sijaishuollon eri muodoissa tapahtui aikaisemmin kaltoinkohtelua ja väkivaltaa. Menneisyystutkimus osoitti, että ensimmäisen lastensuojelulain aikaan (1937–1984) lasten perustarpeista ei aina huolehdittu, lasten kehitystä ja koulutusta ei tuettu eikä heidän kasvamistaan osaksi yhteiskuntaa aina huomioitu. Osa lapsista oli sijoituspaikoissaan joutunut sekä näkemään että kokemaan väkivaltaa. (Mt.) Tämän käsillä olevan nykytilan selvityksen mukaan sijoitetut lapset kohtaavat edelleen erilaista kaltoinkohtelua ja väkivaltaa elinympäristöissään.

Säädöspohjan, palvelujärjestelmän, lapsikäsityksen ja yhteiskunnan muutokset ovat osaltaan vaikuttaneet väkivaltailmiön yhteiskunnalliseen ja tutkimukselliseen keskusteluun. Sinänsä väkivallan muodot eivät ole muuttuneet, vaikka niiden ilmenemismuodoissa on tapahtunut muutoksia. Yhteiskunnallisten asenteiden lisäksi käytetty kieli vaikuttaa siihen, mihin kiinnitämme huomiomme ja miten ymmärrämme maailmaa. Esim. Sköldin (2013) mukaan tietoisuus siitä, että myös pojat voivat olla seksuaaliväkivallan uhreja mullisti aikanaan käsityksen seksuaalisesta väkivallasta. Käsitykset lapsen hyvästä kohtelusta ovat myös riippuvaisia ajasta ja paikasta, mikä näkyy esim. suhtautumisessa kuritusväkivaltaan (Sköld 2013, 15–17). Suomalaisissa lastensuojelulaitoksissa ruumiillisesta kurittamisesta luovuttiin ohjeistuksen tasolla 1950- ja 1960-lukujen aikana (Hoikkala 2020). Vaikka Suomessa ruumiillinen kuritus kiellettiin lailla toisena maana maailmassa, se tapahtui verrattain myöhään vasta 80-luvulla. Menneisydessä sijaishuollossa tapahtuvasta kaltoinkohtelusta vain osa on ollut kuritusväkivaltaa, kaltoinkohtelun muotojen oltua paljon moninaisempia.

Tällä hetkellä suurin osa sijoitetuista lapsista Suomessa voi hyvin. Valtaosa on tarpeitaan vastaavassa sijaishuoltopaikassa, suojassa kaltoinkohtelulta ja tyytyväisiä tämänhetkiseen elämäänsä. (Esim. Eriksson & Korhonen 2022b.) Kaikki sijoitetut lapset eivät joudu kohdelluksi kaltoin tai kohtaa väkivaltaa. Turvallisuus on jokaisen perusoikeus ja lastensuojelun tehtävä on tarjota lapselle erityistä suojelua. Siksi meidän velvollisuutemme on uskaltaa kohdistaa katseemme myös niihin lapsiin, joiden kohdalla yhteiskunta ja sijaishuoltojärjestelmä on epäonnistunut turvallisen kasvuympäristön varmistamisessa.

Selvityksen ensimmäisestä osasta ilmenee, kuinka kaikkia kaltoinkohtelun ja väkivallan muotoja esiintyy edelleen sijoitettujen lasten elinympäristöissä ja palvelujärjestelmässä. Väkivallan tekijöinä ovat sekä aikuiset että toiset lapset. Digitaalinen ympäristö, joka on muodostunut kiinteäksi osaksi meidän elämäämme, on luonut uuden väkivallan kanavan. Digitaalisesta väkivallasta erityisesti sijaishuollon kontekstissa on vähän tietoa, mutta on oletettavaa, että osa aikaisemmin kasvokkain tapahtuneesta väkivallasta on muuttanut muotoaan. Joidenkin väkivallan muotojen, kuten fyysisen, henkisen ja seksuaalisen väkivallan yleisyydestä meillä on lasten kokemuksiin perustuvaa tietoa (ks. luku 4.3), mutta joitakin muotoja on tutkimuksellisesti vaikea tavoittaa. Muotoja on pääosin tutkittu kyselyin, jolloin osa lapsista aina jää katveeseen. Voimme kuitenkin todeta, että kaltoinkohtelussa ja väkivallassa kyse on todellisesta ja vakavasta ilmiöstä, joka vaatii toimenpiteitä eri tasoilla korjaantukseen.

Huostaanoton ja sijoituksen tavoitteena ei ole pelkästään lapsen suojeleminen ulkoisilta tekijöiltä, vaan myös lapsen kokemien asioiden ja tapahtumien sekä niiden synnyttämien tunteiden käsittely. Trauma- ja väkivaltatietoisuus lisää lasten elämäntilanteen tunnetta ja ymmärrystä siitä, että oman pelottavankin käyttäytymisen takana voi olla jokin traumaattinen tapahtuma. Traumatietoisessa sijaishuollossa välitetään lapsille tunne, ettei heidän tarvitse yksin pärjätä, vaan aikuiset ovat siellä heitä varten. Lapsen tulee päästä sijaishuollon aikana harjoittelemaan vakautumisen taitoja, jotka voivat vahvistua myöhempien hyvien ihmissuhteiden ja mahdollisesti myös esimerkiksi psykoterapian avulla.

Julkaisun toisessa osassa on jäsenetty traumatietoista konfliktin käsittelyä sijaishuollossa. Vastaavaa materiaalia ei ole aiemmin ollut saatavilla, ja siihen liittyvä kehittämistyö on vasta alussa. Konfliktin käsitteleminen tuo parhaimmillaan esille myös lapsen tarpeet sekä ne paikat, joissa voi harjoitella mielipiteen kertomista, yhteistyötä ja tunnetaitoja (Turkka & Saarholm 2021). Nämä taidot pääsevät paremmin esille, kun käsittelyssä otetaan huomioon sijaishuollon erityisyys ja lasten mahdollinen traumatausta.

Sijaishuollossa tapahtuvaan väkivaltaan on tutkimuksissa haettu selityksiä niin rakenteellisista kuin lasten yksilöllisistäkin tekijöistä. Ratkaisuja on pohdittu eri näkökulmista, mutta useimmissa tutkimuksissa reaktiivista yksilötason puuttumista tehokkaampana pidetään ennaltaehkäisevää rakenteellista puuttumista väkivaltaan ja kaltoinkohteluun. Tämän vuoksi on tärkeää tunnistaa väkivaltaa ylläpitävät rakenteet nykyisessä palvelujärjestelmässämme ja kiinnittää niihin huomiota. Seuraavassa nostamme esille tällaisia rakenteellisia tekijöitä.

Valvonta

Kaltoinkohtelun ja väkivallan vastaisissa toimissa ennaltaehkäisevien käytäntöjen ja organisaatioiden omavalvonnan lisäksi on tärkeää varmistaa myös ulkopuolinen valvonta. Väkivallan tekijä voi olla sijaishuoltoapaikan lähiaikuinen tai kyseessä saattaa olla laitoksen haitallinen ja vahingoittava toimintakulttuuri, joka mahdollistaa väkivallan. Näissä tilanteissa ulkopuolinen valvonta on erityisen tärkeä havaitsemisen ja puuttumisen keinona. Samanaikaisesti kun turvataan ulkopuolisen valvonnan toimintaedellytykset ja rakenteet, tulisi panostaa myös sijaishuollon laadun vahvistamiseen. Huomion kiinnittäminen lapsikohtaiseen valvontaan sekä sen liittäminen tärkeäksi osaksi sijaishuollon sosiaalityötä vahvistaa lapsen saaman sijaishuollon laatua ja mahdollistaa epäkohtien havaitsemisen riittävän varhaisessa vaiheessa. Sijaishuoltoapaikan ulkopuolisena aikuisena lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on avainroolissa. Sosiaalityöntekijöiden tueksi laaditun lapsikohtaisen valvonnan mallin (Eriksson & Korhonen 2022a) ytimessä on sosiaalityöntekijän ja lapsen välisen luottamuksen rakentaminen sekä aikuisen velvollisuus kysyä lapselta myös väkivaltakokemuksista suoraan.

Lastensuojelulain mukaan jokaisella sijoitetulla lapsella tulee olla nimetty sosiaalityöntekijä ja lasta tulee tavata riittävän usein henkilökohtaisesti. Laakson (2019) mukaan sosiaalityöntekijä näyttäytyy lapsille usein etäisenä eikä lapsen ja sosiaalityöntekijän välillä aina ole riittävän luottamuksellista suhdetta, jotta kaltoinkohtelusta kertominen olisi mahdollista. Etäyhteydet ja erilaiset sovellukset ovat toisaalta parantaneet lasten mahdollisuutta olla yhteydessä omaan työntekijään, mutta ne eivät saisi vähentää sosiaalityöntekijän käyntejä sijaishuoltoapaikoissa. Väkivaltaa saattaa sijaishuollossa ylläpitää riittämätön valvonta silloin kun lapsella ei tosiasiallisesti ole hänen asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää, asiakasmäärät ovat liian suuret tai sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus on suurta. Jotta systemaattinen ja säännöllinen lapsen hyvinvoinnin ja turvallisuuden seuranta mahdollistuisi, myös esimerkiksi aluehallintovirastojen resurssien pitää mahdollistaa riittävä sijaishuollon valvonta.

Sosiaalityöntekijän rooli on samanlainen suhteessa laitosp- ja perhehoidossa olevaan lapseen. Näiden sijaishuoltomuotojen muu viranomaisvalvonta eroaa kuitenkin toisistaan. Tämä ei saa johtaa lasten eriarvoisuuteen valvonnan suhteen. Sijaishuoltomuotoihin liittyy omia erityspiirteitä, joita on tärkeä huomioida. Esimerkiksi perhehoitajan yksityiskodin suojassa kaltoinkohtelu voi pysyä pitkään piilossa. Laitosolosuhteissa ilmenevät epäkohdat taas saattavat olla pitkään monen aikuisen nähtävillä, mutta puuttuminen voi silti viivästyä. Läpinäkyvyyden sekä ulkopuolisen ohjauksen ja valvonnan on todettu edesauttavan tervettä organisaatiokulttuuria laitoksissa. Tutkimushavainnot (esim. Korhonen & Eriksson 2021; Laakso 2019) korostavat sitä, ettei valvontaa voi jättää pelkästään laitosten omavalvonnan varaan vaan

sekä lastensuojelulaitosten että perhehoidon valvontaa tulee kehittää ja vahvistaa. Myös lapsen vanhemmilta sekä muilta läheisiltä saattaa tulla tärkeää tietoa lapsen huonosta kohtelusta sijaishuollossa.

Sijaishuollon kyky vastata lapsen tarpeisiin

Sijoituksen huolellinen suunnittelu ja valmistelu ehkäisevät sekä kaltoinkohtelua sijaishuoltopaikassa että lapsen sijaishuoltopaikan muutoksia. Lapsen taustatietojen oikea-aikainen välittäminen sijaishuoltopaikkaan yhteisymmärryksessä lapsen ja huoltajien kanssa vahvistaa sijaishuoltopaikan mahdollisuuksia vastata lapsen tarpeisiin. Rakenteelliset ongelmat, kuten suuri asiakasmäärä, tiedon puute sijaishuoltopaikoista ja sijaishuoltopaikkojen niukkuus kapeuttavat kuitenkin merkittävästi sosiaalityöntekijän mahdollisuuksia järjestää lapselle hänen yksilöllisten tarpeidensa mukaista hoivaa. Tämä oikeus toteutuu erityisen heikosti niissä tilanteissa, joissa lapset joutuvat odottamaan kohtuuttoman pitkään tilapäiseksi ajatellussa sijaishuoltopaikassa. Palvelujärjestelmä tuottaa itse osan lasten sijaishuoltopaikkojen muutoksista esimerkiksi silloin, kun lapsia sijoitetaan sijaishuoltopaikkoihin, joissa ei pystytä vastaamaan heidän tarpeisiinsa. (Ks. myös Korhonen & Eriksson 2021; Laakso 2019.)

Sijoitusten katkeamiset ja siirrot esimerkiksi lastensuojelulaitoksessa tavalliselta osastolta erityisen huolenpidon jaksolle toiselle osastolle sekä siirtymät psykiatrisen osastohoidon ja lastensuojelulaitoksen välillä ovat aina riski kaikenikäisille lapsille. Paikkojen vaihtuminen katkaisee mahdollisuuden luoda turvallisen kiintymyssuhteen lasta hoitavaan aikuiseen.²¹ Tämän lisäksi sijaishuoltopaikan muutos tarkoittaa lapselle asuinympäristön muutosta, jolloin hän joutuu rakentamaan toistuvasti suhdettaan myös vieraisiin ympäristöihin ja niissä oleviin henkilöihin. On toivottavaa, että sijaishuollossa aikuisten vaihtuvuus olisi mahdollisimman vähäistä (esim. Manninen 2020, 176). Luottamuksellinen suhde mahdollistaa lapselle vaikeista asioista kertomisen. Luottamus aikuisiin syntyy kuitenkin ajan kanssa, yhteisistä vuorovaikutustilanteista ja kokemuksista. Sijaishuollossa toimivat aikuiset korostavat arvostavaa kohtaamista ja lasten yksilöllisten tarpeiden huomioimista. Toisaalta myös korostetaan armollisuutta sekä itseä että lapsia kohtaan, sillä luottamuksellinen suhde ei synny hetkessä.

21 Ks. myös lastensuojelun laatusuositus (Malja ym. 2019, 27) https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161862/STM_2019_8_J_Lastensuojelun_laatusuositus.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Mahdollisimman kodinomaisen ja turvallisen ilmapiirin sekä turvalliset ja pitkäaikaiset aikuiset sisältävä sijaishuoltopaikka toimivat jo itsessään kuntouttavina ja terapeuttisina tekijöinä. Laitoshoidossa olisi tärkeää kiinnittää huomiota myös asuinyksiköiden kokoon. Riittävän pienten asuinyksiköiden on todettu vähentävän lasten kokemaa sosiaalista stressiä ja näyttämisen tarvetta (Manninen 2020, 176). Riski väkivaltaan kasvaa sitä suuremmaksi, mitä enemmän lapsia on yhdessä sijaishuoltopaikassa.

Hyvinvoivat ja osaavat aikuiset

Kaltoinkohtelun ehkäisemiseksi ja lapsen turvallisuuden varmistamiseksi sijaishuollossa tulee myös panostaa lapsia hoitavien aikuisten hyvinvointiin ja jaksamiseen eri tavoin. Aikuisten trauma- ja väkivaltatietoista osaamista tulisi olla riittävästi ja sitä on jatkuvasti tarpeen vahvistaa.

Perhehoidossa tapahtuvan kaltoinkohtelun ja siellä ilmenevien muiden epäkohtien taustalla on usein keinottomuuden kokemuksia sekä riittämätöntä valmennusta ja tukitoimia (esim. Eriksson & Korhonen 2022b). Perhehoidon osalta merkityksellisestä on esimerkiksi riittävän vahva ja yksilöllisten räätälöity tuki perhehoitajille sekä lapselle. Perhehoitajien hyvinvointia tukevat myös esimerkiksi työnohjaus ja mahdollisuus kouluttautua.

Laitoshoidossa pätevä ja pysyvä henkilöstö vähentää epäkohtia, kun taas huonot työolot, suuri vaihtuvuus ja tyytymättömyys työhön ovat tutkimuksen mukaan yhteydessä lasten kaltoinkohteluun (esim. Korhonen & Eriksson 2021). Ehdotettoman tärkeää olisikin kiinnittää huomioita niihin tekijöihin, jotka vaikuttavat henkilökunnan riittävyteen ja pysyvyyteen. Näitä ovat mm. henkilökunnan riittävä määrä, palkkaus, turvallisuus ja johtaminen sekä henkilöstön osaaminen ja mahdollisuus kouluttautumiseen. Aikuisten tietoa ja taitoja vahvistetaan erilaisilla koulutuksilla, ja koulutukset toimivat myös osana sijaishuollossa tarjottavaa tukea. Koulutusmyönteisyys onkin tärkeää, tällaisessa vaativassa ihmissuhdetyössä kukaan ei voi koskaan olla täysin valmis.

Riittävät työntekijäresurssit ja turvallisuus liittyvät yhteen. Työntekijöiden vaihtumiset voivat tuntua lapsesta hylkäämiskokemukselta, mikä voi osaltaan vahvistaa turvattomuuden tunnetta. Pysyvyys ja jatkuvuus merkitsevät lapsille turvallisuutta. Myös yksilöllinen työskentely lasten kanssa tulisi olla mahdollista kahden kesken ja tarpeeksi pienissä ryhmissä.

Osallisuuden vahvistaminen

Lasten osallisuus omaa elämäänsä koskeviin asioihin sekä sijaishuoltoapaikan arjen päätöksentekoon edesauttavat sijoitusten pysyvyyttä ja turvallisuutta. (Korhonen & Eriksson 2021.) Osallisuuden tulisi olla sijaishuollossa luovuttamaton arvopohja, jolloin lapsi nähdään osaavana, tuntevana ja ajattelevana toimijana. Lapsen turvallisuuden tunnetta tukee ajatus, että hänen ajatuksillaan, tunteillaan ja tarpeillaan on merkitystä ja että ne tulevat kuulluksi ja nähdyksi sijaishuollossa. Osattomuuden kokemuksella on vaikutusta lapsen hoitomotivaatioon (Manninen 2020). Motivaatiota voi lisätä se, että hänellä on ikätasoisia tietoja ja ymmärrystä siitä, miksi hän on (yhä) sijaishuollossa. Mitkä ovat hänen sijoituksensa perusteet ja tavoitteet? Miten hän itse voi vaikuttaa näihin asioihin? Mitä muut voivat tehdä hänen hyväkseen? Peltosen (2022) mukaan myös sijaishuollossa olevalla lapsella tulee olla kasvurauha. Turvattomuutta tuo tietämättömyys siitä, onko hän sijaishuollossa esimerkiksi kaksi kuukautta tai vuoden.

Tuki sijaishuollon päättymisen jälkeen

Sijaishuollossa olleella lapsella on oikeus jälkihuoltoon. Käytettävissä ovat mitkä tahansa sosiaali- ja terveydenhuollon ja muut tarvittavat palvelut, joita on järjestettävissä yksilöllisen tarpeen perusteella.²² Asiantuntijaryhmä (Yliruka ym. 2020) suosittelee oikeutta vahvaan tukeen sijaishuollosta itsenäistyville nuorille esimerkiksi terapiaoikeuden muodossa. Vanhemmaksi tuleville jälkihuoltoikäisille nuorille suositeltiin myös vankempaa tukea neuvolapalveluissa. Suositusten tavoitteena on nuoren kokonaisvaltaisen auttamisen lisäksi myös ehkäistä ongelmien ja traumatisoitumisen ylisukupolvisuutta vakauttamalla nuoren arkea sekä tarjota mahdollisuus käsitellä omaa menneisyyttä. (Emt.)

Toisaalta jo se tukee väkivallattomuutta, että kykenee vakauttamaan oman elämänsä turvalliseksi itselleen ja läheisilleen, ja voi esimerkiksi auttaa katkaisemaan mahdollista ylisukupolvista siirtymää. Väkivaltaa ja kaltoinkohtelua kokeneet voivat siis rakentaa hyvän ja turvallisen elämän esimerkiksi ilman pitkiä psykoterapioitakin, jos he löytävät ja saavat riittävästi välineitä oman itsensä säätelyyn, ja sitä pystyvät rakentamaan turvallisen arjen itselleen ja lapsilleen.

22 Lastensuojelun laatusuositus (Malja ym. 2019, 27) https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161862/STM_2019_8_J_Lastensuojelun_laatusuositus.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Tietopohjan vahvistaminen

Sijaishuollossa tapahtuvan kaltoinkohtelun tietopohjassa on yhä runsaasti katve-alueita. Yksi vähemmälle huomiolle jäänyt näkökulma on se, miten toisten lasten aggressiivinen ja väkivaltainen käytös uhkaa lasten turvallisuutta. Tarvitsemme myös esimerkiksi lisää tietoa siitä, miten lapsiryhmään liittyvät tekijät voitaisiin huomioida paremmin sijaishuoltoapaikkaa valittaessa ja sijoitusta suunniteltaessa sekä miten väkivallalla oireilevien lasten vaativan hoidon tarpeisiin vastataan. Väkivallalle altistuminen yhtenä laitosväkivallan muotona on myös tutkimuksessa katveeseen jäänyt alue. Perhehoidossa tapahtuvaa lähisuhdeväkivaltaa ja pienten lasten kokemuksia taas on haasteellista tavoittaa. Sijaishuoltoon liittyviä tietopuutteita sekä yksilö- että järjestelmätasolla voidaan pitää rakenteellisena kaltoinkohteluna. Tutkimustieto tarvitsee rinnalleen myös ammattilaisten, lasten ja lasten läheisten kokemustietoa parhaiden toimintakäytäntöjen ja mallien löytämiseksi.

Sijoitettujen lasten kokeman kaltoinkohtelun osalta yhdymme Coltonin (2016) ajatukseen siitä, että ilmiö heijastelee pohjimmiltaan syvään juurtunutta yhteiskunnallisen epäoikeudenmukaisuuden rakennetta. Tämän korjaaminen vaatii asennemuutosta ja vastuunkantoa koko yhteiskunnassa. On tärkeä ymmärtää, että kaltoinkohtelu ja väkivalta sijaishuollossa on myös nykyhetken ongelma. Sen ennaltaehkäisemiseksi on tehtävä joka päivä töitä. Lapsilla on oikeus väkivallattomaan elämään ja siitä ovat aikuiset vastuussa. Väkivallattomuus on arvopohja: jokaisen sijaishuollossa toimivan aikuisen onkin tärkeä tiedostaa omat arvonsa, jotka hänen toimintaansa ohjaavat.

Liitteet

Liite 1. Luvun 4.1 hakustrategia ja hakutulosten määrä

Children	Exposure to violence, maltreatment, abuse, neglect	Context	Limiters
Children	Violence	Foster Care, Residential Care, Institutions, Orphanages, Foster Homes, Foster Carers, Group Homes	Publication years 2000- Peer reviewed journals
foster*/ looked- after/ placed / out-of- home / placed / "in care" / "in state care" / "in public care" / "kinship care" & child*/ young/ youth/ teen*/ toddler* /	abuse bullying exploit* "exposure to violence" "institutional abuse" maltreatment neglect* violence abusive/dangerous / exploit* / neglect* / predatory / violent / violence / maltreat* / offending / perpetrat* & adult* / carer* / carer* / caregiver* / "care worker*" / "care workforce" / personnel / professional* / staff / "foster parent*" / "surrogate parent"	"alternative care" / "alternative education" / "children's home*" / "correctional institution*" / "foster home*" / "foster famil*" / "foster parent*" / "group home*" / "foster care" / "foster placement*" / "institutional care" / "kinship care" / orphanage* / placement* / "public care" / "reform school*" / "residential care" / "residential child* home*" / "residential institution*" / "social care" / "state care" / "surrogate parent*" / "youth home*" / "youth care centre*" / "youth care center*"	-
-	-	school* / education / "educational settings" / "education settings" / "out- of-school" / after-school / leisure / peer* / friend*	-

Haut	Määrä	Viitteiden määrä duplikaattien poiston jälkeen
Reviews (Campbell & EPPI Center)	9	-
Web of Science	65	-
Käsin poimittuja katsausten lähdeluetteloista	16	-
ProQuest (Sociological Abstracts: Sociological Abstracts & Social Services Abstracts), haut 1 & 2	171	-
SocIndex Full Text 3.10.2022	286	-
Yhteensä duplikaattien poiston jälkeen	-	415 kpl
ProQuest Dissertations & Thesis 6.10.2022	Uusia edellisiin hakuihin verrattuna 5	5
Web of Science -tietokannat – täydennyshaku 17.10.2022	Hakutulokset 531, joista uusia alkuperäisiin hakuihin verrattuna 442	442
SvePub haku 19.10.2022	122 + 6 käsin poimittua englanninkielistä	128
YHTEENSÄ	-	990 kpl

Liite 2. Kirjallisuuskatsauksen (4.1) viitteet

Allroggen, M.; Rau, T.; Ohlert, J. & Fegert, J.M. (2017) Lifetime prevalence and incidence of sexual victimization of adolescents in institutional care. *Child Abuse Negl.* 2017;66:23-30.

Astin, M. & Smith, M. (2021) Influence of Gender and School-Based Information Sharing About Dating Violence Among Foster Children. *Violence Gend.* 2021 MAR 1;8(1):21-27.

Attar-Schwartz, S. & Khoury-Kassabri, M. (2015) Indirect and verbal victimization by peers among at-risk youth in residential care. *Child Abuse Negl.* 2015;42:84-98.

Attar-Schwartz, S. (2013) Runaway behavior among adolescents in residential care: The role of personal characteristics, victimization experiences while in care, social climate, and institutional factors. *Child.Youth Serv.Rev.* FEB;35(2):258-267.

Attar-Schwartz, S. (2014) Experiences of Sexual Victimization by Peers among Adolescents in Residential Care Settings. *Soc.Serv.Rev.* 2014;88(4):594.

Attar-Schwartz, S. (2011) Maltreatment by Staff in Residential Care Facilities: The Adolescents' Perspectives. *Soc.Serv.Rev.* 2011 DEC;85(4):635-664.

Baker, A.J.L.; Brassard, M.R.; Schneiderman, M.S.& Donnelly, L.J. (2013) Foster Children's Report of Psychological Maltreatment Experiences. *Journal of Public Child Welfare* 2013;7(3):235-252.

Barter, C. (2006) Discourses of blame: deconstructing (hetero)sexuality, peer sexual violence and residential children's homes. *Child and Family Social Work* 2006;11(4):347-356.

Barter, C & Lutman, E. (2016) A Life Less Ordinary: Foster Carers' Views and Experiences of Negative Peer Interactions in Fostering Households. *Child Abus.Rev.* 2016;25(4):273-286.

Blakemore, T.; Herbert, J.L.; Arney, F. & Parkinson, S. (2017) The impacts of institutional child sexual abuse: A rapid review of the evidence. *Child Abuse Negl.* 2017;74:35.

- Bermea, A.M.; Rueda H.A. & Toews, M.L. (2018) Queerness and Dating Violence Among Adolescent Mothers in Foster Care. *Affilia* 2018;33(2):164-176.
- Biehal, N. (2014) Maltreatment in Foster Care: A review of the evidence. *Child Abuse Rev.* 2014 JAN;23(1):48-60.
- Blunden, H.; Giuntoli, G.; Newton, B.J. & Katz, I. (2021) Victims/Survivors' Perceptions of Helpful Institutional Responses to Incidents of Institutional Child Sexual Abuse. *J.Child Sex.Abuse* 2021;30(1):56-79.
- Breman, R.; MacRae, A. & Vicary, D. (2018) 'It's Been an Absolute Nightmare' - Family Violence in Kinship Care in Victoria. *Child.Aust.* 2018 MAR;43(1):7-12.
- Brodie, I. & Pearce, J. (2017) Violence and alternative care: a rapid review of the evidence. *Psychol.Health Med.* 2017;22:254-265.
- Carr, A.; Dooley, B.; Fitzpatrick, M., Flanagan, E.; Flanagan-Howard, R.; Tierney, K. et al. (2010) Adult adjustment of survivors of institutional child abuse in Ireland. *Child Abuse Negl.* 2010;34(7):477-489.
- Carr, A.; Duff, H. & Craddock, F. (2020a) A Systematic Review of the Outcome of Child Abuse in Long-Term Care. *Trauma Violence Abus.* 2020a OCT;21(4):660-677.
- Carr, A.; Duff, H. & Craddock, F. (2020b) A Systematic Review of Reviews of the Outcome of Severe Neglect in Underresourced Childcare Institutions. *Trauma Violence Abus.* 2020b JUL;21(3):484-497.
- Carr, A.; Nearchou, F.; Duff, H.; Mhaoileoin, D.N.; Cullen, K.; O'Dowd, A. et al. (2019) Survivors of institutional abuse in long-term child care in Scotland. *Child Abuse Negl.* 2019 JUL;93:38-54.
- Chop, S.M. (2003) Relationship Therapy with Child Victims of Sexual Abuse Placed in Residential Care. *Child & Adolescent Social Work Journal* 2003;20(4):297-301.
- Connell A.; Farrington, D.P. & Ireland, J.L. (2016) Characteristics of bullies and victims among incarcerated male young offenders. *J.Aggress.Confl.Peace Res.* 2016;8(2):114-123.
- Connolly, H. (2014) 'For a while out of orbit': listening to what unaccompanied asylum-seeking/refugee children in the UK say about their rights and experiences in private foster care. *Adoption & Fostering* 2014;38(4):331-345.

Colton, M. (2016) Factors Associated with Abuse in Residential Child Care Institutions. *Children & Society* 2002;16(1):33-44.

Colton, M.; Vanstone, M. & Walby, C. (2002) Victimization, Care and Justice: Reflections on the Experiences of Victims/Survivors Involved in Large-Scale Historical Investigations of Child Sexual Abuse in Residential Institutions. *Br.J.Soc.Work* 2002;32(5):541-551.

Couture, S.; Lanctot, N.; Parent, G.; Lemieux, S. & Lemieux, A. (2020) Consequences associated with the use of psychoactive substances among female adolescents placed in residential care: the role of sexual exploitation. *Women Health* 2020 OCT 20;60(9):1052-1062.

Daly, K. (2014) Conceptualising Responses to Institutional Abuse of Children. *Current Issues in Criminal Justice* 2014;26(1):5-29.

Davidson-Arad, B. & Golan, M. (2007) Victimization of juveniles in out-of-home placement: Juvenile correctional facilities. *Br.J.Soc.Work* 2007 SEP;37(6):1007-1025.

Dosil, M.; Jaureguizar, J. & Bernaras, E. (2022) Dating violence in adolescents in residential care: Frequency and associated factors. *Child Fam.Soc.Work* 2022 MAY;27(2):311-323.

Dosil, M.; Jaureguizar, J. & Bernaras, E. (2019) Variables Related to Victimization and Perpetration of Dating Violence in Adolescents in Residential Care Settings. *Span. J.Psychol.* 2019;22:E36.

Dowdell, E.B.; Cavanaugh, D.J.; Burgess, A.W. & Prentky, R.A. (2009) Girls in Foster Care A VULNERABLE AND HIGH-RISK GROUP. *MCN-Am.J.Matern.-Child Nurs.* 2009;34(3):172-178.

Euser, S.; Alink, L.R.A.; Tharner, A.; van IJzendoorn, M.H. & Bakermans-Kranenburg, M. (2013) The Prevalence of Child Sexual Abuse in Out-of-Home Care: A Comparison Between Abuse in Residential and in Foster Care. *Child Maltreat.* 2013;18(4):221-231.

Euser, S.; Alink, L.R.A.; Tharner, A.; van IJzendoorn, M.H. & Bakermans-Kranenburg, M.J. (2014) Out of home placement to promote safety? The prevalence of physical abuse in residential and foster care. *Child.Youth Serv.Rev.* 37:64-70.

- Farmer, E. (2004) Patterns of Placement, Management and Outcome for Sexually Abused and/or Abusing Children in Substitute Care. *Br.J.Soc.Work* 2004;34(3):375-393.
- Ferguson, H. (2007) Abused and Looked After Children As 'Moral Dirt': Child Abuse and Institutional Care in Historical Perspective. *J.Soc.Policy* 2007;36(1):123-139.
- Finch, M.; Featherston, R.; Chakraborty, S.; Bjørndal, L.; Mildon, R.; Albers, B. et al. (2021) Interventions that address institutional child maltreatment: An evidence and gap map. *Campbell Systematic Reviews* 2021;17(1):e1139.
- Font, S.A.(2015) Child Protection Investigations in Out-of-Home Care: Perpetrators, Victims, and Contexts. *Child Maltreat.* 2015 NOV;20(4):251-257.
- Gallagher, B. (2000) The Extent and Nature of Known Cases of Institutional Child Sexual Abuse. *The British Journal of Social Work* 2000;30(6):795-817.
- Gatwiri, K.; Cameron, N.; Mcpherson, L. & Parmenter, N. (2020) What is known about child sexual exploitation in residential care in Australia? A systematic scoping review. *Child.Youth Serv.Rev.* 2020 SEP;116:105188.
- Green, L. & Masson, H. (2002) Adolescents Who Sexually Abuse and Residential Accommodation: Issues of Risk and Vulnerability. *British Journal of Social Work* 2002;32(2):149-168.
- Green, L. (2005) Theorizing Sexuality, Sexual Abuse and Residential Children's Homes: Adding Gender to the Equation. *The British Journal of Social Work* 2005;35(4):453-481.
- Grennan, S. & Woodhams, J. (2007) The impact of bullying and coping strategies on the psychological distress of young offenders. *Psychol.Crime Law* 2007 OCT;13(5):487-504.
- Gray, C.L.; Pence, B.W.; Ostermann, J.; Whetten, R.A.; O'Donnell, K.; Thielman, N.M. et al. (2015) Prevalence and Incidence of Traumatic Experiences Among Orphans in Institutional and Family-Based Settings in 5 Low- and Middle-Income Countries: A Longitudinal Study. *Glob.Health* 2015 SEP;3(3):395-404.
- Hall, M. (2000) After Waterhouse: vicarious liability and the tort of institutional abuse. *Journal of Social Welfare & Family Law* 2000;22(2):159-173.

Hermenau, K.; Kaltenbach, E.; Mkinga, G. & Hecker T. (2015) Improving care quality and preventing maltreatment in institutional care - a feasibility study with caregivers. *Front.Psychol.* 2015 JUL 14;6:937.

Indias, S.; Arruabarrena, I. & De Paúl, J. (2019) Child maltreatment, sexual and peer victimization experiences among adolescents in residential care. *Children and Youth Services Review* 2019;100:267.

Ireland, J.L. (2002) Official records of bullying incidents among young offenders: what can they tell us and how useful are they? *2002 J.Adolesc.* ;25(6):669.

Jonson-Reid, M.; Scott, L.D, Jr.; McMillen, J.C. & Edmond, T. (2007) Dating violence among emancipating foster youth. *Children and Youth Services Review* 2007;29(5):557-571.

Katz, C.; Courtney, M. & Novotny, E. (2017) Pre-foster Care Maltreatment Class as a Predictor of Maltreatment in Foster Care. *Child & Adolescent Social Work Journal* 2017;34(1):35-49.

Kiriakidis, S.P. (2008) Bullying and Suicide Attempts Among Adolescents Kept in Custody. *Crisis* 2008;29(4):216-218.

Lagerlöf, H. (2012) Samhällsvård och välfärdsresurser: En studie av skolgång, fritid och kamratrelationer bland unga i familjehem och institutioner. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet; 2012.

Lagerlöf, H. (2018) Det dubbla utanförskapet: HVB-placerade ungas tankar kring fenomenet mobbning : [A twofold exclusion – interviews about bullying with young people in residential care]. *Socialvetenskaplig tidskrift*; 2018.

Lanctot, N.; Turcotte, M.; Pascuzzo, K. & Collin-Vezina, D. & Laurier, C. (2021) Commercial Sexual Exploitation, Stigma, and Trauma: A Detrimental Trio for an Altered Sense of Self. *J.Child Sex.Abuse* 2021 Aug;30(6):703-721.

Landers, A.L.; Danes, S.M.; Campbell, A.R. & Hawk, S.W. (2021) Abuse after abuse: The recurrent maltreatment of American Indian children in foster care and adoption. *Child Abuse Negl.* 2021 JAN;111:104805

Latzman, N.E.; Gibbs, D.A.; Feinberg, R.; Kluckman, M.N. & Aboul-Hosn, S. (2019) Human trafficking victimization among youth who run away from foster care. *Children and Youth Services Review* 2019;98:113.

Litrownik, A.J.; Newton, R.; Mitchell, B.E. & Richardson, K.K. (2003) Long-term follow-up of young children placed in foster care: Subsequent placements and exposure to family violence. *J.Fam.Violence* 2003;18(1):19-28.

Loomis, A.M.; Feely, M. & Kennedy, S. (2020) Measuring self-reported polyvictimization in foster youth research: A systematic review. *Child Abuse Negl.* 2020 SEP;107:104588.

Lueger-Schuster, B.; Knepfel, M.; Glück, T.M.; Jagsch, R.; Kantor, V. & Weindl, D. (2018) Child abuse and neglect in institutional settings, cumulative lifetime traumatization, and psychopathological long-term correlates in adult survivors: The Vienna Institutional Abuse Study. *Child Abuse Negl.* 2018;76:488.

Lutman, E. & Barter, C. (2017) Peer violence in foster care: a review of the research evidence. *Child Fam.Soc.Work* 2017 MAY;22(2):1104-1113.

Masha, R.R. & Botha, P. (2021) Is Foster Care the Safe Place We Believe it to Be? IF NOT, WHY NOT? *Social Work*;57(4):499.

Mazzone, A.; Nocentini, A. & Menesini, E. (2018) Bullying and peer violence among children and adolescents in residential care settings: A review of the literature. *Aggr. Viol. Behav.* 2018;38:101-112.

McKibbin, G.; Bornemisza, A.; Fried, A.; Humphreys, C. & Smales, M. (2021) Using sexual health and safety education to protect against child sexual abuse in residential care: The LINC model. *Child & Family Social Work* 2021;26(3):394-403.

Milne, L. & Collin-Vézina, D. (2014) Disclosure of Sexual Abuse among Youth in Residential Treatment Care: A Multiple Informant Comparison. *J.Child Sex.Abuse* 2014;23(4):398-417.

Moore, T.; McArthur, M. & Death, J. (2020) Brutal Bullies and Protective Peers: How Young People Help or Hinder Each Other's Safety in Residential Care. *Residential Treat.Child.Youth* 2020;37(2):108-135.

Monks, C.P.; Smith, P.K.; Naylor, P.; Barter, C., Ireland, J.L. & Coyne I. (2009) Bullying in different contexts: Commonalities, differences and the role of theory. *Aggression & Violent Behavior* 2009;14(2):146-156.

- Morton, B. (2015) Seeking Safety, Finding Abuse: Stories from Foster Youth on Maltreatment and Its Impact on Academic Achievement. *Child Youth Serv.* 2015;36(3):205-225.
- Oriana Linares, L. (2006) An understudied form of intra-family violence: Sibling-to-sibling aggression among foster children. *Aggression & Violent Behavior* 2006;11(1):95-109.
- Oriol, X.; Miranda, R. & Unanue, J. (2020) Bullying victimization at school and subjective well-being in early and late Peruvian adolescents in residential care: The contribution of satisfaction with microsystem domains. *Children and Youth Services Review* 2020;109:1.
- Parkkila, H. & Heikkinen, M. (2018) Vulnerable bodily integrity: under-recognised sexual violence among girls in residential care institutions. *J.Gend.-Based Violence* 2018 FEB;2(1):25-40.
- Pollock, S. & Farmer, E. (2005) A Hidden Population: Understanding the Needs of Sexually Abused and Abusing Children in Substitute Care. *Adoption & Fostering* 2005;29(2):18-32.
- Pollock, S. & Farmer, E. (2001) Substitute Care for Sexually Abused and Abusing Children. *Adoption & Fostering* 2001;25(2):56-59.
- Rajan, V.; Neuner, F. & Catani, C. (2022) Explaining the accumulation of victimization in vulnerable children: Interpersonal violence among children traumatized by war and disaster in a children's home in Sri Lanka. *Dev.Psychopathol.* FEB;34(1):147-156.
- Rao, V. & Simkiss, D. (2007) Bullying in schools: a survey of the experience of looked after children. *Adoption & Fostering* 2007;31(3):49-57.
- Roache, M. & McSherry, D. (2021) Understanding and addressing Child Sexual Exploitation (CSE) in residential care in Northern Ireland using a qualitative case study design: The residential social care worker perspective. *Child Abuse Negl.* 2021;122.
- Rus, A.V.; Stativa, E.; Butterfield, M.E.; Pennings, J.S.; Parris, S.R.; Burcea, G. & Wenyika, R. (2018) Child Peer Exploitation: Findings from a Romanian National Representative Sample of Children Living in Long-Term Residential Centres. *Child Abuse Review* 27(1)58-71.

Rus, A.V.; Stativa, E.; Pennings, J.S.; Cross, D.R.; Ekas, N.; Purvis, K.B. et al. (2013) Severe punishment of children by staff in Romanian placement centers for school-aged children: Effects of child and institutional characteristics. *Child Abuse Negl.* 2013 DEC;37(12):1152-1162.

Sandin, B.; Sköld, J. & Schiratzki, J. (2022) Var går gränsen för statens ansvar? : Upprättelseprocessen för dem som vanvårdats i samhällsvård ur ett historiskt perspektiv på normalitet, äga och barns rättigheter *Statsvetenskaplig Tidskrift*; 2022.

Sekol, I. & Farrington, D.P. (2020) Staff Reports of Bullying and Intervention Strategies in Croatian Care and Correctional Institutions for Youth. *Int.J.Offender Ther.Comp.Criminol.* 2020;64(4):417-440.

Sekol, I. & Farrington, D.P. (2016a) Psychological and background correlates of bullying in adolescent residential care. *Journal of Social Work* 2016;16(4):429-452.

Sekol, I. & Farrington, D.P. (2010) The overlap between bullying and victimization in adolescent residential care: Are bully/victims a special category. *Children and Youth Services Review* 2010;32(12):1758-1769.

Sekol, I. & Farrington, D.P. (2013) The reliability and validity of self, peer and staff reports of bullying and victimisation in correctional and care institutions. *Psychology, Crime & Law*;19(4):329-344.

Sekol, I. (2016) Bullying in Adolescent Residential Care: The Influence of the Physical and Social Residential Care Environment. *Child & Youth Care Forum* 2016;45(3):409-431.

Sekol, I.; Farrington, D.P. & Ireland, J.L. (2022) Towards an Integrative Theory of Bullying in Residential Care for Youth. *Int.J.Environ.Res.Public Health* 2022 MAY;19(9):5166.

Sekol, I. & Farrington, D.P. (2016b) Personal characteristics of bullying victims in residential care for youth. *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research* 2016;8(2):99-113.

Sen, R.; Kendrick, A.; Milligan, I. & Hawthorn M. (2008) Lessons learnt? Abuse in residential child care in Scotland. *Child & Family Social Work* 2008;13(4):411-422.

- Shaw, J. & Greenhow, S. (2020) Children in Care: Exploitation, Offending and the Denial of Victimhood in a Prosecution-led Culture of Practice. *British Journal of Social Work* 2020;50(5):1551-1569.
- Sherr, L.; Roberts, K.J. & Gandhi, N. (2017) Child violence experiences in institutionalised/orphanage care. *Psychol.Health Med.* 2017;22:31-57.
- Stein, M. (2006) Missing years of abuse in children's homes. *Child & Family Social Work* 2006;11(1):11-21.
- Sutinah, A.S. (2018) Child abuse and neglect in orphanages in EAST JAVA Province (Study on forms of child abuse, anticipatory efforts developed children and the role of the orphanage). *Children and Youth Services Review* 2018;93:24.
- Timmerman, M.C. & Schreuder, P.R. (2014) Sexual abuse of children and youth in residential care: An international review. *Aggression & Violent Behavior* 2014;19(6):715-720.
- de Valk, S.; Kuiper, C.; van der Helm, G.H.P.; Maas, A. J. J. A. & Stams, G.J.J.M. (2016) Repression in Residential Youth Care: A Scoping Review. *Adolesc.Res.Rev. SEP*;1(3):195-216.
- Yoder, J.R.; Hodge, A.I.; Ruch, D. & Dillard, R. (2019) Effects of Childhood Polyvictimization on Victimization in Juvenile Correctional Facilities: The Mediating Role of Trauma Symptomatology. *Youth Violence Juv.Justice* APR;17(2):129-153.
- Yubero, S.; Navarro, R.; Maldonado, M.J.; Gutiérrez-Zornoza, M.; Elche, M. & Larrañaga, E. (2019) Bullying and Psychological Distress in a Vulnerable Group: Youth in Residential Child Care. *Journal of Child & Family Studies*; 28(9):2618-2629.
- Wright, M.F. (2016) Bullying among adolescents in residential programs and in public school: the role of individual and contextual predictors. *J.Aggress.Confl. Peace Res.* 2016;8(2):86-98.

Liite 3. Aikuisille suunnatut koulutukset ja tietopaketit

Organisaatio	Aikuisille suunnatut koulutukset ja tietopaketit
THL:n Väkivaltasivusto	<p>Monipuolinen väkivallan tietokanta, joka auttaa hahmottamaan väkivalta-ilmiöitä laaja-alaisesti ja monipuolisesti. Sivustolta löydät tietoa väkivallan eri muodoista, tutkimustietoa sekä työkaluja ammattilaisille, esimerkiksi tietoa lapsiin kohdistuvasta ja nuorten keskinäisestä väkivallasta</p> <p>https://thl.fi/fi/web/vakivalta</p>
Barnahus koulutukset	<p>Barnahus verkkokoulu sisältää neljä osakurssia, jotka koostuvat tekstiä, videoita, podcasteja ja tehtäviä sisältävistä osuuksista. Verkkokoulun suorittamiseen menee yhteensä noin 10 tuntia (voit suorittaa omassa aikataulussa ja osissa). Opiskelun päätteeksi voit suorittaa tentin (osan 4 jälkeen), jonka hyväksytystä suorituksesta saat todistuksen verkkokoulun suorittamisesta.</p> <p>https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/barnahus-hanke/barnahus-verkkokoulu</p> <p>Barnahus -sivustoilla on myös lukuisia muita lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa koskevia koulutuksia (www.barnahus.fi)</p>
Lanzaroten ihmis- oikeussopimus ja sen toimeenpano- suunnitelma	<p>Tavoitteena on ennaltaehkäistä ja torjua kaikkea lapsiin kohdistuvaa seksuaalista häirintää, houkuttelua ja seksuaaliväkivaltaa sekä suojata uhreiksi joutuneiden lasten asemaa. Suomi allekirjoitti Lanzaroten sopimuksen vuonna 2007 ja ratifioi sen vuonna 2011. Lanzaroten ihmisoikeussopimuksen kansallinen toimeenpanosuunnitelma (STM) listaa 33 toimenpidettä, joiden toteutus vaatii yhteistyötä useilta eri tahoilta kuten kunnilta ja hyvinvointialueilta sekä järjestöiltä.</p> <p>https://stm.fi/-/lapsiin-kohdistuvan-seksuaalivakivallan-torjuntaan-tarvitaan-kaikkia-aikuisia-toimeenpanosuunnitelma-listaa-keinoja</p>

Organisaatio**Aikuisille suunnatut koulutukset ja tietopaketit**

Suomeen tulevien lasten ja nuorten oikeus väkivallattomaan elämään -projekti

Suomeen tulevien lasten ja nuorten oikeus väkivallattomaan elämään -projektiä on rahoittanut Euroopan unioni ja neuvosto ja sitä on tehty Barnahus-kehittämistyön yhteydessä. Pesäpuu ry:tä pyydettiin tuottamaan Suomeen tuleville kouluikäisille lapsille ja nuorille suunnattua maksutonta materiaalia väkivallasta ja väkivallalta suojautumisesta. Projektin tavoite on ollut helpottaa Suomeen saapuvien lasten ja heidän kanssaan työskentelevien ammattilaisten välistä vuorovaikutusta väkivallasta puhuttaessa sekä tukea lasten omia turvataitoja ja avun piiriin pääsemistä. Materiaaleja kehittäessä on kuultu alan ammattilaisten sekä Suomeen alaikäisenä tulleiden nuorten mielipiteitä.

<https://pesapuu.fi/toiminta/suomeen-tulevien-lasten-ja-nuorten-oikeus-vakivallattomaan-elamaan-projekti/>

Liite 4. Väkivaltatilanteiden ennaltaehkäiseminen ja turvallisuuden vahvistaminen

Teema	Työvälineet koskien väkivaltatilanteiden ennaltaehkäisemistä ja turvallisuuden vahvistamista
Hyvää kohtelua koskeva suunnitelma	<p>Hyvää kohtelua koskeva suunnitelmaa kannattaa käyttää apuna kasvatusperiaatteista sekä yhteisistä pelisäännöistä sopimisiin konflikti- ja väkivaltatilanteissa. Lastensuojelulakiin pohjautuen suunnitelma tulee tehdä jokaisessa lastensuojelulaitoksessa osana omavalvontasuunnitelmaa.</p> <p>Perhehoidossa (toimeksiantosuhteiset sijaisperheet ja ammatilliset perhekodit) ei ole lain tuomaa veloitetta hyvää kohtelua koskevan suunnitelman tekoon, mutta sielläkin se olisi suositeltavaa laatia soveltuvin osin. Ainoastaan laitoshoidossa on mahdollista käyttää lastensuojelulain 11 luvussa tarkoitettuja rajoitustoimenpiteitä. Kuitenkin sekä laitos- että perhehoidossa olisi hyvä keskustella lasten ja aikuisten kesken siitä, miten esimerkiksi huolehditaan kaikkien ihmisten turvallisuudesta niissä tilanteissa, joissa saattaa esiintyä väkivaltaa tai sen uhkaa.</p> <p>https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/-/hyvaa-kohtelua-koskeva-suunnitelma-1</p>

Teema	Työvälineet koskien väkivaltatilanteiden ennaltaehkäisemistä ja turvallisuuden vahvistamista
Lapsikohtainen turvasuunnitelma	<p>Lapsen on hyvä oppia suojelemaan itseään ja yksityisyyttään. Lapsikohtainen turvasuunnitelma auttaa lasta vakavissa ja vaarallisissa tilanteissa. Se voi olla lapsen apuna myös kotilomilla. Vaikka lapsen asuinpaikoissa ei olisikaan väkivaltaa, niin suunnitelman avulla voidaan ennakoida ja varautua etukäteen, jos lapsi joutuu väkivaltalatautuneeseen tai muuten uhkaavaan tilanteeseen. Lapset myös reagoivat tilanteisiin yksilöllisesti, siksi kaikille suunnattu turvasuunnitelma ei välttämättä toimi yhtä hyvin kuin lapselle räätälöity oma suunnitelma, joka ottaa huomioon lapsen kokemusmaailman ja hänen yksilölliset voimavaransa. Väkivaltaisesti käyttäytyvän lapsen kanssa voi suunnitella, miten hän voi hillitä itsensä ja välttää tilanteiden kärjistymistä väkivallaksi.</p> <p>Turvasuunnitelma voi pitää sisällään asioita, jotka auttavat lasta turvattomiksi kokemissaan tilanteissa. Siihen voi laatia yhteisiä pelisääntöjä tilanteisiin, joissa ollaan suuttuneita tai riidellään sekä toimintamalleja, miten lapsi toimii, jos hän joutuu väkivaltaiseen tilanteeseen tai todistamaan sellaista. Tässä on hyvä muistaa myös virtuaalisen väkivallan kohteeksi joutumisen mahdollisuus. Turvasuunnitelmaan on hyvä myös kirjata tietoa, mistä tai keneltä hän voi saada apua ja keiden puoleen hän voi kääntyä.</p> <p>https://nettiturvakoti.fi/nain-haet-apua/turvasuunnitelmat/#turvasuunnitelma-lapsi-ja-nuori</p>
Turvapaikka-harjoitukset	<p>Turvapaikkaharjoituksia on tuottanut esimerkiksi Mieli ry</p> <p>https://www.youtube.com/watch?v=G2ya0xfFGs</p>
Turvallisen perhehoidon teesit ja turvallisen yhteydenpidon ohjeet aikuiselle	<p>Pesäpuu ry:ssä on kehitetty 6-12-vuotiaille lapsille salapoliisitoimintaa, jossa sijaishuollossa olevat lapset pääsevät auttamaan Salapoliisi Mäyrää ja sitä kautta auttamaan myös aikuisia ymmärtämään, mitä lapset ajattelevat ja miten he kehittäisivät entistä lapsiystävällisempää lastensuojelua. Salapoliisit läheisineen ovat tehneet mm. Turvallisen perhehoidon teesit ja Lasten turvallisen yhteydenpidon ohjeita aikuisille.</p> <p>https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2018/02/salapoliisit_turvallisuus.pdf</p> <p>https://pesapuu.fi/materiaalit/lasten-turvallisen-yhteydenpidon-ohjeita-aikuisille/</p>

Teema	Työvälineet koskien väkivaltatilanteiden ennaltaehkäisemistä ja turvallisuuden vahvistamista
Turvallisuusjulistet nuorille	<p>Julisteeseen on koottu sijaishuollossa olevien ja olleiden nuorten ajatuksia asioita, jotka vahvistavat turvallisuutta sijaishuollossa.</p> <p>https://verkkokauppa.pesapuu.fi/product/59/kuinka-turvallisuutta-voidaan-lisata--juliste</p>
Digiturvataitoja ja tunteiden säätelyä koskevaa materiaalia	<p>Suojellaan lapsia ry:n aineistopankissa on ilmaismateriaalia perheille, nuorille ja lasten kanssa työskenteleville ammattilaisille, joiden avulla voidaan opettaa digiturvataitoja, tunteiden säätelyä ja muita hyödyllisiä taitoja lasten turvallisuuden edistämiseksi. Kaikki materiaalit ovat kehityopsykologiaan, psykoterapiaan, ihmisoikeuksiin, lasten oikeuksiin ja rikosoikeuteen erikoistuneiden asiantuntijoiden kehittämiä.</p> <p>https://www.suojellaanlapsia.fi/aineistopankki</p>
Viritysoapas nuorille ja heidän kanssaan toimiville aikuisille	<p>VIREESSÄ viritysoapas nuorille ja heidän kanssaan toimiville aikuisille on käytännöllinen toimintamalli, joka pohjautuu tutkittuun tietoon turvallisuuden kokemuksen ja tunnesäätelytaitojen merkityksestä oppimiseen. Oppaan teemat ja niihin liittyvät tehtävät ovat syntyneet nuorten kokemustiedon pohjalta.</p> <p>Ervasti, Pirjo; Huotari, Sirpa; Konttajärvi, Arja; Laine, Senni; Seppänen, Liisa; Tervonen, Harriet; Törmänen, Paula (toim.) (2022). Oamk Journal 47/2022 – Oulun ammattikorkeakoulun julkaisu.</p> <p>https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/745154/Oamk_Journal_47_2022.pdf?sequence=1&isAllowed=y</p>

Liite 5. Väkivallan puheeksi ottaminen lasten, nuorten ja perheiden kanssa

Materiaali	Työvälineet koskien väkivallan puheeksi ottamista lasten, nuorten ja perheiden kanssa
Mitä sulle kuuluu -keskustelukortit.	Sijaishuollossa olevan lapsen ja nuoren kokemusten kuuleminen on tärkeää, jotta tiedettäisiin, miten lapsi voi sijoituksen aikana. Lapsen kokemusten kuuleminen on yksi lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävistä; hänen vastuullaan on tietää, mitä lapselle kuuluu, miten lasta kohdellaan sijaishuolto paikassa ja valvoa lapsen edun toteutumista. Mitä sinulle kuuluu? -materiaali on tuotettu tukemaan sosiaalityöntekijää tässä tärkeässä tehtävässä. https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-valvonta/mita-sinulle-kuuluu
Nuorten turvakortti	Kortin avulla turvallisuudesta ja väkivallasta on helpompi puhua nuorten kanssa. Kortti sopii puheeksioton välineeksi nuorten kanssa toimiville ammattilaisille. Nuorten turvakortti by Ensi- ja turvakotien liitto - Issuu
Rikosuhripäivystyksen materiaalipaketit	Rikosuhripäivystys: materiaalipaketit nuorten kanssa työskenteleville ammattilaisille. Materiaalipaketit sanoittavat väkivaltaan ja rikoksiin liittyviä vaikeita aiheita. Ilmiöiden käsittely helpottaa rikosasioiden tunnistamista ja vähentää ilmiöihin liittyvää turhaa häpeää. https://www.riku.fi/oppaat-ja-ohjeet/materiaalia-puheeksiottoon-nuorten-kanssa/
Ota väkivalta puheeksi -nettisivut	Ota väkivalta puheeksi -nettisivuilla on monipuolista ja ikätasoista materiaalia Perhe- ja lähisuhdeväkivaltilanteen tunnistamisen jälkeiseen väkivallan puheeksi ottamiseen. https://ensijaturvakotienliitto.fi/tukea-ammattilaiselle/perhe-ja-lahisuhdevakivalta/ota-vakivalta-puheeksi/
Turva10 -materiaali	Turva10 -materiaali on tarkoitettu keskustelun aloittamiseen, kun puhutaan turvallisuudesta ja turvattomuudesta. Puhu turvallisuudesta lapsen ja nuoren kanssa - Turva10 kysymykset apunasi - Ensi- ja turvakotien liitto, ensijaturvakotienliitto.fi

Materiaali	Työvälineet koskien väkivallan puheeksi ottamista lasten, nuorten ja perheiden kanssa
Papunan ikioma napa (maksullinen)	<p>Papunan ikioma napa (Raisa Cacciatore / Susanne Ingman-Friber) Kirjan avulla lapsia voi ohjata arvostamaan ja suojaamaan omaa ja toisen kehoa. On tärkeää, että jo pienetkin lapset osaavat kertoa, jos he kohtaavat kurjalta tuntuvia tai pelottavia tilanteita. Ammattilaisten tekemä ja harkittu tarina voimavaraistaa ja auttaa lasta rakentamaan myönteistä suhtautumista omaan kehoon. Kirja sisältää myös tieto-osion kasvattajille. Aiheeseen liittyviä värityskuvia on tulostettavissa Lasten Keskuksen ja Väestöliiton sivuilta.</p> <p>https://www.adlibris.com/fi/kirja/pipunan-ikioma-napa-selko-9789523540569?gclid=EAlaQobChMk6L7xpSI_AIVhtGyCh1zUgFHEAAYASAAEgIFP_D_BwE</p>
Oma Boxi (maksullinen)	<p>Oma Boxi – nuoren ja omaohjaajan väliseen vuorovaikutukseen kortit on ensisijaisesti tarkoitettu lastensuojelun sijaishuollossa olevan nuoren ja hänen omaohjaajansa väliseen vuorovaikutukseen. Korteissa on kolme pakkaa. Lastensuojelu-pakassa käydään läpi lapsen oikeuksia ja lastensuojelutietoisuuteen liittyviä asioita, Ohjaaja-pakan avulla ohjaaja saa eväitä nuoreen tutustumiseen ja hänen tukemiseen, ja Duunia & hommia -pakassa käydään läpi nuoren arjessa ja elämässä tärkeitä sekä väkivaltaan liittyviä asioita.</p> <p>https://verkkokauppa.pesapuu.fi/product/199/oma-boxi-nuoren-ja-omaohjaajan-valiseen-vuorovaikutukseen?gclid=EAlaQobChMI567a-pWI_AIVgbmyCh2N8QDREAAYASAAEgLiKfD_BwE</p>
Vertaisarviointi lastensuojelussa (maksullinen)	<p>Vertaisarviointi lastensuojelun sijaishuollossa on laitoshoitoon kehitetty asiakaspalautemalli, joka korostaa nuorten osallisuutta omassa asuinympäristössään. Vertaisarvioinnissa kuullaan, millaisia ajatuksia ja kokemuksia nuorilla on arjen toimintojen toimivuudesta ja laadusta. Nuoret pääsevät arvioimaan sekä antamaan palautetta ja vaikuttamaan omaan asuinympäristöönsä. Vertaisarviointia on mahdollisuus toteuttaa sovelletusti myös perhehoidossa</p> <p>https://pesapuu.fi/toiminta/lapset-ja-nuoret-kehittajina/nuoret-vertaisarvioitsijoina/</p>

Materiaali

Työvälineet koskien väkivallan puheeksi ottamista lasten, nuorten ja perheiden kanssa

---

Akuutti kriisituki

Jos olet kokenut traumatisoivan tapahtuman, ollut onnettomuudessa, joutunut väkivallan uhriksi tai menettänyt läheisen ihmisen, voit kokea erilaisia ruumiillisia ja henkisiä stressireaktioita tapahtuman jälkeen. Traumaterapiakeskuksen sivuilla on itseapumateriaalia, joka pitää sisällään ohjeita siitä, miten voi auttaa trauman jälkeen itseään, lasta ja milloin tarvitsee ulkopuolista apua. Sivustolla on myös kysymyksiä voimavaraistavasta jälkipuinnista.

<https://traumaterapiakeskus.com/itsehoito/>

Liite 6. Väkivaltakokemusten käsittelyä helpottavia työvälineitä

Teema	Väkivaltakokemusten käsittelyä helpottavia työvälineitä
Tavoita lapsen ääni	<p>Toiminnalliset menetelmät osana pienten lasten väkivaltatyötä. Tavoita lapsen ääni -oppaassa on koottuna monia eri menetelmiä, joita voi hyödyntää työskentelyssä väkivaltaa kokeneiden ja nähneiden pienten lasten kanssa.</p> <p>https://ensijaturvakotienliitto.fi/tampereenensijaturvakoti/wp-content/uploads/sites/24/2021/10/Tavoita-lapsen-a%CC%88a%CC%88ni-opas_web.pdf</p>
Lähisuhdeväkivalta	<p>Lähisuhdeväkivaltaa koskevia materiaaleja on saatavilla mm. seuraavilta sivuilta:</p> <p>https://www.riku.fi/erilaisia-rikoksia/lahisuhdevakivalta/ https://nettiturvakoti.fi/</p>
Uskalla nähdä! -työkalupakki	<p>Uskalla nähdä! on työkalupakki ammattilaisille lapsen kohdistuvan henkisen väkivallan kohtaamiseen ja siihen puuttumiseen.</p> <p>https://ensijaturvakotienliitto.fi/tukea-ammattilaiselle/perhe-ja-lahisuhdevakivalta/henkinen-vakivalta/</p>
Nuorten ajatuksia seksuaalisesta häirinnästä ja seksuaaliväkivallasta (osallisuuspilotti)	<p>Pesäpuu ry toteutti kansallisen lapsistrategian osallisuuspilotin osana Lanzaroten ihmisoikeussopimuksen kansallisen toimeenpanosuunnitelman valmistelua. Osallisuuspilotissa haluttiin kuulla ajatuksia lastensuojelun piirissä sekä muutoin haavoittuvassa asemassa olevilta 15–17-vuotiailta nuorilta seksuaaliväkivallasta; millaisena ilmiönä se näyttäytyy, miten sitä kokeneita sekä sen tekijöitä voidaan auttaa ja kuinka sitä voitaisiin ennaltaehkäistä. Nuorten vastauksista laadittiin yhteenveto ja animaatio. Yhteenveto toimii myös työkirjana nuoren kanssa työskentelyssä.</p> <p>https://bit.ly/seksuaalinen-vakivalta-osallisuuspilotti</p>

Teema**Väkivaltakokemusten käsittelyä helpottavia työvälineitä**

Mainio ja Zataar
-kirahvi Mainion
tarinat (maksullinen)

Mainio ja Zataar – kirahvi Mainion tarinat on Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ja Pesäpuu ry:n yhdessä 3–5-vuotiaiden väkivaltaa kokeneiden lasten kanssa kehittämä satukirja. Kirjassa kirahvilapsi Mainio kohtaa kotonaan väkivaltaa ja lähtee turvakotiin yhdessä äitinsä kanssa. Väkivaltakokemukset herättävät Mainiossa monenlaisia tunteita. Paikalle saapuu avulias apina Zataar, jonka kanssa Mainio keksii keinoja, jotka helpottavat oloa. Kirjan sisältö on tuotettu lasten kokemusten pohjalta. Tarinan avulla on mahdollista käsitellä ja ottaa puheeksi lasten kokemuksia lähisuhdeväkivallasta. Lapset ovat usein ennakkoluulottomampia puhumaan kuin aikuiset valmiita kysymään.

<https://verkkokauppa.pesapuu.fi/product/192/mainio-ja-zataar--kirahvi-mainion-tarinat>

Liite 7. Kooste tietolaatikoista

Tietolaatikko 1.

Traumatietoisessa työotteessa siirrytään ”mikä sinua vaivaa” kysymyksestä ”mitä sinulle on tapahtunut ja miten se vaikuttaa sinuun, sinun ihmissuhteisiin ja käsitykseesi itsestäsi” -kysymyksiin.

Trauman kokenut lapsi

Lapsena koettu vahingollinen stressi (ACE) voi vaikuttaa pitkälle aikuisikään asti haitallisena suhtautumisena itseän, muihin ihmisiin ja ympäröivään maailmaan.

Lapsuuden haavoittavien kokemusten puheeksi ottaminen ja suojaavien tekijöiden tunnistaminen auttavat lasta nykyisyydessä ja tulevaisuudessa.

Tietolaatikko 2.

Yksilöllinen turvan tunne

Kysyn usein lapsilta turvaa tuottavista asioista.

- Mitä sinulle kuuluu?
- Minkälaista arkesi on?
- Miten päivä meni?
- Saatko olla oma itsesi?
- Millaisissa tilanteissa voit rentoutua?
- Mitä pelkää?
- Mitkä asiat ovat sinulle tärkeitä?
- Millaisissa asioissa tarvitset apua?
- Mistä asioista saat iloa ja voimaa?
- Miten minä voin sinua tukea?

Kerron, että olen kuulolla.
Huomioin lasta myös silloin, kun hän on parhaimmillaan.

Tietolaatikko 3.

Lisäämällä turvallisuutta vahvistetaan samalla väkivaltaa kokeneen lapsen toimintakykyä ja ennaltaehkäistään kaltoinkohtelua ja väkivaltaa.

Identiteetti ja turvallisuus

Identiteetti:

- Kuka minä olen?
- Millainen minä olen?
- Mikä erottaa minut muista?
- Tunnenko oloni turvalliseksi?

Sosiaalinen identiteetti:

- Mihin minä kuulun?
- Millaisiin ryhmiin kuulun?
- Mikä yhdistää minut muihin?
- Onko asuinpaikkani turvallinen?

Arjen rutineilla ja osallisuudella voin helpottaa lapsen identiteetin etsimiseen liittyvää hämmennystä ja vahvistaa hänen toimintakykyään.

Tietolaatikko 4.

Traumatietoisessa sijaishuollossa ymmärretään lasta haavoittaneiden kokemusten sekä aikuisten oman taustan merkitys.

Lapsen kanssa traumatietoisemmin

- Luon turvallisuutta säännöllisen arkirytmien ja yhteisen tekemisen avulla.
- Säätelen hermostoani huolehtimalla itsestäni sekä kiinnittämällä huomiota hengittämiseen.
- Olen läsnä hetkessä niin, että kuuntelen lasta ja osoitan hänelle sopivasti empatiaa.
- Kohtaan lapsen kunnioittavasti, suhtaudun häneen positiivisesti.
- Vähennän lapsen kokemaa syvää häpeää vuorovaikutuksessa, jossa hän voi kokea myötätuntoa ja hyväksyntää.
- Tuen lapsen elämäntarinan rakentumista.
- Vahvistan lapsen tunnetaitoja ja selviytymiskeinoja sekä nimeän hänen voimavarojaan.
- Luon toivoa kiinnittämällä huomio ympärillä oleviin mahdollisuuksiin.

Huomaan lapsen pienetkin edistymiset ja onnistumiset.

Tietolaatikko 5.

Lapsi voi olla väkivallan tekijä, kokija ja altistuja.

Lapsi väkivallan tekijänä

Muutos ei tapahdu heti, mutta se voi alkaa nyt.

Selvitän lapsen kanssa:

- Lapsen antamat merkitykset väkivalta-käyttäytymiselle.
- Taustalla olevat mahdolliset juurisyyt.
- Millaisessa muodossa ja millä aikavälillä väkivalta ilmenee?

Miten autan lasta?

- Luon lapsen tunneyhteyden. Rauhoitan lasta ja vahvistan turvaa. Hän ei ole yhtä kuin väkivaltakokemuksensa.
- Asettaudun ei-tietämisen tilaan. Kysyn lapselta mitä tapahtui. Pyydän häntä omin sanoin kertomaan tilanteesta. Hyväksyn vastauksen, mutta en väkivaltaa.
- Mietin yhdessä lapsen kanssa, miten tästä päästään eteenpäin. Mitkä asiat pitäisi muuttua?

Tietolaatikko 6.

Lapsi konfliktitilanteessa

Lasta auttaa, kun seuraavat asiat huomioidaan:

Ikä ja kehitystaso
Vireystila Tarpeet
Elämäkokemukset
Triggerit

Motiivit
Tunteet

Kasvuympäristöjen ja lapsen oma resilienssi

Kasvuympäristöjen turvallisuus ja toimintakulttuurit

Suhteet vanhempiin ja muihin hoivahenkilöihin

Suhde sosiaalityöntekijään

Lapsi hyöttyy voimavara- ja lähtöisestä ja lempeästä keskustelusta. Konfliktin käsittely on toivoa herättävää rauhantöitä.

Tietolaatikko 7.

Muistilista turvallisuuden vahvistamiseen

- ❑ Keskustellaan yhdessä turvallisuudesta ja laaditaan ohjeet vaaratilanteita varten.
- ❑ Pidetään ohjeita näkyvillä, jotta niitä voi kaikki noudattaa ja seurata.
- ❑ Laaditaan yhdessä hyvää kohtelua koskeva suunnitelma.
- ❑ Tehdään lasten kanssa jokaiselle oma henkilökohtainen turvasuunnitelma.
- ❑ Järjestetään asuinympäristö turvalliseksi (tilat, kalusteet, poistumisreitit).
- ❑ Kehitetään lapsille ilmoitus- ja palautekanavia, joiden avulla he voivat ilmoittaa epäasiallisesta kohtelusta ja väkivallasta.
- ❑ Tuetaan lapsia ja aikuisia väkivaltatilanteiden käsittelyssä.
- ❑ Muistetaan sosiaalihuollossa eri tehtävissä toimivien henkilöiden ilmoitusvelvollisuus mahdollisesta epäkohdasta tai sen uhasta (sosiaalihuoltolaki 48§).

Tietolaatikko 8.

Jokainen hyvin selvitetty konflikti tukee lapsen tunteiden kehittymistä, vastuunkantoa ja uusien taitojen oppimista.

Väkivallan puheeksi ottaminen lapsen kanssa

Aika

Lapsi saa puhua omaan tahtiinsa. Rauhallisesti kuuntelemalla viestin lapselle, että minulla on aikaa, minulle voi kertoa ja kestän lapsen kokemuksen.

Tunteet

Säätelen tunteita. Tiedostan, millaista tunnetta itse välitän lapselle. Uskallan kysyä väkivallasta. Vältän kysymyksiä, joihin voi vastata kyllä tai ei.

Tieto

Tiedon avulla lapsi voi oppia sanottamaan ja ymmärtämään kokemaansa. Käytän lapsen käyttämiä sanoja. Kysyn häneltä, mitä ne tarkoittavat.

Toivo

Lapsi tarvitsee aikuisen uskoa siihen, että asiat kääntyvät parhain päin.

Uskon lapsen kykyyn toipua, oppia ja luoda uutta rauhanomaista ympäristöä, vaikka se veisi aikaa.

Tietolaatikko 9.

Vireystila

Vireystila vaikuttaa ajatuksiin ja tunteisiin siitä, millaiseksi ihminen kokee itsensä.

Hyvässä vireystilassa (sietoikkuna) voi kokea tilanteet täysipainoisesti sekä toimia hetkeen sopivalla tavalla.

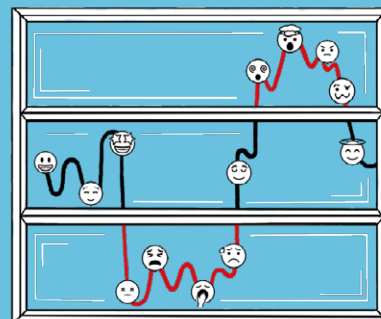

Traumatietoiseen osaamiseen liittyy aikuisen taito säädellä omaa vireystilaansa ja auttaa lasta säätämään omaansa.

Ylivireys

Sieto-
ikkuna

Alivireys

Kuva muokeltu Ervasti ym. VIREESSÄ. Oamk Journal 4/7/2022.

Liite 8. Lähteet

Ahlström, N. (2015) Kiintymyssuhteen merkitys trauman siirtymisessä yli sukupolvien. Teoksessa A. Suokas-Cunliffe (toim.) Näkökulmia vakavaan traumatisoitumiseen. Helsinki: Traumaterapiakeskus, 184–198.

Attias, M. ja työryhmä: J. Gellin, L. Kaitonen & H. Vuorinen (2017) Naapuruussovittelun käsikirja. Naapuruussovittelun keskus. Helsinki: Oikeusministeriö. https://www.naapuruussovittelu.fi/wp-content/uploads/2020/04/Naapuruussovittelun-k%C3%A4sikirja_uusi.pdf

Attias, M. (2020) Identiteetit, konfliktit ja sovittelu. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Attias, M. (2022) Toimivat väestösuhteet sekä konfliktien ja polarisaation käsittely. HY+ koulutus. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Attias, M. & Brandsma, B. (2020a) Polarisaatio ja konfliktit – eli kuinka me ja ne -ajattelu vaikuttaa keskinäisissä konflikteissamme. Teoksessa M. Attias & J. Kangasoja (toim.) Me ja ne – Välineitä vastakkaisasettelujen aikaan. Helsinki: Into Kustannus Oy, 18–46.

Attias, M. & Brandsma, B. (2020b) Työkalupakki polarisaation ja konfliktien käsitteilyyn: vastakkaisasettelua purkava työote. Teoksessa M. Attias & J. Kangasoja (toim.) Me ja ne – Välineitä vastakkaisasettelujen aikaan. Helsinki: Into Kustannus Oy, 104–127.

Barkman, J. (2022) Lastensuojelun sijaishuollon ammattilaisille suunnatut koulutuspäivät 5.-6.9.2022. Pesäpuu ry. Helsinki.

Barkman, J., Eriksson, P. & Hipp, T. (2022) Sijaishuollossa tapahtuva kaltoinkohtelu sekä trauma- ja väkivaltatietoisien sijaishuollon mallintaminen -alaseminaari. Valta-kunnalliset lastensuojelupäivät 4.–5.10.2022. Lahti.

Barkman, J. & Liukkonen, J. (2022) Seksuaaliväkivalta – kertominen, auttaminen ja ennaltaehkäisy. Haavoittuvassa asemassa olevien 15–17-vuotiaiden nuorten näkökulmia. Pesäpuu ry.

- Barkman, J., Flinck, A., Hipp, T. & Luoma, S. (2023) Elämänmittaisella matkalla. Elämäntarinakirja lastensuojelun sijaishuollossa kasvaneille. Pesäpuu ry.
- Barkman, J. & Hipp, T. (2023) Elämäntarinatyöskentely vakauttavana työmuotona lastensuojelun sijais- ja jälkihuollossa. Teoksessa T. Hipp & J. Linner (toim.) Trauma-informoitu työote. Helsinki: PS-kustannus, 100–115.
- Bartelli, D., Horn, G., Cogdal, P., Reeves, T., Schauss, E. & West, S. (2019) Fostering Intrinsic Resilience: A Neuroscience-Informed Model of Conceptualizing and Treating Adverse Childhood Experiences. *Journal of Mental Health Counselling*. Vol 41 (3), 242–249.
- Bildjuschkin, K., Ewalds, H., Hietamäki, J., Kettunen, H., Koivula, T., Mäkelä, J., Nipuli, S., October, M., Peltonen, J. & Siukola, R. (2020) Väkivaltakäsitteiden sanasto. THL Työpaperi 1/2020. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-211-6>.
- Bloom, S. L., & Farragher, B. (2013) Restoring sanctuary: A new operating system for trauma-informed systems of care. Oxford University Press. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1093/acprof:oso/9780199796366.001.0001>
- Boon, S., Steele, K. & van der Hart, O. (2019) Traumaperäisen dissosiaatiohäiriön vakauttaminen. Potilaan ja terapeutin taitojen kehittäminen. Helsinki: Helsingin ja Oulun Traumaterapiakeskus ry.
- Boullier, M. & Blair, M. (2018) Adverse childhood experiences. *Paediatrics and Child Health*, Vol 28 (3), 132–137. <https://doi.org/10.1016/j.paed.2017.12.008>
- Burke Harris, N. (2019) Syvälle ulottuvat juuret. Turvattomasta lapsuudesta tasapainoiseen aikuisuuteen. Helsinki: Basam Books.
- Chambliss, L. R. (2008) Intimate partner violence and its implication for pregnancy. *Clinical Obstetrics and Gynecology*, 51(2), 385–97. <https://doi.org/10.1097/grf.0b013e31816f29ce>
- Chu, J. A. (2011) Rebuilding Shattered lives. Treating Complex PTSD and Dissociative Disorders. New Jersey: John Wiley & Sons, INC.
- Cohen, J., Mannarino, A. & Deblinger, E. (2020) Lasten ja nuorten trauman ja traumaattisen surun hoito. Käännös suomeksi Tuija Tuomaala. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.

- Colton, M. (2016) Factors Associated with Abuse in Residential Child Care Institutions. *Children & Society* 16(1), 33–44. <http://dx.doi.org/10.1002/chi.683>
- Corby, B. (2001) *Child Abuse. Towards a Knowledge Base*. Buckingham: Open University Press.
- Corby, B., Doig, A. & Roberts, V. (2001) *Public inquiries into abuse of children in residential care*. Lontoo: Jessica Kingsley Publishers.
- Ellonen, N. & Pösö, T. (2010) Lasten väkivaltakokemukset lastensuojelulaitoksissa ja sijaisperheissä. *Yhteiskuntapolitiikka* 75(1), 34–44. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117691>
- Eriksson, P. & Korhonen, P. (2022a) Sijaishuollon lapsikohtaisen valvonnan malli. Työpaperi 4/2022. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-808-8>
- Eriksson, P. & Korhonen, P. (2022b) ”Kiitos kun pidätte huolta, että asiat olisi minulla hyvin”: Kysy ja kuuntele -hankkeen loppuraportti. Raportti 3/2022. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-851-4>
- Eriksson, P. & Utriainen, S. (2022) Everyday life of children in out-of-home care during the first year of the covid-19 pandemic. *European Journal of Social Work* Vol 23(2), 323–334. <https://doi.org/10.1080/13691457.2022.2139664>
- Eronen, T. & Laakso, R. (2016) Lastensuojelun laitoshoidon kasvatukselliset ja kuntouttavat orientaatiot ja niiden vaikuttavuus. Tutkimuskatsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2010–2016. Työpaperi 44. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Fagerlund, M., Peltola, M., Kääriäinen, J., Ellonen, N. & Sariola, H. (2014) Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset. Lapsiuhritutkimuksen tuloksia. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 110. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Felitti VJ, Anda RF, Nordenberg D, Williamson DF, Spitz AM, Edwards V, Koss MP. & Marks JS. (1998) Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults. The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. *Am J Prev Med.* 1998. 14; 4: 245–58. Public Health Wales. 2022. Adverse Childhood Experiences. <https://phw.nhs.wales/topics/adverse-childhood-experiences/>

- Gershoff, E. T. & Grogan-Kaylor, A. (2016) Spanking and child outcomes: Old controversies and new meta-analyses. *Journal of Family Psychology* 30, 453–469. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/fam0000191>
- Guerin, M. C., Sezlik, S. & Bureau, J-F. (2020) Developmental and attachment-based perspectives on dissociation: beyond the effects of maltreatment. *European Journal of Psychotraumatology* Vol 11 (1). <https://doi.org/10.1080/%2F20008198.2020.1802908>
- Hakkarainen, L. (2019) Digitaalinen väkivalta parisuhteessa ja sen jälkeen. Opas väkivallan kokijalle, ammattilaiselle ja läheiselle. Helsinki: Naisten Linja Suomessa ry.
- Hallet, K. & Donelan, J. (2019) Trauma treatment toolbox for Teens. Washington: Pesi.
- Hanhinen, M. (2014) Perhehoidosta laitokseen. Perhesijoituksen katkeamisen syitä. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto Porin yksikkö, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201406251896>
- Heino, T. (toim.) (2020) Mikä auttaa? Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa. Raportti 12/2020. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-569-8>
- Heino, T., Hyry, S., Ikäheimo, S., Kuronen, M. & Rajala, R. (2016) Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset: HuosTa-hankkeen (2014- 2015) päätulokset. Raportti 3/2016. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-644-5>
- Hirvonen, M. (2023) Omaohjaaja lapsen luottoaikuisena lastensuojelun sijaishuollossa. Teoksessa E. Kekkonen & J. Jahnukainen (toim.). Näkökulmia sijaishuoltoon. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 2/2023. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 64–72. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/2023/06/20230605NakokulmiaSijaishuoltoonJulkaisuValmis.pdf>
- Hoikkala, S. (2020) Historiallinen tapaustutkimus lastensuojelulaitoksen rajoittamis- ja kurinpitokäytännöistä 1950–2000. Heikki Waris instituutin -tutkimuksia 4/2020. Helsinki: Heikki Waris -instituutti.
- Hoikkala, S. & Kuokkanen, J. (2017) Turvallisesti sijaishuollossa. Väkivaltatyön keinoja lastensuojelulaitoksessa. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 4/2017. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.

Holt, S., Buckley, H. & Whelan, S. (2008) The impact of exposure to domestic violence on children and young people: a review of the literature. *Child Abuse Neglect* 32(8), 797–810. <http://dx.doi.org/10.1016/j.chiabu.2008.02.004>

Huovinen, A. & Marttala, P. toim. (2013) Puheenvuoroja väkivallasta ja sijaishuollosta. Kokemukset näkyviin – väkivaltatyön kehittäminen sijaishuollossa -hanke (2009-2012). Pelastakaa Lapset ry:n julkaisuja 21. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry. <https://frantic.s3.eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/2016/02/01145747/Puheenvuoroja-v%C3%A4kivallasta-ja-sijaishuollosta.-Toimittaneet-Anu-Huovinen-ja-Pia-Marttala.pdf>

Husso, M. (2019) Väkivallasta ja kaltoinkohtelusta kertominen mahdollistaa muutoksen. Tiedeblogi. <https://jyunity.fi/ajattelijat/vakivallasta-ja-kaltoinkohtelusta-kertominen-mahdollistaa-muutoksen/>

Huusko, R., Barkman, J., Liukkonen, J. & Paaso, S-A. (2020) Oikeus osallisuuteen lastensuojelussa lapsen ja nuoren ehdoilla – kuunnellen ja arvostaen. Teoksessa A. Kinnunen ja A. Waldén (toim.) Osallisuuden lähteillä – oivalluksia, menetelmiä ja välineitä osallisuuden vahvistamiseen s. 67–72. Savonia-ammattikorkeakoulu. Kuopio. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/345648/OsallisuudenLahteilla.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Hytönen, K-M., Malinen, A., Salenius, P., Haikari, J., Markkola, P., Kuronen, M. & Koivisto, J. (2016) Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983. Raportteja ja muistioita 2016:22. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3806-9>.

Hällström, L & Aitkoski, K (2021) Väkivallaton Vantaa - Miten otan turvallisuuden ja väkivallan puheeksi lapseni kanssa? Vantaan turvakoti ry. <https://ensijaturvakotienliitto.fi/vantaanturvakoti/ammattilaiselle/hankkeet-ja-projektit/vakivallaton-vantaa-kehittamishanke-2020-2022/>

Iivonen, E. & Pollari, K. (2020) Osallisuus lapsen perus- ja ihmisoikeutena. Teoksessa E. Stenvall (toim.) Osallisuutta ja osallistumista. Osa 1: Osallisuuden lähtökohdat kansallisessa lapsistrategiassa. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:27. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-7160-8>

Ikonen, R., Eriksson, P., Heino, T. (2020) Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset: Kouluterveyskyselyn tuloksia. Työpaperi 35/2020. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-570-4>

- Ikonen, R., Hietämäki, J., Laakso, R., Heino, T., Seppänen, J. & Halme, N. (2017) Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi: Kouluterveyskyselyn tuloksia. Tutkimuksesta tiivistä 21/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-903-3>
- Ikonen, R. & Helakorpi, S. (2019) Lasten ja nuorten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2019. THL Tilastoraportti 33/2019. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019091528281>
- Isola, A. M., Tulensalo, H. & Laitinen, K. (2019) Osallisuus edistää turvallisuutta ja ehkäisee väkivaltaa. Teoksessa. U. Korpilahti, H. Kettunen, E. Nuotio, S. Jokela, V.M. Nummi & P. Lillsunde (toim.) Väkivallaton lapsuus Toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025. 2. korjattu painos. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:27, 113–122. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4123-6>
- Isoniemi, S. (2019) Sijaishuoltopaikasta luvatta poistuminen ja sinne palaamatta jääminen poliisin lastensuojeluviranomaiselle antaman virka-avun näkökulmasta. Acta Wasaensia, 423. Vaasa: Vaasan yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-865-8>
- Isosävi, S. (2021) Terapeuttinen arki sijaishuollossa -koulutus 25.3.2021. X-ketjuhanke. Pesäpuu ry.
- Jonson-Reid, M. (1998) Youth violence and exposure to violence in childhood: An ecological review. Aggression and Violent Behavior. Vol. 3 (2) 159–179. [https://doi.org/10.1016/S1359-1789\(97\)00009-8](https://doi.org/10.1016/S1359-1789(97)00009-8)
- Kalliola, S. & Paaso, S-M. (2021) ”Että välitetään lapsista paljon” – rakkaus ja huolenpito lastensuojelussa. Teoksessa H. Tulensalo, R. Kalliomeri & J. Laimio (toim.) Kohti lapsen näköistä osallisuutta. Helsinki: Pelastakaa lapset ry. <https://pelastakaalapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2021/05/20140644/kohti-lapsen-nakoista-osallisuutta-kirja.pdf>
- Kaltiala-Heino (2022) Rikoksilla, käyttäytymisellä ja päihteillä oireilevat nuoret. Vaativahoitoisten nuorten arviointi moniammatillisessa yhteistyössä – millä menetelmillä lastensuojelussa/sosiaalityössä? Koulutuspäivä 9.9.2022. Helsingin kaupunki.
- Kangasoja, J. (2020) Dialogi jakautuneiden yhteisöjen ja katkenneiden siteiden uudelleenrakentamisessa – tapaus Public Conversations Project. Teoksessa M. Attias & J. Kangasoja (toim.) Me ja Ne – Välineitä vastakkaisasettelujen aikaan. Helsinki: Into Kustannus oy.

Kantojärvi, J. (2021) Sijaishuollon muutospäätöksiin vaikuttaneet tekijät päätösasiakirjoissa. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-202105122168>

Kaunisto, S-L. & Korhonen, T. (2023) Haavoittuvuus ihmissuhdetyössä. Teoksessa E. Kekkonen & J. Jahnukainen (toim.). Näkökulmia sijaishuoltoon. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 2/2023. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 85–93. <https://www.iskl.fi/wp-content/uploads/2023/06/20230605NakokulmiaSijaishuoltoonJulkaisuValmis.pdf>

Keisala, S. toim. (2016) Väkivalta ja laiminlyönti kasvatuksessa. Tunnista, puutu ja auta. Ensi- ja turvakotien liitto. Saatavilla: <https://virtuaalikirja.fi/ensijaturvakotienliitto/kirjat/vakivalta-ja-laiminlyonti-tunnista-ja-puutu/sisalto/#last>

Kekkonen, M. & Känkänen, P. (2020) Asiakaskokemuksella on väliä – huonot kokemukset kantautuvat pidemmälle kuin hyvät -blogikirjoitus. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://blogi.thl.fi/asiakaskokemuksella-on-valia-huonot-kokemukset-kantautuvat-pidemmalle-kuin-hyvat/>

Kertesz, M., Fogden, L. & Humphreys, C. (2021) Domestic violence and the impact on children. Teoksessa J. Devaney, C. Bradbury-Jones, R. J. Macy, C. Øverlien & S. Holt (toim.) (2021) The Routledge International Handbook of Domestic Violence and Abuse. Routledge: London. <https://doi.org/10.4324/9780429331053>

Khoury-Kassabri, M. & Attar-Schwartz, S. (2015) Adolescents' reports of physical violence by peers in residential care settings: An ecological examination. *Journal of Interpersonal Violence* 29 (4): 659–682. <https://doi.org/10.1177/0886260513505208>

Kistin, C., Bair-Merritt, M. (2017) Child Witness to Violence. Teoksessa S. R. Quah (toim.) (2017) *International Encyclopedia of Public Health* (2nd edition), 513–516. <https://www.sciencedirect.com/referencework/9780128037089/international-encyclopedia-of-public-health>

Kitzmann, K., Gaylord, N., Holt, A. & Kenny, E. (2003) Child witnesses to domestic violence: a meta-analytic review. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* Vol. 71(2), 339–352. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-006X.71.2.339>

Klemetti, R. & Raussi-Lehto, E. (toim.) (2016) Edistä, ehkäise, vaikuta. Seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelma 2014–2020. Opas 33/2014. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-174-7>

Koivula, M., Ellonen, N., Ikonen, R., & Paavilainen, E. (2021) Nuorten kaltoinkohtelukokemukset ammatillisissa perhekodeissa ja lastensuojelulaitoksissa. Yhteiskuntapolitiikka 86 (3), 263–274. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021060936128>

Korhonen, L. (2021) Lapsen aggressiivisuus ja väkivalta. Pulassa lapsen kanssa. Terveyskirjasto. Duodecim. <https://www.terveyskirjasto.fi/pla00026>

Korhonen, T. (2020) Jälkiä & Näkymiä nykyhetken sijaishuoltoon - miten edistää turvallisuutta? -koulutus 15.10.2020. X-ketju-hanke. Pesäpuu ry.

Korhonen, P. & Eriksson, P. (2021) Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat: Kat-saus 2000-luvulla tehtyihin tutkimuksiin. Työpaperi 34/2021. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-769-2>

Korhonen, P. (2023) Kysy ja kuuntele -hanke: tutkimustietoa sijaishuollon työn tueksi. Teoksessa E. Kekkonen & J. Jahnukainen (toim.) Näkökulmia sijaishuoltoon. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 2/2023. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 9–17. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/2023/06/20230605Nakokulmia-SijaishuoltoonJulkaisuValmis.pdf>

Korkman, J. (2020) Milloin lapsen puheen ja käytöksen perusteella tulisi pohtia väkivallan mahdollisuutta? Kuinka puhua lapsen kanssa, jos hän kertoo mahdollisesti väkivaltaan viittaavaa? Mitä tehdä, kun epäilee lapseen kohdistuneen väkivaltaa? – Barnahus -hankkeen webinaari 12.5.2020. https://www.youtube.com/watch?v=9o19J_mXO7o&list=PLVpfzFDc4BUDbRO86WlExWHuUmEa-6xn0

Korpilahti, U., Kettunen, H., Nuotio, E., Jokela, S., Nummi, V.M. & Lillsunde, P. (toim.) (2019) Väkivallaton lapsuus Toimenpidesuunnitelma lapseen kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025. 2. korjattu painos. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2019:27. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4123-6>

Korpilahti U. (toim.) (2021) Väkivallaton lapsuus 2020–2025: toimeenpano ja viestintä. Raportteja ja muistioita 2021:17. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5406-9>

Kylliäinen, S. (2018) Lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian yhteistyö – lääkehoidon toteutuminen nuorten vastaanotto- ja arviointiyksikössä. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. [urn_nbn_fi_uf-20181187.pdf](urn_nbn_fi_uf-20181187.pdf)

Köpilä, J. (2022) Vakavalla väkivallalla ja rikoksilla oireilevat nuoret -alaseminaari. Valtakunnalliset lastensuojelupäivät 4.–5.10.2022. Lahti.

- Laajasalo, T. (2021) Lähisuhdeväkivalta lapsen näkökulmasta: ilmiö, seuraukset ja ehkäisy. Lähisuhdeväkivalta - muodot ja tunnistaminen sekä sen vaikutukset lapseen -koulutus 13.9.2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Kuopion kriisikeskus, Kuopion ensikotiyhdistys ry, Miessakit ry, Setlementti ja Kuopion kaupunki.
- Laajasalo, T., Rajala, R., Huittinen, M., & Julin, E. (2020) Kansallinen tilanne. Teoksessa T. Laajasalo (toim.) Miten toteutuu välivaltaa kokeneen lapsen psykososiaalinen tuki? Tuki ja hoitomuodot sekä potentiaalisten lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tekijöiden ehkäisevä kuntoutus. Raportti 17/2020. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 37–57. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-587-2>
- Laakso, R. (2019) "Ne näki musta" Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Raportti 1/2019. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-267-3>
- Langer, J. & Virtanen, J. (2021) Kaikkien pitäisi seistä lasten puolella: Perhesijoitusten katkeaminen asiakirjojen ja sosiaalityön ammattilaisten kertomana. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021102051771>
- Laor, N., Wolmer, L. & Cohen, D. (2001) Mothers' Functioning and Children's Symptoms 5 Years After a SCUD Missile Attack. *The American Journal of Psychiatry* 158(7), 1020–1026. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.158.7.1020>
- Leikola, A. (2014) Katkennut totuus. Traumatutkimus – Emotionaalinen trauma, rakenteellinen dissosiaatio ja psykopatia. Jyväskylän yliopisto. Espoo: Prometheus.
- Lindqvist, M. (1990) Auttajan varjo. Keuruu: Otava.
- Luoma, I., Peltola, M. & Darth, M. (2020) Väkivaltaa kokeneen lapsen näyttöön pohjautuva hoito. Teoksessa T. Laajasalo (toim.) Miten toteutuu välivaltaa kokeneen lapsen psykososiaalinen tuki? Tuki ja hoitomuodot sekä potentiaalisten lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tekijöiden ehkäisevä kuntoutus. Raportti 17/2020. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 16–32. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-587-2>
- Luoma, S. (2022) Auttamisen polut maailmalla - Mitä Suomessa voimme oppia? Kaltoinkohtelu sijaishuollossa – kansainväliset selvitykset. X-ketju-hanke. Jyväskylä, Pesäpuu ry. <https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2022/08/X-ketju-raportti-Kansainva%CC%88liset-selvitykset.pdf>

- Malja, M., Puustinen-Korhonen, A., Petrelius P. & Eriksson P. (toim.) (2019) Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:8. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4067-3>
- Manninen, M. (2020) Hyvän hoidon viisiapila – miten auttaa kodin ulkopuolelle sijoitettua käytösoireilevaa nuorta. Teoksessa T. Heino (toim.) Mikä auttaa? Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa. Raportti 12/2020. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 170–182. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-569-8>
- Martin, R. P., Noyes, J., Wisenbaker, J. & Huttunen, M. (1999) Prediction of early childhood negative emotionality and inhibition from maternal distress during pregnancy. *Merrill-Palmer Quarterly* Vol. 45(3), 370–391. <http://www.jstor.org/stable/23092578>
- Marttinen, E. & Wahlström, J. (2022) Mentalisaatioteorian näkökulma narsismin problematiikkaan ja sijoittamiskohteenä olemiseen. *Psykoterapia* 41(4), 299–314. <https://www.psykoterapia-lehti.fi/verkkolehti/lehdet-2022/psykoterapia-4-2022/elina-marttinen-jarl-wahlstrom-mentalisaatioteorian-nakokulma-narsismin-problematiikkaan-ja-sijoittamiskohteenä-olemiseen/>
- Marshall, C., Semovski, V. & Stewart, S. (2020) Exposure to childhood interpersonal trauma and mental health service urgency. *Child Abuse & Neglect* Vol 106. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104464>
- Mazzone, A., Nocentini, A. & Menesini, E. (2017) Bullying and peer violence among children and adolescents in residential care settings: A review of the literature. *Aggression and Violent Behavior* Vol 38, 101–112. *Review Journal*. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2017.12.004>
- Mielityinen, L., Hautamäki, S., Hakala V., Fagerlund, M. & Ellonen N. (2023) Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2022. Määrät, piirteet ja niiden muutokset 1988–2022. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2023:5. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-7158-5>
- Mononen, E., Hakovirta, M., Rasinkangas, J. & Ikonen, R. (2021) Lasten vertaissuhdeväkivalta lastensuojelun sijaishuollossa. *Yhteiskuntapolitiikka* 86(3), 275–286. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021060936126>

Moore, T. & McArthur, M. (2017) "You Feel It in Your Body": How Australian Children and Young People Think about and Experience Feeling and Being Safe. *Children & Society* 31(3), 206–218. <https://doi.org/10.1111/chso.12183>

Mueller, I. & Tronik, E. (2019) Early life exposure to violence: Developmental consequences on brain and behavior. *Frontiers in Behavioral Neuroscience* Vol 13 (156). <https://doi.org/10.3389/fnbeh.2019.00156>

Norman, R. E., Byambaa, M., Rumna D., Butchart A., Scott, J. & Vos, T. (2012) The Long-Term Health Consequences of Child Physical Abuse, Emotional Abuse, and Neglect: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Plos Medicine* published November 27, 2012. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1001349>

Ogden, P. & Fisher, J. (2016) *Sensomotorinen psykoterapia. Keinoja trauman ja kiintymyssuhdevaurioiden hoitoon.* Helsinki: Traumaterapiakeskus.

Ogden, P., Minton, K. & Pain, C. (2009) *Trauma ja keho, Sensorimotorinen psykoterapia.* Helsinki: Traumaterapiakeskus.

Pajulo, M., Salo, S. & Pyykkönen, N. (2015) Mentalisaatio ihmistä suojaavana tekijänä. *Lääketieteellinen aikakauskirja DUODECIM* 131(11), 1050–7.

Pelastakaa lapset (2022) Lapsiin kohdistuva seksuaaliväkivalta. Verkkosivu. <https://www.pelastakaa lapset.fi/kehittamis-ja-asiantuntijatyo/nettivilje-ja-seksuaalivakivallan-ennaltaehkaisy/tietoa-lapsiin-kohdistuvasta-seksuaalivakivallasta/lapsiin-kohdistuva-seksuaalivakivalta/> (viitattu 1.12.2022)

Peltonen, K. (2011) *Children and Violence. Nature, consequences and interventions.* Acta Electronica Universitatis Tampereensis 1083. Tampere: Tampereen yliopisto. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/66761>

Peltonen, K. (2022) Miten traumatisoituminen näkyy lapsen kehityksessä? *Valtakunnalliset lastensuojelupäivät 4.10.2022* Lahti.

Penttala, P. (2023) Jämäkkä ja lämmin aikuinen sijaishuollossa. Teoksessa E. Kekkonen & J. Jahnukainen (toim.) *Näkökulmia sijaishuoltoon.* Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 2/2023. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 73–77. <https://www.iskl.fi/wp-content/uploads/2023/06/20230605NakokulmiaSijaishuoltoonJulkaisuValmis.pdf>

Pinchover, S. & Attar-Schwartz, S. (2014) Institutional social climate and adjustment difficulties of adolescents in residential care: The mediating role of victimization by peers. *Children and Youth Services Review* Vol 44, 393–399.

Porko, P., Heino, T. & Eriksson, P. (2018) Selvitys yksityisistä lastensuojeluyksiköistä. Työpäperi 21/2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-131-7>

Pulkkinen, L. (2023) Lapsilähtöisyys suomalaisessa kasvatusajattelussa. <http://katsaus.kriittinenkorkeakoulu.fi/lea-pulkkinen-lapsilahtoisuus-suomalaisessa-kasvatusajattelussa/>

Pösö, T., Lönnqvist, T., Petrelius, P., Salminen, M. & Väkeväinen, N. (2019) Lapset kodin ulkopuolisissa lastensuojelun sijoituksissa. Teoksessa U. Korpilahti, H. Kettunen, E. Nuotio, S. Jokela, V. M. Nummi & P. Lillsunde (toim.) *Väkivallaton lapsuus Toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025*. 2. korjattu painos. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2019:27, s. 442–448. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4123-6>

Rantanen, E. (2021) Ei-tietäminen on kanssaolemista. *Talentia-lehti* 2.9.2021. <https://www.talentia.fi/talentia-lehti/ei-tietaminen-on-kanssaolemista/>

Rantanen, H., Paavilainen, E., Flinck, A., Lettoniemi, J. & Siiki, M. (2022) Perheessä tapahtuvan lapsen kaltoinkohtelun riskiolojen tunnistaminen. *Hoitotyön Tutkimussäätiö*, Helsinki. Verkkojulkaisu 3/2022. <https://www.hotus.fi/wp-content/uploads/2022/03/kaltoinkohtelu-hs.pdf>

Ristikari, T. (2023) Elämän palasia etsimässä – lapsen ja nuoren elämäntarinan merkitys identiteetin rakentumisessa -webinaari 12.5.2023. Pesäpuu ry.

Rossi, M., Pietilä, M., Oinas, M-M. (2022) Sanoilla on merkitystä. *Termikäsikirja* lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan sanoittamiseen. *Ohjaus* 8/2022. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-858-3>

Rothschild, B. (2010) *Revolutionizing Trauma Treatment. Stabilization. Safety & Nervous System Balance*. Babette Rothschild. New York: W.W. Norton & Company.

Rothschild, B. & Rand M. L. (2021) *Apua auttajalle - myötätuntouppumuksen ja sijaistraumatisoitumisen psykofysiologia*. Helsinki: Traumaterapiakeskus.

Ruismäki, M., Friberg, L., Keskitalo, K., Lampinen, A-M., Mankila, P. & Vänskä, V. (2016) Hoivattavaa vanhemmuutta. Opas lapsuuden kaltoinkohtelusta toipuvien vanhempien ryhmämuotoiseen tukemiseen. Helsinki: Traumaterapiakeskus ry.

Ruuskanen, E. (2020) Naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelma vuosille 2020–2023. Oikeusministeriön julkaisuja. Mietintöjä ja lausuntoja 2020:15. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-835-6>

Saarholm, J. & Eloheimo, H. (2022) Sovittelu – vaikuttava tapa lasten ja nuorten kohtaamiseen ja konfliktien käsittelyyn. Teoksessa T. Heino (toim.) Mikä auttaa? Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa. Raportti 12/2020. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 159–169. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-569-8>

Saarikivi, K. (2022) Synkkaako? Empatian ja yhteistyön neurotiede -luento 12.11.2022 Harppi-matematiikka ja tiedefestivaaleilla. Helsinki.

Saariluoma, L., Eriksson, P. & Korhonen, P. (2021a) Sijoitettujen lasten koulunkäynti ja vapaa-aika: kyselytutkimuksen tuloksia. Tutkimuksesta tiivistä 51/2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-732-6>

Saariluoma, L., Heino, T., Eriksson, P. & Utriainen, S. (2021b) Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja teini-ikäisten väkivaltakokemukset sekä päihteiden käyttö. Tutkimuksesta tiivistä 73/2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-782-1>

Saariluoma, L., Eriksson P. & Korhonen, P (2021c) Sijoitettujen lasten koulukäynti ja vapaa-aika: kyselytutkimuksen tuloksia. Tutkimuksesta tiivistä 72/2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143471/TUTI2021_072_korj.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Saaristo, S., Paaso, S-A., Nokireki, K. & Nieminen, S. (2022) Elintärkeitä asioita – ikkuna lasten kokemusten syvempään ymmärtämiseen. Jyväskylä: Pesäpuu ry.

Saastamoinen, K. (2021) Lasten oikeuksien toteutuminen sijaishuollossa vuosina 2018-2020: Lasten eduskunnan oikeusasiamiehelle tekemien kantelujen näkökulmasta. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2021:6. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8678-7>

- Salo, S. & Kalland, M. (2014) Lapsen mentalisaatiokyky. Teoksessa A. Viinikka (toim.) Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa s. 39–54. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Sarvela, K. & Auvinen, E. (2020) Yhteinen kieli. Traumatietoisuutta ihmisten kohtaamiseen. Helsinki: Basam books Oy.
- Saukkonen, P. (2022) Monikulttuurinen yhteiskunta ja erilaisuuden organisoimisen politiikka. Helsingin yliopiston Toimivat väestösuhteet sekä polarisaation ja konfliktien käsittely -koulutus.
- Sekol, I. & Farrington, D. P. (2020) Staff Reports of Bullying and Intervention Strategies in Croatian Care and Correctional Institutions for Youth. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 64(4), 417-440. <https://doi.org/10.1177/0306624x19882833>
- Seppänen, M. (2020) Kasvatuskäytännöt ja rajoitustoimenpiteet lastensuojelun sijaishuollossa. Oikeusasiamiehen ratkaisujen valossa. *Sosiaalityö. Rakenteellisen sosiaalityön erikoisalan lopputyö*. Jyväskylän yliopisto. <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=c24b2289-da32-4e17-81fb-1628f1c5bf8a> (viitattu 11.12.2023)
- Sköld, J. (2013) Historical Abuse – A Contemporary Issue: Compiling Inquiries into Abuse and Neglect of Children in Out-of-Home Care Worldwide. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology & Crime Prevention* 14(1), 5–23. <https://doi.org/10.1080/14043858.2013.771907>
- SOU (2009) Vanvård i social barnavård under 1900-talet. Delbetänkande av Utredningen om vanvård i den sociala barnavården. Statens offentliga utredningar 2009:99. Stockholm. [Vanvård i social barnavård under 1900-talet, SOU 2009:99 \(regeringen.se\)](http://www.regeringen.se)
- SOU (2011) Vanvård i socialvården. Slutrapport. Slutbetänkande av Utredningen om vanvård i den sociala barnavården. Statens offentliga utredningar 2011:61. Stockholm. [Vanvård i social barnavård Slutrapport, SOU 2011:61 \(regeringen.se\)](http://www.regeringen.se)
- Stein, M. (2006) Missing years of abuse in children's homes. *Child & Family Social Work* Vol. 11(1) 11–21. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2006.00381.x>
- Suokas-Cunliffe, A. & van der Hart, O. (2006) Dissosiaatiohäiriö, varhaisen, jatkuvan traumatisoitumisen pitkäaikaisseuraamus. *Duodecim* 122 (16) 2001–7. Saatavissa: <https://www.duodecimlehti.fi/duo95941>

Talge, N., Neal, C. & Glover, V. (2007) Antenatal maternal stress and long-term effects on child neurodevelopment: how and why? *Journal of Child Psychology and Psychiatry* Vol. 48 (3–4), 245–61. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2006.01714.x>

Timonen-Kallio, E., Yliruka, L. & Närhi, P. (2017) Lastensuojelun terapeuttisen laitospasvatuksen mallinnus. Työpaperi 23. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2022) Väkiyallan muodot. Verkkosivu. <https://thl.fi/web/vakivalta/vakivalan-muodot> (viitattu 29.11.2022).

Teicher, M. & Samson, J. (2016) Annual Research Review: Enduring neurobiological effects of childhood abuse and neglect. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 57(3): 241–66. <https://doi.org/10.1111%2Fjcpp.12507>

Teicher, M., Samson, J., Anderson, C. & Ohashi, K. (2016) The effects of childhood maltreatment on brain structure, function and connectivity. *Nature Reviews Neuroscience* 17, 652–666. <https://www.nature.com/articles/nrn.2016.111>

THL (2022) Lastensuojelu 2021. Tilastoraportti 22/2022. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/144518/Lastensuojelu_2021_korjattu_07062022.pdf?sequence=5&isAllowed=y

Tiili, A. & Kuokkanen, J. (2021) Lapsen vuoksi Lastensuojelun laitoshoidon veto-voimatekijät ja alalta työntävät tekijät. Lastensuojelun Keskusliiton verkkoyulkaisu 2/2021. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/2021/03/Lapsen-vuoksi-Lastensuojelun-laitoshoidon-vetovoimatekijat-ja-alalta-tyontavat-tekijat.pdf>

Tiippana-Pohjonen, K. (2020) "Hyväksymme hänet juuri sellaisena kuin hän on vahvuuksineen ja heikkouksineen" -sijaishuoltopaikan muutoksen syyt lastensuojelun asiakirjoissa. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/23329/urn_nbn_fi_uef-20201235.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Turkka, H. & Saarholm, J. (2021) Lasten ja nuorten konfliktit. Opas haastavien ristiriitojen ratkaisemiseen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ungar, M. (2004) *Nurturing Hidden Resilience in Troubled Youth*. Toronto: University of Toronto Press.

Utriainen, S. & Eriksson, P. (2023) Lastensuojelun rajoitustoimenpiteet valtion koulu-koodeissa. Raportti 6/2023. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-146-7>

- Vakautumisopas terapeuteille ja traumatisoituneille. Tietoja ja keinoja lapsuuden kaltoinkohtelusta ja traumaoireista (CPTSD) toipumiseen (2019). Helsinki: Traumaterapiakeskus.
- Van der Kolk, B. (2014) Jäljet kehossa - Trauman parantaminen aivojen, mielen ja kehon avulla. Helsinki: Viisas elämä Oy.
- Vario, P. (2014) "Lastensuojelussa on kyse siitä, että lapsilla on hyvä olla". Kokemus-asiatuntijalapsen hyvinvointia ja lastensuojelua tutkimassa. Varhaiskasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Tutkimuksia 3/2014. Pesäpuu ry. https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2018/02/Vario_progradu.pdf
- Viheriälä, L. & Rutanen, M. (2010) Lapsen psyykkisen trauman hoito. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim. 2010; 126(22): 2671–7. <https://www.duodecimlehti.fi/duo99180>
- Virrankari, L., Leemann, L. & Kivimäki, H. (2021) Osallisuuden kokemus ja vanhempien henkinen väkivalta: Kouluterveyskyselyn 2019 tuloksia. Tutkimuksesta tiiviisti 38/2021. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-693-0>
- Vuorinen, H. (2020) Kokonaiskoherenssi ja yksilön toimijuus. Teoksessa M. Attias & J. Kangasojä (toim.) Me ja ne - Välineitä vastakkaisasettelujen aikaan. Helsinki: Into Kustannus Oy.
- Westlund, O. & Liukkonen, J. (2020) Näkökulmia nuorten osallisuuteen sijaishuollon laitoshoidossa. Teoksessa T. Heino (toim.) Mikä auttaa? Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa. Raportti 12/2020. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 220–235. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-569-8>
- Whittaker, J. K., Holmes, L., del Valle, J. F., Ainsworth, F., Andreassen, T., Anglin, J., Bellonci, C., Berridge, D., Bravo, A., Canali, C., Courtney, M., Currey, L., Daly, D., Gilligan, R., Grietens, H., Harder, A., Holden, M., James, S., Kendrick, A., Knorth, E., Lausten, M., Lyons, J., Martin, E., Mcermid, S., McNamara, P., Palareti, L., Ramsey, S., Sisson, K., Small, R., Thoburn, J., Thompson, R. & Zeira, A. (2016) Therapeutic residential care for children and youth: A consensus statement of the international work group on therapeutic residential care. Residential Treatment for Children & Youth, 33(2), 89–106. <https://doi.org/10.1080/0886571X.2016.1215755>

WHO. Maailmanterveysjärjestö. The VPA Approach. Verkkosivu. Osoitteessa: <https://www.who.int/groups/violence-prevention-alliance/approach> (Viitattu 21.12.2022).

Yletyinen, A. (2015) Olemassaolon häpeä. Häpeän merkitys pitkään traumatisoituneen traumapsykoterapiassa. Teoksessa A. Suokas-Cunliffe (toim.) Häpeästä myötätuntoon: näkökulmia vakavaan traumatisoitumiseen. Helsinki: Traumaterapiakeskus.

Yliruka, L., Kantoluoto, A., Heino, T., Laine, T. & Hipp, T. (toim.) (2020) Itsenäistymistä ja hyvinvointia tukeva jälkihuolto ja nuorten aikuisten sosiaalityön mallinnus Osana lastensuojelun VIP-nuoren palvelupolkua. Työpaperi 32/2020. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-552-0>

Zietlow, A-L., Nonnenmacher, N., Reck, C., Ditzen, B. & Müller, M. (2019) Emotional Stress During Pregnancy – Associations With Maternal Anxiety Disorders, Infant Cortisol Reactivity, and Mother–Child Interaction at Pre-school Age. *Frontiers Psychology* 10:2179. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02179>

Åhman, H. & Gustafsberg, H. (2017) Tilannetaju – päätä paremmin. Helsinki: Alma Talent Pro.

Lainsäädäntö

YK:n lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus SopS 59–60/1991.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.

Lastensuojelulaki 417/2007.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisut

EOAK Dnro 5377/2018.

EOAK Dnro 4031/2019.

ISSN pdf: 1797-9854
ISBN pdf: 978-952-00-5400-7

Sosiaali- ja
terveysministeriö

stm.fi/julkaisut
julkaisut.valtioneuvosto.fi